

SLAVICA

SLOVACA

ROČNÍK 47 • 2012 2

SLAVISTIKA

SLAVICA SLOVACA

ORGÁN SLAVISTICKÉHO ÚSTAVU JÁNA STANISLAVA SAV
A SLOVENSKEHO KOMITÉTU SLAVISTOV

Hlavný redaktor: Peter Žeňuch

Redakčná rada:

Desislava Michajlova Atanasova, Mojmir Benža, Vincent Blanár,
Václav Čermák, Mária Dobříková, Ján Doruľa, Júlia Dudášová-Kriššáková,
Adriana Ferencíková, Emil Horák, Martin Hurbanič, Ján Lukačka,
Zuzana Profantová, Imrich Sedlák, Cyril Vasil', Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa redakcie:

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava

OBSAH

ŠTÚDIE

A. A. ПЛОТНИКОВА: Словацкая народная традиция в этнолингвистическом аспекте (карпато-балканские исследования).....	97
M. PUKANEC: Etymológia mena <i>Simarǵľ</i> a niektoré iránske paralely.....	104
И. ПАЧАЙ: Роль словацкого языка в исследовании этимологии венгерских слов <i>seb</i> , <i>sebes</i> , <i>sebesen</i>	108
P. ŽEŇUCH: Nižnorybnický spevník z roku 1817 – znovuobjavený rukopis.....	118

ROZHLADY

S. ZAVARSKÝ: Voces locutionesque Latinitatis Slovaciae e litterarum monumentis excerptae III Príspevok k mapovaniu slovnej zásoby latinskej literatúry slovenskej proveniencie.....	145
Z. ANDREJOVÁ: Výskum súčasného stavu výročných zvykov na východnom Slovensku u gréckokatolíckych veriacich.....	153

SPRÁVY A RECENZIE

D. KOLLÁR: Životné jubileum slovenskej bulharistiky.....	160
J. KRŠKO: Za nestorom slovenskej onomastiky a jazykovedy profesorom Vincentom Blanárom.....	160
Š. LIPTÁK: Za docentom Ferdinandom Buffom.....	162
M. ČIŽMÁROVÁ: Ivan Paňkevč – významný ukrajinský jazykovedec (1887-1958) (pri príležitosti 125. výročia narodenia).....	162
S. ŠAŠERINA: Medzinárodná interdisciplinárna vedecká konferencia Jazyk a kultúra na Slovensku v slovanských a neslovanských súvislostiach.....	165
M. VOJTEKOVÁ: Lemkovská vatra.....	166
K. ŽEŇUCHOVÁ: DORULEA, J.: Čarovný svet a skutočný život v slovenskej rozprávke.....	168
D. TEKELIOVÁ: PROFANTOVÁ, Z.: Od folklóru k literárnemu folklorizmu.....	168
V. ŽEMBEROVÁ: Z etnogenézy Slovanov.....	170
M. CHOCHOL: HLUBINKOVÁ, Z.: Tvoření slov ve východomoravských nářečích.....	171
M. DOBŘÍKOVÁ: GREŇAROVÁ, R.: Jednoduché ustálené komparace s antroponymy a spojkou jako-kak v češtině a ruštině.....	172
S. KMECOVÁ: KEBER, J.: Slovar slovenskih frazemov.....	174
A. CHOMOVÁ: ROHÁRIK, P.: Terminológia remeselníckej výroby a jazyk štúrovského obdobia Slovákov v Nadlaku. II. a III. časť.....	176
V. ŽEMBEROVÁ: JURČIŠINOVÁ, N.: Československá jednota a Slováci. Kultúro-spoločenské aktivity spolku (1896-1914). Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monographia 117.....	179
J. KREDÁTUSOVÁ: ANTONÁKOVÁ, D.: Русская фразеология в зеркале севера. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monographia 122.....	180
M. ČIŽMÁROVÁ: BELEJ, E.: Imja dytyny v ukrajinskoj rodyini.....	180
P. ŽEŇUCH: Zasadnutie Slovenského komitétu slavistov.....	182

S L A V I C A

S L O V A C A

ŠTÚDIE

A. A. ПЛОТНИКОВА*

**Словацкая народная традиция в этнолингвистическом аспекте
(карпато-балканские исследования)****

PLOTNIKOVA, A. A.: Slovak Folk Tradition in terms of Ethnolinguistics (Carpathian-Balkan research). *Slavica Slovaca*, 47, 2012, No. 2., pp 97-103 (Bratislava).

The article is devoted to the analysis of the Carpathian-Balkan studies at the Russian Academy of Sciences that have been held since 2006. The Slovak tradition is an important one, as it has the characteristics which are common for the Carpathian zone in whole, furthermore, there are a number of Carpathian-South Slavic and the Carpathian-Balkan parallels in the terminological vocabulary and corresponding phenomena of folk culture.

Ethnolinguistic, Slovak tradition, Carpatian – Balkan area, terminology, cultural dialects.

Словацкая культурно-языковая народная традиция в течение многих лет вызывает большой интерес у ученых-славистов, представляющих Московскую этнолингвистическую школу. Как неотъемлемая часть славистических исследований в области реконструкции древней славянской культуры эта традиция пополнила географию архаических регионов в этнолингвистическом словаре «Славянские древности» под редакцией Н. И. Толстого (1. том) и С. М. Толстой (2.-5. том). Важным подспорьем были труды самих ученых Словакии, изучающих национальную духовную культуру в областях, где сохраняются черты народной традиции, совпадающие с особенностями в языке и культуре, отмеченными в других архаических регионах Славии (например, в Полесье, у кашубов и т.д., см. об этом в работах Н. И. Толстого, например: (Толстой 1995, с. 50)), и имеющие общеславянскую основу. Коллективные труды московских этнолингвистов, посвященные источникам и методам реконструкции древней славянской духовной культуры, включали работы ученых из разных славянских стран (см., например, (СБФ 1989)), что способствовало, в том числе, ознакомлению с работами по словацкой культурной традиции (Хорватова 1989). Значение словацкого культурно-языкового материала для изучения славянских традиций в целом и собственно реконструкции древней славянской духовной культуры трудно переоценить – это обусловлено, в частности, консервацией архаических особенностей народной культуры, особенно в горных частях страны. Кроме того, словацкая культурно-языковая народ-

* Dr. Anna Plotnikova, DrSc., Institut slavianovedenija RAN, Leninskij prospekt 32-A, 119334 Moskva.

** Авторская работа выполнена в рамках программы фундаментальных исследований Секции языка и литературы ОИФН РАН «Язык и литература в контексте культурной динамики» по проекту «Карпато-балканские территориальные диалекты: реконструкция традиционной культуры по данным языка».

ная традиция представляет собой один из интереснейших славянских типов, поскольку имеет черты, общие для карпатской зоны, а также обнаруживает карпато-южнославянские и карпато-балканские соответствия в языке (прежде всего, в лексике) и соответствующих явлениях народной духовной культуры.

С 2006 г. в Российской академии наук проводятся этнолингвистические исследования, направленные на изучение карпатской культурно-языковой общности в балканской перспективе. Основной упор в изучении региональных традиций Карпат, в том числе – словацкой традиции, делается на освещение тех явлений и процессов, которые связывают каждую отдельную традицию с общекарпатскими явлениями, и шире – с балканославянскими и балканскими. В 2006-2009 гг. был выполнен проект «Карпато-балканский диалектный ландшафт: язык и культура во взаимодействии» в рамках фундаментальных научных исследований Программы Президиума РАН «Адаптация народов и культур к изменениям природной среды, социальным и техногенным трансформациям». Тогда в самом начале карпато-балканских этнолингвистических исследований задачи изучения традиций Карпат ставились весьма скромные. Поскольку в качестве задела работы по проекту у участников имелся значительный корпус полевого материала, собранного в Болгарии, Македонии и Сербии по единому вопроснику (Плотникова 1996) (всего на тот момент было обработано 32 балканославянских села),¹ то предполагалось расширение территории полевого обследования на север от Дуная, т.е. сначала планировалось охватить часть карпатского ареала (Румынию и западную часть Украины) с целью апробации вопросника на материале неславянской карпатской традиции (Румыния) и восточнославянской карпатской традиции (западная Украина).

Сбор карпатских этнолингвистических данных и продолжение работы на Балканах должно было стать основой для ареального изучения культурно-языковой традиции карпато-балканского континуума с целью определения компактных и противопоставленных ареалов в этой зоне, являющейся принципиально важной для установления путей этногенеза славян и других народов на Балканах. Синхронные культурно-языковые исследования данной территории с применением ареальных методов предполагают получение выводов о происхождении, источниках заимствований и путях распространения лексических и соответствующих культурных явлений в славянских и восточнороманских традициях. Изучение перекрестных языковых и культурных явлений в этой зоне может стать основой для составления культурно-языкового атласа карпато-балканской зоны, поскольку в основе исследований лежит этнолингвистический метод анализа явлений языка в тесном взаимодействии с явлениями культуры.

Этнолингвистический вопросник включает основные для изучения народной традиции темы: «Народный календарь», «Семейная обрядность (Рождение, Свадьба, Похороны)», «Сельскохозяйственная обрядность», «Народная мифология» и построен по принципу «от значения к слову», при этом опрос ведется по принципу выявления наиболее существенных для исследуемой традиции культурных явлений с последующим определением их местных наименований. Таким образом, лексика традиционной духовной культуры села и обозначающие ею культурные феномены находятся в центре внимания собирателя полевого материала. Дальнейшая исследовательская работа ведется в двух взаимосвязанных

¹ См., в частности, опубликованные в трех выпусках «Исследований по славянской диалектологии» (ИСД 7, 10, 12) анкеты по этнолингвистическому обследованию славян на Балканах, например: (Узенева 2004, Трефилова 2004, Плотникова 2006).

направлениях: с точки зрения самой диалектной лексики (исконные для романской / славянской традиции лексические единицы, заимствования разных исторических периодов) и с точки зрения корреспондирующих культурных явлений, которые могут оказаться исконными, заимствованными, общими для ряда традиций и т.д. Сопоставимость результатов полевых данных, собранных по единой программе в генетически неоднородных регионах, представляется основным залогом успешной работы по проекту. В плане определения карпато-балканских ареалов важным методом становится метод этнолингвистического картографирования, когда на одной карте представлены как лексические, так и экстралингвистические (культурные) явления.

Для осуществления целей проекта – сбора, анализа и ареальных исследований культурно-языкового материала в карпато-балканской зоне – планировалось в течение всех трех лет работы проводить полевые экспедиционные исследования на территории Румынии, западной Украины, а также в горных районах Словакии. Обработка собранных данных, отчеты об экспедициях, публикация полевого материала, его анализ и составление этнолингвистических карт – следующий этап научных исследований карпато-балканской зоны. По завершении первых трех лет работы на суд общественности был представлен сборник «Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура», посвященный памяти Г. П. Клепиковой (КБС 1). В этом сборнике были опубликованы результаты полевого обследования южных Карпат (район Вылчи в Олтении, Румыния) по этнолингвистическому вопроснику, впервые примененному на севере от Дуная (Голант 2008). Успешная апробация вопросника в Южных Карпатах была первым шагом к этнолингвистическому изучению карпато-балканской зоны, поскольку определенным толчком к началу всей работы стала именно неразработанность в плане этнолингвистических полевых исследований румынской зоны, которая является одновременно и карпатской, и балканской (составляя, по признанию ряда ученых, севернобалканскую часть Балкан).

В 2009-2011 гг. последовало продолжение научных исследований в этой области по проекту «Карпатская культурно-языковая общность в балканской перспективе» (по программе научных исследований программы ОИФН РАН «Генезис и взаимодействие социальных, культурных и языковых общностей»). По завершении научной работы был собран второй выпуск созданной в процессе работы серии сборников статей «Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура» (КБС 2), в котором важная роль отведена полевым исследованиям карпатских традиций, в том числе и неславянских – румынской и венгерской (см. (Анисимова 2012; Голант, Плотникова 2012)). В рамках второго трехгодичного проекта впервые по этнолингвистической программе была обследована народная традиция автохтонных венгров, проживающих на территории Словакии (села-репрезентанты палощкого диалекта венгерского языка), а также и в самой Венгрии (села-репрезентанты задунайского диалекта): в центре внимания ученых были народные традиции, представляющие единый культурно-языковой венгерский континуум.² В этнолингвистической экспедиции к венграм Словакии были получены ценные сведения о славизмах (точнее – словакизмах) в культурной лексике палощких венгров на территории Словакии (например, *morva:n* ‘каравай, который невеста получает перед свадьбой’, *druzhba:k* ‘сваты, от-

² Полевые исследования по этнолингвистическому вопроснику на территории Словакии (2009 г., венгерское село Ипойфедемаш в области Гонт на юге средней Словакии) и на территории самой Венгрии (2010 г., села Шашка и Дюлакеси, горный массив Баконь в северо-западной Венгрии) провела Д.Ю. Ващенко (Анисимова), см. (Анисимова 2012).

правляемые в дом невесты') и др. Дальнейшее сопоставление венгерских культурных диалектов на территории Венгрии и Словакии даст возможности выявить как общие сходства, так и различия в терминологической лексике духовной культуры и соответствующих контекстах функционирования терминов.

Третий трехгодичный проект по данной тематике («Карпато-балканские территориальные диалекты: реконструкция традиционной культуры по данным языка» 2012-2014 гг. по секционной программе Президиума РАН «**Язык и литература к контексте культурной динамики**») в большей степени направлен на реконструкцию народной духовной культуры по данным лексики и фразеологии с учетом экстралингвистических контекстов термина, отраженных в своеобразных «памятниках»³ – диалектных текстах, собранных в полевых условиях. Его задачи характеризуются следующим образом: 1. полевой сбор и описание терминологической лексики традиционной народной духовной культуры в результате этнолингвистического обследования отдельных территориальных диалектов с помощью единого вопросника (см. Плотникова 1996); 2. фиксацию соответствующих экстралингвистических контекстов функционирования терминологической лексики духовной культуры; 3. сопоставление языковых и культурных данных разных карпато-балканских традиций, в том числе – на основании имеющихся в распоряжении авторов уже пополненных диалектным материалом вопросников по сербской, македонской, болгарской и боснийской традициям; 4. выявление архаической культурной семантики общих для ряда карпатских и балканских традиций лексем и их ареальный анализ (например, **kračun*, **polaznik*, **šarkan* и т. д.); 5. лингвокультурный анализ терминологической лексики традиционной духовной культуры, включающий реконструкцию ее архаической семантики на разных этапах исторического развития.

Словацкая зона уже на первых этапах карпато-балканских этнолингвистических исследований вошла в сферу внимания российских ученых. В 2007-2008 гг. впервые в рамках карпато-балканских исследований были проведены этнолингвистические экспедиции в словацкие (западные) Карпаты. Е. С. Узенева работала по данному вопроснику в нескольких селах района Малой Фатры в Средней Словакии (села Блатница, Быстричка, Дубове, Бела) и в селе Зуберец (Орава, Средняя северная Словакия). Разумеется, по мере удаления от балканославянских регионов, структурный и содержательный состав культурных диалектов существенно меняется, однако лексические, семантические и культурные сходения в ряде тематических сфер наблюдаются не только в плане общеславянских аналогий, но и в тех случаях, которые можно отнести к собственно карпато-балканским схождениям. Например, в селах региона Малая Фатра было зафиксировано: *vila* (с контекстами функционирования термина: эти мифологические персонажи якобы собираются вместе и танцуют на мосту), в Ораве также отмечено: *polaznik* 'ивовый прут с вплетенными колосьями освященных злаков' (который пастух приносил в дом хозяев на Рождество) и т.д.

Следует отметить, что полевые этнолингвистические данные в карпатском ареале интенсифицировали обращение к уже опубликованным источникам, диалектным, прежде всего, лексикографическим, и региональным этнографическим, описывающим Бошацкую долину в области Белых Карпат (Holuby 1958), Татры с примыкающими регионами предгорья (Olejník 1978), в частности – Замагурье (Zamagurie 1972), а также области в центре страны (например, в середине XX века подробно было исследовано горное поселение Жакаровце (BDŽ 1956), регион Верхнего Погронья (Horehronie 1969)) и др. Подобные работы

³ См. об этом в работах Н. И. Толстого и С. М. Толстой (Толстой, Толстая 1983, с. 14).

особенно стали особенно ценными источниками с точки зрения выбора и соотнесения с полевыми данными общекарпатских контекстов функционирования терминов традиционной народной культуры, которые этнологами достаточно последовательно фиксируются. Так, подтверждения относительно известной в карпатских и балканских регионах лексемы *polazník*⁴ и родственных ей в разных значениях имеются в монографии Э. Хорватовой «Календарный год в обычаях нашего народа» как раз в Ораве (*polazňar* ‘первый гость-пастух’; *polazeň* ‘прут, ветка, которую приносит на Рождество пастух’: хозяин бьет ею скот, чтобы он был здоров (Horváthová 1986: 62-63)). В монографии «Замагурье» отмечены термины *pudlažnicka* в значении ‘рождественская ветвь, приносящая плодородие и плодovitость скота’ и *pudlažník* ‘рождественское дерево’ (вместе с запретом вешать ее на дом в случае траура, с. Остурня) (Zamagurie 1972, с. 230, 234). Более широкий спектр фиксации представляет «Словарь словацких говоров», где обнаруживаются словообразовательные варианты лексемы, указывающие на ритуал, действие, субъект (название исполнителя), обрядовый атрибут. В значении ‘ветка’ термин *polazník* (вар.: *polazovník*) фиксируется в примерах-иллюстрациях диалектной речи на западе региона Баньска Быстрица (Кралики); в регионе Дольны Кубин (между массивом Мала Фатра и липтовскими селами – с. Осадка); термин *polazovat’* (*polazúvat’*) в с. Пуцов (Дольны Кубин) и Кысуцке Нове Место (южнее массива Мала Фатра) (SSN, с. 943-944). Примечательно, что эти фиксации сделаны в Средней Словакии в предгорьях Татр. Важным представляется перенос значений продуктивной магии с исполнителя обряда (первый гость, пастух, мужчина, удачливый человек) на обрядовый реквизит, с помощью которого осуществляется действие контактной магии (ветка или прут определенных пород деревьев, способствующие плодovitости, урожаю, благосостоянию в доме хозяев). Полевое же подтверждение фиксации термина в значении ‘ветка, с которой приходит в дом гость-пастух’ в селе региона Оравы (Зуберец) в современных этнолингвистических исследованиях свидетельствует о пространственно-временном континуитете в распространении термина на территории Словакии и в сопредельных карпатских зонах.

При обращении к словацким источникам, данные которых дополняют материалы этнолингвистических экспедиций, обнаруживаются факты наличия термина, известного в качестве общеславянского, однако в культурном контексте, характерном именно для карпатской зоны: например, в центральной Словакии (Жакаровце, между Спишем и Гемером) лексемой *džmij* (от **zmьjь*) именуется дух-обогагатель, которого хозяин «взращивает» из яйца черной курицы, вынашивая под мышкой левой руки в течение 9 дней и соблюдая молчание. На девятый день вылупляется мокрый черный цыпленок (*džmij*), который приносит хозяину деньги, любит сидеть на печи, потому что с него стекает вода и т.д. (BDŽ 1956, с. 466). Другими словами, в соответствии с уже собранными на сегодняшний день полевыми данными, это типичный для карпатских традиций по своему генезису и функциям мифологический персонаж из категории опасных для человека духов-обогагателей, называемый в сопредельных традициях иначе: в украинском Закарпатье *домовик*, в Румынии *spiriduș*. Подобные параллели, касающиеся разных культурных терминов и единого экстралингвистического контекста из сферы народной мифологии, прослеживаются в Верхнем Гроне, Татрах, Бошацкой долине (область Белых Карпат) и т.д., например: *striga*, *veštica*, *tamuna* и другие, каждый из которых заслуживает отдельного внимания.

⁴ См., например, обзор карпатских и балканских традиций по данной теме в статье «Полазник» в словаре «Славянские древности» (СД 4, с. 128-131).

Достаточно цельным образом из сферы народной мифологии, который характеризуется значительным карпато-балканским единством представлений о функциях и внешнем облике, с одной стороны, и наименования, с другой, можно считать так называемую «вилу»: словац. *vila*, серб., хорв. *vila* (о генетически и типологически родственных лексемах – макед. *самовила*, болг. *самодива* см. (Плотникова 2004, с. 614-625), там же карта распространения наименований и экстралингвистических контекстов в культурно-языковом континууме Южной Славии). Опубликованные свидетельства об этом мифологическом персонаже на территории Словакии (главным образом – былички и поверья) тяготеют к горным районам Средней и Западной Словакии (см. (Holuby 1958, с. 361-368; Валенцова 2002, с. 24-25)). Полевые материалы, собранные по единому этнолингвистическому вопроснику в настоящее время (экспедиция в липтовские села М. М. Валенцовой 2011 г.)⁵, подтверждают сведения о наличии как термина, так и соответствующих экстралингвистических контекстов. Несмотря на то, что наименование прекрасной женщины *vila*, приносящей вред или добро окружающим, известно в словацких селах, по словам собеседников, «из сказок», о таких мифических существах, по записям М. М. Валенцовой, рассказывали, что это красивые существа с длинными волосами, одетые во все белое; их можно увидеть рано утром на лугу, в горах, чаще – около воды; «вилы» танцуют в круг, поют, разговаривают, завлекают юношей танцами, после чего те остаются лежать без сознания (о таком состоянии молодого человека говорили: *vila vylákala* ‘вила завлекла’); если же парень приходил домой измученный и в изорванной одежде, то говорили, что это последствия воздействия танца «вилы», которая его «мотала», «носила», «преследовала», «ударила» (*vila ma matala, vila ma nosila, nahaňala a trhala* – село Турик). Как известно, пагубное воздействие танца прекрасных «вил» на человека, попавшего в их круг (или наступившего на их следы), фиксируется у балканских славян (Хомолье, Нишский край и другие области восточной Сербии; ряд областей Болгарии, Македонии (Плотникова 2004, с. 209, 626-632)); интерес этих чудесных существ к юношам – распространенный фольклорный мотив в Сербии, Черногории, Болгарии.

Соответствия из области народной духовной культуры, отраженные в лексике и фразеологии словаков и южных славян, прослеживаются в самых разных исследуемых сферах – семейной обрядности, народном календаре и народной мифологии. Детального изучения заслуживает вербальный план выражения народных представлений, так как язык сохраняет те формы народных поверий, которые со временем утрачиваются, и их изучение способствует реконструкции древней культуры на основе культурно-языковых ареалов, вычленяемых при исследовании карпато-балканских соответствий и схождений. Реконструкция возможна, как минимум, в двух направлениях: 1. в плане архаизмов в терминологической лексике народной духовной культуры и соответствующих контекстах, включая их географическое распространение; 2. в плане самих механизмов народной культуры, характерных для карпатского ареала, которые по ряду признаков аналогичны балканской картине мира. Таким образом, возможно углубленное изучение культурных диалектов на территории карпато-балканской зоны как в генетическом, так и в типологическом аспектах.

⁵ В 2011 г. по этнолингвистическому вопроснику М.М. Валенцовой обследовались села Липтовска Тепла, Ивахнова, Турик, Лучки, Поток.

Литература:

- Анисимова 2012 – АНИСИМОВА Д. Ю.: Этнолингвистические материалы из венгерской деревни Ипойфедемаш, Словакия // КБС 2. С. 424-455.
- Валенцова 2002 – ВАЛЕНЦОВА М. М.: Словацко-южнославянские связи: этнолингвистические параллели // Славянское языкознание. Материалы конференции (Москва, июнь 2002 г.). Москва, 2002. С. 17-28.
- Голант 2008 – ГОЛАНТ Н. Г.: Этнолингвистические материалы из коммуны Мэлая, Румыния (жудец Вылча, область Олтения) // КБС 1. С. 271-323.
- Голант, Плотникова 2012 – ГОЛАНТ Н.Г. – ПЛОТНИКОВА А.А.: Этнолингвистические материалы из Муетени (округ Бузэу, села коммуны Мерей, Мынзэлешть, Пьетроаселе, Скорцоаса) // КБС 1. С. 361-423.
- ИСД – Исследования по славянской диалектологии. Вып. 1-14. Москва, 1992-2009.
- КБС 1 – Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура. Памяти Галины Петровны Клепиковой. Москва, 2008.
- КБС 2 – Карпато-балканский диалектный ландшафт. Язык и культура. Вып. 2. 2009-2011. Москва, 2012.
- Плотникова 1996 – ПЛОТНИКОВА А. А.: Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала. Москва, 1996 (Переиздание: Москва, 2009).
- Плотникова 2004 – ПЛОТНИКОВА А. А.: Этнолингвистическая география Южной Славии. Москва, 2004.
- Плотникова 2006 – ПЛОТНИКОВА А.А.: Этнолингвистические материалы из с. Теово в Македонии (область Велеса, регион Азота) // ИСД 12. Ареальные аспекты изучения славянской лексики. Москва, 2006. С. 192–227.
- СБФ 1989 – Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры: источники и методы. Москва, 1989.
- СД – Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Т. 1. Москва, 1995; Т. 2. Москва, 1999; Т. 3. Москва, 2004; Т. 4. Москва, 2009.
- Толстой 1995 – ТОЛСТОЙ Н. И.: Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. Москва, 1995.
- Толстой, Толстая 1983 – ТОЛСТОЙ Н. И. – ТОЛСТАЯ С. М.: О задачах этнолингвистического изучения Полесья // Полесский этнолингвистический сборник. Москва, 1983.
- Трефилова 2004 – ТРЕФИЛОВА О. В.: Этнолингвистические материалы из с. Стакевцы, р-н Белоградчика (Северо-Западная Болгария) // ИСД 10. Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян. Москва, 2004. С. 354-398.
- Узенева 2004 – УЗЕНЕВА Е. С.: Этнолингвистические материалы из центральной Болгарии (с. Дылбоки, область Старой Загоры) // ИСД 10. Терминологическая лексика материальной и духовной культуры балканских славян. Москва, 2004. С.267–297.
- Хорватова 1989 – ХОРВАТОВА Э.: Традиционные юношеские союзы и инициационные обряды у западных славян // СБФ 1989. С. 162-173.
- BDŽ 1956 – Banická dedina Žakarovce. Bratislava, 1956.
- Holuby 1958 – HOLUBY J. E.: Národopisné práce. Bratislava, 1958.
- Horehronie 1969 – Horehronie. Kultúra a spôsob života ľudu. Bratislava, 1969.
- Horváthová 1986 – HORVÁTHOVÁ E.: Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava, 1986.
- Olejník 1978 – OLEJNÍK J.: Ľud pod Tatrami. Martin, 1978.
- SSN – Slovník slovenských nárečí. II. Bratislava, 2006.
- Zamagurie 1972 – Zamagurie. Národopisná monografia oblasti. Poprad, Košice, 1972.

Slovenská ľudová tradícia v kontexte etnolingvistických výskumov (karpatsko-balkánske výskumy)

Anna Plotnikova

V Ruskej akadémii vied sa od roku 2006 vykonávajú systematické etnolingvistické výskumy, ktoré sa sústreďujú na skúmanie kultúrnych a jazykových špecifik v kontexte balkánskych vzťahov. Pri štúdiu areálových tradícií v karpatskom priestore, do ktorého patrí aj Slovensko, sa veľký dôraz kladie na poznávanie vzťahov medzi príbuznými kultúrami nielen v kontexte karpatského priestoru, ale najmä v rámci širšie vnímaných diskurzov balkánsko-slovenského priestoru. Práve slovenský jazyk, kultúra a ľudová tradícia nesie karpatsko-južnoslovenské a karpatsko-balkánske rysy, ktoré našli svoje miesto napríklad v terminológii spätéj s ľudovou duchovnou kultúrou (napr. *polazník, *víla a ďalšie).

MARTIN PUKANEC*

Etymológia mena *Simarьglъ* a niektoré iránske paralely

PUKANEC, M.: Etymology of the name *Simarьglъ* and some Iranian parallels. *Slavica Slovaca*, 47, 2012, No.2, pp. 104-107 (Bratislava).

This paper is an attempt at the etymology of the theonym *Simarьglъ*. The name *Simarьglъ* may be derived from **Simorьglъ/*Simōrьglъ* and is considered to be a compound of Iranian *Simurgh* 'mythical flying creature', and **orьglъ* 'eagle', which is an example of a Slavic taboo word, with epenthetic *g*. *Simarьglъ* is then interpreted as a mythical bird and God, as Iranian *Simurgh* is in the Farid al-Din 'Attar's *Conference of the Birds*.

Slavic religion, Iranian religion, etymology.

Vo Vladimírovom panteóne v Kyjeve k roku 980 sa uvádza božstvo *Simarьglъ*, ktorého tajomnosť na prvý pohľad prekonáva záhadnosť všetkých v ňom uvedených slovanských božstiev. V Lavrent'jevskom letopise sa uvádza:

„И нача княжити Володимеръ въ Киевѣ единъ и постави кумиры на холму внѣ двора теремнаго: Перуна древяна а главу его сребрену а усь златъ и Хърса, Дажьбога и Стрибога и Симарьгла и Мокошь. [И] жряху имъ, наричюще я боги [и] привожаху сыны своя и дъщери и жряху бѣсомъ [и] оскверняху землю требами своими и оскверниша кровьюми земля Русская и холмотъ“ (Niederle, 1924, s. 94, 117), teda „I začal vládnuť Vladimír v Kyjeve sám a postavil modly na vrchu vnútri dvorca vežatého: Perúna dreveného s hlavou striebornou a zlatým fúzom, ďalej Chърsa, Dažьboga a Striboga a Simarьgla a Mokoшь. I obetovali im, nazývajúc ich bohmi, a privádzali synov svojich i dcéry a obetovali besom. I poškvrnili zem obeťami svojimi a poškvrnila sa krvou zem ruská i vrch ten.“

V Lavrent'jevskom letopise je teonymum zapísané ako *Simarьglъ*, ale inde i *Semarьglъ* či *Sejmareklъ* (pozri Niederle, 1924, s. 124), čo sťažuje etymologické výklady. Čo však sťažuje akékoľvek etymologické interpretácie ešte väčšmi a zvyšuje tajomnosť božstva, je zápis v Slove nekojeho christoljubca:

„...молятся Мокоши и Симу и Рьглу и Перуну...“ (Niederle, 1924, s. 124), čo by sa doslovne preložilo asi takto: „...modlia sa k Mokoši a k Simovi a k Rьglvi a k Perúnovi...“ A na inom mieste „върують в Перуна... i в Сима i в Рьгла“ (Niederle, 1924, s. 124), čiže doslovne: „veria v Perúna... i v Sima i v Rьgla“.

Na základe tohto teda *Simarьglъ* nemá byť jedným božstvom, ale božstvami dvoma. Toto by v akomsi kontexte magických čísel určite stálo za úvahu, pretože vo Vladimírovom panteóne v Kyjeve by sme tak mali sedem božstiev. Vo výpočte božstiev by sme navyše dostali tri skupiny: (1) Перуна древяна а главу его сребрену а усь златъ и (2) Хърса, Дажьбога и Стрибога

* Mgr. Martin Pukanec, PhD., Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty UKF v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra.

и (3) Сима, Рѣгла и Мокошь, ktoré by mohli výraznejšie poukazovať na to, že Чхъръсъ, Даъѣбогъ a Сtribогъ ako potenciálni Mesiach, Slnce a Vietor sú bratia, ako je to známe aj zo slovenských rozprávok, a teda stoja do určitej miery v samostatnej koordinatívnej syntagme. Podstatnejšia zo zápisov v Slove nekojeho christoljubca pre etymologický výklad ale zrejme bude len podoba Симу/Сима, ktorá poukazuje na to, že druhý vokál teonyma bude práve *-i-*.

Ak s týmto súhlasíme, odpadnú nám možnosti výkladu, že Semaъгль s *-e-* bol akýsi *Sedmaruglav* „sedemhlavé božstvo“ (pozri Gamkrelidze, Ivanov, 1995, s. 751), že bol dvoma božstvami – Semom, k ruskému *semya* „rodina“, a Рѣглom, z praslovanského **rbъzъ* „obilie“ – alebo že bol grécko-egyptský Σεμ'Ηρακλῆς (pozri Фасмер, 1971, s. 622). Nejde, samozrejme, o to, aby si jazykovedec zjednodušoval prácu pohodlným zbavovaním sa možností výkladu a jedným ťmahom opustil veľkú časť doposiaľ existujúcich etymológií. Ale Lavrent'jevský letopis i Slovo nekojeho christoljubca majú v mene *-i-* a tieto pramene možno považovať za zásadné, ba za zásadnejšie ako tie zvyšné; nie je navyše žiaden dôvod uprednostňovať *-e-* či *-ě-* pred *-i-* proti tejto skutočnosti, pretože ani jedna z uvedených etymológií nie je nijak presvedčujúca. Stotožnenie Semaъгла s božstvami rodiny a obilia, čo sa zvykne považovať za najlepšiu z uvedených troch interpretácií (tak Váňa, 1990, s. 79-81; tu aj niektoré ďalšie špekulatívne etymológie), by vytváralo problém, že Rodina a Obilie by svojou povahou rozhodne nezapadali medzi božstvá Hrom, Mesiach(?), Slnko, Vietor(?) a napokon Zem vo Vladimírovom panteóne, keďže Рerунъ je božstvom hromu, Даъѣбогъ božstvom slnka a Мokoшь bohyňou zeme a podľa Slova o pluku Igorovom bol Сtribогъ praotcom vetrov (pozri Slovo o pluku Igorovъ, 1989, s. 92; Slovo o pluku Igorovom, 1960, s. 12) a Чхърсови prebehol knieža Všeslav v noci cestu ako vlk (pozri Slovo o pluku Igorovъ, 1989, s. 97; Slovo o pluku Igorovom, 1960, s. 22).

Ak by sme uznali, že v mene *Simarъгль* je *-i-*, jediným výkladom, ktorý by prichádzal do úvahy, bude, že pôjde o výpožičku iránskeho mena gryfa, okridleného mýtického zvieraťa, *Sîmurgh* (najskôr po období ranej praslovančiny, kedy by sa **im* zmenilo na **ę*), a teda *Simarъгль* bude iba jedným božstvom, nie dvoma. Takýto výklad by vari čiastočne vysvetľoval aj podobu **Sěmarъгль* s hláskou *-ě-*, pretože doloženým variantom perzského mena *Sîmurgh* je *Sēnō-mūrūv* (avestsky je *saēnō mereghō*). Nie celkom zodpovedajúcu koncovku slovanskej výpožičky *Simarъгль* z iránskeho *Sîmurgh* možno vysvetliť tak, že hlásková skupina na konci teonyma *Sîmurgh* bola v slovančine neznáma, a preto si ju Slovania prispôbili; otázka je však čomu.

V tejto súvislosti je určite zaujímavé, že etymológia teonyma *Sîmurgh* je k sanskritskému *śyēnāḥ* „dravec; orol, sokol, jastrab“, ktoré je identické s avestským *saēna-*, *Saēna-* „veľký dravec“, stredoperzským *sēn-murv* a novoperzským *sîmury* „veľký mýtický dravec“ (pozri Mayrhofer, 1976, s. 385), a lotyšské *ērglis* s hláskovou skupinou *-rgl-* znamená rovnako „orol“, pričom litovčina má výraz pre orla *erĕlis*. Nemožno potom vylúčiť, že praslovančina mala popri výraze **orъzъ* jazykovým čarovaním vzniknutý výraz **orъgъzъ* s vkladným *-g-* podobne ako baltčina. Táto má podobný jav aj pri výrazoch pre žabu, keď litovčina má *varlė* popri *varglė* a lotyščina má *varglis*, pričom tu jednoznačne možno počítať s tabuizáciou, pretože žiab sa ľudia boja a žaby sa im hnusia, čo sa odráža aj v jazyku. Tak má slovenčina pre ropuchu názvy *ropucha*, *ropuha*, *rapucha*, *repucha*, *ropuchnačka*, *rapuchnačka* atď., ktoré, ako vidíme v ukrajinskom *korópavka*, vznikli najskôr z praslovanského **korpucha* (pozri Machek, 1971, s. 517), a teda slovenčina musela mať pôvodne **krapucha* s *k-* (s uvedeným bude ostatne súvisieť aj ďalší význam slova *žaba* v slovenčine „žápal jazyka alebo ústnej sliznice u detí alebo domácich zvierat“; pozri Slovník slovenského jazyka, 1965, s. 783). No a slovenčina podobne tabuizuje tiež názov pre nejakého slovanského mýtického vtáka, podobného orlovi: srbská cirkevná slovančina ho volá *inogъ*, poľština *nog*, staročestina a čeština *noh* a staroruština *nogъ* (Sreznevskij uvádza od 14. storočia takéto doklady: ногъ – грифъ, γρούψ: ...орла и нога и морьскаго орьла; Како можемъ сусѣдство имѣти съ лвы страшными или кымъ образомъ

ногъ и слонъ вмѣстися; Ни орель, ни ногъ; pozri Материалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ; трудъ И. И. Срезневскаго, 1902, s. 462), no slovenčina ho volá v starých rozprávkach *knocht*, čo je z *noh ten vták*, doloženého v susednej češtine od roku 1528 (pozri Machek, 1971, s. 401), s pridaním *k-* a zmenou *h > ch* pred *t*; je to veľký a silný vták, čo vyniesol Valibuka z pekla, diery na druhý svet. Pokiaľ ide o výrazy pre orla, tabuizované mohli byť už v baltoslovanskom období, pretože baltské jazyky predpokladajú **er-el-io*, kým slovanské **or-il-o*, teda nie je jednotné východisko, a v indoeurópcine rekonštruujeme aj na základe chetitského *hara-*, gótskeho *ara* atď. (pozri Derksen, 2008, s. 376 – 377) podobu **h₃er-il-o*.

Celkovo sa teda vari možno domnievať, že avestské *saēnō mereghō*, ktoré znamenalo „vták Saēna“ alebo „vták orol“, prebrali Slovania v perzskom období (podoby *Šimurgh*, *Sēnō-mūrūv*) ako **Sim-orǵľ* „orol Sim“, prípadne až **Simo-orǵľ* > **Simōrǵľ*; podoba *Sēmarǵľ* bude len iným variantom výpožičky. A ak sa vylúčia ostatné uvedené etymológie, je možné sa na základe poznania iránskeho *Šimurgha* aspoň nepriamo a v náznakoch dozvedieť aj niečo ďalšie o slovanskom božstve. Toto je modelový príklad, ako môže etymológia pomáhať religionistike, hoci tu treba pripustiť určitú mieru hypotetickosti.

V avestskom jašte 14, vete 41 (pozri Avesta, 1886 – 1896), sa uvádza o Verethraghnovi:

` , e diamaza Y , mvt A Daru ha , mvn Gar qvrwW
 , itiawanvrw-iriap , OnvraX , Oy b Aruso ag , mvn Amn , Tami , iwa , On Gar qvrwW
 , S l riag , Ot isam , l p Apu , l r Ba , ewa , a qa Y , On E as , OGvrm , azam
 , uA h , a qa Y
 , i t N mAw in
 , , , e diamaza Y , Acs l t , , , , a yar , e ha

Toto by sa dalo preložiť asi takto:

„Obetujeme Verethraghnovi (bohovi víťazstva – M. P.), stvorenému Ahurom. Verethraghna... je ako ten veľký vták, Saēnō (*Šimurgh*), je ako veľké oblaky, plný vôd, čo šľahajú hory...“ (pozri *The sacred books of the East*, 1883, s. 242).

V pahlavskom texte *Dīnā-ī Maīnōg-ī Chirad* sa vo vetách 37 – 42 kapitoly 62 (pozri *The sacred books of the East*, 1885, s. 112) píše približne toto:

„37. Hniezdo gryfa (*Sēnō-mūrūv* alebo tiež *Šimurgh*; avestsky *saēnō mereghō*) je na strome, čo odoláva zlému a má mnoho semien. 38. Kedykoľvek sa vznesie do vzduchu, tisíc vetvičiek z toho stromu vyletí, 39. a keď sa znesie, odlomí tisíc vetvičiek a nechá z nich padnúť semienka. A vták *Kīnāmros* sa znáša neďaleko podobným spôsobom; 41. a jeho prácou je to, že zbiera tieto semienka, ktoré padli zo stromu mnohých semien, čo odoláva zlému, a roztrúsi ich tam, kde sa *Tīstar* (Sírius) zmocňuje vody; 42. aby keď sa *Tīstar* bude zmocňovať vody spolu s týmito semienkami všetkých druhov, zasypal nimi svet spolu s dažďom.“

V pahlavskom texte *Bundahis* (pozri *The sacred books of the East*, 1880, s. 47, 50, 89) sa vo vetách 11 a 24 kapitoly 14 o bytosti menom *Šimurgh* uvádza, že má podobne ako netopier v hrudi mlieko a dojí svoje mladé (je to teda tá *Šimurgh*?) a „je trojakej povahy, má povahu psa, vtáka a pižmového zvieratá, pretože lieta ako vták, má mnoho zubov ako pes a býva v diekach ako ondatra“. V 11. vete kapitoly 24 sa rovnako uvádza, že ako prvý spomedzi vtákov bol stvorený gryf trojakej povahy.

Pri stotožňovaní bytostí *Šimurgh* a *Simarǵľ* vyvstáva napokon iba otázka, čo zaujalo Slo-

vanov na takej relatívne podružnej bytosti iránskej mytológie, ako je Šimurgh, natoľko, aby ju zaradili medzi šesť božstiev Vladimírovho panteónu v Kyjeve. Mohla to byť práve jeho/jej trojaká povaha a podoba, ako sa dozvedáme z textu Bundahis. Toto by zrejme dokazovali archeologické nálezy ruských šperkov z 11.-13. storočia s motívmi okrídleného psa (pozri vyobrazenia in: Váňa, 1990, s. 80). Pravdepodobnejšie však bude, že Simarǵľ je až veľmi neskorou výpožičkou z iránskych prameňov, kedy mal Šimurgh už oveľa významnejšie postavenie. Tak napríklad u slávneho perzského básnika Farida al-Dina ‘Attara, ktorý sa narodil v 12. storočí, má Šimurgh symbolické postavenie (najvyššieho/jediného) Boha. V ‘Attarom zbásnenej legende o mystickom putovaní vtákov cez sedem údolí chcú nájsť títo svojho mýtického kráľa, ktorým je práve Šimurgh. No a téma putovania vtákov sa dlho pred ‘Attarom používala ako obrazné úsilie duše dosiahnuť Boha (pozri Medieval Islamic Civilization: an encyclopedia, 2006, s. 78-79), za ktorého sa teda považoval najneskôr v 12. storočí Šimurgh a za ktorého sa mohol považovať možno niekedy po 10.-11. storočí aj Simarǵľ.

Literatúra:

- DERKSEN, Rick: Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. Leiden – Boston: Brill 2008. 726 s. ISBN 978-90-04-15504-6.
- ФАСМЕР, Макс: Этимологический словарь русского языка. Том III. Муза – Сят. Москва: Прогресс 1971. 828 s.
- GAMKRELIDZE, Thomas V., IVANOV, Vjačeslav V.: Indo-European and the Indo-Europeans: a Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture. Part I. The Text. Berlin – New York: Mouton de Gruyter 1995. 864 s.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Academia 1971. 868 s.
- Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. Труды И. И. Срезневского. Томъ второй. Л – П. Санктпетербургъ: типографія Императорской академіи наукъ 1902. 852 s.
- MAYRHOFER, Manfred: Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. Band III: Y – H. Heidelberg: Carl Winter – Universitätsverlag 1976. 808 s.
- Medieval Islamic Civilization: an encyclopedia. Ed.: Josef W. Meri. New York: Routledge 2006. 1088 s. ISBN 0-415-96690-6.
- NIEDERLE, Lubor: Slovanské starožitnosti. Díl II. Svazek 1. Základy kulturních starožitností slovanských. Víra a náboženství. Praha: Bursík & Kohout 1924. 300 s.
- Slovník slovenského jazyka. V. diel. v – ž. Ved. red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965. 848 s.
- Slovo o pluku Igorově. In: Staroruská čítanka. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1989, s. 88-119. ISBN 80-04-21709-5.
- Slovo o pluku Igorovom. Preložil J. Komorovský. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1960. 35 s.
- The sacred books of the East. Volume V. Ed.: F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press 1880. 438 s.
- The sacred books of the East. Volume XXIII. Ed.: F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press 1883. 384 s.
- The sacred books of the East. Volume XXIV. Ed.: F. Max Müller. Oxford: Clarendon Press 1885. 376 s.
- VÁŇA, Zdeněk: Svět slovanských bohů a démonů. Praha: Panorama 1990. 280 s.

Etymology of the name *Simarǵľ* and some Iranian parallels

Martin Pukanec

The paper deals with the etymology of the Slavic theonym *Simarǵľ*. The name *Simarǵľ* may be derived from **Simorǵľ/*Simōrǵľ* and is considered to be a compound of Persian *Šimurgh* ‘mythical flying creature’ (in Avestan *saēnō mereghō* ‘the bird Saēna’, originally ‘eagle bird’), and Slavic **orǵľ* ‘eagle’, which is an example of a Slavic taboo word, with an addition of a velar stop to *orǵľ* ‘eagle’ (cf. Lithuanian *erėlis* ‘eagle’ and Latvian *ērglis* ‘eagle’, or Old Czech *noh* ‘mythical eagle’ and Slovak **knoh* (later *knoch-ta*) ‘mythical eagle’). *Simarǵľ* is then interpreted as a mythical bird and as the God, as Iranian *Šimurgh* is in the Farid al-Din ‘Attar’s *Conference of the Birds*. This is the tale of mystical journey of birds in search of their mythical king, *Šimurgh*, a cosmic bird of ancient Iranian lore, and the theme of journey of the birds had been used long before ‘Attar as a symbol for the soul’s attempt to approach God.

ИМПРЕ ПАЧАИ*

Роль словацкого языка в исследовании этимологии венгерских слов *seb*, *sebes*, *sebesen*

PACSAI, I.: The role of the Slovak language in the etymological research of the words *seb*, *sebes*, *sebesen*. *Slavica Slovaca*, 47, 2012, No.2, pp. 108-117 (Bratislava).

This article deals with some words of unknown origin in the Hungarian language and discusses the relevant problems of etymological research. The author focuses on the similarity of semantic relations in the Slovak and Altaic languages as well as the semantic connections between Hungarian and Slovak words. The words denoting "arrow" and their role in semantic and etymological research is investigated. Also discussed is the presence of Altaic loan words in Hungarian and the Altaic-Hungarian contacts as presented in a study by M. Marek (2003).

Arrow, etymological and semantic research, homonymy, polysemantic relation, cultural contact, idiomatic phraseology, change of meaning.

Важным фактором этимологического исследования являются языковые и культурные контакты, формирующие характер определенного языка. Этимологическое исследование имеет особое значение в случае венгерского языка, так как в составе его лексики установлено большое количество слов неясного происхождения.

Настоящая статья посвящена изучению лексики венгерского языка, не имеющей ясной этимологии. В историко-этимологическом словаре венгерского языка зафиксированы слова *seb* 'рана', *sebes* 'быстрый' (TESz III/505), происхождение которых не установлено. При изучении этимологии данных слов формировалась наша гипотеза, что эти слова непосредственно связаны с денотатом «стрела». Проблема установления этимологии имеет связь с областью семантики и культурологии.

При изучении данного сложного круга вопросов мы пользовались достижениями славистики, так как обнаружили интересные семантические корреляции в славянских языках. Лексика и фразеология словацкого языка послужила важным источником материала для нашего исследования, так как мы обратили внимание на своеобразные семантические явления, которые могли бы прояснить основные вопросы.

Мы не первый раз пользуемся достижениями словацких исследователей. В процессе ареального исследования специфического вида деривации в восточно-европейских языках, в том числе и в русском, словацкий язык сыграл важную роль при сопоставлении восточно- и западнославянских языков. При изучении вопросов «русской культурной зоны» в аспекте лингвокультурологии мы обратились к работам известных словацких этногра-

* Dr. Imre Pacsai, I Nyíregyházi Főiskola, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.

фов П. Добшинского и С. Цамбела. В данном случае мы также нашли опору в словацком языке и обращаемся к работам П. Тврдего (1931), Е. Смиешковой (1974), М. Майтана (2000), М. Марека (2003) и других ученых.

На этот раз автор выражает глубокую признательность сотрудникам Университета Я.А. Коменского, Университета П.Й. Шафарика и Прешовского университета, оказавшим бескорыстную помощь в нашем исследовании.

При изучении этимологии некоторых русских фразеологических единиц мы уделили большое внимание вопросам исторической этимологии. Нам удалось обнаружить некоторые новые факты, освещающие этимологию изученных структур. В историко-этимологическом словаре *Русская фразеология* (2005) опубликованы наши этимологические трактовки. Некоторые русские фразеологические единицы имели соотношение с венгерскими словами, поэтому мы стали более углубленно изучать этимологию венгерских слов. В данном процессе исследования выделились слова *seb* 'рана', *sebes* 'раненый', *sebes* 'быстрый', не имеющие этимологии. По своим семантическим свойствам слова *sebes* 'раненый' и *sebes* 'быстрый' являются омонимами, так как они связаны с разными семантическими полями.

Стимулом к изучению этимологии данных слов послужила работа венгерского этнографа Дьюлы Секереша (2006), в которой рассматривается профессиональная лексика венгерских кузнецов. Мы обратили внимание на термин *megnyílal*, который означает ранение копыта лошади при креплении подковы. По своему значению венгерские глаголы *megnyílal* 'ранить копыто лошади' и *megsebez* 'ранить, поранить, ушибить' относятся к общему семантическому полю. Общие семантические признаки данных слов свидетельствуют о синонимическом отношении этих глаголов. Вопросы деривации, связанные со словом *megnyílal* < *nyíl*, обратили наше внимание на семантические и этимологические вопросы. Существительное *nyíl* 'стрела' может служить ключевым элементом семантическими реляций, так как оно связано с денотатом, который обладает следующими семантическими признаками: 1) остроконечный предмет, выстреленный луком, служащий оружием; 2) данное оружие может оказать глубокую, нередко смертельную рану; 3) стрела долгое время считалась самым быстрым предметом на свете.

Обнаружив важное звено семантической цепочки, соединяющей разнородные понятия, обозначаемые словами *seb* 'рана', *sebez* 'ранить', *sebes* 'раненый' и *sebes* 'быстрый', *sebesen* 'быстро', мы поставили в фокусе нашего исследования изучение слов в разных языках, обозначающих денотат «стрела». Особое внимание уделилось языкам, с которыми были установлены интенсивные контакты венгров. При сопоставительном исследовании была рассмотрена лексика славянских и алтайских языков, из которых большое количество слов было перенято в венгерский язык.

При изучении славянских слов, обозначающих денотат «стрела» мы наталкивались на интересную семантическую проблему. В этимологическом словаре М. Фасмера представлены слова, обладающие данной звуковой оболочкой. Мы установили, что в одних славянских языках данное слово имеет денотат «стрела»: русск. *стрела*, укр. *стріла*, белор. *страла*, чеш. *střela*.

Словацкое слово *strela* имеет значение 'снаряд, пуля', о чем свидетельствуют выражение *delová strela*, *dymová strela*, *svietiaca strela*. При изучении семантики этого слова мы использовали данные словацкого исторического словаря *Historický slovník slovenského jazyka* (2000), в котором зафиксированы следующие значения: 1) *predmet, kt. po vystrelení vyletí zo strelnej zbrane: zadam uprimne, aby Buh sam chranyl was pred streľu nepriateľ* LP 1769" (HS 509); 2) *rana spôsobená strelnou zbraňou: proty streľam lekarstvy* KLe 1740" (HS

509); 3) *strely budowiska do gruntu zhorely* OČOVÁ 1741 (HS 509); 4) *spodná časť kopyta* (koňa, rožného statku) 'része': *podkowu kaž wsaditi na nohu, žebi mohol mezi strelu a nohu perst wložiti* RG 18 st. (HS 509).

В фразеологическом словаре П. Тврдего (1931) зафиксированы фразеологические единицы, использующие слово *strela*: 1) *jasná strela* 'молния' – *Letí, letí jako jasná strela*. 'Летит, летит как молния'; 2) *strela* 'стрела' – *Kalená tatárska strela* 'каленая татарская стрела'; 3) *Strela ti do pečene!* – 'фига с маслом!'; 4) *Ranil ho strelami vtipu svojho* – 'ранил его стрелами остроумия' (Tvrdý 1931, 499).

Способ изображения языковой картины мира словацкой фразеологической единицы *jasná strela* = *blesk* 'молния' – *Letí, letí jako jasná strela*. 'Летит, летит как молния' отражает древнее представление о молнии. В древних мифах молния считалась стрелой, выпущенной богом грозы. Ведический бог *Индра*, владыка гроз, изображен со стрелами и луком в руках. Заслуживает внимания тот факт, что в словенском языке слово *strela* имеет значения «стрела» и «молния».

Общность языковой картины мира наблюдается и в венгерских фразеологических единицах, зафиксированных в сборнике венгерских поговорок и пословиц Э. Маргалича (Margalits Ede, 1897). В следующих поговорках используется фразеологическая единица *istennyila* 'молния (букв. стрела бога)': *Sebes mint az istennyila* 'быстрая, как молния'; *Hegyes mint az istennyila* 'острая, как молния'; *Fényes mint az istennyila* 'ясная, как молния' (ME 366). Последний из приведенных венгерских оборотов значит то же, что и словацкий фразеологизм *jasná strela*.

В историко-этимологическом словаре словацкого языка обнаружилось толкование, подтверждающее синонимический характер слов *strela* и *šíp*, что подтверждается следующим примером: "*sagitta: ssyp, strela* GrP 1771" (HS 614).

По результатам семантического анализа словацкого слова *strela* можно установить, что значения соответствуют семантическим признакам венгерских слов *nyíl*, *megnyílal*, *seb*, *sebes*, *sebesen*, о чем свидетельствуют следующие параллели:

- 1) *strela* = *sagitta* / *nyíl* 'стрела'
- 2) *strela* = *spodná časť kopyta* (koňa, rožného statku) 'нижняя часть копыта (коня или крупного скота)' / *megnyílal* 'ранить копыто, подковывая коня'
- 3) *jasná strela* 'молния' / *istennyila* 'молния'
- 4) *strela* = *rana spôsobená strelnou zbraňou* 'рана, сделанная стрельным оружием' / *seb* 'рана', *sebes* 'раненый, израненный', *(meg)sebesít* 'ранить / нанести рану' *(meg)sebesül* 'раниться / получить рану'

В современном словацком языке денотат «стрела» обозначается словом *šíp*. При трактовке этимологии данного слова М. Фасмер указывает на то, что праславянское **šípъ* не получило удовлетворительной этимологии. Он говорит о том, что ранее это слово сблизали с древне-индийским *ksipáti* 'бросает, метает', *ksiprás* 'быстрый', *ksēpas* 'бросок', которые являются родственными словам *шубать*, *шубкий*. (Фасмер IV/ 440).

По мнению М. Фасмера, слово *шубать* тоже родственно с упомянутыми древне-индийскими словами и с авест. *xšviwra-*, *xšōiwra* 'быстрый'. При трактовке слова *шубать* Фасмер ссылается на польское слово *szybem* 'стрелой' < *szyp* 'стрела', выражающее быстроту движения. (Фасмер IV/ 440). С точки зрения семантики интересно соприкосновение семантических полей слов *шубать* и *шубкий*, обозначающих понятия «бить» и «быстрый». Заслуживает внимания, что в близкородственном чешском языке слово *střela*. 'стрела' сохранило первоначальное значение.

В фразеологическом словаре Е. Смиешковой зафиксировано „*beží (uteká, letí a pod.) ako strela*” (МФС 236). Заслуживает внимания, что ни в этой работе, ни в словаре П. Тврдего не наблюдается фразеологическая единица с корнем *šíp*. В работе П. Тврдего при словарной единице *šíp* представлено лишь следующее семантическое толкование: „*šíp* – *strela*, ktorá sa vypúšťa z luku, alebo z kuše” (Tvrdý, 513).

В этимологическом словаре М. Фасмера установлено, что глагол *стрелять* первоначально был связан с денотатом «стрела» и имел значение «пускать стрелы» (Фасмер III/7-74). Изменение семантики словацкого слова непосредственно связано с экстралингвистическим фактором, с использованием огнестрельного оружия. Известно, что огнестрельное оружие распространилось в Европе с XV века. В основе изменения значения данного слова лежит необходимость обозначения нового элемента действительности. Фразеологическая единица *Kalená tatárska strela*, зафиксированная в словаре П. Тврдего, тоже связана с оружием степных кочевников в эпоху монголо-татарского нашествия. Важнейшим оружием монголов был лук со стрелами.

Изменение семантики у одного из синонимов, обозначающих денотат «стрела», наблюдается и в алтайских языках. В киргизском языке денотат «стрела» обозначается двумя словами. Слово *жебе* (КиРС 242): 1) ‘стрела’; 2) *жебе мылтык* ‘лук (букв.: стрела оружие)’; 3) ‘наконечник, жало стрелы’, – связано со стрелой. Общeturкское слово *ок* (КиРС 563): ‘стрела, пуля, снаряд’, – связано с огнестрельным оружием. О синонимическом отношении слов *жебе* и *ок* свидетельствуют выражения киргизского языка: *жебе тарт* (КиРС 242) ‘пустить стрелу’; *окко учуп кетиптир* (КиРС 563) ‘его сразила пуля или стрела’; *октой туз* (КиРС 563) ‘прямой как стрела’. О первоначальном значении слова *ок* ‘стрела’ свидетельствует фраза, в которой говорится о древнем обычае степных кочевников: „*ок тиштешип, ант калын*” (КиРС 563) ‘*фольк.*: поцеловав стрелу, поклялись друг другу’.

В казахском языке наблюдается сходная семантическая корреляция между словами, обозначающими стрелковое оружие. Денотат «стрела» обозначается словом *жебе*, а слово *ок* (КаРС 264) имеет значения ‘пуля’ и ‘стрела’.

В башкирском языке слово *ук* (БРС 673) ‘стрела’ обладает лишь первоначальным значением.

Эта семантическая проблема рассматривается и в статье Ц. Б. Будаева и Н. Г. Данчиновой *Интересное исследование о стрелах* (1968). Авторы статьи подчеркивают тот факт, что в связи с изобретением огнестрельного оружия во многих алтайских языках общее понятие о стреле было перенесено и на обозначение пули: халх.: *сум(ан)* ‘стрела, пуля’; бур.: *хомон* ‘стрела, пуля, заряд, снаряд’. В тувинском языке *ок* имеет только одно значение – ‘пуля’. (Будаев – Данчинова, 56).

Подобное изменение значения слов, обозначающих общие денотаты в славянских и алтайских языках, заслуживает пристального внимания. Слова, имеющие первоначальное значение «стрела», стали обозначать снаряды огнестрельного оружия. Чрезвычайно интересно соответствие значения словацкого *strela* и тувинского *ок*, которые больше не обозначают денотат «стрела», а связаны лишь с огнестрельным оружием.

При изучении лексических единиц в славянских и алтайских языках обнаружилось, что денотат «стрела» обозначался либо обозначается синонимами. Семантический анализ словацких слов *šíp* и *strela* и алтайских *ок / ук* и *жебе* доказывает синонимическое отношение между данными лексическими единицами. В работах, рассматривающих вопросы синонимии, уделяется особое внимание как возникновению синонимов, так и семантическим изменениям элементов коррелятивных пар. В работах Ю. Апресяна (1957) и И. Ньюмаркаи (2000) изучена проблема выбора лексической единицы из синонимиче-

ского ряда. На материале английского языка Ю. Апресян представил «победу» слова *take* (совр. *take*) скандинавского происхождения, вытеснившего древне-английское слово *niman* 'брат'. И. Ньюмаркаи рассмотрел данный процесс на примерах славянского происхождения *kovács* 'кузнец' < *kovať*, *kalapács* 'молоток' < *klepáč*, вытеснивших коренное венгерское слово *verő*, которое обладало обоими значениями.

На основе этих сведений можно предположить, что и в венгерском языке когда-то денотат «стрела» обозначался синонимами. По нашему предположению утраченное слово было связано со звуковой оболочкой слов *sebes* 'раненый' и *sebes* 'быстрый', которые ныне считаются омонимами.

При изучении лексики финно-угорских языков обнаружились интересные факты, связанные с этимологией венгерского слова *seb* 'рана'. Заслуживает пристального внимания, что в финно-угорских языках нет общего слова, обозначающего понятие «рана», несмотря на то, что данное слово относится к ядру лексики.

В близкородственном мансийском языке используется слово *нюлми* (МанРС 309) 'рана', *сакватайкве* (МанРС 309) 'ранить/нанести рану', *сакватым*, *сакватым хѳтна* (МанРС 309) 'раненый, израненный'.

В мордовских языках используется слово *рана* (ЭРС 537), заимствованное из русского языка. Следующие словосочетания связаны с данным словом: *сыявтозь рана* 'гнилая рана'; *тапарамс ранаить* 'перевязать рану'.

Семантические эквиваленты финских слов *haava* 'рана', *haavoittuminen/haava* 'ранение', *haavoittaa* 'ранить/нанести рану', *haavoittunut* 'раненый, израненный' (ФРС 607) тоже не связаны по звуковой оболочке ни с мансийским, ни с венгерским словом.

Удмуртское слово *яра* (УдРС 300) 'рана' < тат. *яра* 'рана' заимствовано из тюркских языков. С точки зрения нашего семантического исследования особенно интересны следующие словосочетания: *вандиськем инты* 'рана (букв.: зарезанное место)'. Данная структура состоит из компонентов *вандиськем* < *вандыны* (УдРС 38) '1) резать, порезать, отрезать; 2) колоть, заколоть (свинью); 3) пилить, распилить' + *инты* (УдРС 62) 'место, местность'.

Словосочетание *шуккиськем инты* 'рана (букв.: ушибленное место)' построено по аналогии – компонент *шуккиськем* образован от глагола *шуккиськыны* (УдРС 164) '1) удавиться; 2) ушибиться; 3) сбиваться (о масле); 3) раздаваться (о звуке)'.

Удмуртские лексические единицы, обозначающие понятие «рана» посредством словосочетаний, дают представление о языковой картине этого финно-угорского языка, а также о характере словотворчества. При обозначении понятия «рана» данная языковая общность считает необходимым назвать ее конкретный характер.

Отсутствие общего корня в финно-угорских языках и использование заимствованных слов, обозначающих понятие «рана», а также венгерское слово *seb*, не имеющее ясной этимологии, представляет собой интересную проблему. По нашему предположению эта проблема связана с ментальностью и традициями указанных народов. Возможно, что в древнем венгерском языке понятие «рана» обозначалась подобно удмуртским структурам. Слова, относящиеся к семантическому полю слова *seb* «рана»: *vágás* 'порез', *szúrás* 'укол', *ütés* 'ушиб', *karcolás* 'царапина', *horzsolás* 'ссадина', *feltörés* 'потертость, ссадина', – свидетельствуют о стремлении конкретно назвать характер раны.

По нашей гипотезе слово *seb* 'рана' было образовано от слов *sebes* 'раненый', *sebez* 'ранить' и первоначально обозначало понятие «рана, нанесенная стрелой», о чем свидетельствует семантическое сходство венгерских слов *megnyilal* 'ранить копыто коня' и *megsebez* 'ранить, наносить рану'.

В этимологическом словаре венгерского языка при толковании этимологии слова *sebes* 'быстрый' указывается на обстоятельства его возникновения: „Az önállóan használt seb főnév azonban valószínűleg még így is későbbi elvonás erednénye” (TESz III/506.) 'слово *seb*, самостоятельно использованное, вероятно возникло позже посредством абстрагирования.' Словообразовательное гнездо составляют слова *sebtén* 'быстро, второпях, впопыхах, на лету', *sebtében* 'спешно, наскоро, наспех', *sebbel* 'быстро, спешно', *sebtet* 'торопиться', *sebeg* 'быстро говорит'.

Можно предположить, что в случае венгерского языка для обозначения понятий «быстрый», «быстрота», «скорость», «наспех, на лету» использовалось образное выражение. Об этом приеме словотворчества свидетельствует и польское слово *szybem* «быстро». Словосочетания алтайских языков, обозначающие быстроту, тоже сравнивают образ движения с выпущенной стрелой: кирг.: *жебенин огун аткандай* (КиРС 242) 'так быстро, будто стрелу пустили' < *жебе* 'стрела'; *октой* (КиРС 242) 'так быстро, как стрела' < *ок* 'стрела'; тат.: *атылган ук кебек* (ТаРС 587) 'стрелой, стремглав, очень быстро' < *ук* 'стрела'; *аткан ук кеук* (БРС 673) 'стремительный, быстрый' < *ук* 'стрела'.

При толковании этимологии слова *sebes* 'быстрый' мы обнаружили важное для нас замечание в этимологическом словаре: „A szócsalád *seb-* alapszavának törökből való származtatása további vizsgálatot kívá. Finnugor egyeztetése és kaukázusi származtatása téves.” (TESz III/ 506) 'установление этимологии слова *seb-*, которое является основным элементом данного гнезда, требует дальнейшего исследования. Это слово не имеет соотношения с финно-угорскими и кавказскими языками.'

С точки зрения этимологического исследования особое значение имеет обнаруженное нами в казахском и киргизском языках слово *жебе* 'стрела', которое может соотноситься со словами *sebes* 'быстрый', *sebtében* 'спешно, наскоро, наспех', *sebtet* 'торопиться', так как они могут быть связаны с исчезнувшим словом **sebe* 'стрела'. Это слово обозначало самый быстрый предмет того времени, когда возникли упомянутые венгерские слова.

В историческом романе В. Яна *Чингиз-хан*, который известен использованием корректных данных восточных летописцев, мы обнаружили важные для нас факты. Мы обратили внимание на толкование имени *Джебе-нойона*, который был полководцем монгольских каганов. В сноске писатель дает следующую информацию: *Джебе* — стрела (*по-монгольски*). Это толкование объясняет прозвище полководца.

Заслуживает пристального внимания и то, что полководец монгольской армии носит прозвище *Джебе* 'стрела', которое должно иметь соотношение со словами *жебе* 'стрела' киргизского и казахского языков. В работе Ц. Б. Будаева и Н. Г. Данчиновой (1968) рассматриваются лексические единицы монгольских языков, обозначающие стрелу: монг. *сумун*, ордос. *суму*, калм. *сумн*, бур. *хомон* 'стрела' (Б-Д 55). Представленные слова монгольских языков не могут иметь этимологической связи со словом *Джебе/жебе*, обладающими другой звуковой оболочкой.

В историческом романе В. Яна часто говорится о кипчаках. Писатель делал важные для нас замечания в сносках романа, которые могут пролить свет на изучаемую этимологическую проблему: „особенно много было кипчаков (в войсках Чингис-хана). Под этим общим именем надо понимать, по-видимому, предков казахов, киргизов и других кочевых племен тюркского корня.” (Ян, 351)

По данным монголоведов, трактующих названия стрелы в монгольских языках и по толкованию этнонима *кипчак*, мы можем предполагать, что полководец *Джебе-нойон* но-

сил кипчакское имя. Общие корни слов *джебе* и *жебе* доказывают их общие семантические и фонетические признаки.

В. Ян указывает и на другие важные с точки зрения данного вопроса исторические факты: „Кипчаки – большое племя тюркского народа, занимавшее огромную территорию от Аральского моря до Днепра. В русских древних источниках кипчаки именуется половцами. Европейские путешественники называли их куманами. Страну кипчаков восточные писатели называли *Дешти Кипчак* (Кипчакская степь), европейские Куманией” (Ян, 356).

В данном романе мы обнаружили замечания писателя, имеющие отношение к венграм. Писатель ссылается в своей сноске на венгерские географические названия: „В Венгрии имеются области «Великая Кумания» и «Малая Кумания», населенные потомками половцев, бежавших в XIII веке от нашествия монголо-татар” (Ян, 15).

Связи венгров с кипчаками рассматриваются в статье *Pečenehovia a uzi na Slovensku* (2003) словацкого исследователя Милоша Марека, освещающего важные исторические вопросы. В работе М. Марека истолковываются географические названия, которые доказывают пребывание печенегов и огузов на территории Словакии. О научной ценности данной статьи свидетельствует толкование этнонима *печенег*, представление племен данного этноса и множество исторических данных, взятых из важнейших работ, трактующих историю данного народа.

При помощи данной статьи мы получаем важную информацию о культурных и языковых контактах венгров с тюркскими народами кипчакской ветви. Печенеги, поселившиеся на территории Венгрии, служили пограничниками – выполнили важную задачу, порученную королями династии Арпадов. Они хранили границы королевства и защищали важнейшие торговые пути того времени. Куманы тоже служили в войсках венгерских королей. Куманские войска приняли участие в сражении 1278 году, и сыграли решающую роль в том, что король Ладислав IV (Куманский) одержал победу над войсками чешского короля Отокара.

Этноним *palóc* тоже имеет соотношение с названием кипчаков *половцы*, которое используется в древних русских хрониках. Потомки половцев живут в северных областях Венгрии. Они сохранили свои древние традиции и говорят на своеобразном диалекте.

Необходимо подчеркнуть, что все тюркские народности, поселившиеся в Венгрии, относились к кипчакской ветви. Ассимиляция упомянутых тюркоязычных народов произошла быстро и более интенсивно, чем ассимиляция саксонов, поселившихся в том же XIII веке. Саксоны, живущие в городах Северной Венгрии и Трансильвании, сохраняли свою идентичность до середины 20 века. Особенно важно было сохранение родного языка и древних германских традиций.

Наша гипотеза о соотношении *sebes* ‘быстрый’ со словом *жебе* ‘стрела’ казахского и киргизского языков может найти опору в топонимах Венгрии¹ с элементами *Zsebe*, *Sebe*. Заслуживает внимания, что данные топонимы используются в разных областях Венгрии:

1) Область Бараня: **Sebes** – Sebes 1330; 2) область Добока: **Sebes** – Sebus 1319; 3) область Шопрон: **Sebes** – Sebus 1263, *Zsebeháza* – Sebe (очаг рода *Жебе*) 1346; 4) область Шомодь: **Zsebe**-fia laka – *Zsebefialaka* (очаг сына *Жебе*) 1376, 5) область Зала: **Sebe**-hadnagy földje – Sebe - hadnagy - földi (земля лейтенанта *Шебе*) 1353, **Sebes** – Sebes 1382; 6) область Ваш: **Zsebeháza** – *Sebefeuldu* (очаг / земля рода *Жебе*) 1339, **Zsebetelke** – *Sebethelky* (участок рода *Жебе*) 1392. 7) Словакия (область Шариш): **Vyšná Šebastová** 1328 Feulsebus, 1300 Fel Sebes, 1427 Felső Zebe, 1773 Wissny Sebes, 1786 Felschö Schebesch 1808 Horní Szebeš, 1920 Vyšný Šebeš, 1948 Vyšná

¹ Под понятием “Венгрия” имеется в виду многонациональное государство, которое распалось в 1918 году.

Šebastová; мад. Felsősebes), Nižná Šebastová 1315 Olsebus, 1355 Sebes, 1773 Nizny Sebes, 1786 Alschó Schebesch, 1808 Dolní Sebeš, 1920 Nižný Šebeš, 1948 Nižná Šebastová, мад. Alsósebes; Словакия (область Абов) **Šebastovce** 1332/5 Sebus, Sebes, 1338 Ol-Zebus, resp. Fízy, 1427 Zeb-es, 1630 Szebes, 1786 Schebesch, 1920 Žebeš, 1948 Šebastovce, мад. Zsebes; Nižný Žebeš (časť Šebastoviec) 1248 Zebus, 1303 Zebes, мад. Zsebes.

При изучении географических названий Венгрии, связанных с именами *Sebe-*, *Sebes*, *Zsebe*, необходимо отметить, что они находятся в бывших пограничных областях страны. Также нужно указать и на большое расстояние, разделяющее данные области. Топонимы **Zsebeháza** – Sebefeuldu (обл. Ваш) 1339, **Zsebetelke** — Sebethelky (о. Ваш) 1392; **Zsebe-fialaka** 1376. (обл. Шомодь) связаны с населенными пунктами в Задунайском крае недалеко от австрийской либо хорватской границы, а поселки **Vyšná Šebastová** а **Nižná Šebastová** (окр. Prešov) а **Šebastovce** (окр. Košice) лежат на территории Словакии.

Данные статьи М. Марека свидетельствуют о пребывании печенегов в долинах рек, в которых лежали важные торговые пути и которые являлись важными стратегическими пунктами. На карте, приложенной к статье словацкого исследователя, обозначены поселки, связанные с печенегами. Топоним *Beščene*, который называет околицы бывшей деревни в долине реки Моравы на чешской границе, связан с самым западным местом средневековой Венгрии.

Заслуживает внимания и то, что по соседству с поселками, названными топонимом *Sebe-* *Zsebe*, находятся топонимы, отражающие связь с этнонимом *печенег*.

На территории бывшей области Шопрон (ныне на территории Австрии) в области Бургенланд лежит поселок *Pecsenyéd*. В области Ваш на австрийской границе расположены поселки, названные **Besenyő**/Bessenew (1479), **Bessefalva**/Besefalua (1437). В Словакии в области Шариш по соседству с деревнями **Vyšná Šebastová** а **Nižná Šebastová** находится поселок **Úzovce** (1370 Wzfalua, 1371 Vzafolua, 1773 Zsowcze, 1920 Usovce, Husovce, 1927 Uzovce, мад. Úszfalu), название которого связано с тюркским этнонимом *огузы*, которые были пограничниками в северо-восточной области Венгрии. Топоним *Majdán* (Майдан) соседнего поселка тоже тюркского происхождения и связан с тюркским словом *majdán* 'площадь, поле сражения'.

Географические названия **Besenyő**/Besenyw (1437) в области Зала, и **Besenyő**/Besenyw (1437) в области Шомодь используются в Задунайской области.

По изученным лингвистическим данным и трактовке исторических работ мы можем сформулировать гипотезу, что слова *Джебе*, *жебе* 'стрела' казахского и киргизского языков могут иметь соотношение с венгерскими топонимами *Zsebe-Sebe-*, *Sebe-*, *Sebes*. В данном случае упомянутые венгерские слова могли иметь значение «стрела». На основании упомянутых фактов можно предполагать, что в эпоху установления топонимов в венгерском языке денотат «стрела» обозначался синонимами *nyíl* и **zsebe/sebe*. Фонетическое соответствие звуковой оболочки тюркских и венгерских слов внушает и семантическую эквиваленцию.

Учитывая семантические и этимологические реляции, мы можем предполагать, что отождествление фамилии *Sebe* (1493), *Sebes* (1427), *Sebesi* (1450), *Sebők* (1450) с именем *Sebestyén*, восходящим к латинскому *Sebastian*, не является совсем обоснованным. Параллельное явление наблюдается в случае ошибочной этимологии собственных имен *Gyula* и *Július*. При трактовке этимологии венгерского мужского имени *Gyula* указывают на то, что с 1795 его ошибочно считали эквивалентом латинского имени *Július*. Венгерское имя восходит к древнетюркскому слову со значением «наместник короля».

О последовательном использовании ошибочно отождествленной формы свидетель-

ствуют имена римских пап *I. Gyula*, *II. Gyula*, *III. Gyula* и перевод имени французского писателя *Verne Gyula* < *Jules Verne*.

Необходимо указать на то, что по толкованию историко-этимологического словаря первыми письменными данными использования прилагательного *sebes* 'быстрый, резвый' (TESz III/ 505) являются следующие собственные имена: *Scebis marchio Ungariae szn.* (MNy. 25: 36); *Sebus hn.* (PRT. 1: 794), которые не указывают на значение исходного слова.

Для этимологического анализа чрезвычайно важно географическое название *Sebe-hadnagy földje*, имеющее соотношение с военным термином *hadnagy* «лейтенант», который в эпоху династии Арпадов обозначал понятие «начальник войска». По нашему толкованию, учитывая, что значение данных слов *Sebe* (1493), *Sebes* (1427) – *Scebis*, восходящих к кипчакским словам *žebe* 'стрела', собственное имя *Scebis* может обозначать понятие 'стрелец'.

Венгерское слово *íjász* (TESz II/ 196), обозначающее понятие «стрелец», возникло в первой половине XIX века при обновлении венгерского языка, о чем упоминается в этимологическом словаре.

Этимологический анализ топонимов и фамилий может подтверждать нашу гипотезу, что когда-то использовались слова **zsebe*, *sebe*, обозначающие денотат «стрела», от которых были образованы слова *seb*, *sebes*, *sebez*, *sebes*, *sebesen*.

Наша гипотеза изменяет семантическое соотношение слов *sebes* 'быстрый' и *sebes* 'раненый', которые в настоящее время считаются омонимами. Новая семантическая связь будет – полисемия. Слова, обозначающие скорость, быстроту, и слова, которые связаны с раной, ушибом, одинаково могут быть связаны с предметом, который быстро летает и, попадая в цель, наносит глубокую рану и причиняет колющую боль.

Заключение

Учитывая лингвистические и исторические факты, связанные с языковыми и культурными контактами, нам удалось выдвинуть гипотезу о возможных семантических и этимологических реляциях, освещающих происхождение венгерских слов, не имеющих ясной этимологии. Важным источником данных для нашей работы послужили работы словацких исследователей. Необходимо было проследить семантическое изменение словацкого слова *strela*, которое коснулось также слов алтайских языков, обозначающих стрелу. При сопоставительном анализе между изученными словами выделились новые семантические связи, освещающие их этимологию. М. Марек обрисовал исторический фон тех языковых и культурных контактов, которые могли сыграть важную роль в процессе заимствования изученных нами слов из тюркских языков. Результаты нашего этимологического исследования подтверждаются как лингвистическими и историческими данными, так и географическими названиями, сохранившими следы древних языковых и культурных контактов. В заключение необходимо очертить круг вопросов, которые требуют дальнейшего решения:

- 1) Как связаны словацкие фразеологические единицы со словом *strela*, почему в них реже используется слово *šíp*?
- 2) Что лежит в основе семантического изменения словацкого слова *strela* и сохранения первоначального значения у чешского слова *střela*?
- 3) Изучение этимологии слова *жебе* в казахском и киргизском языках. Из какого языка было заимствовано данное слово?
- 4) Может ли слово *жебе* иметь этимологическую связь с древними индоиранскими словами, приводимыми М. Фасмером в связи со славянскими словами?

Литература:

- HABOVŠTIAKOVÁ, K.: Magyar-szlovák frazeológiai szótár. Bratislava 1979.
- Herman Ottó 1900. A nyelv. I. Magyar Nyelv II. évf. 6. sz. 199-209.
- Historický slovník slovenského jazyka. Zväzok I-VI. Bratislava : Veda 1991–2005.
- MAREK, Miloš: Pečenehovia a Uzi na Slovensku. In: Historický časopis, 2003, roč. 51, č. 2, s. 193-222.
- MARGALITS, Ede: Magyar szólások és közmondásszerű szólások Budapest 1897.
- NYOMÁRKAY, István: A világ nyelvi képe az idegen szavak tükrében egy horvát drámában. Magyar Nyelvőr 2000, 124:487-494.
- SMIEŠKOVÁ, Elena: Malý frazeologický slovník. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974.
- SZEKERES, Gyula: Ló- és patabetegségek, illetve azok gyógy módjai Hajdúböszörményben Ethnica VI. / 2. 47-56. Szerkeszti: Ujváry Zoltán 2004.
- TVRDÝ, Peter: Slovenský frazeologický slovník. Trnava: Spolok svätého Vojtecha 1931.
- АПРЕСЯН, Юрий: Проблематика синонима. In: Вопросы языкознания 1957, 6, 84-88.
- БИРИХ, А. К. – МОКИЕНКО, В. М. – СТЕПАНОВА, Л. И.: Русская фразеология. Историко-этимологический словарь. Москва 2005.
- БУДАЕВ, Ц. Б. - ДАНЧИНОВА, Н. Г.: Интересное исследование о стрелах. О зарубежных монголоведных исследованиях по языку. Бурятское книжное издательство Улан-Уде 1968, 54-60.
- КОНОНОВ, А. Н.: Тюркское языкознание в Академии наук. In: Вопросы языкознания, 1974, 3, 38-51.
- СЕВОРЯН, Э. В.: Н. К. Дмитриев и советская тюркология. In: Вопросы языкознания 1956. 3, 101-107.
- ЯН, В.: Чингис-хан. Издательство «Правда». Москва 1989.

Источники и их временные сокращения:

- БРС – Башкирско-русский словарь. Москва 1996.
- КаРС – Казахско-русский словарь. Москва 1981.
- КиРС – Киргизско-русский словарь. Москва 1965.
- КЯ – Х - Кожаметова: 40 уроков казахского языка. Алма-Ата «Жалын» 1990.
- РФС – Русско-финский словарь. Москва, Русский Язык Медиа 2004.
- ТаРС – Татарско русский словарь, Москва 1966.
- TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1976. Akadémiai Kiadó. Budapest. Főszerkesztő Benkő Loránd
- ТурРС – Турецко-русский словарь, Москва 1977. Русский язык
- ТуркРС – Туркменско-русский словарь. 1968. Москва, «Сов. Энциклопедия».
- ТурРС – Турецко-русский словарь, Москва 1977. Русский язык
- УдРС – Удмуртско-русский словарь. Ижевск. Издательство Удмуртского университета 1995.
- Фасмер – М. Фасмер: Этимологический словарь русского языка. В четырех томах. Москва 1986
- ЭРС – Эрзянско-русский словарь Москва. Русский язык. Дигора 1993.

The role of the Slovak language in the etymological research of the words *seb*, *sebes*, *sebesen*

Imre Pacsai

Etymological research is an important field of linguistics along with formal description of word structures. The fact that there is a considerably large number of words of unknown origin in the Hungarian language attests to the need of etymological research.

Our study deals with the etymology and semantics of the Hungarian words *seb* (wound) and *sebes* (quick, rapid) whose origin is unknown. Our hypothesis is that these words, considered homonyms by current linguistics, stood in a polysemantic relationship in early times as both are related to the word denoting "arrow". A semantic analysis of the Slovak words *strela* and *šíp* has, too, revealed an early semantic relation between them: they were synonyms denoting "arrow" in the 16th century. This synonymical relation has been proved by Slovak linguistics and is attested to in Slovak phraseology. In Altaic languages, "arrow" is also denoted by synonyms, which has given rise to our assumption concerning the similar semantic relation in Hungarian.

The word *žebe* "arrow" in the Kazakh and Khirghiz languages exhibits phonetic and semantic traits similar to the Hungarian word *sebes* "quick, rapid". The typical characteristics of "arrow" establish the semantic and etymological relation between the Altaic word *žebe* "arrow" and the Hungarian word **sebe* "arrow", the latter being probably a loan word from Altaic.

The study of the Slovak researcher M. Marek (2003) discusses the historical background of the cultural contacts between Hungarians and Turks settled in the Hungarian territory. The Altaic borrowings are explained in this way.

PETER ŽEŇUCH*

Nižnorybnický spevník z roku 1817 – znovuobjavený rukopis¹

ŽEŇUCH, P.: The *Nižnorybnický* Hymn-Book from 1817: A Rediscovered Manuscript. *Slavica Slovaca*, 47, No.2, pp. 118-144 (Bratislava).

The *Nižnorybnický* hymn-book was donated to Ján Stanislav Institute of Slavistics, Slovak Academy of Sciences, by academician Mikuláš Mušíka in 2008. Its existence was first reported by Ivan Paňkevyč in 1956. Paňkevyč had been notified of the manuscript by Štefan Papp who had been a priest in the parish of Nižná Rybnica (District of Sobrance) until 1952. Paňkevyč published only the secular songs of the hymn-book and he did not give any description of the manuscript. Today, the *Nižnorybnický* hymn-book consists of 77 folios, is destitute of cover and has a considerably damaged sewn binding. Hence, several folios are missing. The hymn-book contains 80 paraliturgical and 3 secular songs as well as an Old Testament narrative about Tobias. Most of the manuscript is written in a semi-cursive Cyrillic script (poloustav) but cursive Cyrillic is also partially used. The size of the hymn-book is 15,5 cm by 22,5 cm, the beginning and the end of the text are missing. The *Nižnorybnický* hymn-book belongs among those Cyrillic manuscripts of Eastern Slovakia which are inseparably bound to the local Byzantine-Slavonic hymn culture. The language of the manuscript contains borrowings from Eastern Slovak dialects, chiefly the Soták and Uh dialects. The hymn-book is closely bound to the identity of the Slovak members of the Byzantine-Slavonic Church in the territory of the former Eparchy of Mukačevo. It provides an opportunity for a comprehensive research into the Cyrillic production connected to the Byzantine Church in the territory of Slovakia.

Paraliturgical hymn-book, manuscript, Cyrillic script, Church Slavonic language, Eastern Slovak dialect, Byzantine-Slavonic rite.

O *Nižnorybnickom* spevníku prvýkrát informoval Ivan Paňkevyč v roku 1956. Na rukopis upozornil Ivana Paňkevyča kňaz Štefan Papp, ktorý bol správcom farnosti v Nižnej Rybnici (okr. Sobrance) už v roku 1952. I. Paňkevyč zo spevníka publikoval iba svetské piesne, ale nepriniesol opis rukopisu, teda o jeho obsahu sa odborná verejnosť nemohla nič viac dozvedieť. Ivan Paňkevyč vo svojej krátkej štúdií v tejto súvislosti píše: „Na své výzkumné cestě po východním Slovensku v červnu r. 1952 dostal se do mých rukou od pravoslavného faráře z Nižné Rybnice u Sobranců Štěpána Pappa rukopisný zpěvník, obsahující duchovní písně a tři písně světské. Rukopis je psán většinou poloustavem a částečně kursivem cyrilského písma. Formát knížky bez desek je 15,5 cm výšky a 22,5 cm délky, chybí začátek a konec, některé listky jsou potrhány a málo čitelné.“² Rukopis *Nižnorybnického* spevníka dnes obsahuje 77 listov, je bez obalu, väzba je šitá, no značne poškodená, preto z väzby rukopisu viacero listov už vypadlo, niektoré ďalšie listy sa z väzby uvoľňujú a hrozí rozpadnutie celého rukopisu.

* Doc. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 841 04 Bratislava.

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov *Cyrilské a latinské pramene byzantsko-slovenskej tradície na Slovensku* (VEGA 2/0020/2009-2012) a *K prameňom slovenskej ľudovej prózy – rukopisná zbierka Samuela Cambela* (VEGA 2/0112/2009-2012).

² PAŇKEVIČ, Ivan: Další nálezy ukrajinských písní a veršů na východním Slovensku. In: *Národopisní věstník československý*, Praha: 1956, roč. 33, č. 3-4, s. 202-206.

V roku 1971 o Nižnorybnickom spevníku opätovne informoval Štefan Papp v štúdií venovanej cyrilskej duchovnej piesňovej tvorbe v prostredí východného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny. Štefan Papp bol v rokoch 1968-1971 už gréckokatolíckym farárom v Nižnej Rybnici, teda v čase publikovania štúdie ešte pôsobil v uvedenej farnosti, pričom rok 1971 je zároveň v odbornej literatúre poslednou zmienkou o lokalizácii rukopisu. Š. Papp v citovanej štúdií pokázal na skutočnosť, že rukopis Nižnorybnického spevníka objavil a vlastní on a že ho iba zapožičal Ivanovi Paňkevychovi za účelom výskumu: „...його (спевник, pozn. P. Ž.) недавно знайшов автор цієї статті у селі Нижня Рибниця, при Собранцях. Після свідцтва проф. Панькевича мабуть списаний у XVIII-ім сторіччі і знаходиться, поки що, у автора (Штефана Пappa, pozn. P.Ž.).“³ Počas systematických a komplexných terénnych výskumov na východnom Slovensku, ktoré od roku 1999 vykonáva Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a ktoré sú zamerané na zber, evidenciu a digitalizáciu zachovaných rukopisných pamiatok na farách a v chrámoch byzantského obradu na Slovensku, sa v roku 2005 podarilo navštíviť aj farnosť v Nižnej Rybnici, no rukopis spevníka sa na fare nenachádzal. Predpokladali sme, že rukopisný Nižnorybnický spevník ostal v pozostalosti Štefana Pappa.

V roku 2008 sa v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV uskutočnila interdisciplinárna vedecká konferencia na tému *Ludová prozaická tradícia na Slovensku v období konštituovania profesionálnych vedeckých disciplín – národopisu, jazykovedy, historiografie a literárnej vedy*. Konferencia sa venovala interdisciplinárnym presahom dialektológie a folkloristiky, najmä na príklade osobnosti (S. Cambela, V. Hnaťuka, Š. Mišíka, O. Brocha, I. Verchratského, I. I. Srezněvského, I. Paňkevycha, J. Polívku) a tiež vzájomným inšpiráciám v oblasti metodológie terénneho dialektologického a folkloristického výskumu. V rámci príprav na konferenciu dňa 4. októbra 2008 navštívil Slavistický ústav Jána Stanislava SAV akademik Mikuláš Mušínska, ktorý pre potreby výskumu paraliturgickej piesňovej tvorby na Slovensku do databázy pamiatok venoval *Nižnorybnický spevník*. V tej chvíli som pochopil, aký zázrak sa vlastne stal, keď som vo svojich rukách držal originál rukopisného spevníka z Nižnej Rybnice, o ktorom som si myslel, že sa už nenávratne stratil. Z pevne zviazaných spisových dosiek, na ktorých je po ukrajinsky napísané „Нижньорибницький рукоп. співанник 1817 р. від Ст. Папа одержав М. Мушинка 1975 р.“, sa predomnou otvorili stránky rukopisu popísané paraliturgickými piesňami, ktoré v roku 1817 v Nižnej Rybnici zapisoval neznámy miestny kantor.

I. Paňkevychovo datovanie vzniku spevníka na koniec 18. storočia nie je spoľahlivé, hoci, pravda, možno tvrdiť, že väčšina textov piesní v rukopisnom spevníku, ako na to poukazujú aj komentáre a odkazy na varianty v nižšie uvedenom opise, vznikli omnoho skôr, ako ich zapísal náš neznámy pisár či autor spevníka.

Na základe písma konštatujeme, že spevník napísala jedna osoba s charakteristickým typom rukopisu, hoci sa v pamiatke strieda poloustavný a kurzívny typ písma. O autorstve spevníka, teda o tom, že spevník zapísal jeden pisár, kantor, svedčí fakt, že v poloustavnom i kurzívnom type rukopisu sa na zapísanie spoluhlásky *z* používa totožný znak *ꝛ* a na označenie spoluhlásky *j* a samohlásky *i* sa vo väčšine rukopisu vyskytuje graféma *и*, ktorú dopĺňa znak na označenie cirkumflexového prízvuku (napr. *БЛАГОВѣстїтї, ївїтї, вайца, нескверней* a pod.). Autormi jednotlivých piesní sú zväčša neznámi skladatelia, no v rukopise sa nachádzajú aj piesne, o ktorých autorstve svedčí údaj v akrostichu.⁴

³ Pozri ПАП, Степан: Духовна пісня на Закарпатті. In *Analecta OSBM*, t. VII/XIII. Rím, s. 125.

⁴ Jednotlivé akrostichony uvádzame v opise Nižnorybnického spevníka pri piesňach s poradovými číslami 3., 5., 6., 32., 35., 41., 45., 57., 70., 72. a 78. Pieseň s poradovým číslom 61. získal autor Nižnorybnického spevníka od kantora zo Sačurova (obec neďaleko Vranova nad Topľou), o čom svedčí záznam pod textom piesne v znení: *Пісень (єс)ть спісана в сачуровскаго (кантора)*.

O jazyku pamiatky zapísanej cyrilikou svedčia viaceré prevzatia z miestneho východoslovenského jazykového prostredia užského a sotáckeho nárečového okruhu. Na východnom Slovensku významnú rolu v období pred štúrovskou kodifikáciou slovenčiny zohrával miestny, teda východoslovenský variant kultivovaného národného jazyka, v ktorom vznikali písomnosti administratívnoprávneho charakteru i literárne texty. Spomedzi všetkých možno uviesť kalvínske tlače z polovice 18. storočia, Andraščíkov Šenk palenčený, Čorbovu veršovanú históriu o morovom povstaní začiatkom 19. storočia, Sol'nobanskú súdnu knihu a mnohé ďalšie zapísané v kultúrnom východoslovenskom variante slovenčiny. Okrem tejto kultivovanej miestnej podoby východoslovenčiny významnú rolu aj v tomto prostredí zohrával západoslovenský kultúrny variant národného jazyka. Je to prevažne literárny jazyk trnavského vzdelaneckého a univerzitného okruhu, ktorý nebol vzdialený gréckokatolíckym kňazom, ktorí na Trnavskej univerzite študovali. V tomto kultivovanom západoslovenskom variante slovenčiny vznikol aj kancionál *Cantus Catholici*, v tomto jazyku viedenská kráľovská kancelária komunikovala so slovenskými stoličnými úradníkmi a v tomto jazyku im zasielala aj uradné dokumnty (spomenúť tu možno napríklad urbársku reguláciu a ďalšie). Práve kultivovaná podoba západoslovenského variantu slovenčiny sa popri literárnej podobe miestneho východoslovenského nárečia používala napríklad aj v administratívnoprávnych, literárnych, náboženských i ďalších písomnostiach. Aj v prostredí slovenských veriacich byzantsko-slovanského obradu sú prezatia z tohto jazyka v cyrilských rukopisných textoch prirodzeným javom. V Nižnorybníckom spevníku výpožičky z kultivovaného jazyka západoslovenského jazykového okruhu nachádzame nielen v piesňach prevzatých z kancionála *Cantus Catholici*, ale aj v ďalších textoch piesní, ktoré sa používali v kontexte byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku. Cyrilikou zapísané výpožičky z kultivovaného jazyka západoslovenského nárečového okruhu, ďalej lexikálne prevzatia z východoslovenského nárečového prostredia tvoria spolu s cirkevnoslovanským jazykom miestny písomný, literárny variant, ktorý používali veriaci cirkvi byzantského obradu na Slovensku patriaci do jurisdikcie Mukačevskej eparchie. Táto podoba prevažne písaného (literárneho) jazyka sa však z fonetického, morfológického i lexikálneho hľadiska prispôsobuje miestnej podobe ľudového jazyka. Práve na základe výpožičiek a prevzatí možno do veľkej miery určiť, ktoré jazykové prostredie (slovenské, poľské či rusínsko-ukrajinské) najvýraznejšie ovplyvnilo jazyk konkrétneho písaného textu. Pri takejto identifikácii textu, samozrejme, veľkú rolu rohráva jazykové vedomie pisára.

Vplyvy západoslovenského jazykového prostredia možno doložiť predovšetkým prevzatiami alebo úpravami piesní zo slovenských katolíckych (menej protestantských) kancionálov, predovšetkým však prevzatiami zo slovenského katolíckeho kancionála *Cantus Catholici*, napr. *Всталъ Панъ хрѣтосъ жмертвыхъ нынѣ* (fol. 22r-22v), *Памвогъ* (sic) *всѣмъогциѣ, южъ всталъ жмертвыхъ жадаѣчи* (fol. 25r-26r), *Мрїе родичко вѣжа, проѣи за насъ Ісъ Хрѣта* (fol. 32v-33v) a tiež jazykovými prostriedkami, ktoré sa uplatňujú v živom miestnom nárečovom prostredí podnes. Okrem prevzatých piesní prirodzenú zložku textov zapísaných v rukopisnej pamiatke tvorí práve živý ľudový jazyk.

Z jazykového hľadiska je pre rukopis Nižnorybníckého spevníka príznančné zamieňanie grafém *и*, *и* a *ы* v rozličných pozíciách, čo poukazuje na to, že autor nerozlišoval realizácie hlások, ktorých grafémami tieto hlásky označoval. V tejto súvislosti treba podotknúť, že pre celé slovenské jazykové prostredie je typický zánik rozdielnej realizácie predného [i] a zadného [y]. V cyrilských rukopisoch, ktoré vznikli v ukrajinskom alebo rusínskom jazykovom prostredí, sa grafémami *и* a *ы* systematicky označuje realizácia stredného [и] alebo zadného [ы]. Zamieňanie či variáciu týchto grafém v rozličných neetymologických pozíciách v Nižnorybníckom spevníku

pokladáme za prejav slovenského jazykového vedomia, napr. *неслѣишѣте, неэгнѣтъ, книгѣ, которѣхъ, предкѣи, вѣлы, тобѣишовѣ, вѣкопалѣ, засѣпатѣ, добѣткомъ, трѣ днѣ, до оубагѣ, крылѣ, покрѣи*. V rukopise sa pomocou grafémy *ѣ* zapisuje aj realizácia predného [i], napr.: *вѣно, половѣцѣ, способѣлѣ, превѣнѣлѣ, лѣтости, крѣжжѣютѣ* a v niektorých prípadoch tiež [e], napríklad *добрѣ провадилѣ, сѣмъ ко мнѣ поспѣшай (сѣмъ, vo význame ‚sem, tu na toto miesto‘)*. S grafémou *ѣ* sa však možno stretnúť aj tam, kde sa predpokladá pôvodné zadné [ы], napr. v nominatívnej pluráli substantíva *равѣ (равы)*, ďalej v lokáli pluráli adjektíva *хромѣхъ (хромыхъ)* a pod. V rukopise možno nájsť grafému *ы* aj na mieste pôvodného *ѣ*, napr.: *вырнѣхъ (вѣрнѣхъ), вразы (вразѣ), кнѣзы (кнѣзѣ), рычѣ (рѣчѣ, vo význame ‚vec‘)*. Rozkolísanosť používania grafém *и, ѣ, ы* na označenie predného [i] a zadného [y] súvisí aj s tým, že v sotáckom nárečí, ktoré vplývalo na vznik skúmaného rukopisu, sa ešte aj dnes po tvrdých spoluhláskach uplatňuje tvrďa realizácia hlásky [i]. Aj v liturgických textoch miestnej redakcie liturgickej cirkevnej slovančiny sa spoluhlásky *d, t, n, l* pred cirkevnoslovanskou hláskou *и, ѣ* a *е* realizujú tvrdo.⁵

Keďže ide o texty duchovných, paraliturgických piesní späté s liturgickým prostredím a obradom východnej cirkvi, v ktorej sa uplatňuje podkarpatskoruský variant ukrajinskej redakcie cirkevnej slovančiny, iba zriedkavo sa v rukopisoch možno stretnúť so zápismi asibilácie spoluhlások *d' > ž* a *t' > c*, ktorá je príznačná pre východoslovenský nárečový areál.⁶ Zápisy asibilovaných spoluhlások sú však v cyrilských písomnostiach nereligiózneho charakteru, ktoré vznikli na východnom Slovensku, menej časté, no už aj sporadický výskyt takejto systémovej jazykovej zmeny, akou je asibilácia, v piesňach s duchovným obsahom dokazuje, že ich používali, teda spievali slovenskí veriaci byzantsko-slovanskej obradovej tradície, ktorí v bežnej komunikácii používali východoslovenské nárečia. Z Nižnorybnického spevníka možno uviesť tieto príklady na asibiláciu: *вѣдѣина, 3-цѣ частѣ, жаловаѣцѣ, браѣцѣ, ѿрѣцоваѣти*.

Z morfológických osobitostí možno z Nižnorybnického spevníka uviesť napríklad nominatív plurálu životných podstatných mien mužského rodu zakončených na spoluhlásku *к*, kde sa podobne ako v celej slovenčine uplatnila palatalizačná zmena *k > c*, napr.: *гнѣвнѣцѣ, сороднѣцѣ*; realizované predné [i] je zapísané pomocou *ѣ*. Popri cirkevnoslovanských tvaroch *хощѣтъ, дщѣръ, вѣщи, помощѣ, вѣраѣти* sa v Nižnorybnickom spevníku nachádzajú aj tvary *хѣ, цѣра* (napr.: *маѣтъ цѣрѣ именѣмъ Сарра*), *вѣци* (napr.: *тѣи вѣцѣ добрѣ провадилѣ*), *помощѣ* (napr.: *ѣжѣ ѿнѣ жѣдомѣ на помощѣ*); *вѣраѣца* (napr.: *нехѣ сѣ неѿвѣраѣца*) a pod.

V rukopise sa hojne vyskytujú tvary slovies v 1. osobe singuláru zakončené na *-г* alebo *-ю*. Ide však o tvary, ktoré sa uplatňujú aj v zemplínskych, užských a sotáckych nárečiach. V rukopise je rozšírená aj ďalšia variantná prípona slovies prvej osoby singuláru *-мъ*, porovnaj tu napríklad (*ѣ*) *сѣжѣ ѣ свѣта неѣнаго неѣвидѣмѣ*, tiež napr. *мамѣ, неѣзамѣламѣ, боймѣ сѣ, неѣвѣмѣ, неѣзнамѣ, просѣмѣ тѣ, разлѣчамѣ сѣ, порѣчамѣ* a pod. V rukopise sa vyskytujú aj tvary slovies prvej osoby plurálu zakončené na *-ме*, napr.: *гдѣ поѣдемѣ, хѣвалѣмѣ, моѣлиме, достѣ ми тамѣ кричѣме, что дамѣ мѣжовѣ томѣ, достѣиѣмѣ заплаѣтѣ дамѣ ѣмѣ*. Vyskytujú sa popri tých tvaroch slovies, ktoré sú v prvej osobe plurálu zakončené aj na príponu *-мо*. Časovacia prípona 1. osoby singuláru *-мо* rovnako patrí do kontextu nárečového postredia, v ktorom vznikol Nižnorybnický rukopisný spevník paraliturgických piesní. Práve pre sotácke nárečie i východnú časť užského

⁵ Opis liturgickej cirkevnej slovančiny v prostredí slovenských veriacych prozri v práci ŽEŇUCH, Peter: *Cirkevná slovančina v bohoslužobnej praxi Slovákov byzantsko-slovanskej obradu na východnom Slovensku*. In Doruľa, Ján (ed.): *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodnenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 231-274.

⁶ Existujú aj také cyrilikou zapísané texty paraliturgických piesní, v ktorých sa asibilácia systematicky zapisuje. Pozri tu napríklad texty publikované v našej štúdii *Patria cyrilské paraliturgické piesne do kontextu slovenskej kultúry?* publikovanú v časopise *Slavica Slovaca* (2008, roč. 43, č. 2, s. 97-107).

nářečového areálu je príznačné, že sa tu podnes v slovesách 1. osoby plurálu prézenta uplatňuje prípona *-mä*, pričom fonéma [ä] sa realizuje medzi [e] a [o].⁷

V činnom príchasti minulého času sa v rukopise Nižnorybnického spevníka nachádza *l*-ové zakončenie (*-лъ*), no vyskytujú sa aj prípady so zakončením *-въ*, ktoré sú bežné v užskej i sotáckej nářečovej oblasti (porov.: [robiꝝ, išoꝝ]). Pomocné sloveso *byť* je v prvej osobe plurálu zakončené na *-е*, napr. *сме, есме, зме* (того зме са дочекали, бы сме могли ўтрымаѣти, бодай бы сме са а под.) a teda rovnako preniklo z inventára slovnej zásoby slovenských veriacich používajúcich cyriliku a byzantsko-slovanský obrad. Okrem týchto tvarov pomocného slovesa *byť* sa v rukopise nachádza aj príklonkový nesamostatný tvar druhej osoby singuláru: *Вторашъ то вошла къ немꝝ до покоѣнка*. Aj zvolacie (želacie) slovesné tvary *незавѣдъ, рачъ, вѣдъ, придъ, запроватъ* svedčia o tom, že texty Nižnorybnického rukopisného spevníka ovplyvnilo slovenské jazykové prostredie.

O vplyve miestneho jazykového prostredia na texty rukopisu svedčia aj krátke tvary zámen *мꝝ* namiesto *емꝝ*, napr.: *прето мꝝ была ѿдана, нехай мꝝ хвала бꝙдетъ, рекъ мꝝ ѿгꝙтъ, гдѣ мꝝ недажъ*; ďalej *ми* namiesto *миѣ*, napríklad: *нѣсть мѣ помагающаго, жъ мѣ шлѣбишъ; нанѣ* namiesto *на него*, napríklad: *допꝙстилъ нанѣ про наꝙгана*; tiež *го* namiesto *его*, resp. *него*, napríklad: *ктожъ намъ го ѿвали, вꝙдеѣ треба го намъ, оꝙꝙꝙла го ѿ ꙗ познала а под*.

Vplyv miestnej kultivovanej podoby slovenčiny na jazyk pamiatky dokladujú najmä lexikálne prevzatia z inventára slovnej zásoby používateľov: *доклѣмъ* (*dokl'em*, s významom 'pokiaľ'), *лемъ* (*l'em*, vo význame 'iba'), *цѣ лемъ* (*co l'em*, s významom 'len čo, čo len, čo iba'), *тежъ* (*tež*, vo význame 'aj, tiež'), *цеста* (*cesta*, vo význame 'pás zeme určený na presun z jedného miesta na druhé'), *чловеꝝ, чловеꝙе* (*človek, šlevek, človeče*, porov. *csl. челоуѣкъ*), *кралъ, кра-люешъ* (*kral', kralovac*, s významom 'vládár, vládnuť'), *поневаꝙ* (*ponevač*, vo význame 'lebo, pretože'), *несанꝙешъ* (*nesanuješ*, vo význame 'nešanovať, neľutovať'), *панъ ѿꝙꝙ* (vo význame 'hlava rodiny' ale tiež aj ako 'duchovný správca'), *шлѣбишъ* (*šl'ubic*, spis. sľúbiť), *челатка* (*čel'atka*, spis. čeliadka), *правица* (*pravica*, porov. *csl. десница*), *шкоꝙца* (*škopec*, spis. *baran*), *оꝙота* (*ochota*, s významom 'dobrá vôľa'), *ласка* (*laska*, vo význame 'kladný citový vzťah, náklonnosť', porov.: *далъ емꝝ бѣꝙ ласкꝝ предъ салманаꝙаремъ кралемъ*), *пѣꝙжнии* (*pobožni*, s významom 'nábožní, zbožní'), *моꝙꝙ* (*moꝙ*, vo význame 'pôsobenie', porovnaj: *моꝙꝙ бѣꝙства всталъ*), *моꝙно* (*moꝙno*, s významom 'pevne', porovnaj: *моꝙно окрѣꝙилася*), *цꝙота* (*cnota*, spis. *cnosť*), *ведла* (*pri, popri*, porov.: *ведла бꝙꝙ своего*), *неꝙавꝙстъ* (*nepravosť*, s významom 'krivda, nepravosť'), *зꝙмилꝙвалъ* (*zml'ovac še*, vo význame 'zľutovať sa', porov. *csl. помилова-ти*), *преꝙелеꝙна* (*prevele'bna*, vo význame 'velebená, veľmi chválená, uctievaná'), *кꝙитꝙчками*, *кꝙитꝙꝙꝙ* (porov. *csl. цвѣꝙтъ*), *кꝙиꝙꝙ*, *кꝙѣꝙꝙꝙꝙ* (porov. *csl. крестъ*), *юдаꝙ* (porov. *csl. Юда*), *тꝙваръ* (tu vo význame *obraz Boží, Božia tvár*, porov. *csl. лицо, ѿбꝙꝙꝙ*; porovnaj: *на тꝙваръ бꝙꝙꝙ стꝙворена*), *веꝙене* (*veze'ne*, spis. *vážnica*, porov. *съ нимъ бꝙꝙꝙ спꝙꝙꝙ оꝙ веꝙенꝙ*), *варꝙвалъ* (*varovac še*, s významom 'vystrihať sa, chrániť sa', porov. *а ѿꝙꝙ самъ варꝙвалъ са*), *ведꝙꝙꝙ* (s významom 'podľa', porov. *вещъ доꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ ведꝙꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ*), *паꝙꝙꝙꝙꝙ* (*paholok, pacholok*), *паꝙꝙ* (vo význame 'potom, neskôr', porov. *гꝙꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ*), *ꝙꝙꝙꝙꝙ* (*chudoba*, vo význame 'majetok', porov. *вꝙꝙꝙꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙ ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ*), *ꝙꝙꝙꝙꝙꝙ* (*pochovac*, spis. *pochovať*; *pochovac* je odovodené od slova *chova'ne*, spis. *pohreb*, pozri *паꝙꝙ*

⁷ Prípona *-mo, -mä, -ma* popri *-me* sa v slovesách v 1. osobe singuláru prézenta v slovenských nárečiach vyskytuje nielen v prechodových nárečiach medzi slovensko-ukrajnským jazykovým prostredím, ale jej existenciu máme doloženú aj v gemerskom, ipeľskom i hornokysuckom nárečí. Rovnako sa variantnosť prípony *-ma/-mä* dokladá aj v nárečiach na sever od Levoče na Spiši (pozri ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1994, s. 53).

5. Fol. 6v-7r: Пѣснь великомученика Геѡ: пѣ: Бѣе вѣрнѣ. Заѣ.: Горы холми нынѣ возыгра-
йте, крини селныѣ, цвѣты раждаѣте, ѡ кападокіѣ весна всѣмъ восѣѣ, памѣть сѣѣго Геѡргіѣ,
в. – Кон.: Бѣѣ честь ѣ хвала, да вѣдаѣтъ на вѣки, ѡ насъ всѣхъ вѣрнѣ пѣніѣ ѣ лака, ѡ мѣѣ
пѣніѣ ѣ Геѡргіѣмъ полнѣ, на вѣчнѣ вѣки, в; akrostichon: ГЕОСРИГИ Б, (akrostichon v znení
ГЕОСРИГИ Б, porovnaj v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 454; tu sa publikuje aj jediný
známy variant piesne zapísaný v Šarišskom spevníku zo začiatku 18. storočia).

6. Fol. 7r-8r: Истинна весна, Геѡргіѣ наста; pieseň na sviatok svätého Juraja (24. apríla);
ide o doteraz najúplnejší zachovaný variant piesne. Ďalšie varianty sa nachádzajú v Spevníku
Jána Leša zo Stanče z roku 1940,¹² v Kolopanskom rukopise z roku 1850 a v spevníku Mikuláša
Proca z roku 1889, z ktorého pieseň publikuje Volodymyr Hnatuk.¹³ Ďalšie piesne s podobným
incipitom (Правды весна, свѣтъ наста alebo Истинна весна Георгіѣ наста¹⁴) nemožno na zákla-
de obsahovej výstavby textu pokladať za varianty nami prezentovanej piesne. Rovnaký názor
vyjadrila aj O. Hnatuková,¹⁵ keď vo svojom katalógu lemkovských cyrilských paraliturgických
textov piesní uvádza osobitne incipit piesne z Kolopanského rukopisu a osobitne aj incipit piesne
zo spevníka M. Proca (porov. Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 454-455). Nami nižšie pub-
likovaná paraliturgická pieseň z Nižnorybnického spevníka je dielom Justína Korostenského.
Svedčí o tom aj neúplný akrostichon v znení ИОУСТИН КИСѢСТЕНКІИ. Ten istý Korostenskij
je aj autorom piesne na sviatok Nanebovstúpenia Pána s incipitom Иже совершивый смотрѣніѣ,¹⁶
ktorá zachovala úplný akrostichon jeho mena i priezviska. Priezvisko je prevzaté z maďarizova-
nej podoby pomenovania dediny *Köröstű* (*Križany*) v Šarišskej stolici.¹⁷

- Пѣснь в-ѣ; с.великомученика Геѡргіѣ, Подѣ: Радѣѣѣ Црѣ
1. Истинна весна, Геѡргіѣ наста,
ѡбновляѣтъ во свѣтѣ народѣ, познаніѣмъ хрѣта.
Оѣкрашаѣтъ црѣковѣ, хрѣтовѣ невѣстѣ,
мученичѣ Геѡргіѣ прославляѣ хрѣта.
Стрѣѣ ѣсцѣлаѣтъ, ѣстачаѣтъ чѣдно,
 5. притекаѣѣ до хрѣма, приемаѣтъ нетрѣдно
Твердыѣмъ оѣпованіѣмъ самохотнѣ держнѣтъ
на мученіѣ за хрѣта, Геѡргіѣ плинѣтъ.
Избавляѣтъ ѡ вѣдѣ правовѣрныхъ хрѣтіѣнѣ,
(егоже не)возлюбѣ црѣ дѣѣклѣтіѣнѣ
 10. На повелѣ сѣѣ копѣѣмъ оѣбѣѣша;
ѣ многѣ ѡ оѣтробѣ, его кровѣ ѣспѣстиѣша.

rokov XVIII st.: його місце в українській духовнокантової культури та рукописній традиції жанру. In Doruľa, Ján (ed): Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodu po súčasnosť. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 361-368.

¹² Pozri k tomu publikovaný variant piesne v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 455.

¹³ Pozri ГНАТЮК, Володимир: Угровські духовні вірші. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка, 1902, т. 46, кн. 2; т. 47, кн. 3; т. 49, кн. 5, s. 68.

¹⁴ Porovnaj МЕДВЕДИК, Юрій: Українська духовна пісня XVII-XVIII століть. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2006.

¹⁵ ГНАТЮК, Олександра: Бароккові духовні пісні Лемківщини. Львів: Місіонер 2000, s. 40; Медведик, Юрій: Пісні до почаївської Богородиці. Львів: Місіонер, 2000, s. 313 a 323.

¹⁶ Variaty piesne pozri aj v rukopisoch východoslovenskej proveniencie, ktoré zapísal Ján Juhasevič v roku 1811 a 1812. Ďalšie dva existujúce varianty piesne sa nachádzajú v spevníkoch dolnozemských gréckokatolíkov vo Vojvodine (pozri Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 780).

¹⁷ Porovnaj Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 776-780.

- Копѣа согнѣшасѣ сѣи бысть невѣрженъ,
на колесѣ привазанъ ницѣ къ землѣ смѣщенъ
Йстриешъ желѣза, мощи раздробленѣ;
15. Геѡргѣа всѣ восхваляимъ, великомѣченѣ.
Сѣбогатиѣа народъ, во кападокѣи,
Возыраѣще на него блѣгочестѣи.
Свѣтъ благодати на землѣи ѣвѣисѣ;
правовѣрныхъ хрѣтиѣнъ, всюдѣ прославѣисѣ.
20. Тако Геѡргѣе, земное богатство (sic),
раздавай нищимъ, всегда приѣмѣ еси црѣтво.
Еслиже Геѡргѣа въвергоша до рова;
ѡнъ ѣ тамо проповѣда, хрѣта бѣа слова,
Нозѣ еѣго обѣша в желѣзнѣ сапоги,
25. (и) до котрыхъ набыша ѣ гвождѣе многѣи.
Свѣтло ѣ днесѣ восѣа Геѡргѣе слава!
котѣѣѣ ѡсѣчена мечемъ сѣа глава.
Кончинѣа благъ, прѣѣтъ Геѡргѣе,
Дѣѡклѣитѣанъ бытъ црѣ, ѣ невѣ мѣченѣ
30. Йдолское сѣѣтѣе, оѣнѣиѣиженѣ
Геѡргѣа сѣаго, памѣа прославѣѣмѣ.
Й мы выхваляимѣ Геѡргѣа слѣвно,
Дѣбы за на хрѣта молиѣа, на небесехъ ѣвно. Конецъ

7. Fol. 8r-8v: Пѣснѣ сѣаго Їѡѡна Бѣгослова. Заѣ.: Їѡѡна Богослова, ѣ рѣтора сладка мова, достойно можетъ воспѣтѣи, ниже мало восхвалятѣи. – Кон.: Презъ ты сѣихъ презъ Їѡѡна, нехъ на бѣдетъ ласка дана, ласка на правицѣ сѣихъ бытѣи, на вѣкъ вѣковъ та хвалитѣи. Pieseň je prevzatá z ročajevského Bohohlasníka, jej varianty však nachádzame aj v rukopisných spevníkoch 18. a 19. storočia z východného Slovenska a podkarpatského regiónu (porov. Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 460-462).

8. Fol. 9r-9v: Пѣснѣ на рождество сѣаго Їѡѡна Крест(итеѣа). Подобенъ: Ёрхангели ѣ нѣа. Заѣ.: Сѣиѣи великѣи пророче, Їѡѡне предитече, до тебе днесѣ волаемо, ласки твое жадаемо. – Кон.: Ё по свѣтѣ сѣмъ мизерномъ, дай намъ во црѣтѣ нѣномъ, стовою сѣа веселитѣи, ѣзѣ агѣи ѣ нѣѣ житѣи. б. Pieseň má v spevníkoch východoslovenskej proveniencie viacero variantov; prevzatá je z niektorého z Juhasovičových spevníkov (Ju 1, Ju 4/3/, Ju 5), o čom svedčí aj podobnosť použitých výrazovým prostriedkov v jednotlivých veršoch. Podrobný textologický rozbor variantov piesne v spevníkoch Jána Juhaseviča, v Kamienskom Bohohlasníku, v Šarišskom spevníku, ďalej v spevníkoch M. Vajdu, M. Tarachoniča, V. Klina, J. Besmenika 1. a tiež v spevníku Sabova porovnaj v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 418-419).

9. Fol. 9v-10r: Пѣснѣ сѣи ѣподстолѣ Перѣ ѣ Пѣавѣ. Подобе: Їѡрдѣа рѣко. Заѣ.: Придѣте вѣрны хрѣтиѣнъ соборѣи, на сѣа ѣвѣиѣи, бѣгланѣи хорѣи; б – Кон.: Сѣ хрѣте всѣхъ црѣѣ, вырныхъ господарѣѣ; рачѣ на высѣхѣати; моѣитѣи приѣтѣи. б. Ёвѣсѣмо моглѣи лѣски достѣжитѣи а прѣ тебе бѣа вѣчне хвалитѣи.

10. Fol. 10r-10v: Пѣснѣ сѣѣ ѣподстолѣ Перѣ ѣ Пѣавѣ. Pieseň v Nižnorybnickom spevníku obsahuje málo známe strofy, preto ju uvádzame v plnom znení (varianty a textologický rozbor variantov pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 494-496):

- Сѣрганы, играйте, петра величайте,
 апостолъ Павла, ѿ, радосно заграйте ѿ
 Васъ во хрѣтосъ гдѣ, посла сѣдѣтели,
 православнои вѣры, ѿ, слѣны строители, ѿ
5. Гдѣ Іродъ нежебожнѣи зосталъ цесарь римскѣи,
 казѣ ихъ мучити, ѿ, ѣкъ пѣлатъ поитѣскѣи, ѿ
 Апостола Петра казѣ мордовѣти,
 апѣла Павла, ѿ, казѣ главлѣ стѣтѣ ѿ
 Іроде нежебожнѣи, фараѣне проклѣтѣи,
10. вѣдешъ ты на вѣки ѿ оу пекѣ горѣти ѿ
 звѣздѣи пресвѣтѣи, вѣрѣ оуѣкрѣскѣи,
 оуѣченемъ (sic) свѣтѣмъ, ѿ, люде ѿзарѣи, ѿ
 бѣгѣтенъ (sic) ѣзыкъ, вашь ѣсть глаголющѣи,
 бѣгодѣтъ вѣжѣи, ѿ, всѣ возвѣщающѣи, ѿ
15. Мрежѣ словесъ своѣи, оуѣловѣсте ѣзыки,
 вѣжественѣи дхѣи, ѿ, сѣсти чѣвѣки, ѿ
 свѣтѣиликѣи всезѣлѣи, ѿ мѣры ѿставиша,
 ѣки ѿгнѣ сѣрѣца, ѿ, вѣрнѣи рѣспѣлиша ѿ
 і црѣи бѣи рыбарѣи оуѣчитѣи чеснѣи,
20. апѣтоли своѣи, ѿ показѣи нечеснѣи ѿ
 Апостола Петре процѣтѣи на вѣки,
 во горнемъ сѣиѣи, ѿ, со агѣлскѣи лики, ѿ
 сѣи всѣмѣи сѣиѣи, во нѣномъ панствѣи,
 спѣдовѣи насѣи грѣшнѣи, ѿ, жити вѣчномъ црѣствѣи, ѿ. Конѣцѣи.

11. Fol. 11r-11v: Пѣснѣи Превѣбраженѣи, Гдѣ, бѣи ѿ сѣи н. I. X. Заѣ.: На ѣворѣи превѣбра-
 зѣиѣи ѿ хрѣтосѣи слѣвне; со прѣроки всѣдѣвалѣи невѣдѣиѣи ѣвне; ѿ – Кон.: Прѣимѣи хрѣте пѣснѣи
 малѣи, наше пѣнѣи; ты во ѣи во ѣстинѣи ѿчѣи сѣиѣи, ѿ. Pieseň je prevzatá z počajevského
 Bohohlasníka alebo z niektorého zo spevníkov Jána Juhaseviča.

12. Fol. 11v-13r: Пѣснѣи на Оуѣспенѣи Пресѣтой бѣи ѿ пѣи дѣи мѣи. Заѣ.: ѿрхѣтѣи ѣи неѣѣ
 прѣишѣи, до бѣи ѣкъ послѣве ѿ црѣи до своѣи црѣи, ѿ – Кон.: Радѣстѣи тѣвѣи ѣи прозѣиѣи нашѣи,
 мѣи прѣносѣиѣи, до радѣсти насѣи вѣчнои запрѣватѣи прѣсѣиѣи, ѿ. Text piesne vychádza z apokry-
 fických textov opisujúcich usnutie Bohorodičky.¹⁸

13. Fol. 13r-13v: Пѣснѣи на Воздѣвѣженѣи чѣи. Крѣ. Заѣ.: ѿ ѣмпѣрѣи горнѣи, бѣи сѣи ѣвлѣетѣи,
 оу ѣзарѣаниѣи чѣиѣи сѣиѣетѣи, лиѣжѣтѣи мѣиѣи вѣсѣи, вѣсѣи, вѣсѣи, трѣпѣетѣи ѣдѣи днѣсѣи, днѣсѣи,
 днѣсѣи, мы вѣиѣи прѣпадѣиѣи крѣиѣи сѣиѣи поѣлонѣиѣи всѣиѣи рѣиѣи ѣи, всѣиѣи рѣиѣи всѣиѣи, ѿ – Кон.: Гарѣи
 ѣиѣи гѣсѣлѣиѣи, днѣсѣи вѣиѣиѣи, трѣиѣи ѣи тѣиѣиѣи, гѣсѣиѣи даѣиѣиѣи, ты даѣиѣи гѣиѣи, гѣи ѣиѣиѣи
 людеи ѣи рѣи, гѣи. Мы вѣиѣи прѣпадѣиѣи, крѣиѣи сѣиѣи поѣлонѣиѣи, всѣиѣи рѣиѣи всѣиѣи, в., р., в. Pieseň nie
 je úplná, má poprehadzované strofy a obsahuje nekompletný akrostichon o jej dedikácii svätému
 Krížu v Zarvanici na Ukrajine (varianty piesne v rukopisných spevníkoch východoslovenskej
 a podkarpatskej proveniencie pozri v práci Kyryllische paraliturgische Lieder, s. 155-162).

¹⁸ Bližšie o tom ŽEŇUCH, Peter: Usnutie presvätej Bohorodičky v paraliturgických piesňových prejavoch. In Dobriková, Mária (ed.): *Philologica LXVII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, s. 191-202.

15. Fol. 15r: Пѣснь на Покровѣ Прѣтой Бѣы. Заѣ.: ѿ двѣе пречистаѣ аггелскаѣ црце, мѣбенице нѣша, приснодѣо (владычице ѣ) – Кон.: Да непошетъ насъ ѣ геѣнѣ, ѿ лица своѣгѣ; но сподобитъ пристанища, цртва небеснаго, ѣ. Pieseň vznikla na prelome 18. a 19. storočia. Varianty poznáme iba z rukopisného spevníka Mikuláša Vajdu z prelomu 18. a 19. storočia, z dvoch Juhasevičových spevníkov z rokov 1811 a 1812. Jeden zápis piesne sa nachádza aj v Juhasevičovom spevníku z rokov 1761–1763, do ktorého ju dopísal michalovský kantor Ján Želtvaj dodatočne v roku 1817, ako to nakoniec vyplýva aj z marginálneho zápisu v rukopise Juhasevičovho spevníka (Ju 1) na fol. 162r: Гѣи пѣсни Іѡанна Жѣтѡѡй ѡправлены сѣтъ лѣта 1817-го (pozri Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 186-187). Nižnorybnický variant piesne je teda jej piatym známym variantom, ktorý sa širil v prostredí východného Slovenska.

17. Fol. 16v-17r: ПѢСНЬ СѢОМЪ, АРХАНГЕЛЪ, МИХАИЛЪ. Заѣ.: МѢХАИЛЕ КТО ІАКО ВѢГЪ ВЕЛМИ ВОСПѢВАЛЪ ЁСТЬ, ГДЫ Ё НЕБЕСЕ ЛУЦѢВЕРІА НА ЗЕМЛІО СТРОГНІАЪ ЁСТЬ, Ъ – Кон.: АНІАЛЪ АНІАЛЪ СЛАВА ТЕБѢ БОЖЕ, НЕЗАБГДЪ НАСЪ ВЛЦЕ ПРЕСТАЪ ГДѢ, Ъ. Varianty pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 226-229).

19. Fol. 18r-18v: Пѣснь Введенію Во црковь Гднѣ Престоѣ, Бѣѣ, ѥ прѣо Дѣѣ Мрїи. Заѣ.: Воспѣвайте пѣснь новѣѣ, по всемѣ свѣѣтѣ славнѣѣ, согласно крѣкнѣѣте, на радѣсть прїдѣте во црковь гднѣ, ѡ – Кон.: Дажѣ намѣ тѣѣ ѡгладѣти, ѡдѣснѣѣ тѣѣ стати, со ѡцѣм ѥ снѣмѣ, дхѣ во трїицѣ, ѣдїномѣ на вѣкѣ, ѡ. Varianty pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 244-246).

20. Fol. 18v-19r: Пѣснь Гдѣмъ ѿцѣ Николаѣ. Заѣ.: Ѣ кто кто николаа любѣитъ, ѡ к(т)о
кто николаѣ сажитъ, томъ стѣ́нъ николаѣ на всакый часъ помагѣ^и, николает, николает, ѳ – Кон.:
Николает, до тебе воламъ, помощи, ѡ тебе жадаемъ, бысь насъ збавилъ всего злѣго, сатанина
проклѣтаго, николает, ѳ. Varianty pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 281-286).

21. Fol. 19r-19v: Пѣснь бѣ Николаѣ. Заб.: Горѣ сладость ѿскапайте, всѣ людіе возыграйте, ꙗкоже ꙗкоже хрѣтовъ Николаѣ, мы до тебе всѣ привѣгаемъ, ꙗкоже ꙗкоже на поѣтъ тѣа призываемъ, бѣ – Кон.: Хрѣте ꙗкоже ꙗкоже надъ нами, просимо тѣа всѣ со слезами, а ты дѣо поспѣшиши, а на стрѣтеніе хрѣтово готѣши, бѣ. Text sa obsahovo i textologicky ponáša na pieseň zapísanú v spevníku Michala Tarachoniča z roku 1757 a tak sa priradzuje ku skupine variantov známych v Juhasevičových spevníkoch; bližšie o variantoch piesne pozri Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 295-300).

127

градѣ, спаси на в ѣрусалии пришеды мы та вѣдемъ хвалити, имѣ твоє славити, на вѣки, ѿ. Пieseň je skrátená a upravovaná, o variantoch pozri Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 726-732).

23. Na fol. 20v sa nachádza záznam o tom, že ďalšiu časť spevníka tvoria piesne na Kristovo vzkriesenie: Сѣи Пѣсны Починаю са на воскресеніе Хрѣтово, Писаны сѣть сѣи Пѣсны в рокахъ бѣзо Тѣсныхъ ѿ виживленіѣ. Междѣ Народѣ Бѣла пшеница по 40, по 44, по 90, Бѣло жито по 36, по 34, 30 8с¹⁹ вѣла, ѿрець по 24, подѣ 40 вѣла ѿ(...)по (?) по златѣ немецкѣ, в столицѣ зѣмскѣ, кошицкѣ, в ѿгварскѣ а около вѣднѣ, вѣдзина, пештѣ, еще 3-цѣ часть драгше.

24. Na fol. 21r sa nachádza záznam o vzniku spevníka: Писаны сѣть сѣи Пѣсны в рокѣ Бѣжѣаго, ѿвѣ-тимъ [1817], в мѣсѣцѣ Іангарію, днѣ кѣ-м [22] на сѣаго апостола тѣмофеѣ. Zápis pokračuje v maďarčine: A magyar kalendariumban Die 3-dik Februáriusban Esztendőben 1817 ben.

25. Na fol. 21v sa nachádza farebná perokresba plaštenice so zobrazením Ježiša Krista v hrobe. Po obvode zobrazenia ležiacej postavy Krista s trňovou korunou na hlave a s ranami po celom tele sa v smere zľava doprava nachádza nápis tohto znenia v cirkevnej slovančine: Благѣобразѣ и ѿбразнѣ Іѣсѣф, съ древа снемъ прѣчѣе тѣло твоє плащеницѣ(ю): чѣто ѿвѣвѣвъ, и вѣнами повѣ (sic) закѣвъ положѣ, но тридневнѣ воскресѣ еси. Pod kresbou sa nachádza aj záznam o veľkom krupobití: Рокѣ ѿвѣ [1817] мѣсѣца Марта днѣ 4-го [4] велика гримѣта, (вѣиска)вѣца, и днѣ сѣ каменѣмъ падѣлъ.

26. Fol. 22r: Починаюса Пѣсны трѣ Прѣныкѣ, а-мѣ Воскресенію, бѣмѣ Вознесенію, гѣмѣ прѣ Гошестѣю. Na fol. 22r-22v (Zač.: Всталъ Панъ хрѣтѣсѣ зѣмртвѣхъ нынѣ, ѿлѣлѣлѣ хвалѣ межѣ Бѣа, бѣа своего, ѿ – Кон.: Бѣгѣ честѣ хвалѣ воздѣамѣ, ѿ, х, б, ѿ, ѿ, ѿ, Конѣ сѣи пѣсны ѿ-вѣй) sa nachádza pieseň, ktorá sa v slovenskom prostredí širila najmä vďaka kancionálu Cantus Catholici. Ide o známú pieseň *Pan Gežiss Krystus wstal z mrtwých* (Cantus Catholici 1655, s. 109). V cyrilských rukopisoch východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie sa s variantmi tejto piesne možno často stretnúť už od začiatku 18. storočia. Jej rozšírenie v prostredí dolnozemských gréckokatolíkov vo Vojvodine pritom poukazuje na to, že bola aj medzi veriacimi byzantského obradu na Slovensku veľmi obľúbená; varianty a komentár pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 734-735).

27. Fol. 23r-23v: Пѣснь бѣа Воскресенію. Zač.: Воскресѣ Іѣсѣсѣ ѿ грѣва, радѣсть вѣсѣлѣ, ѿгѣлѣ на грѣвѣ сѣдѣлѣ женѣмъ вѣпѣлѣ, ѿ – Кон.: Хрѣтѣсѣ воскресѣ иѣзѣ мѣртвѣ, тѣвѣ спѣвѣати, вѣсѣло и радѣсно, торжѣствовѣти, ѿ. Varianty a komentár pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 752-754).

28. Fol. 23v-24r: Пѣснь гѣа на Воскресеніе хрѣо. Zač.: Вѣсѣлѣ намѣ дѣнѣ днѣсѣ настѣлѣ, которѣ каждѣ жадалѣ, того днѣ хрѣтѣсѣ зѣмртвѣ всталѣ: ѿлѣлѣлѣ ѿлѣлѣлѣ, ѿ – Кон.: Лѣсѣавѣ сѣнѣмъ разѣмѣвала, лѣчѣко ѣго цѣловѣла, в радѣстѣ сѣлѣ зѣ нѣмъ вѣтѣла, ѿлѣлѣлѣ, ѿ. Varianty a komentár pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 742-746).

29. Fol. 24v-25r: Пѣснь дѣа на Воскресеніе. Zač.: Іѣсѣ Хрѣтѣсѣ зѣмртѣ всталѣ, мѣртвѣмъ жѣвѣотѣ дарѣвалѣ, и жѣтѣ намѣ наградѣлѣ, ѿ грѣховѣ насѣ иѣзѣавѣлѣ, кѣрѣе, кѣрѣе, ѣлѣйсѣонѣ, ѿлѣлѣлѣ, гѣдѣ, гѣдѣ насѣ помѣлѣлѣ, ѿкѣпѣлѣ еси насѣ кровѣю, ѿ – Кон.: ѿрѣхангѣлѣ спѣвѣаѣтѣ, и вѣскѣрасѣ волаѣѣтѣ, кѣрѣе, кѣрѣе, ѣлѣйсѣонѣ, ѿлѣлѣлѣ, гѣдѣ, гѣдѣ на помѣлѣлѣ, ѿкѣпѣ еси на кровѣ, ѿ. Jediný známy variant tejto piesne v spevníkoch východoslovenskej proveniencie sa nachádza v Kamienskom Bohohlasníku z roku 1734, publikovaný text piesne a komentár k nej pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 747-748).

30. Na fol. 25r-26r sa nachádza ďalšia pieseň na sviatok Kristovho zmŕtvychvstania, ktorá sa v slovenskom prostredí cirkvi byzantského obradu širila najmä vďaka kancionálu Cantus Catho-

¹⁹ Ovos, v sotáckom nárečí *ovs*.

lici. Dva varianty piesne sa nachádzajú v Šarišskom spevníku zo začiatku 18. storočia a ďalšie varianty poznáme z dvoch rukopisných spevníkov Jána Juhaseviča z rokov 1811 a 1812. Publikované varianty zo Šariškého spevníka a z Juhasevičovsho spevníka z roku 1811 spolu s komentárom sú publikované v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 735-740). Tu uvádzame odpis variantu piesne v Nižnorybnickom spevníku:

- Пѣснь ѿ На воскресеніе
 Памбогъ (sic) всѣмогущий, южъ всталъ змертвыхъ жадаючи,
 павогъ вмѣнилъ вшитокъ свѣтъ, свою стѣсть (sic) змертѹ, ѿ
 Три дны лежалъ оу гробѣ, далъ пробити вокъ совѣ,
 Рхцѣ нозѣ ѿ ѡбѣ, на спасеніе чловека тебѣ, п, б, в, с, с, с, с.
 5. Гды на дразѣ южъ былъ, ѡ такъ совѣ мовилъ,
 ёсть тамъ камень немалъ, ѡ ктожъ намъ го ѡвалъ, п, б...
 Гды нѣдъ гробомъ станалъ, рекнуалъ до ны аггъ,
 Небойтесѣ мѣроносицы, оуѣдите вы вѣѣ лице, п, б, в, с, с, с, с,
 Але вы ѣте (sic) до галлей, апостоломъ повѣчте,
 10. Же хрѣтъ всталъ ѡжъ змертвы, але неплachte,
 Лемъ сѣ вѣсѣате, павѣгъ (sic) вмѣнилъ вшитокъ свѣтъ
 Своѹ стѣсть смертѹ, ѿ
 Повѣчъ же намъ мѣѣ, гдѣ ёсь хрѣта вѣдѣла,
 Вѣдѣла ёмъ го по мхцѣ, носилъ корхнъ во правѣ рхцѣ,
 15. павѣгъ (sic) вмѣнилъ вшитокъ свѣтъ своѹ стѣсъ смертѹ, ѿ
 Бждемъжъ вишици весели, ѡко в неѣ аггъ,
 Же чого зме пожадали, того зме сѣ дочекали,
 павѣгъ вмѣнилъ вшитокъ свѣтъ, своѹ стѣтъ смѣтѹ, ѿ

31. Fol. 26r-27r: Пѣснь на вознесеніе Гдѣне. Заѣ.: Взыде бѣгъ ко вѣсотѣй горѣ, стритаютъ ёго аггъскіѣ хоры, дрхъ къ дрхъ вопіетъ, кто сѣи градетъ глаголетъ, вѣмѣтѣ бѣ – Кон.: Гогласно временіи оустми, молиѣ тѣ (буди всег)дѣ ѣ нами, дархъ часы спокойны, храни ѡ гладъ ѡ воины, всѣхъ вѣрныхъ, бѣ.

32. Fol. 27v-28v: Пѣснь на ѡшѣтѣіе Гдѣго Дхѣа. Заѣ.: Источникъ дхѣовны, радости исполны, страны всего свѣта слышите, со апостоли примѣтѣ, росъ росъ благодати, бѣ – Кон.: Гдѣи вѣѣ ѡче, стѣи крѣпкѣи творче, стѣи бессмертны црѣ, примѣи ѡ насъ честь ѡ хвалъ поюще тебѣ на вѣки: бѣ. Pieseň obsahuje akrostichon ИСОСИЖ РОУТО. Pozri tu akrostichon a aj varianty v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 790-793).

33. Fol. 28v-29r: Пѣснь вѣ ѡшѣтѣію Гдѣ. Заѣ.: Оутѣшителѣ миръ, храни нашъ вѣръ – Кон.: Изыки пѣснь возвѣстите, вѣдцѣ пѣснь принѣсѣте, вѣдцѣ ѡгнъ оуѣ ѡрошаше, ѡ всѣ враги ѡпалѣше, ёдиногласно, славити всестѣ дхѣ, бѣ.

34. Fol. 29v-30r: Пѣснь ко Гдѣ Ншѣмъ, Ісх Хрѣтѣ. Заѣ.: Хвалите Гдѣ со нѣсъ, сотворшаго свѣтъ сѣи ѡ весѣ, хвалите ёѣ ѡ ѡ хланы, блистаніе даровани, нѣса нѣсъ гдѣ хвалите, воды выше нѣсъ сѣще возносите, хвалите гдѣ съ нѣсъ, бѣ – Кон.: Сѣѣріе скоты, гады ѡ птица пернаты, хвалите ёѣ црѣіе полаты, всѣ людіе ѡ вси кнѣзы зѣмскы ѡ вси ѡбразы, ѡ ѡноша, дѣы, старцы со ѡнотами, хвалите гдѣ во гишпаны (sic), хвалите гдѣ съ нѣсъ, бѣ. Pieseň vyplynula z prebásnenia 148. žalmu, porovnaj aj varianty v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 132-134), kde sa publikuje aj najstarší doteraz známy text tejto piesne zapísaný z Juhasevičovom spevníku z roku 1761–1763.

35. Fol. 30v-31r: ПѢСНЬ СТОМУ АПОСТОЛУ, АНДРЕЮ ПЕРВОЗВАНУМУ. Заѣ.: ДНЕСЬ ПРАЗНИМЪ ВСЕТАГО, ФУНДАТОРА ВУЗАНТИЙСКАГО, АПОСТОЛА ПРЕХВАЛНАГО, АНДРЕА ПЕРВОЗВАННАГО. – Кон. И РЕЦЕМЪ КЪ НЕМУ Ѡ СЕРЦА, ОУПРОСИ НАМЪ БГА ѠЦА, БЫ НАСЪ ПРИАЛЪ ДО ЦАРСТВА ВО РАДОСТИ НЕННЫА. Pieseň obsahuje akrostichon autorovho priezviska: ДОМИНИИ, ktoré je odvodené z pomenovania obce Domaňovce na Spiši (pomenovanie sa v historických prameňoch uvádza ako Doman). Iný možný výklad mena autora je podľa inej obce Domanince, ležiacej neďaleko Užhorodu, v ktorej podnes žije slovenské obyvateľstvo. Starší variant textu piesne sa nachádza v Šarišskom spevníku z 18. storočia (bližšie o tom v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 261-262).

36. Fol. 31r-32r: 31. a 32. list spevníka je značne poškodený. 31. list dokonca vypadol z väzby a chýba asi tretina listu v jeho spodnej časti. 32. list je ešte sčasti vo väzbe zošíť. Polovica listu je však odtrhnutá, chýba. Na týchto dvoch listoch sa nachádza pieseň, ktorú veriaci spievali počas procesiových sprievodov. Invokácie v piesni sú inšpirované Paraklisom (alebo Molebenom) k presvätej Bohorodičke. Pozri k tomu pieseň z Nižnotvarožského spevníka zo začiatku 18. storočia, ktorú publikujeme v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 816-817).

ПѢСНЬ ПРОЦЕСЬАЛНА

РАДЫСА ВСЕЛЕНАА ПОХВАЛО (...), АЛНЛХА,

Ў МАРИЕ, АБЫ БЫЛЪ СНЪ (ТВОЙ) ЛАСКАВЪ НА НАСЪ.

ИИСЪ ХРІТОСЪ СПАС(СИТЕЛЪ),

ЦРЮ ПРЕВѢШНЫИ, СНХ НАЙМНШЫИ, ВЫСЛХХА НАСЪ, АЛНЛХА.

5. РАДЫСА ХРАМЕ ГДЕНЪ, А, Ў, А, Б, С, Т, Л.

РАДЫСА ГОРО ПРЕВѢШЕНАА, А, Ў, А, Б, С, Т, Л. Н.

РАДЫСА ВСѢХЪ ПРИВЕЖИЩЕ, А, Ў, А, Б, С,

РАДЫСА СВѢТИЛНИКЪ ЗЛАТЫИ, А, Ў, А, Б, С,

РАДЫСА СЛАВО ПРАВОСЛАВНЫХЪ ЧТЛАА, А, Ў, А,

10. РАДЫСА МРІЕ МТИ ГДА БГА, А, Ў, А,

(РАДЫСА МАРИЕ) БОЖЕСТВЕНАА ТРАПЕЗА, А,

(РАДЫСА МАРИЕ), РАДЫСА РЪЧКО ВСЕЗЛАТАА, А.

РАДЫСА ВСѢХЪ РАДОСТЕ А, Ў, А, Б, С,

РАДЫСА ВСѢХЪ РАДОСТЕ, А, Ў, А, (...)

15. РАДЫСА ЦРКОВО СѢДАЛИЩЕ, А, Ў, (...)

РАДЫСА ВСЕГО СВѢТА ѠЧИЩЕНІЕ, А (...)

РАДЫСА РАЮ ѠВЕРЖЕНЫ (...)

РАДЫСА ДШЪ НШЫХЪ ѠЧИЩ(ЕНІЕ...)

РАДЫСА НЕВѢСТО НЕВѢСТ(ТНАА...)

20. АЛНЛХА, Ў МАРИЕ, А(БЫ БЫЛЪ) СНЪ ТВОЙ ЛАСКАВЪ (НА НАСЪ).

ИИСЪ ХРІТОСЪ СПАСИТЕЛЪ НАШЪ,

ЦРЮ ПРЕДВѢШНЫИ, СНХ НАЙМ(НШЫИ), ВЫСЛХХА НАСЪ, АЛ(НЛХА).

37. Fol. 32v-33v: (ПѢСНЬ) ПРОЦЕСЬАЛНА БѢ. Заѣ.: МРІЕ РОДИЧКО БѢА, ПРОСИ ЗА НАСЪ ІСЪ ХРІА (СВОЕГО СНА Ѡ) МРІЕ МТКО БѢА ПРЕДИВНА, ПРЕВЕЛЕБНА СТА ПАНО МРІЕ, Б – Кон.: МРІЕ ПРИМИ МОЛИТВЫ НАША, (ПРОСИ ЗА НАСЪ) ІСЪ ХРІА СВОЕГО СНА (Ѡ МРІЕ МТКО) БѢА ПРЕДИВНА, ПРЕВЕЛЕБНА С. П. М. Б. Pieseň sa do cyrilských spevníkov východoslovenskej proveniencie dostala z kancionála Cantus Catholici, kde sa uvádza pod záhlavím *Tretia k litániám Loretánskym*. Texty litániového charakteru sú podnes rozšírené najmä v obradovo latinskom prostredí. Varianty piesne pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 812-814).

38. Fol. 34r-35r: Починаються Пѣсны Престою Бѣы. Заѣ.: Дѣо бѣе, всемѣ мѣрѣ застѣпнице, ѡ протѣвна прилога храни, ѡ геѣны вѣчною вѣхъ насъ ѣзбави, ѣбы смо тѣ могли оѣзрити, во нѣномѣ чертозѣ, со всеѣми сѣтѣми хвалити, со всеѣми ѣгѣли вопѣти, гласъ бѣ: Гавриіловѣ двѣѣ со ѣнгѣли, ѣрхангѣли, херѣвѣми, ѣ сѣрафѣми, ѣдиногласно радѣѣса, гдѣ съ тобою, бѣ. — Кон.: Къ тебѣ прибѣгаймо, велегласно заспѣваймо, ѡ прилога, ѡ протѣвна прилога храни, ѡ геѣны всеѣхъ насъ ѣзбави, ѣбы смо тѣ могли оѣзрити, во нѣномѣ чертозѣ, со всеѣми сѣтѣми хвалити, со всеѣми ѣгѣли вопѣти, гласъ бѣ: Гавриіловѣ двѣѣ со ѣгѣли, ѣрхангѣли, херѣвѣми, ѣ сѣрафѣми, ѣдиногласно радѣѣса, бѣ, гдѣ съ тобою, бѣ. Pieseň sa v spevníkoch východoslovenskej a podkar-patskej proveniencie nevyskytuje, je prevzatá z počajevského Bohohlasníka. Incipit piesne ako melodickú predlohu uvádza Jurij Medvedyk²⁰ pri piesni Оутѣшителю мирѣ, храни нашѣ вѣрѣ.

39. Fol. 35r-36r: Пѣснь бѣ бѣѣ. Заѣ.: Дѣо мѣти преблагѣа, тѣ цѣре небесаѣа, рачѣ намѣ ласкѣ своѣ дати, бѣ сме могли ѡтрѣмати, ѡ всепѣтаѣ мѣти; бѣ. — Кон.: Ты ѣсѣ пано прѣтаѣа, чѣдотвора повчанскаѣа, подаѣ рѣкѣ всѣ болаѣа, подаѣ оѣѣ приѣмѣи къ себѣ, ѡ всепѣтаѣ мѣти, бѣ. Pieseň je venovaná počanskej ikone Bohorodičky. Jej pôvod sa však spája so Zarvanickým spevníkom, v ktorom sa táto pieseň pripisuje Vicinskej ikone Bohorodičky.²¹ Varianty tejto piesne venované počanskej ikone Bohorodičky sa nachádzajú aj v Prešovskom spevníku z druhej polovice 18. — zo začiatku 19. storočia, ďalej v Spevníku Ihnáta Jánoša z roku 1845 a tiež na liste L-3r z Ruskej Kajne z roku 1846. V tejto súvislosti možno konštatovať, že práve tento variant sa v našom prostredí širil ako pieseň venovaná počanskej ikone.²²

40. Fol. 36r-37r: Пѣснь гѣ бѣѣ. Заѣ.: Бѣе вѣрныѣхъ ѡбвора, оѣповаѣщиѣхъ на тебѣ корѣна, сѣси насъ ѡ вѣдѣ мѣти преблагѣа дѣво сѣа. — Кон.: Ёбысмо тебѣ могли выхвалити, бѣа во трѣицѣ ѣдинаго знати, томѣ да бѣдетѣ ѡ насъ честѣ ѣ хвала, на вѣкѣ слава, бѣ. Dieter Stern uvádza, že zo 17.–19. storočia sa nám zachovalo až 31 variantov a paralel tejto paraliturgickej piesne;²³ varianty v našom prostredí pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 175-179).

41. Fol. 37r-37v: Пѣснь дѣ бѣѣ. Заѣ.: Бѣдѣ восхвалѣна ѡ всеѣхъ родовѣ земныѣхъ, ѣ возве-личѣна ѡ хорѣвѣ нѣныѣхъ, бѣе нѣсѣ цѣре, чѣтаѣа пано, ласкаѣа горѣице, бѣ. — Кон.: Которого во своѣмѣ животѣ зачала, просѣи да намѣ бѣдетѣ, ласка ѣго на насъ, бѣе нѣсѣ цѣре, чѣтаѣа пано, ласкаѣа горѣице, бѣ. Pieseň obsahuje neúplný akrostichon v znení: БѣЧИНСК. Vznikla v prostredí Mukačevskej eparchie. Autor pravdepodobne pochádza z rodu Bačinskovcov z Beňatiny, dnes okres Sobrance na východnom Slovensku (porovnaj aj varianty v Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 858-860).

42. Fol. 38r-38v: Пѣснь еѣ бѣѣ. Заѣ.: Дѣвныѣ твоѣ тайныѣ, чѣтаѣа ѣвѣса, новополачѣаѣа цѣркѣ чѣдѣсѣ ѣсполниѣса, бѣ. — Кон.: Трѣице всеѣтаѣа, спасѣи люѣди своѣа, приѣзри на насъ помѣлиѣи насъ, всеѣда славиѣаѣа. Komentár k piesni pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 879-880).

43. Fol. 38r-38v: Пѣснь бѣѣ вѣйкопсѣа, или на вѣлики пѣтѣ. Заѣ.: Ѣ дѣвѣице прѣчиѣтаѣа, мѣти бѣгѣословѣнаѣа, ѡ всеѣхъ родовѣ ѣзѣранаѣа, бѣ. — Кон.: Ёспѣсти гласъ чаѣо моѣ, неѣхай сѣишѣа саѣво тѣѣ. Pieseň je bez zakončenia, v rukopise chýba niekoľko listov. Pozri varianty v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 648-652).

44. Fol. 40r: Pieseň je bez záhlavia. Заѣ.: Сѣлѣчнаѣа оѣтѣренко, до сѣла приѣрана тѣсѣ поро-дѣла твоѣа на ѣ пана (sic), мѣѣе дѣо нѣна цѣре, чѣтаѣа дѣѣе. — Кон.: Оѣблагѣаи майѣстѣаѣа сѣа

²⁰ МЕДВЕДИК, Юрий: Украинська духовна пісня XVII-XVIII століть, с. d., s. 240.

²¹ ГРУШЕВСЬКИЙ, Михайло: Сьпівання з початку XVIII в. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка, р. 6, том 17, кн. 1, s. 51.

²² Pozri tu ďalšie varianty a komentár v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 881-886.

²³ STERN, Dieter: Liederhandschrift F 19 233 (15) der Bibliothek der Litauischen Akademie der Wissenschaften. Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe B: Editionen, Neue Folge. Band 16. Köln – Weimar – Wien, 2000, s. 214.

предвѣчнаго, а доведи (насъ до царства) вѣчнаго, котораго творче даждь намъ (получити) изъ агглы жытїи. Pozri varianty v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 837-839).

45. Fol. 40v-41v: Пѣснь 10-таа бѣѣ, самоподобна. Заѣ.: Исполнисѣ нѣо ѿ землѣ, чюдесъ твоихъ црце, ѿзбрѣнаѣ ѡкъ лѣна ѡдѣѣна въ слѣце, на главѣ ѣѣ вѣнецъ, на рѣкѣ младаенецъ, прежде вѣкъ рождены ѡ нѣмъ воплощени, ѡ марїи дѣци сѣѣ ѣѣ вѣлѣени. — Кон.: ѿ мы тѣ чюдотворнѣ црцѣ (...аемъ, со слеза)ми и со (плачемъ) к тебѣ прибѣгаемъ, всегда насъ ѿ нынѣ радости исполнѣ а на страшномъ сѣдѣ милостива вѣдѣ, во вѣкъ вѣка ѡминѣ, всѣхъ насъ не-завѣдѣ (конецъ). Pieseň obsahuje akrostichon ИСОИЛ ЛКНИИ (pravdepodobne ИСОИЛ ВОЛКНИИ; porovnaj tu aj Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 904-906).

46. Fol. 41v: Пѣснь великомученицѣ Параскевий. Заѣ.: Юже прекрасна во райской ѡгородѣ, параскевїе во гнѣмѣ сѣвнѣ, Параскевїе прекрасна лелїе, чѣта дѣцѣ, райска голубице, моли бѣѣ ѡ насъ. — Кон.: Молиме тебе, тѣсъ насъ боронила, молитвами сѣ ѡ врагъ свободила, Параскевїе прекрасна лелїе, чѣта дѣцѣ райска голубице, моли бѣѣ ѡ насъ.

47. Fol. 42r-42v: Пѣснь великомученицѣ Вар(варѣ). Заѣ.: Ѣ варваро мученице, ѣ нагло смрѣти помощнице, возлюблена хрѣс бѣс готѣ нѣ до нѣа дорогѣ, бѣ. — Кон.: Гдѣ прїидетъ наша кончина, проси гдѣ ѣдина, высмо могли вневѣ житїи, бѣ в троицѣ ѿма читїи. бѣ. Pieseň je súčasťou počajevského Bohohlasníka a jej najstarší známy variant v spevníkoch východoslovenskej proveniencie poznáme z Kamienského Bohohlasníka z roku 1734 (pozri k tomu Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 271-274).

48. Fol. 42v-43r: Пѣснь Престѣи Бѣѣ, пѣ матко сѣта. Заѣ.: Ратѣи мрїе ратѣи погибаемъ, тебе патронѣ на помощь ѣзѣваемъ; прїиди потѣнисѣ бѣ ѡ зажѣ лѣтѣсти потѣмѣи врагѣи которѣи свои злѣсти. — Кон.: Ратѣи мрїе ратѣи нѣ волаемъ, ѿ ѿшей патрѣи нѣ тебе нежѣаемъ, ты намъ поможѣи, бѣ надѣ цѣствѣ выбрана, трема коронами, бѣ оѣкоренована, бѣ. Najstarší známy variant v prostredí východného Slovenska pochádza z rukopisu Nižnotvarožského spevníka zo začiatku 18. storočia. Varianty v rukopisoch východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 857-858).

49. Fol. 43r-43v: Пѣснь П. Б. Заѣ.: В тебѣ вожїѣ, мати прѣвѣгаемъ, ратѣи нѣ пѣно, ратѣи погибаемъ; вѣдѣи помощница, ѣстесѣ црца, вѣсѣ ѡ лѣвѣна, трикrotna цртва, ѿ на мѣтарство до нѣа званна, бѣ. — Кон.: Додавай же намъ, ѡ пѣно ратѣи, бѣ кадѣ припатѣи ѿ всѣмѣи фрасѣи; ѣ горнемъ сѣѣи, ѿ во вѣвилонѣ земномъ кралюешѣ, ѡгнемъ водами, вѣтрѣи громами, Пѣно керѣи. Ё. Jurij Medvedyk²⁴ uvádza, že pieseň vznikla v tretej štvrtine 17. storočia ako pieseň s incipitom К тебѣ Божїа Мати прибѣгаю. Do rukopisných spevníkov východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie (varianty sa nachádzajú v Nižnotvarožskom a Šarišskom spevníku, v spevníku Michala Tarachoniča a v dvoch rukopisných spevníkoch Jána Juhaseviča) prenikla poľským prostredníctvom (o tom Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 833-835).

50. Fol. 43v-44r: Пѣснь П. Б. Заѣ.: Матко сѣта, лѣдѣ оѣтрапленїхъ, потѣшителко, всѣхъ насъ засмѣченымъ; Поглѣдѣ же на насъ, бѣ ѡкомъ свѣлѣмъ ласкавимъ, додай намъ ласки, бѣ грѣшнѣи, неправеднымъ, бѣ — Кон.: Немашѣи ратѣи, никого проситїи, тѣлко до тебе рѣки пѣ-носитїи, ѿнѣи надѣи, бѣ, нѣ ѡколъ немашѣи, тѣлко до тебе, бѣ ѡ пѣно волаемъ. Varianty pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 921-923).

51. Fol. 44r-44v: Пѣснь на рождество Бѣѣ, пѣ Апѣстолскѣ. Заѣ.: Радѣсть велїѣ, нѣѣ ѣвїсѣ, прѣчѣта пѣна ѡ неплоднѣ родисѣ; ѡ ѣакима во ѿ ѣнѣи, дѣлѣ ѣзѣваѣна плодѣи подѣннѣи, нѣѣи всемѣи мѣрѣи. — Кон.: ѿ всемѣи мѣрѣи радѣсть велїѣ, гдѣи сѣи родила, пѣна мрїа; ѣзѣметъ вѣрнѣхъ ѡ напасти, неда-етъ грѣшнѣи намѣи пропасти въ негѣи гѣени. Pieseň je prevzatá z počajevského Bohohlasníka.

²⁴ МЕДВЕДИК, Юрий: Пісні до почаївської Богородици. Львів, 2000, s.123.

52. Fol. 45r-45v: Начало ꙗ́сны съ богомъ великопосны. Пѣснь ѿдъ. Заѣ.: Южъ сѧ декретъ поѡпѣшетъ, ꙗ́латъ вѣрѣ южъ сказжетъ, на смѣтъ, ѣ крѣжжѣтъ ѡгнѣца, тебе всего свѣта творца, ѣ. — Кон.: Южъ на горѣ налагоуѣ, крижъ свой несетъ на вы́сотѣ, змарниѣтъ, ѣ, своѣ южъ добротѣ, жѣды, ѣ, волаѣ ꙗ́ ꙗ́латъ. Varianty v rukopisných spevníkoch východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 684-692).

53. Fol. 45v-46r: Пѣснь ѿдъ вѣ́носна. Заѣ.: Црю́ хрѣ́ пане мѣлый, тыѣ бараѣкѣ нежлобѣ-выи, ѣ четвертокъ вечерѣ бывшѣ совѣтъ жѣдомъ сотворившѣ. — Кон.: Прискорена дѣше къ смѣти южъ часъ приходѣтъ оумерти, приспѣи конецъ ѣ придетъ часъ востанѣте ѣдѣ ѡ васѣ. Varianty východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 680-684).

54. Fol. 46v-47r: Пѣснь ѿдъ в: посна. Заѣ.: Їсѣ́ хрѣ́ всего свѣта, црѣ́ на црѣи вѣ́чне лѣта, котораго то жѣдове, крове рѣкъ жѣлы лотрове, на тотъ часъ сѧ веселиѣи, гдѣ хрѣ́та поймаѣтъ мѣлы — Кон.: Преѡ́ ныѣмъ мати его стала, непрестѧно велѣи плакала, жалѣючи на нѣ́ силно, оу́вѣдаѣи ѿ ѡ́ана, прето мѣ́ была ѡ́ана, напомаѣнѣтъ востаткѣ, ѡ́бысѣ ѣи малѣ сѧ за маткѣ. Publikovaný variant piesne z Kamienského Bohohlasníka z roku 1734 pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 665-666); varianty vo východoslovenskom prostredí uvádza Dieter Stern.²⁵

55. Fol. 47r-47v: Пѣснь ѿдъ ѿдъ. Посна, ѿ́ѣа мѣ́цы ѣи поста. Заѣ.: ѡ́гнѣце страченна, дѣше зарѣжѣна, сѣ́мъ ко мнѣ́ поспѣшай, ѣ ласѣ́ моеи оу́фай ѡ сѣтеи ловаѣи ниѣ́(тъ сѧ не оу́жа-сай). — Кон.: ѡ́ѣца во замедѣишъ пѣ́тъ твоеи поспѣшати, замедѣишъ ѣ́стиѣ ѣ́ радости приѣ́ти, ѡ ѡ́ѣца нѣ́ного, сѣ́диѣи правды́вого, ѣ. Varianty z priestoru východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie uvádzame v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 609-611). Pieseň podľa Juliána Javorského (1934, s. 258) vznikla v českom prostredí. Obsahuje však jazykové prvky, ktoré sú typické aj pre jazykové prostredie slovenských veriacich.

56. Fol. 47v-48v: Пѣснь ѡ́ страшно́мъ сѣ́дѣ. Заѣ.: По́мышѣаѣ ѡ́каѣ́ный ѡ́жъ, выпаѣ́ючи во грѣ́хѣи ѡ́о рѣ́, ѡ́гъ ѡ́акъ прѣ́станѣ сѣ́диѣи ѣ́ бѣ́ж, маючи ѣ́ неѣ́ ѡ́ грѣ́хѣи тѣ́рвоѣж. — Кон.: ѿ́ хрѣ́те всѣ́хъ црѣ́ю, рачѣ́ то намъ́ дати, абы́ смо́ могли гѣ́а тои слышати, выиѣ́дѣте ѣ́ радость гѣ́а своего, сѣ́пѣиѣаѣ́и мѣ́рѣ бѣ́а нашего. Publikovaný variant piesne z Nižnotvarožského spevníka z 18. storočia spolu s ďalšími variantmi pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 615-617).

57. Fol. 48v-48v: Пѣснь По́каѣ́на. Заѣ.: Го́рѣ, го́рѣ́ дѣше́ моѣ́ ко творѣ́ж своему́, вѣ́жѣи ѣ́ со е́аеѣмъ ко ѣ́сточниѣ́ж жи́воѣж; ꙗ́ немѣ́ тамо́ припаѣ́мъ, ѣ́ его́ сѧ́ насѣ́дѣмъ, котрѣ́и забѣше́ напаѣ́етъ, кто́ ко немѣ́ прѣ́вѣ́гаетъ. — Кон.: Ни́ѣ ѣ́ всѣ́ хрѣ́тиѣ́не; со ѣ́сточниѣ́а пѣ́тиѣ, ѣ́ плаѣ́емъ жа́лемъ ѣ́ слезѣ́ми бѣ́а оу́мо́лите; ѡ́нѣ́ во ѣ́стѣ ѡ́ѣ́ ласѣ́выи, ѣ́спѣ́ниѣтъ во бѣ́гѣхъ жа́ла-ниѣ́ сердеѣ́цъ ваѣ́и тѣ́ари, гѣ́ари (sic) тѣ́оѣ́ красѣ́. Pieseň obsahuje akrostichon ГЕДЕСОН ПАЦИН; najstarší známy zápis piesne s týmto akrostichom pochádza zo Šarišského spevníka. Varianty porovnaj v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 603-607).

58. Fol. 48v-50v: Пѣснь По́каѣ́на. Заѣ.: Южъ ѣ́дѣ́ скѣ́пѣиѣ, даи́ бѣ́же́ сѣ́асѣ́лѣ́е, ѣ́ дочасного́ свѣ́та нескѣ́нѣ́не лѣ́та, южъ ѣ́дѣ́. — Кон.: Даи́же бѣ́же́ ка́ждомѣ́, ѣ́ свѣ́тѣ́ жи́воѣ́ж, зѣ́вѣ́ѣжѣи шѣ́тана, бо́га мати́ за́ пана, на вѣ́кѣи. Variant piesne sa nachádza iba v spevníku M. Turinského (A), ktorý pochádza z prostredia dolnozemských gréckokatolíkov, publikuje ho V. Hnatuk.²⁶

59. Fol. 51r: Pravdepodobne zo spevníka vypadlo niekoľko listov, lebo v hornej časti strany sa nachádza iba posledná strofa pohrebnej piesne: Дѣ́жжѣ́и́ ва́мъ́ за́ ваѣ́шъ жи́чиѣ́воѣ́, кѣ́рѣ́ж ѣ́мъ́ ма́ ѡ́ ка́ждого́, бо́даи́ бѣ́ сме́ сѧ́ ѡ́гѣ́лаѣ́и, ѣ́ не́ѣ́ на вѣ́кѣи́ прѣ́вѣ́вали. С́хъ́ гро́зна прѣ́гро́зна́ смѣ́ртѣ́, ѣ́ (конецъ́).

²⁵ D. Stern, Liederhandschrift F 19 233 (15) der Bibliothek der Litauischen Akademie der Wissenschaften, c. d., s. 524-525.

²⁶ В. Гнатюк, Угрюпскіи духовніи вірші, c. d., s. 260-261.

60. Na fol. 51r-52v sa v Nižnorybnickom spevníku nachádza pohrebná pieseň, ktorú z Maľcovského spevníka publikoval V. Hnat'uk,²⁷ jej prepis do cyriliky spolu s fragmentom variantu piesne z Juhasevičovho spevníka (1761-1763) od michalovského kantora Jána Želtvaja z roku 1817 publikujeme v práci *Kyryllische paraliturgische Lieder* (s. 943-944). Obe dve publikované varianty sú skrátené, preto tu publikujeme úplné znenie pohrebnej piesne zo znovuobjaveného Nižnorybnického spevníka. Pieseň obsahuje vypočítavanie dobrých skutkov zosnulého, čo sa pri pohreboch v byzantskom obrade dovoľuje, aj preto cyrilská pieseň obsahuje formy dialógu mŕtveho s pozostalými. Pohrebné piesne tohto charakteru zvyčajne pripomínajú schémy *curriculum vitae* zosnulého, resp. sú založené na povzdychoch a lúčení sa mŕtveho s pozostalými.²⁸

- Пѣснь ѿ Погребалнаѧ.
 Ѿ жалосна зармѣчена, нещаслива хѣлаѧ,
 котра такъ наглѣ ѡвѣратъ, ѡ тѣ свѣтѣ здравѣ, ѿ.
 Незналость то тѣла моего мало днѣ мѣтве(...)
 ѧ же малоѣ родичомъ своимъ къ зармѣтк(...)
5. Видимъ свѣте марны видимъ, немаѧ вѣри всталеи
 небо ѣси мое щестѧ, ѡ нещестѧ ѡвернѣла, ѿ
 Ѿ смрти прѣкрѣстнѣла, прочъ ѣсть такъ страшлива,
 поневачь ми несанѣешь, вѣка такъ страшнаго, ѿ
 Понаиперве мой панъ ѡцѣ, ѡ васъ панѣ пѣтко,
10. ѣсли ѣмъ вамъ чтоѣ прѣвѣнилъ, просимъ ѡпѣште ми, ѿ
 понаиперве товаришъ мой, ѡ сиротѣ моѣ,
 жвами сѧ южъ разлѣчамъ, ѡ бѣгъ васъ порѣчамъ, ѿ
 Ж вами сѧ южъ сѣсѣде мой, жалостне разлѣчамъ,
 ѣстли мнѣ кто что прѣвинилъ, вшитки ѡ ѡпѣцаѧ, ѿ
15. ѡ вамъ вшиткимъ за вислѣгъ, котры сте сѧ жшли
 прѣи вамъ хрѣтосъ заплатитъ, во црѣвѣи нѣномъ, ѿ
 Пѣко цвѣтъ жѣлаѧ селнаго, ѡ пожарѣ великаго,
 воскорѣ прѣмѣнѣтсѧ, гдѣ прѣтворѣтсѧ, ѿ
 Вчера всѣдовахъ ѣ вами, днѣсь лежѣ мрѣтвѣ прѣ вами,
 нѣсть мѣ помагаѣщаго, развѣ бога ѣдинаго, ѿ
20. Красота мнѣ почервенѣла, смѣртъ ѡ васъ разлѣчила,
 Ѿ всѣхъ сородныхъ знаемыхъ, веселихъсѧ восковѣ(sic) землѣ, ѿ
 Сталъ ѣмъ сѧ мѣртвѣ прѣдъ вами, невѣсѣдѣючи ѡхождаю,
 Бѣгъ васъ всѣхъ порѣчаю, ѡ далекий пѣтъ ѡхождаю, ѿ
25. Нескорбѣю земной красоты, ни свѣта того доворотѣ,
 ѡдѣсѣ сѣдѣю престати, ѡ своихъ дѣла ѡвѣтъ дати, ѿ
 Прѣдъ сѣдѣю правдываго, гдѣ бѣга ѣдинаго,
 ѡ немѣ ѡ мѣ поспѣшемъ сѧ, со слезами восплачѣмъсѧ, ѿ
 Близны далекий сородныцѣ, знаемы ѡ гнѣвницѣ,
30. Последно мѣ простите, ѡѣмершаго южъ видѣте, ѿ

²⁷ В. Гнатюк, Угорорускі духовні вірші, с. d., s. 104-105.

²⁸ Bližšie o tom pozri ŽEŇUCH, Peter: Pohrebné paraliturgické piesne v cyrilských rukopisoch z 18. a 19. storočia na východnom Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine. In Gáfriková, Gizela (ed.): Posledné veci človeka. Štúdie k dejinám slovenskej duchovnej kultúry 17.–18. storočia. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 210-236.

- Южъ мѧ ѿ днесъ неоѣвидѣте, гласъ моѣго неслайшите,
Червь мѧ оѣста зачервила, землѧ оѣста застѣпила, бѣ
Молюте сѧ за мѧ грѣшнаго, творца ѧ бѣга нашего,
ѧбы мнѣ грѣхи ѡпѣстилъ, вѣчнаго цртва домѣстилъ, бѣ
35. Да небѣдѣ ѡсѣждены, на лѣвѣцѣ поставены,
Гдѣ нигдѣ тма неѣгинетъ, ѧны ѡгенъ невыгаснетъ, бѣ
Со стѣмѣ да престанѣ, не лѣце минѣ панѣ,
ѧзъ ѧггѣлѣ пребѣвати, тебе хрѣте ѡгладати, бѣ

61. Fol. 53r-53v: Пѣснь на рождество хрѣтѣво Заѣ.: Ысполнисѧ оѣже совѣтъ пррческѣи, народѣисѧ днесъ сѣтъ челоѣческѣи, днесъ лежитъ во ѧслехъ со воломъ со ѡсломъ малѣи, всѣмъ намъ вожделѣи, бѣ – Кон.: ѧ нѣтъ да похвалимъ днесъ нарожденѧго (...) Pieseň je bez zakončenia; zo spevníka vypadlo niekoľko listov. Na dolnej marginálii na fol. 53v sa nachádza poznámka, že text piesne autor Nižnorybnického spevníka získal od sačurovského kantora (obec Sačurov je v okrese Vranov nad Topľou): Пѣсень (е)сѣтъ списана, ѿ сачуровскаго (кантора).

62. Fol. 54r-54v: Пѣснь ѣ-та ѡ страшномъ сѣдѣ. Pieseň publikujeme v plnom znení: Сѣхъ ѧкъ страшенъ, сѣдъ твоѧ пане, гдѣ тма темъ аггѣлъ станетъ. // Тамъ кажды члѣовекъ престанетъ, предъ маѣстатомъ стѣхъ пане. // Книги бѣдѣтъ ѡворены, справѧ нашѧ ѡбѣилены. // Сѣхъ ѧкъ ѧ сѣдъ мѣти маю, во мѣ сѣ въ грѣсехъ родѣлъ знаю. // Ктожъ мѧ тамъ пламенъ оѣгаситъ, ктожъ мѧ тамъ темнѣсть просѣтитъ. // Ёсли не ты ѡгъ моѧ бѣе, млсрдѣемъ ма споможе. // Бо ты челоѣкъ ѡлѣбѣиѣи, ѧ на вѣки бѣтъ правдѣиѣи. Varianty piesne sa nachádzajú v Šarišskom spevníku zo začiatku 18. storočia, v spevníku Michala Tarachoniča z roku 1757 a v spevníku dolnozemských gréckokatolíkov Ďura Bindasa (porov. Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 571).

63. Fol. 53v: Пѣснь Тройцѣ стѣи ѧ престѣи дѣи. Pieseň je bez zakončenia; zo spevníka vypadlo niekoľko listov. Заѣ.: Слава бѣѣ, в тройцѣ ѣдиномъ, ѡцѣ, ѧ сѣѣ, ѧ дхѣ стѣомъ. – Кон.: Тоже да бѣдетъ ѿ насъ честъ ѧ хвала, на вѣки слава (...). Pozri k tomu pieseň publikovanú O. Hnat'ukovou²⁹ a tiež pieseň z Kamienskeho Bohohlasníka z roku 1734, ktorá je spolu s komentárom publikovaná v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 301-303).

64. Na fol. 54r sa nachádza pieseň bez začiatku venovaná Kristovmu narodeniu. Prevzatá je z ročajejského Bohohlasníka. Кон.: Пѣмѣи же ѡсѣфе панѣ ѧ ѡтрѣчатемъ, вѣжѣ вѣшѣ (sic) странѣ, покѣ вразѣ погѣиѣтъ, ѧ коѣиѣнѣ воспрѣмѣтъ, пребѣтъ тамъ. Podľa zachovaných troch strof piesne možno identifikovať pieseň s incipitom Предвѣчнѣи родѣисѧ подѣ лѣты; varianty v rukopisoch východoslovenskej a podkarpatskej proveniencie pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 330-332).

65. Fol. 55r-56r: Престѣи Бѣи Пѣснь. Заѣ.: Радѣисѧ Марѣ нѣсна црце, радѣисѧ прѣчѣтаѣ прѣсѣтѣла горѣиѣ, бѣ. – Кон.: Дѣвѣа голѣвиѣе храни своѣ дѣтѣи, вы сме та оѣсѣрдѣно оѣсѣ моглѣи пѣтѣи, бѣ. Varianty piesne vo východoslovenských a podkarpatských spevníkoch porovnaj v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 887-889).

66. Na fol. 56r-57r sa nachádza pieseň venovaná Krásnobrodскей ikone Bohorodičky. Jediný, no neúplný variant tejto piesne poznáme zo spevníka Jána Juhaseviča z rokov 1761-1763. Do Juhasevičovho spevníka ju však dopísal v roku 1817 Ján Želtvaj, michalovský kantor (text pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 873-874). V piesni sa opisujú udalosti roku 1706, ktoré sa udiali na východnom Slovensku počas protestantského povstania Františka Rákociho II.

²⁹ О. Гнатюк, Бароккові духовні пісні Лемківщини, с. d., s. 136.

V tom čase bol vypálený aj krásnobrodský monastier, no podľa legendy zázračná ikona Bohorodičky v ohni nezhorela. Zázraky v Krásnom Brode sa podľa ľudovej tradície začali už koncom 14. storočia, keď ikonu Bohorodičky namaľoval istý slepý žobrák. Po skončení práce na ikone sa žobrák poumýval v studni, ktorá vyviera na mieste dnešného kláštora, a odrazu začal vidieť. Z vďačnosti postavil na tom mieste kaplnku a uložil do nej ikonu Bohorodičky. Ikona liečila a spôsobovala aj ďalšie zázraky, preto bola prenesená do kláštorného chrámu, ktorý neskôr vyrástol na tomto mieste. V roku 1706 protestantské vojská Františka Rákociho II. zničili krásnobrodský kláštor a odvtedy je v ruinách. Ikona sa však zachovala až do dnešných čias. Druhá časť piesne obsahuje verše namierené proti protestantskému učeniu ako heretickej náuke.³⁰ V rámci opisu publikujeme aj doteraz najúplnejšiu verziu piesne o Krásnobrodskej ikone Bohorodičky:

- Пѣснь престѣой бѣди Краснобродскоѣ; по: бѣе вѣрн.
 Жена во слонце шатѣ ѡблечена, на красно бродѣ есѣ возвелѣчена;
 выше триста лѣтъ тамо поставлена, ѡчѣдивлена, бѣ
 лѣчимаи чюдесѣ на слонце свѣталаѣ, на немоцными ѡчѣтраплеными
 подаѣтъ радостѣ ко ней прѣтѣкаѡщимъ, помощь просѣшимъ, бѣ
 5. въ то часѣ гды церковь ѡгнемъ есѣ палена, (икона ѣѣ есѣ ненарѣшена),³¹
 (манѣмъ)³² возимъ ѣ ѡгна восхѣщена ѡ сохранаена, бѣ
 На горѣ ѡдѣшимъ по семъ ѡбрѣтена, ко ѡбрѣтели пакѣ принесена,
 Потѣи чюдеса, врачѣтъ недѣги, крый ѣѣ слѣги, бѣ.
 Кнство гѣменске того са дождало, которѣхъ ѡхъ прѣдкѣ црковѣ ѣѣ спалило;
 10. каменѣ црковѣ почитаѡщѣ помощь просѣмъ, бѣ
 Придѣте вѣрныи совокуплѣнѣа, прострѣте рѣцѣ для споможенѣа,
 Что пакѣ приймѣте, то сами ѡчѣрѣте, коли скончите, бѣ
 Животѣ дочасныи скоро достаѡчѣи, а потомъ вѣчныи настѣпѣѡчѣи,
 Дастѣ на заплатѣ въ небѣ нескончѣнѣа, ѡ милѣнѣа, бѣ
 15. ѡ мы рабѣ ѣѣ васѣ незабѣдемъ, во дны ѡ в ноцѣи молиѣи са вѣдемъ;
 Моли ты сѣна (...)
 ѡбы намъ рачѣль покой даровати, жебы сме могли того са дождати;
 При своей смерти; за патронѣа матѣи ѡ ѡгладѣати, бѣ
 Что несчѣнѣно матѣи вѣровати, же ва на то часѣ маѣтъ покрѣвати,
 20. Гды до ѡчѣизны матѣи шествовати, ѡ такѣ хвалѣти, бѣ
 ѡца ѡ сѣна ѡ дѣа сѣаго, бѣа во трицѣѣ всегда славиѣмаго,
 ѡко црковѣ на тронѣ сѣдаѡщѣ ѡ весѣлаѡщѣ.

67. Fol. 57r-57v: Пѣснь на рождество ѡсѣ хрѣтово. Заѣ.: Зора ѣ мора выниѣаетѣ, на далеко свѣтъ свѣтаѣ. Встанѣте горѣ мѣжи дѣти, треѣа вѣсѣ заѣше пѣти. – Кон.: Радѣи са вѣдѣце, радѣи са вѣсѣ црце. Теѣе вѣсѣ родѣи земныи, поѣютѣ хорѣи агѣлѣстѣи.

68. Fol. 57v-58r: Пѣснь сѣтому прѣркѣ даниѣла. Подѣ ѡ надѣѣа моѣа. Заѣ.: Даниѣлъ прѣрокѣ ѡ ровѣи воѣрѣженѣи, во пиѣи ѡвомъ сѣгѣимъ ѡбы былѣи сѣдѣнѣи, бѣ – Кон.: Возѡи крѣпко

³⁰ V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že veriaci byzantsko-slovanského obradu na východnom Slovensku i v Podkarpatskej Rusi počas protestantských (kalvínskych) povstaní odhodlane bránili svoj obrad, vieru i liturgický jazyk, teda svoju vlastnú identitu. Doklady o týchto skutočnostiach obsahujú aj texty kázni a polemických spisov, ktoré sa širili formou rukopisných výkladov a poučiteľných evanjelií na východnom Slovensku i v Podkarpatskej Rusi už od začiatku 17. storočia.

³¹ Odrezaná vrchná časť listu, text dopĺňame podľa variantu v Ju 1.

³² Odrezaná vrchná časť listu, text dopĺňame podľa variantu v Ju 1.

и вѣрова бѣхъ, где данїилъ прѣкъ далъ есть хвалахъ бѣхъ, бѣ. Varianty piesne pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 304-306).

69. Fol. 58r-58v: Пѣснь сѣомѣхъ дѣмитрію. Пѣ: Бѣе црце. Заѣ: Ликѣйте свѣтло празнѣюще, ѣ страѣхъ бѣа днесъ хвалаще ѣ храмѣ сѣога, намъ всесвѣтлаго, дѣмитріа блаженаго, бѣ – Кон.: ѣжвы прїѣалъ до цртва, райскаго своего панства, ѣ радости быти ѣ агглы житїи, на вѣки са веселитїи, бѣ. Varianty porovnaj v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 207-211).

70. Fol. 59r: Пѣснь сѣомѣхъ лѣцеѣ евангелистѣхъ. Заѣ: Что та нареку апостоле сѣи, слѣжителею тайныхъ, бо ты еси пресѣтый, сосѣдъ пресѣаго дѣа вѣжественна, всецркви слѣа. – Кон.: ѣжъ вы на грѣшныѣ влѣсцѣ своей ховалъ; а по житїю нашемъ всѣхъ црत्वомъ даровалъ, котрогъ сѣе рачъ намъ оѣпросити; ѣ твою житїи, бѣ. Pieseň obsahuje pokazený akrostichon: ЧЛЕЕПИ, pozri k tomu aj Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 201-202).

71. Fol. 59v: Пѣснь ѣбрѣзанїю Гѣно. Пѣ: хѣ са ѣпанїи. Заѣ: ѣъ сладкїи на свѣтѣ данїи, законъ полнѣтъ ѣбрѣзанныи, бѣ. – Кон.: ѣминъ, ѣминъ милы пане, нѣ са вола твоа стане, бѣ. Varianty pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 391-392).

72. Fol. 60r-60v: Пѣснь на вознесенїе Гѣне. Пѣ: Бѣе црце. Заѣ: ѣерхалимъ градъ сѣи сїѣнъ, просвѣтїи са днѣ небѣдъ мраченъ бѣ – Кон.: ѣма тебѣ за страѣхъ неѣставленъ, ѣ ты бо вѣдешъ ѣмѣхъ позысканныи; бѣ Pieseň obsahuje akrostichon ИСЯН БОУХОВЕЦКИ, porovnaj varianty v rukopisoch východoslovenskej a podkarpatskej provenencie v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 769-772).

73. Fol. 60v: Пѣснь на стрїенїе Гѣне. Заѣ: Црѣкаѣ порѣира презѣбаеѣтъ, радость всемѣхъ мїрѣхъ днесъ ражаѣеѣтъ, ѣ корѣне ѣсеѣва дѣваѣи прїходїи а младеѣца прїноситѣтъ, бѣ. – Кон.: Гїмеѣне старѣе прїдїи днесъ бесело, стрѣтай дѣхъ чїстѣхъ ѣ радости нескверно, ѣ корѣне ѣсеѣва дѣваѣи прїходїитѣ а младеѣца прїноситѣтъ, бѣ. Varianty v rukopisoch východoslovenskej a podkarpatskej provenencie pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 423-424).

74. Fol. 61r: Пѣснь на вознесенїе Гѣне. Заѣ: Все ѣзыщїи крїпо слѣдѣа возкїикнѣте вострѣѣте, хвалахъ богови прїнесѣте, вознесїса бже, возмѣте врата, кнѣзы ваша, ѣ вынѣе црѣ славы, бѣ – Кон.: Вознесї са воцарїи са, на престолѣ бѣа ѣца, црѣтїю ѣго нѣстѣ конѣца, вознесїса бже, возмѣте врата, кнѣзы ваша, ѣ вынѣе црѣ славы, бѣ. Varianty pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 355).

75. Fol. 61v: Пѣснь на шествїе сѣаго дѣа. Заѣ: Црю нѣный оѣтѣшителю, всѣхъ даровъ твоїхъ подателю; бѣ // дѣе ѣстинный ѣа тебѣ молю са, подаїи помощи, нехайже спасѣса; бѣ // Ты ѣсѣ дѣхѣ сѣи ѣ всѣ ѣсполнѣшъ, ѣ дары своѣ просѣщїимъ подаѣшъ, бѣ. Pieseň v Nižnorybnickom spevníku obsahuje iba tri strofy. Ostatné varianty piesne zachované v Kamienskom Bohohlasníku z roku 1734, v Šarišskom spevníku zo začiatku 18. storočia, v spevníkoch Jána Juhaseviča z rokov 1761-1763, 1811, 1812 a v spevníku Sabova z roku 1842 sú obsiahlejšie (porovnaj Kyrillische paraliturgische Lieder, s. 786-787).

76. Fol. 61v-62r: Пѣснь на вѣханїе Гѣне. Заѣ: Днесъ благодатъ насъ совѣраеѣтъ, дѣа сѣаго намъ всѣмъ подаѣеѣтъ, бѣ – Кон.: ѣже ѣзбавїи на ѣ всѣхъ грѣхѣхъ, нехай мѣхъ хвала вѣдѣеѣтъ на вѣки вѣковъ. Pieseň je inšpirovaná stichirou 4. hlasu z Kvetnej nedele: Днѣ благодатъ сѣаго дѣа насѣ събра ѣ все ѣземше крѣ твої глѣмъ, pozri aj viarianty v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 722-724).

77. Fol. 62v-63r: Пѣснь на вовѣденїе во црковъ пресѣтой бѣцы. Заѣ: Величай дѣе моѣ пресѣтѣю вовѣденѣю во веденїю во црковъ Марїю преславнѣхъ, бѣ – Кон.: ѣминъ бѣ слава тебѣ бже, не забѣдїи насѣ владїичїе пресѣаа госпоже; бѣ. Varianty pozri v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 243-244).

78. Fol. 63r-64v: Пѣснь на покровъ пресѣтой бѣцы. Заѣ: Оѣндованныи храмъ твої честный ѣ мати всепѣтаѣ ѣ нежестѣ покровъ твої пречесный дѣво прѣдїзѣранаѣа, поѣ него все прї-

БѢГАЕМЪ, РАТѢНИХЪ ѿ ТА ЖАДАЕМЪ, ДѢВО ЧѢТА, В. — Кон.: ЯМИНЪ БѢ: ВСІ ВОЛАЕМЪ, ТЕБЕ ПАНО ЖАДАЕМЪ, РАЧЪ НАМЪ ЛАСКЪ ОУМОЛИТИ ИЖЪ ВЪДЕМЪ ѣ ТОВОЮ ЖИТИ, ПОКРІЙ БѢ: НА ПОКРОВОМЪ, НЕХАЙ СЛЪЖИТЪ ПОДЪ ѿМОФРОМЪ НА ВѢКЪ ВѢЧНІЕ, Б. Pieseň obsahuje akrostichon **ФРАНЦИС-КОУС КОУРДЯ**. Publikovaný variant z Prešovského spevníka z druhej polovice 18. a zo začiatku 19. storočia pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 184-186).

79. Fol. 64v-65v: ПѢСНЬ НАВОЖНА. Заѣ.: Тамъ за горою, за нѣною сѣтый беселѣса, тамъ по землею, преиспѣней вси грѣшны смѣтѣса, Б. — Кон.: (Кайтеса на нѣ) споминайте на жители свѣта того, свѣтомъ гордѣте, богъ слѣжите, оудѣте того злого, Б. Varianty porovnaj v Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 804-805).

80. Fol. 65v-66r: ПѢСНЬ ВЪ НѢЛЮ МАСОПЪСЕНЮ. Заѣ.: Плачѣса и оужасаю, егда ѿнъ чѣ помышлѣю; гды прїиде сѣдѣа правдивый, во вѣстевѣ своемъ славнѣ, Б. — Кон.: Тебѣ поклонъ нехѣи вѣдетъ, ѿ насъ грѣшныхъ проишѣдетъ, честъ и хвала и пѣнїе, царю на вѣкѣи вѣчнїе, Б. Varianty pozri v práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 567-570).

81. Fol. 66v-67r: ПѢСНЬ ѿ Кана Галилей. Заѣ.: Месѣашъ прїшолъ, на свѣтъ правдыын, прѣкъ зацннй, ѣ великимъ дѣбы, который пре свой знаки, додалъ водѣ вѣна смаки, в кана галилей, в кана галилей. — Кон.: Презъ нарѣднѣа, твоего сѣа, рачъ (нѣамъ давѣти, такогъ вѣна),³³ ѣи вѣно дѣ лѣпше нежѣ преѣтымъ вино было (богдѣса тѣке родѣлѣа вкана галией).³⁴ V piesni o svadbe v Kane Galilejskej sa opisuje prvý zázrak Ježiša Krista, keď premenil vodu na víno. Pieseň má žartovný charakter, je oslavou vína a obsahuje aj rozprávanie o tom, ako si apoštoli premeneným vínom na svadbe vzájomne pripíjali na zdravie. Pieseň sa pravdepodobne spievala pri svadobných hostinách. V práci Kyrillische paraliturgische Lieder (s. 932-934) publikujeme variant piesne z Juhasevičovho spevníka z roku 1812.

82. Na fol. 67v-73r sa nachádza **СЛОВО ѿ ТОБІАШЪ, ГЛАВА А-ВА**.³⁵ Ide o starozákonný príbeh o Tobiašovi a jeho rodine, ktorý reprodukuje biblický text o dvoch židovských rodinách, ktoré postihne nezaslúžené nešťastie: Otec Tobiaš (nazývaný aj Tóbi) prejavuje milosrdenstvo zomrelým rodákom, no príde o zrak, keď zaspí pod lastovičím hniezdom. Jeho brat má dcéru Sáru, ktorej zlý duch nedovolí šťastne sa vydať, čo ju privádza až na pokraj zúfalstva. Z obidvoch ťažko skúšaných rodín vystupujú k Bohu úpenlivé prosby. Boh zasiahne prostredníctvom archanjela Rafaela (hebr. Refaél znamená „Boh uzdravuje“), ktorého posielá mladému Tobiašovi, Tóbiho synovi. Rafael sprevádza mladého Tobiaša na ceste za Sárrou, chráni ho pred nebezpečenstvami a nakoniec mu pomôže, keď sa mladý Tobiaš uchádza o Sárrou, ktorá mu podľa židovského zákona ako príbuznému po smrti jej manžela právom patrí. S pomocou Rafaela sa podarí aj oslobodiť Sárrou spod vplyvu zlého ducha, keď s ňou Tobiaš uzavrie manželstvo. Medzitým archanjel Rafael prinesie aj peniaze uložené u Gabaela. Všetko sa končí šťastne pre obidve rodiny. Tóbimu sa vracia zrak a Sára s Tobiašom prežívajú požehnané manželstvo. Rozprávanie má didaktický rozmer. Tóbi (otec Tobiaša), Tobiaš a Sára sú príkladom Židov, ktorí aj napriek životu v diaspóre uprostred pohanského sveta sa pridŕžiavajú Mojžišovho zákona. V texte sa vyzdvihuje úloha a posvätnosť manželstva, úcta k rodičom a opisuje sa aj význam plnenia náboženských predpisov a povinností (pochovávanie mŕtvych). Príbeh zdôrazňuje nevyhnutnosť konať dobré skutky, vytrvalosť a pevnosť vo viere v Boha.

³³ Nečitateľnú časť textu preberáme zo spevníka Jána Juhaseviča z roku 1812.

³⁴ Nečitateľnú časť textu preberáme zo spevníka Jána Juhaseviča z roku 1812.

³⁵ Text publikujeme aj ako prílohu k štúdiu ŽEŇUCH, Peter: Niekoľko poznámok k anonymnej próze v cyrilských rukopisoch 18. storočia v karpatskom prostredí. In Katarína Žeňuchová – Peter Žeňuch (eds.): Ľudová prozaická tradícia vo svetle vied o kultúre a umení. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Slovenský komitét slavistov, 2009. s. 164-168.

допхсти на него бѣ, абы прито́мнымъ лю́демъ былъ прикладъ, ꙗ́къ допхсти́лъ терпе́зливость на ѿѡва. Тогда посмѣвали́са ꙗ́коже вси лю́дїе, и мовѣли ѣмꙋ, где твоѧ надѣѧ, про котрꙋ е́сть а́лмꙋжны́ давалъ, мѣтрьѧ ховалъ. А жена ѣго́ была́ барзо смꙋтна, и ко́мѣла ѣго́ кажды́ день, ꙗ́къ мо́ла и при́ѡдѣвала го. И при́дало са́ ѣденъ день, и́жъ прине́сла ѣ́дно ко́зла до́мꙋ. А ѡ́нъ о́ч҃хлъ же́ вачало, и́ реклѧ то́бѣашъ, смотѣ́те цѣ́ некра́деное е́сть, да́йте наза́дъ чѣ́е было́ бы, во са́ негодѣ́тъ намъ́ ꙗ́кѣ кра́деное ни́чтоже. Гдѣ́ ю́жъ то́бѣашъ сподѣ́валса́ и́жъ ма́лѣ о́ѣмрѣ́ти, тогда́ завола́л ꙗ́ко себѣ́ сѣ́на сво́его, и́ реклѧ е́мꙋ, сѣ́на сѣ́на мо́е, слова́ и́жъ о́ѣстѧ мо́ихъ и́схо́дѣтъ, и́ схова́и сѣ́на слова́ во сѣ́нахъ сво́емъ ꙗ́ко грꙋнѣ́тъ за́ложъ, гдѣ́ бѣ́ възметъ́ дѣ́шъ мо́ю. по́ховаи́ тѣ́ло мо́е, а ма́т(ер)ъ́ въ по́цтвѣ́ности ма́ти вѣ́дешъ, ꙗ́ко гдѣ́и́жъ и́ ѡ́на о́ѣмреть, по́ховаи́ е́ѣ при́ ми́ѣ, ꙗ́ самъ́ такъ́ за́вше на сѣ́нахъ бѣ́а ма́и. О́знамꙋ́ тебѣ́ сѣ́на мо́е, и́жъ е́мъ́ да́ десѣ́тъ грѣ́вань стрѣ́ла ко́лѣ е́мъ́ былъ́ е́ще ма́лымъ, Гавелови́, во мѣ́стѣ́ Ране́съ мѣ́скомъ. И ѡ́повѣ́далъ то́бѣашъ ѡ́цъ́ свѣ́мꙋ и́ реклѧ, вѣ́шткы́ рѣ́чи котро́и е́стесъ́ ми́ѣ при́казалъ о́ѣни́мъ ѡ́че, але́ котрꙋ́ повѣ́лъ е́сть ѡ́ стрѣ́лѣ́ то́мъ не́вѣмъ, ѡ́нъ́ мене́ не́зна, а́ны́ ꙗ́ко ѣ́го, ꙗ́кѣи́ зна́ѣ да́ е́мꙋ, а́ни́ тамъ́ пꙋ́ть не́зна. Тогда́ ѡ́повѣ́далъ ѡ́цъ́ е́мꙋ. Ли́стѣ́ за́пѣсны́ о́ѣ себѣ́ ма́ю. Гдѣ́ ѣ́го о́ѣкажешъ́ е́мꙋ, гнетъ́ на́врати́тъ то́бѣ́ пѣ́назы́. Але́ и́ди по́гледа́ собѣ́ до́браго́ мꙋ́жа, котро́и́ бы́ с то́воу́ тамъ́, а́бы́ е́ще до́кле́мъ жи́въ вѣ́лѣ́ е́сть то́то стрѣ́ло. Тогда́ вы́шолъ́ То́бѣашъ́ и́ нашо́лъ ма́ленца́ кра́снаго́ ꙗ́ко ѡ́нъ́ стои́тъ ѡ́пасанъ́ и́ ꙗ́кобы́ гото́вы во пꙋ́ть и́ти, ꙗ́ко ѡ́нъ́ не́зна ꙗ́ко́ бы́ то́ а́г҃ла вѣ́и́и бы́. Поздра́ви ѣ́го и́ рече́, ѡ́кꙋда́ е́стесъ́ ма́ленче. А ѡ́нъ́ ѡ́повѣ́далъ, ѡ́ сыно́въ і́сраї́льскихъ́, реклѧ́ е́мꙋ То́бѣашъ́, зна́ ли́ пꙋ́ть котра́ ве́де до краи́нъ ме́дскихъ́, ѡ́повѣ́лъ, зна́ю, и́ по тѣ́ пꙋ́тѣхъ́ часто́ хо́дилъ е́мъ́. И́ бы́ е́мъ́ о́ѣ Гавелъ́ врата́ ва́шего, котро́и́ бы́ въ Ра́гуелъ́ мѣ́стѣ́ ме́дскихъ́мъ́ <...>аи³⁶ мене́́ ма́ло тꙋ́ проси́мъ та́ <...>и по́иде́мъ ꙗ́ко повѣ́мъ ѡ́цъ́ тꙋ́ рѣ́чь. И́ вше́дъ то́бѣашъ́, и́ повѣ́далъ то́ все ѡ́цъ́́ сво́емꙋ, и́ дѣ́вова́ са́ ве́ми то́мꙋ ѡ́цъ́́ ѣ́го, и́ проси́лъ ѣ́го а́бы́ вошѣ́ к не́мꙋ и́ вошо́лъ к не́мꙋ, к то́бѣашови́ и́ поздра́ви ѣ́го и́ рече́. Радо́сть вѣ́де́тъ тебѣ́́. И́ рече́ то́бѣашъ́, ꙗ́ко́ ми́ѣ е́сть́ радо́сть, ко́ли во тѣ́хъ сѣ́жꙋ́ ꙗ́ свѣ́та не́наго не́видѣ́мъ. Е́мꙋ́жъ то́ реклѧ́ ма́лѣ́нцъ, ма́шъ до́бры вѣ́ры вѣ́дешъ о́ѣздравленъ́ ѡ́ бѣ́а. Реклѧ́ е́мꙋ то́бѣашъ́. Вѣ́дешъ́ мочи́ до́вести сѣ́на мо́его до́ ране́съ мѣ́ста ме́дского. А́ гдѣ́и́жъ са́ на́врати́шъ, да́ ты́ мꙋ́жа за́ пра́цъ тво́ю, и́ реклѧ́ а́г҃ла, ꙗ́ко ѣ́го ѡ́веде́, и́ за́сѣ́ ѣ́го до́мꙋ́ приве́де, и́ рече́ то́бѣашъ́, повѣ́чъ́ проси́ та́ ꙗ́ чѣ́его е́стесъ́ по́колѣ́на, е́мꙋ́жъ то́ ѡ́повѣ́далъ а́г҃ла Ра́фаї́лѣ. И́ семъ́ а́зарѣ́ашъ ве́ликаго́ сѣ́на, ѡ́повѣ́далъ то́бѣашъ́, ꙗ́ко ве́ликаго́ родꙋ́ е́си ты́, ꙗ́ле́ проси́мъ не́гнѣ́вай са́́ за́ то́е. Тогда́́ зго́товѣ́ли себѣ́́ вси́ вѣ́щъ́ что́ ма́лѣ́ зо́ со́воу́ вѣ́зати́ на пꙋ́ть. Тогда́́ то́бѣашъ́ вѣ́лѣ́ по́жегнана́ ѡ́ ѡ́ца́ и́ ѡ́ ма́ткѣ́, и́ и́шли ѡ́ба во пꙋ́ть. Тогда́́ и́шѣ́ то́бѣашъ́ ꙗ́ко пѣ́сѣ́ за́ нимъ́ вѣ́жалъ, и́ зꙋ́сѣ́а то́бѣашъ́ о́ѣ рѣ́чи тѣ́ришъ́, а́бы́ собѣ́́ но́ги о́ѣмѣ́ти. И́ рꙋ́ба ве́лика́ при́па́ила а́бы́ ѣ́го по́жера́ла, ꙗ́ко ѡ́нъ́ то́бѣашъ́ о́ѣстра́шил са́́ е́ѣ, и́ рече́, Па́не хо́щеть́ ма́ рꙋ́ба по́жертѣ́. Реклѧ́ е́мꙋ а́г҃ла по́ймѣ́ е́ѣ́ за́ па́лѣтвы́ ꙗ́ко вѣ́тагнѣ́ е́ѣ́ на ве́рѣхъ́ и́ ви́чиствъ́ е́ѣ́, сѣ́ю́ рꙋ́бꙋ ꙗ́ко сѣ́рѣ́е е́ѣ́ па́люца́ и́ жо́лчъ́ схова́и о́ѣ́ се́бе. Сѣ́и́ рѣ́чи́ вѣ́дѣ́тъ то́ намъ́́ по́требнѣ́ на́ ле́карства́. Тогда́́ ты́́ рѣ́чѣ́ рꙋ́би о́ѣпе́клѣ́ и́ вѣ́зали

³⁶ Odrezaný horný okraj rukopisu.

зо собовъ на пѣть, тогда (...) ³⁷ для чого тїи рѣчїи потребнїи сѣть с тої рыбы, ѡповѣдѣлъ емѹ а҃ напроത്യѣь сѣи рѣчѣ, а́ ктожѣ въ малѣ вѣлмо на ѡчїи доврѣ с тїмъ загувити ѡ вѣдетъ здравѣ; рекъ тобїашъ, где поїдеме, ѡповѣдѣлъ емѹ аг҃ла, е́сть тѹ мужѣ именемъ раг҃гелъ, прїтомнїи с поколѣна твоего, ѡ ѡнѣ маеть цер҃ь именемъ Са́рра, немать а́ни сѣа а́ни дѣвици, токмо е́и тобѣ сѣ маеть достати вшытокъ статокъ е́го. Ѣ мѹсилъ е́и совѣ вѣзати за малжонкѹ, тобїашъ ѡповѣдѣлъ сѣишї е́и же мала зѣ мужовѣ ѡ о́чмѣли, а́ле сѣишалъ е́и же дїаволъ ѡхъ задавилъ, протошъ боимѣса а́бы сѣ мнѣ та́к неприядало. Тогда аг҃ла Рафаїлъ рекъ емѹ, слухай мене а́ а́ тебе пораждѹ, что маешь чинити. Гдыжѣ возмешъ е́и, войдешъ к неї до покойка, выстерїгаїса ѡ неї за трї днѣ, а́ бѣг моїи сѣ е́ нею, а́ влошъ тїи рѣчїи зѣ рыбѣ на о́чглахъ, а́ мѣ свої намастѣ с нѣи. Гдыжѣ прїшли ко раг҃геловїи ѡ примлъ ѡхъ з радостю, а́ поглади на тобїаша, рекъ женѣ своєи, а́ нынѣ краснѣ е́сть младенѣ те́нто жено. Ѣ рекъ раг҃гѣ, ѡк҃хда е́сте мѣлнїи, братовѣ нашіи. Ѣ ѡнѣ ѡповѣли с поколѣна нефаїлїмъ е́сме мы которошъ сѣть в ныневїи рекъ ѡмъ Раг҃гелъ, знаете лї тобїаша врата моего, ѡнѣ рекли з(наме) довре. Рекъ аг҃ла Раг҃геловїи, ѡцѣ того мѣлнца ѡнѣ е́сть. Тогда ѡвѣлъ е́го сѣ плачемъ, ѡ а́нна жена е́го, ѡ Са́рра дѣца е́го. Плакали а́ тѣшили сѣ е́ нїмъ барзо. Росказалъ пакъ раг҃гѣ забыти шкопца а́ справити годы, а́ коли казалъ ѡмъ сѣсти за ст҃гъ, а́бы вѣлѣ, рекъ тобїашъ, неведемъ їѣсти а́ни пѣти поки прозвѹ моѹ не о́чсїишишъ. А́жъ мѣ шлѣбишъ дати дѣцѹ твою Са́ррѹ. Тоє слово о́чсїишалъ Раг҃гелъ, о́члѣклъ сѣ небо зналъ что сѣ стало ѡ ѡнѣмъ з-деи мужемъ. Ѣ зато почалъ сѣ ѡвѣвати а́бы ѡ емѹ неприядало. Рекъ мѹ аг҃ла небои сѣ дати е́и небо ѡнѣ ѡ молодости войтѣса бѣа, ѡ маеть ѡна быти за малжѣнѹ тебѣ, во то бѣг спосовѣлъ тїи вѣци. Ѣ вѣзлъ правѹ р҃хкѹ ѡ дѣцѣ ѡ ѡнѣ далъ е́и своѹ правѹ р҃хкѹ. Ѣ рекъ раг҃гелъ ѡцѣ тѣто, бѣг Авраамовъ, Ісааковъ, Іаковъ, да благословитъ ва ѡ пѣ: Ѣ вѣзавшїи листъ о́ч чинїи записѣ Малженства. Тогда Раг҃гїлъ заволаалъ к совѣ ѡннѹ женѹ своѹ, ѡ росказалъ е́и а́бы ѡмъ зготовїла покойкѣ ѡ о́чвела до него дѣцѹ своѹ. Гдышъ по вечерѣ было, о́чвела ко неї мѣлнца. Ѣ распомнѣлъ себѣ тобїашъ на слова аг҃ловѣ, выналъ з вачкѹ своего чѣткѹ ѡзѣ тѣи рѣчїи ѡзѣ рыбѣ, ѡ вложї ѡхъ на о́чглахъ, а́ аг҃ла поїмалъ дїавола а́ о́чвѣзавъ е́го на пѣци. Тогда напомянѣлъ пѣнѹ тобїашъ, (...) ³⁸ е́и Са́рро встанъ а́ (м)оїса бѣг за трї днѣ, ѡ моїи сѣ вѣнѣ бѣг ѡвое. Ѣ гды ѡжѣ ког҃тїи спѣвали росказалъ Раг҃гїлъ заволати сѣгговѣ своихъ, ѡ ишли с нѣи а́бы емѹ выкопали гробъ, д҃гмалїи ѡжѣ заїсто ѡжѣ такъ о́чмерлъ ѡкѣ ѡныхъ з мѹ. Гды выкопали гробъ, прїшли засѣ в домъ. Рекъ Раг҃гїлъ женѣ своєи, прїшли е́днѹ дѣцѹ ѡсмерити мертвеца, не поховаю е́го до дна е́ще. Вторашъ то вошла к немѹ до покойка, нашла е́го живого, а́ ѡнѣ ведно спалї. Вѣнѣвши сѣ дѣца ѡ повѣдѣла. Тогда Раг҃гїлъ хвалилъ бѣа велми ширїмъ ср҃дцемъ за то. Ѣ казалъ Раг҃гїлъ засипати гробъ, ѡ о́ччинилъ годы во своемъ домѣ. Ѣ далъ емѹ половѣцѹ ѡмѣнїа своего. Ѣ по своїи смерти пѣ записомъ да емѹ вшытко. Тогда тобїашъ заволаалъ к совѣ аг҃ла. Послухавъ мене Аврааме вратѣ, просїмъ та а́бысь дошолъ ко гавеловїи до ранесѣ мѣста мѣского, ѡ дашъ

³⁷ Odrezaný horný okraj rukopisu.

³⁸ Odrezaný horný okraj rukopisu.

ѣмѣ записѣ ѣго, ѣ возмешѣ ѿ него пѣназы, ѣ просити ѣго вѣдешѣ на свадьбѣ моѣ. Тогда Рафаѣль взѣлъ зо сововѣ четырьѣ слѣги Рагѣиловѣ ѣ два велѣбѣды ѣ ишолѣ тамѣ. Знѣшовѣи Гавелѣ дома, далѣ ѣмѣ листѣ, ѣ взѣлъ ѿ него вшитки пѣназы, ѣ повѣглѣ ѣмѣ рѣчѣ ѿ тобѣиашѣ, ѣ просилѣ ѣго ѣбыѣ пришолѣ на свадьбѣ. Гдыѣжѣ пришолѣ до Рагѣила нашолѣ тобѣиашѣ сѣдѣащаго за столѣ ѣ встѣ скоро тоѣишѣ изѣ застола, ѣ виталисѣ, ѣ плакалѣ Гавелѣ, ѣ хвалилѣ бѣга за тоѣ оѣзрѣина. ѣ потѣ веселилѣ сѣ боѣѣючѣисѣ бѣга на тоѣи свадьбѣ. ѣ гдыѣ <...>³⁹ тобѣиашѣ хтѣлѣ поити до домѣ, тогдыѣ просилѣ тобѣиашѣ ѣбыѣ ещѣ повѣлѣ вѣ домѣ ѣго, ѣле тобѣиашѣ нехотѣлѣ бытѣи, ѣ гдыѣ южѣ сѣ собралѣ тобѣиашѣ домѣ, далѣ ѣмѣ Рагѣелѣ Гаррѣ, ѣ половѣцѣ вшиткого ѣмѣнѣи своего, половѣцѣ статкѣ, ѣ половицѣ пахѣлковѣ ѣ дѣвѣокѣ и пѣназѣи, ѣ здравихѣ ѣ пѣстѣи до домѣ ѣ, ѣ благѣсловѣи ѣ во пѣтѣ ѣтѣи. Гдыѣжѣ ѣишѣи вѣ дѣ, пришлѣи во хѣранѣ ещѣ еѣ половица драгѣи, ѣ единацѣтого днѣ, реклѣ ѣгѣглѣ Братѣ тобѣиашѣ, поѣдѣмѣ наперѣтѣ, нехѣи челѣатка за нами помѣлѣ ѣдѣ, ѣзѣ женѣовѣ твоѣѣвѣ, ѣ зѣ добиткомѣ всѣмѣ твоѣимѣ. Реклѣ ѣгѣглѣ тобѣиашѣовѣ, возмѣтѣи жѣлѣчѣ зѣ рыбѣи во вѣдѣеѣ треба го намѣ, ѣ взѣлѣ зо сововѣ жѣлѣчѣ ѣишѣи. ѣ матка ѣго кѣдыѣ дѣ хѣдила визѣирѣти. ѣ гдыѣ ѣишѣи оѣзрѣла го ѣи познала ѣго же то ѣнѣ ѣдѣ. Бѣжѣала до домѣ, ѣ рекла мѣжѣ своему, южѣ сѣнѣ твоѣи ѣдѣ до домѣ. ѣ реклѣ Рафаѣль тобѣиашѣовѣ, ѣакѣ воѣдѣешѣ до домѣ твоего, помѣи сѣ Бѣгѣ на самыѣи прѣдѣ, ѣ помажѣ ѣчѣи ѣцѣ твоемѣ тѣи жѣлѣчѣ зѣ рыбѣи, ѣ прозрѣитѣ. Тогдыѣ прѣвѣтѣхѣ ѣхѣ пѣсѣ, что вѣи сѣ нѣмыѣи, пѣвиѣи прѣвѣтѣхѣ до домѣ. Гдыѣ то ѣцѣ ѣго дознѣ сѣ, почѣалѣ зѣ охѣотовѣ ѣти ѣперѣтѣ него, наразѣылѣ сѣ вѣ ногѣ, ѣ тѣ дѣ рѣкѣ слѣговѣи своему ѣбыѣ ѣго вѣлѣ. ѣ гдыѣ сѣ зѣишли радѣвали сѣи барѣзо. ѣ гдыѣ пришли до домѣ, тогдыѣ помѣиѣи сѣи тобѣиашѣ Бѣгѣ. ѣ взѣлѣ жѣлѣчѣ ѣи помастиѣлѣ ѣчѣи ѣцѣ своему, ѣ ѣнѣи прозрѣилѣ. Тогда почѣалѣ хвалѣити бѣга за тѣи бѣлагѣдатѣ. ѣ по седѣмѣ днѣи, Гарра пришла жена сѣи ѣго, ѣ челѣадѣ ѣи все ѣмѣнѣиѣ ѣго, что ѣмѣ далѣ теѣщѣ ѣго, ѣ потѣ веселилисѣи за зѣ днѣи со всѣмѣи прѣѣатѣлѣи своиѣи. Тогда завѣолаѣлѣ кѣ совѣ тобѣиашѣ сѣи своего, ѣ реклѣ ѣмѣ, что дамѣ мѣжѣовѣи томѣи сѣтомѣи, которѣи сѣи тобовѣи хѣдиѣлѣ во пѣтѣ. ѣповѣдѣлѣ тобѣиашѣ ѣцѣ своему, достѣиѣнѣи заплѣтѣ дамѣ ѣмѣ, во ѣнѣи много дѣвѣра нѣи оѣровѣилѣ. Менѣи ѣтѣгѣдѣи взѣлѣ зѣ домѣ, ѣи засѣи мѣи зѣравѣого прѣиѣилѣ до домѣ, пѣназы ѣи гавелѣи ѣѣверѣлѣи, мѣиѣиѣиѣи мѣиѣи прѣиспѣосѣовѣилѣи, дамѣиѣлѣсѣи ѣи ѣи ѣиѣгналѣи, менѣи рыбѣи пожѣѣти неѣдѣи, ѣи тобѣи зѣрѣи навѣратиѣи ѣчѣи. ѣле просѣимѣи тѣи ѣчѣи, просѣи ѣго да вѣи взѣлѣи половѣцѣи всѣи вѣцѣи котѣи ѣмѣи зо сововѣи прѣиѣлѣи, да вѣи взѣлѣи. ѣи пришѣи кѣи нѣи ѣгѣглѣи ѣи рѣчѣи ѣмѣи. Молѣте сѣи Бѣгѣ за тоѣи дѣлѣи, неѣво ѣи менѣи послѣи, ѣбыѣи докѣчиѣи сѣи дѣлѣи, что сѣи стали, неѣво ѣи правѣиѣиѣи ѣи ѣгѣглѣи Рафаѣль. ѣ гдыѣ то оѣслишѣали, оѣи пѣли со стрѣхѣи на лѣцѣи своѣи, прѣи нѣимѣи. Реклѣи ѣи ѣгѣглѣи, неѣвоѣиѣтѣсѣи, наслѣдѣиѣиѣи цѣрѣтѣиѣи неѣное. ѣи тѣи часѣи зѣиѣиѣиѣи на нѣбо. ѣи тобѣиашѣи хвалѣи бѣга вѣиѣи цѣиѣиѣи сѣиѣи зѣашѣи. ѣи такѣи докѣнѣчѣиѣи сѣтѣи рѣчѣи тобѣиашѣовѣи. ѣи тогои паѣи часѣи ѣиѣжѣи прозѣриѣи ѣи лѣтѣи мѣи ѣи вѣдѣлѣи сѣи сѣиѣовѣи своѣиѣи, жиѣлѣи всѣи лѣтѣи рѣи. ѣи похѣовѣанѣи еѣи вѣи мѣстѣи Нѣиѣевѣиѣи. Неѣво гдыѣи мѣи неѣи лѣзѣи, оѣтѣратиѣи зѣракѣи, ѣи гдыѣи паѣи мѣлѣи лѣтѣи зѣи, засѣи ѣи малѣи. ѣи гдыѣи южѣи мѣлѣи оѣмѣрѣѣти, завѣолаѣи кѣи совѣи тобѣиашѣи сѣи своего, ѣи сѣдѣи сѣиѣи ѣго, ѣи ѣиѣаковѣи своѣи. ѣи наоѣчѣалѣи ѣхѣи боѣѣтѣисѣи бѣга, ѣи стрѣхѣи ѣго. ѣи гдыѣи южѣи тобѣиашѣи мѣиѣдѣи малѣи лѣтѣи чѣи, оѣмѣлѣи, ѣи похѣовѣали ѣгѣи, родѣиѣтѣлѣи ѣгѣи.

³⁹ Odrezaný horný okraj rukopisu.

- Оўжемъ сѣхсѣа чѣ ѣсть школа, же ѣсть мѣзерѣа сола,
сѣхсѣни можеть вѣрити, что ѣ до школы ходити.
На дѣака гды пси вѣрчатъ, же мѣ палцы ѣ чижми стѣрчатъ,
блихѣ ѣго насѣдѣхѣтъ, а вѣши велице мѣхѣтъ.
5. Я гдышъ ма мало капѣсты, кажетъ сѣвѣ принести гѣсѣѣ,
а при гѣсѣхѣ танцовати, книжкѣ пречѣ ѡрѣцовати.
Гдыжъ то вѣдѣлѣ фамелѣашъ, гнетка ѣдетъ скаржитъ на на,
на дрѣги денъ насѣ стѣгѣхѣтъ, вѣргасѣ намъ разѣдаваѣтъ.
Достъ ми тамъ кричиме ѡй, ѡй, але майстеръ кричитъ дай, дай,
10. южъ бы са тамъ неѡпросѣа, хоцѣ бы по пасѣ брадѣ носѣа.
Ѣще мѣ тамъ небѣло достъ, ѡле газдына ѣ потѣскомъ вѣжитъ,
Не лѣмъ вѣжитъ але быѣтъ, ѡни главѣ неѡлѣетъ.
(Гды кто ра)тъ тѣ пѣснѣчкѣ слѣхѣтъ, нехѣ да малѣ алмѣжнѣчкѣ,
(то дѣакомъ на) ѡфѣрѣ, (лебо ѡ)ни рады верѣ.

Nižnorybnický spevník patrí do okruhu cyrilských rukopisných spevníkov, ktoré tvoria pevnú a neoddeliteľnú súčasť byzantsko-slovanskej piesňovej kultúry veriacich gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku. Jazyk pamiatky poukazuje na to, že cyrilská paraliturgická piesňová tvorba bola aj neoddeliteľnou súčasťou kultúrnej identity slovenských veriacich cirkvi byzantsko-slovanského obradu v prostredí bývalej Mukačevskej eparchie. Opis spevníka, ktorý obsahuje 80 paraliturgických textov piesní, tri svetské piesne a jedno biblické rozprávanie o Tobášovi, poskytuje priestor na ďalší komplexný výskum cyrilskej produkcie spätéj s byzantskou cirkvou na území Slovenska.

Нижнерыбницкий песенник 1817 года – новая находка

Петер Женюх

В 2008 году академик Микулаш Мушинка преподнес в дар Институту славистики Яна Станислава САН Нижнерыбницкий песенник 1817 года. Впервые об этом сборнике упоминает Иван Панькевич в 1956 году. На рукопись обратил внимание и священник Штефан Папп в Нижней Рыбнице (район Собранце). Иван Панькевич опубликовал из сборника только светские песни, а описание рукописи не подготовил. Песенник состоит из 77 листов, не имеет обложки, из-за значительного повреждения шитого переплета состояние рукописи оценивается как критическое. В сборнике содержатся 80 паралитургических и 3 светские песни, а также одно ветхозаветное повествование о Товии. Рукопись принадлежит кругу рукописных кириллических сборников паралитургических песен, которые являются неотделимой частью византино-славянской песенной культуры верующих греко-католической церкви в восточной Словакии. Язык памятника насыщен заимствованиями из восточнословацкой диалектной среды, особенно из ужских и сотацких говоров.

ROZHLADY

Voces locutionesque Latinitatis Slovaciae e litterarum monumentis excerptae III

Príspevok k mapovaniu slovnej zásoby latinskej literatúry slovenskej proveniencie

SVORAD ZAVARSKÝ*

ZAVARSKÝ, S.: Voces locutionesque Latinitatis Slovaciae e litterarum monumentis excerptae III. A Contribution to Registration of the Vocabulary of Latin Literature in Slovakia. *Slavica Slovaca*, 47, No.2, pp. 145-152 (Bratislava).

This contribution is a sequel to the Latin lexical excerpts published by the author in previous issues of *Slavica Slovaca*. The present lexemes have been excerpted from Martinus Szent-Ivany, *Consultatio saluberrima de reducenda stabili ac constanti tranquillitate & pace in Hungaria, per ejusdem adductionem in Unitatem Fidei ac Religionis*, Tyrnaviae 1704 [CS] and *Privata et amica disceptatio, unius zelosissimi Catholici, cum quibusdam Dominis A catholicis, de Societate JESU, in Regno Hungariae retinenda*, Tyrnaviae 1704 [PAD]. Non-classical vocabulary (not included in Oxford Latin Dictionary) is registered and considered within the context of the post-classical, medieval and Neo-Latin lexicon.

Slovak Latinity, Lexicon, Neo-Latin, Martin Sentiváni (1663-1705)

V tomto príspevku pokračujeme v zaznamenávaní slovnej zásoby našej domácej latinskej literatúry. Informácie o spôsobe spracovania jednotlivých hesiel ako aj vysvetlenie použitých značiek a skratiek čitateľ nájde v prvom čísle 46. ročníka (2011) časopisu *Slavica Slovaca* na str. 40-43. Tu uverejnené lexémy sme excerptovali z dvoch polemických opuskúl M. Sentivániho: *Consultatio saluberrima de reducenda stabili ac constanti tranquillitate & pace in Hungaria, per ejusdem adductionem in Unitatem Fidei ac Religionis*, Tyrnaviae 1704 [CS] a *Privata et amica disceptatio, unius zelosissimi Catholici, cum quibusdam Dominis A catholicis, de Societate JESU, in Regno Hungariae retinenda*, Tyrnaviae 1704 [PAD].

Okrem slovníkov uvedených v predchádzajúcich častiach tu používame nasledovné:

Arnaldi-Smiraglia Franciscus Arnaldi–Paschalis Smiraglia, *Latinitatis Italicae medii aevi lexicon (saec. V ex. – saec. XI. in.)*. Editio altera aucta addendis quae confecerunt L. Celentano, A. De Prisco, A. V. Nazzaro, I. Polara, P. Smiraglia, M. Turriani. Firenze: Sismel Edizioni del Galluzzo 2001.

Blaise Albert Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*. Turnhout: Brepols 1954, reprint 1997.

* Mgr. Svorad Zavorský, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 841 04 Bratislava.

Latham	R. E. Latham, M. A., <i>Revised Medieval Latin Word-List From British and Irish Sources with Supplement</i> . London: The Oxford University Press, published for The British Academy 1980, reprint 2012.
Hoven¹	René Hoven, <i>Lexique de la prose latine de la Renaissance / Dictionary of Renaissance Latin from prose sources</i> . Deuxième édition. Leiden–Boston: Brill 2006.
Niermeyer²	J. F. Niermeyer & C. van de Kieft, <i>Mediae Latinitatis lexicon minus</i> . Revised by J. W. J. Burgers. Leiden–Boston: Brill 2002.
Swedenborg	John Chadwick–Jonathan S Rose, <i>A Lexicon to the Latin Text of the Theological Writings of Emanuel Swedenborg (1688-1772)</i> . Second printing of second edition. London: The Swedenborg Society 2010.

Elektronický novolatinský lexikón Neulateinische Wortliste (NWL) a textová databáza Croatiae Auctores Latini (CroALa) sú v tomto príspevku citované podľa stavu k 16. 11. 2012.

Ďalšie skratky:

Boet. Anicius Manlius Severinus Boëthius, 475/480-524/526; **Gel.** Aulus Gellius, 125-180; **Greg.** Gregorius Magnus, asi 540-604; **Mart. Cap.** Martianus Minneus Felix Capella, 5. stor.; **Paul. Nol.** Paulinus Nolanus, 355-431; **Sen.** Lucius Annaeus Seneca, 4/3 pr. Kr.-65 po Kr.; **Symm.** Quintus Aurelius Symmachus, asi 345-402.

c *circa* (pri dátumoch v heslách)

† pri výskyte u Nolteho, rovnako ako u Kirscha, znamená, že Nolte hodnotí lexému ako barbarizmus

ad interpositionem alcis na príhovor, žiadosť *koho* – *Quid ergo... Rex suâ utens auctoritate, & ad interpositionem totius Regni, Jesuitis ut Viris doctis pro erectione Scholarum similia Bona conferendo peccavit?* [PAD 15] / Blaise: *interpositio ~ intervention, action de faire intervenir* <V> / Bartal ~ *intercessio, interventus* <1707-1709>

adhucdum ešte len, ešte stále – *egregia in Te adhucdum Adolescente indoles* [CS Dedicatio] / NWL <1519> / CroALa <1748>

applicare alqd ad alqd, alqd pro aliqua re použiť čo na čo – **a)** → *intertentio* **a)** **b)** → *interteneo* **c)** → *praementio* **natus b)** **d)** *qui saepius contestatus est, se multùm... considerâsse, quonam meliori modo de suâ industriâ comparatis facultatibus disponere debeat, & semper se judicâsse, non alio meliori,... quàm si eas pro Foundationibus Collegiorum Societatis JESU, applicaret.* [PAD 11] / Hoven: *applicatio ~ application, fact of putting into practice* <XV>

¹ V predošlých častiach sme používali prvé vydanie.

² V predošlých častiach sme používali skoršie vydanie.

arenda, -ae f nájom – **a)** *aliqua Bona in arendam dare, est ea prorsus ruinare* [PAD 30] **b)** → *arendatarius* / Niermeyer: *arrendare ~ verpachten* <XIII> / Latham: *arrenda* <XV, XVI> / Kirsch: *arēnda ~ Verwaltung* † / Bartal <1762>

arendatarius, -i m nájomník – *tales Arendatarij sunt incerti solutores, nec solvunt arendam in tempore, & rarò integrè* [PAD 30] / Bartal <1581>

axioma, -atis n axióma – *quidam Supremus Aulicæ Cameræ Præses pro axiomatico habebat: Fiscum, pessimum æconomum esse* [PDA 30] / Blaise ~ *principe d'une vérité indubitable* [Boet.] / Hoven: *axiomaticus, -a, -um*

calculatio, -onis f vyhodnotenie, spočítanie – *Factâ igitur calculatione Sententiarum vestrarum, omnes omninò judicatis convenientissimum fore...* [CS 10] / Blaise ~ *action de compter, calcul* [Cassiod., Amb., Ven. Fort.] / Nierm ~ *Rechnen* / Latham ~ *calculation, arithmetic* <VIII, IX, XII, XIV> / Bartal – *in iure Hungarico testium inquisitionis examen* <XVI> / Kirsch ~ *das Rechnen* † / Nolte – *veteres calculus, numeratio, computatio*

capitale, -is n kapitál – → *interesse* / Niermeyer ~ *bewegliches Gut* <X> / Hoven <XV>

categoricus, -a, -um kategorický, jednoznačný – → *uxoratus a)* / Hoven ~ *categorical, strong, clear* <2. pol. XVI> / Kirsch ~ *schlechterdings und ohne Bedingung* (gr.)

collective sumptus dovedna, spolu – **a)** *licèt jam Societas sit in Hungaria 150. circiter annis, & eam ingressi fuerint... Nobilitatis, imò & Baronum, ac Comitum filij, ab omnibus tamen collectivè sumptis, non acceperit... tantum, quantum sufficeret pro fundatione unius...* Collegij [PAD 26] **b)** *Monasteria, quorum vel unicum superat in annuis proventibus omnia Collegia & domicilia Societatis collectivè sumpta* [PAD 34] / CorTh: *collective* / Hoven: *collective**

concerno, -ere alqm patriť, prislúchať komu → *incomparabiliter* / Por. VLLS I, Slavica Slovaca 46, 2011, 1, s. 45.

compatior, -i alci rei prejavíť súcit → *juxta meam tenuitatem* / Blaise [Vulg., Hier., Aug.] / CorTh / CroALa <XIII> / Kirsch [Tert., Hier.] † / Nolte † / Bartal [M. Sentiváni]

cura spiritualis duchovná starostlivosť → *spiritualis d)*

defectuosus, -a, -um neúplný – *Prima autem illa (i. e. Confessio Augustana), est ex pluribus capitibus defectuosa & manca* [CS 13] / Arnaldi-Smiraglia: *defectuose ~ vitiose* <XII> / CorTh (Guillelmus Wheatley) / Latham <c 1343> / Hoven / NWL ~ *unvollkommen, mangelhaft* <1380> / Bartal <XIV>

depaupero, -are ožobráčiť, ochudobniť – **a)** *Sed neque observavi hactenùs, quòd aliqua Familia Nobilium, aut Magnatum fuerit in Hungaria depauperata, aut diminuta per ingressum suorum filiorum aut fratrum in Societatem. Filij potiùs, qui in sæculo manent, Familias suas depauperant...* [PAD 24] **b)** *talia Monasteria olim fuère sub Corona Regni Hungariæ plura quàm ducenta, & octuaginta, neque tamen per hoc Regnum fuerat depauperatum* [PAD 33] / Niermeyer <X> / NWL <XIV> / Hoven* / Nolte aj Kirsch [Var] / Swedenborg / Bartal: *depauperari* / (Doklad z Varrona uvádza všeobecne staršia lexikografia, avšak OLD ani Lewis-Short lexému neregistrujú.)

dioeta, -ae f snem – *huic difficultati jam satisfactum est per publicas Regni Diétas, & signatè per binas ultimas, Soproniensem scilicet & Poseniensem* [PAD 3] / Du Cange: *diæta ~ conventus apud Germanos celebrior* <XIV> / Niermeyer: *diæta, dieta ~ Verabredung, Treffen* <XIV> / Hoven: *dieta ~ Diet (assembly)* [Erasmus, Amerbach, More] / (Klas. len vo významoch: *liečebný režim, miestnosť, kajuta, externá budova.*)

directio spiritualis duchovné vedenie → *spiritualis c)* / Por. VLLS I, Slavica Slovaca 46, 2011, 1, s. 46

discursus, -us m reč, úvaha – *Pro Coronide discursus addo* [PAD 41] / CorTh / Latham: argument <XIV> / Hoven: discursio ~ reasoning, discussion, deduction <XV> / Kirsch † / Nolte – plane barbarum pro sermone, dissertatione

domini saeculares svetskí páni → inscriptio / Blaise: saecularis ~ du monde, profane, séculier [Vulg., Tert., Cypr., Hier.] / Nolte – pro civili dixerunt scriptores ecclesiastici

donationales, -ium subst. donačná listina → inscriptio / Bartal

filius patriae krajan, občan, rodený Uhor, vlastenec (?) – **a)** *Vos igitur Domini Acatolici, si veri filij Patriae estis, si bonum publicum Patriae desideratis, nolite huic optatissimae paci... obicem ponere* [PAD 2] **b)** *Meum igitur consilium est, ut omnes, qui defactò sunt in Societate Patriae filij... in Regno permaneant* [PAD7] / (Por. Miklós Révai, *Elaborator grammatica Hungarica*. Pestini 1806, zv. 1, s. 184: hazafi ~ *filius patriae, civis*; tiež Bernolák: hazafi ~ Kragan.)

hospitalensis, -is mf človek v nemocnici, útluku; špitálnik – (Prosunt) *Mendicis & hospitalensibus, singularem curam Spiritualem eorum gerendo* [PAD 39] / Bartal: hospitalensis adj ~ ad hospitalē pertinens; hospitalensis subst. ~ magister, curator nosodochii, valetudinarii

hypotheo, -are alqd alci dať do zálohu, založiť komu čo – *statuere, ut non liceat Nobilibus & Magnatibus, Jesuitis ulla Bona stabilia vendere, vel hypothecare, vel mutuò ab illis pecuniam petere* [PAD 34] / Niermeyer <XIII> / Hoven <XVI> / Bartal <1538-1553>

immediate mox hneď, vzápätí – *qui tempore adhuc Apostolorum, vel immediatè mox vixerunt* [CS 17] / Niermeyer: immediate <IX> / Hoven / Por. VLLS II, *Slavica Slovaca* 47, 2012, 1, s. 67.

incomparabiliter neporovnateľne – *ut rarus sit, qui ratam partem suae hæreditatis accipiat, sed longè, imò incomparabiliter minorem, quàm quæ eum de jure concerneret* [PAD 26] / Blaise [Aug.] / Kirsch ~ ungemein [Hier.] / CroALa <XVI> / Bartal [M. Sentiváni]

incorporo, -are prijať do spoločenstva – *Societatem, quam in proximis generalibus Comitij Regni, unanimi consensu, nomine colectivo, Regno incorporavit* [PAD 41] / Blaise [Aug.] / Niermeyer <IX> / Swedenborg / Nolte – suspectum / (Vyskytuje sa u Ammian. v inom význame: repagula, quibus incorporati sunt funes [XXIII 4, 6])

indispensabilis, -is, -e taký, od ktorého nemožno upustiť – *Præceptum Unionis sub utraque specie nunquam fuit indispensabile in Ecclesia* [CS 25] / CorTh / Latham <XIV> / Hoven [Zwingli] / CroALa <1749>

inscriptio, -nis f (inscriptio regia) (donačná) listina – *estò aliqui ex Dominis sæcularibus habeant de illis Donationales, vel Inscriptiones regias* [PAD 18] / Blaise ~ écriture [Boet.] / Du Cange <800> / Bartal ~ documentum, instrumentum donationis

interesse neskl. úrok – **a)** *Mea sententia esset, ut Jesuitæ...redigant... suorum Collegiorum Bona in summam pecuniarum, & Capitalia investiant ad legalia Interesse* [PAD 35] **b)** *is, qui levat aliquod Capitale, lucratur duplo, aut triplo tantum, quantum est Interesse, & sic facilè... poterit illud Creditori deponere* [PAD 36] / Niermeyer ~ interest of capital, Zinsen <XIII> / Latham <c 1200> / Du Cange ~ usura, fšnus, quod ultra sortem solvitur <XIII> / Bartal ~ lucrum

interpretari alqd de aliqua re interpretovať, vykladať čo ako čo – *ubicunque Scriptura concupiscentiam vocat, & appellat malitiam, vel peccatum, id Romano-Catholici interpretantur de inclinatione ad malum & peccatum* [CS 22]

interteneo, -ere vydržiavať, podporovať, financovať – *Praelatis Hungariæ facultatem concessit, ut ex ejusmodi Ecclesiasticis beneficijs recuperatis, ad erigendas, & intertenendas Scholas... convertere, & applicare possint.* [PAD 17] / NWL ~ unterhalten <1517> / CroALa <1590> / Du Cange <kon. XV, zač. XVI> / Bartal ~ sustinere, sustentare, alere

intertentio, -onis f vydržiavanie, podpora, financovanie – **a)** *decretum est, ut Bona Monasteriorum, & Claustrorum desertorum, ad instaurationem Scholarum, earumque Magistrorum*

intertentionem applicentur [PAD 14] **b)** *quæ ad Scholas erigendas & intertentionem Magistrorum deputatæ fuerunt* [PAD 16] / Hoven [Erasmus] / NWL ~ *Unterhalt* <1527> / Du Cange ~ *conservatio* <1534> / CroALa <1790> / Bartal ~ *curatio, victus, res frumentaria* <1703-1706>

intitulatus, -a, -um majúci názov, s názvom (o knihe) – *in Libro, qui intitulatus est Corpus Doctrinæ* [CS 13] / Blaise: *intitulare* <V> / Niermeyer: *intitulare**

invasio, -onis f napadanutie – *bonorum, & præsertim Ecclesiasticorum invasiones, & occupationes* [CS 2] / Blaise [Amb.] / Kirsch [Symm.] / Arnaldi-Smiraglia <X> / Latham <XI> / CroALa <1619> / CorTh (Johannes Michaelis); Bartal ~ *manus iniectio* <XIII> (kronika Šimona z Kézy) / Niermeyer

iuxta meam tenuitatem podľa svojich skromných schopností – *vetari tamen id mihi nequaqum poterit... ne ejusdem (patriæ) bonum saltem desiderio... iuxta meam tenuitatem promovere studeam, & ne malo ejusdem, tenerrimo affectu compatiar* [CS Proloquium] / Blaise: *mea tenuitas* [Aug.] / CroALa <XV> [Ianus Pannonius] / Nolte: *tenuitas mea* †

male contentus rozhorčený, nahnevaný, *indignabundus* – *nemo... male esse contentus poterit... quod eas... Societati legaverint* [PAD 12] / Nolte – Gallicismus et Germanismus est / Krebs – unláteinisch

mendicatio vivere žiť z našobraného – **a)** *Unde enim vivent? Mendicatio apud vos?* [PAD 8] **b)** *Religiosi Ordines, qui mendicatio vivunt* [PAD 9] / (Podobné spojenie sa nachádza u Ovid., 5 Trist 8, 14: *mendicatio pascitur ipse cibo*.)

necessitor, -ari byť donútený, naliehať – *licet... necessitatus fuerit Ferdinandus Primus, multa Bona Ecclesiastica distrahere, oppignorare, & pro fidelibus servitijs Officialibus militaribus in partem stipendiorum inscribere* [PDA 15-16]

non regulares pl. nerehoľníci – → *religiosus* / Niermeyer: *regularis*, is mf ~ *Mönch, Nonne* <VIII> / Hoven ~ *a regular (regular priest...)* <XVI>

nullibi alibi nikde inde, *nullo alio loco* – *aliqui ex ijs sunt solùm Triviales, qui extra Scholas Triviales, nullibi alibi studuerunt* [CS 20] / (Staršia lexikografia uvádza výskyt lexémy *nullibi* u Vitruvia, OLD ju však už neregistruje.)

nunquam amplius, po zápore **unquam amplius** nikdy viac – **a)** → *particularis* **a)** **b)** *separatum est Regnum Israël à Regno Judæ, nec unquam amplius hæc duo Regna coalescere poterant in unum* / Krebs – nl.

oppignoro, -are dať do zálohu – → *necessitor* / OLD: *oppignero* / Swedenborg: *oppignoratus* / (Ide o nl. ortografický variant.)

opella, -ae f krátky spis, *opusculum* – *quo in Te studio ferar, etiam in hujus opellæ fronte palàm facere necesse habui* [CS Dedicatio] / NWL ~ *opus parvum* <XVI> / Hoven: *opecula* <XV> – *deminutivum* od *opus*; CroALa <1619>

particularis, -is, -e čiastkový, partikulárny – **a)** *particulares hæreditates numquam amplius redeunt ad Familias* [PAD 27] **b)** *ita multi abliguriunt particulares suas hæreditates, ut eæ vix redimi possint à Familia* [PAD 27] / Lewis-Short [Apul.] / Blaise <VI> / Nolte [Apul.] / (Lexéma je doložená v tretej knihe Apuleiovoho diela *De dogmate Platonis*, ktorej autorstvo je však sporné. OLD už lexému neregistruje.)

pestifer, -is m chorý, postihnutý morom, nákazou – (Prosunt) *Ipsis etiam pestiferis, & contagiosâ lue laborantibus cum manifesto vitæ suæ periculo*. [PAD 39] / (OLD lexému registruje iba v morálnom význame.)

potentatus, -us m (telesne) silný človek – *Octuaginta solùm circiter, pro termino vitæ positi sunt homini à Deo anni, & hi quidem in potentatibus* [PAD 7] / Blaise ~ *force, robustesse* [Vulg (Ps 89,10)] / Niermeyer: *potentatus pl.* ~ *les puissants, the mighty men, die Großen* / CroALa

<1516> / (Klas. len vo význame *moc.*) / (Nová vulgáta [Ž 90,10] má pozmenené znenie, namiesto *in potentatibus octoginta anni* čítame *in valentibus octoginta anni.*)

praementiōnatus, -a, -um prv spomenutý – **a)** *nihil decessit* (scil. de reputatione) *praementiōnato paulō ante, Henrico IV. Regi Navarrae* [CS 28] **b)** *Quid ergo injuriā cuipiam factum est, si zelosissimi Hungariā Praelati... Præposituras & Abbatias liberaliter ad praementiōnatum applicuerunt finem?* [PAD 17] / Du Cange <1473> / Latham: prementiōnatus <1564> / NWL <1679> / Bartal: praementiōnare ~ *supra commemorare* <1707-1709>

proportionaliter adv. proporčne – *si quis sit Nobilis filius, det proportionaliter aliquid Ordini semel pro semper* [PAD 27] / Blaise [Boet.]

rancor, -oris m hnev, nenávisť – *mutua odia, & rancores* [CS 2] / Blaise [Hier., Aug.], Latham <VII-VIII, XI, XV>, Niermayer <XII>, CorTh, NWL ~ *Haß* <XVI>, Kirsch ~ *ein alter Groll* [Hier.] †, Bartal ~ *simultas, odium, ira* <1647>

recompensatio, -onis f odmena – **a)** *in recompensationem suorum ministeriorum penitus nihil accipere* [PAD 9] **b)** *hujuscemodi mendicatio videretur esse occulta recompensationis expectitio* [PAD 9-10] / Blaise ~ *compensatio* [Paul. Nol., Cassiod., Greg.] / Du Cange ~ *remuneratio, compensatio* <XIII, XIV> / Bartal ~ *remuneratio* <XIII> / Nolte: recompensare – *natum videtur ex Gallorum recompenser* / Kirsch ~ *die Belohnung, Vergeltung* †

regnicola, -ae m obyvateľ kráľovstva – **a)** *valde expediens... foret, ... si omnes Regnicolæ essent unius ejusdémque Fidei ac Religionis* [CS Proloquium] **b)** *malum intestinum, & domesticum, videlicet inter legitimum Regem, & Regnicolas* [PAD 2] **c)** *omnium Regnicolarum omnimodam libertatem retinere* [PAD 6] / Blaise [Aug.] / Nierm* / Bartal <1327> / NWL <XV> / Hovén: regnicolae, -arum / Nolte – *usus veterum ignorat*

religiosus, -i m mních, duchovný, duchovná osoba – *Beneficia Ecclesiastica non Regularium, Societas in Regno Hungariæ nulla possidet, sed solum Religiosorum, & quidem duntaxat Monasteriorum desertorum, ac vacantium.* [PAD 13] / Blaise [Pseudo-Eucherius] / Bartal: religiosi ~ *regulares, clerus regularis*, religiosus ~ *sacerdos* <XIII> / Niermayer ~ *Mönch* [Greg.] / Hoven ~ *a monk* <XIV, XV>

reputatio, -onis f dobrá povest', meno, reputácia – *An id facere possimus salvā nostrā reputatione?... Ego non video, quid nobis per hoc factum, possit decedere de reputatione.* [CS 28] / NWL ~ *Ansehen* <XIV> / CroALa <1581> / Kirsch ~ *die Würde, Hoheit, das Ansehen und der Stand* † / Nolte – *reputatio pro existimatione perperam dicitur* / Krebs – *nl., aus dem Französischen*

resignatio, -onis f zrieknutie sa – *Ergo saltem Societas resignet beneficia Ecclesiastica, quæ possidet, & ad hanc resignationem omnino adigatur.* [PAD 12] / Hoven* / Por. VLLS I, Slavica Slovaca 46, 2011, 1, s. 49.

resolvere se rozhodnúť sa – *hi enim rigidissima servant jejunia: ad hæc verò observanda, Domini Calviniani... nunquam se solvent* [CS 12] / Hoven: resolutio ~ *resolution, decision* / Bartal ~ *animum inducere, constituere*

restantiarius, -i m dlžník – *si talis administrator esset pauper, & restantiarius maneret, nec esset solvendo* [PAD 29] / Bartal <XVIII>

ruino, -are zrujnovať, zničiť – → *arenda* a) / Niermayer <XII> / Latham <XII> / Arnaldi-Smiraglia: *ruinatus, -a, -um* / Bartal / CroALa <XVIII>

semel pro semper raz navždy → *proportionaliter* / Nolte – *barbarum*

signate adv. konkrétne → *dioeta* / (V OLD iba 1 výskyt u Gel. vo význame *výstižne.*)

solutor, -oris m platiteľ, dlžník – → *arendatarius* / Blaise [Tert.] / Latham <XIII, XIV> / Bartal

spiritualis, -is, -e duchovný – **a)** *Fundatores sunt eâ prudentiā... præditi, ut prius... bene considerent, ... ob quam utilitatem spiritualem debeant alicui de rebus & Bonis aliquid tribuere, vel legare?* **b)**

Præterquam quòd ipsa Societas non omnes Foundationes Collegiorum acceptet, sed tantum pro illis locis, in quibus magna spes sit in proximis, spiritualis profectus [PAD 32] **c)** (Prosunt) *Omnibus Catholicis per suas Conciones & adhortationes, Confessionum auditiones, privatas admonitiones, Spirituales directiones & Sacramentorum administrationes inserviendo.* [PAD 38-39] **d)** (Prosunt) *Mendicis & hospitalensibus, singularem curam Spiritualem eorum gerendo* [PAD 39] **e)** *ipsis Reis in carceribus detentis... non dedignantur Spiritualem omnes suam operam præstare* [PAD 39] / Blaise [Vulg, Tert, Cypr, Aug] / (*Spiritualis* je stredoveká forma, v neskorolat. období sa vyskytuje iba tvar *spiritalis*.)

spontaneus, -a, -um dobrovoľný, spontánny – *munifica Reverendissimæ Dominationis Tuæ Humanitas, ultrò, ac spontaneâ oblatione patrociniū ejusdem suscipere dignata est* [CS Dedicatio] / Blaise [Vulg, Hier, Aug] / CorTh / NWL / Nierm* / CroALa <XVI> / Kirsch [Mart., Sol.] † / Nolte (Nolte uvádza, že lexéma sa vyskytuje u Sen., Plin., Sol., Macr., Arnob., Min. Fel., Symm., no v OLD sa nenachádza.)

subjectum, -i n osoba – *ex illorum siquidem Scholis prodeunt tot præclara subjecta, quæ deinde primaria... obeunt munia & officia* [PAD 38] / Niermeyer: *subjectus subst. ~ Untertan* <VI>, Arnaldi-Smiraglia: *subjectus ~ servus* <IX> / Swedenborg ~ *Any person or thing regarded as an object, member (of a class)* / CroALa <XVIII> / Bartal ~ *persona* <XIX> / (Vyskytuje sa u Mart. Cap. vo filozof. význame subjekt.)

submussito, -are pošuškávať – *Audio nihilominus etiam ex Catholicis aliquos submussitare* [PAD 42] / OLD: *mussitare* / Blaise ~ *murmurer un peu* <IV>

superfluitas, -atis f prebytok – *Præterea id esset successoribus magno oneri... ut illis non liceret de ijs, quæ suâ industriâ & labore comparârunt liberam dispositionem facere: sed nequæ superfluitatis hujus est aliquod periculum: Benefactores siquidem, ... sunt eâ prudentiâ, & discretionē præditi, ut...* [PAD 32] / Blaise ~ *superfluité, surabondance inutile* <V.-VI.> / Hoven: *superfluentia*

superimpono, -ere pridávať – *nonnè hoc est novum obstaculum... priori superimponere* [PAD 3] / Niermeyer ~ *auferlegen* <VIII, X> / Latham <XII, XIII> / Arnaldi-Smiraglia <VIII-X> / CroALa <1581, 1794>

taxa, -ae f taxa, stanovený poplatok – **a)** *Quid si res ita fieret, ut certa poneretur taxa, pro ijs, qui intrant Societatem pro ratione Statūs uniuscujusque* [PAD 27] **b)** *Fieret potius sic, ut Jesuitæ sua Bona... non administrarent, sed Fiscus Regius..., & ex iisdem, administraretur pro singulis personis certa taxa in sustentationem* [PAD 28] / Niermeyer <XII-XIII> / Arnaldi-Smiraglia / Hovén*

tenuitas, -atis f (tenuitas mea) maličkosť (výraz pokory) → *juxta meam tenuitatem*

ultronee adv. dobrovoľne, sám od seba – **a)** *Ego proinde proponendam judicarem pro tali Religione, in qua omnes convenire debeamus, nostram Religionem Puritanam, ad quam omnes Lutherani, & Calvinistæ ultroneè convolabunt.* [CS 16] **b)** *quod Romano-Catholici ultroneè factentur* [CS 22] / Blaise <VI> / Nierm *ultroneitas** / CroALa <1790>, Bartal ~ *sponte* <1815>

unio, -onis f zjednotenie, únia – **a)** *ad unionem Ecclesiæ Romanæ, accesserunt Rutheni in Hungaria* [CS 18] **b)** *saltam minuetur in nobis, unionis hujus cum Romana Ecclesia, horror* [CS 24] / Blaise [Vulg., Hier., Orig.] / Latham <VIII> / Arnaldi-Smiraglia <IX> / CorTh / CroALa <1378> / Nierm* / Kirsch ~ *Vereinigung* [Hier.] / Nolte – *licet veteribus Romanis ignoretur, pertinet tamen ad Latinitatem Ecclesiasticam*

uxoratus adj. ženatý – **a)** *Hi enim cum sint uxorati, & liberos habentes, nunquam dabunt nobis categoricam & affirmativam responsionem, timentes, ne hac ratione priventur medijs, se, & uxores, ac proles, sustentandi.* [CS 20] **b)** *Non vacat nostris Pastoribus utpotè uxoratis, & curam familiæ, prolium, ac rerum æconomicarum habentibus, se similibus Scriptionibus, responsis,*

ac refutationibus occupare. [PAD 21] / Blaise [Aug.] / Niermeyer: uxorari* / Hoven: uxorari / Barta ~ uxorem habens / Kirsch † / Nolte – citra consensum antiquitatis formatum est

verus filius patriae skutočný Uhor, skutočný vlastenec → filius patriae a)

verifico, are potvrdiť pravdivosť, ukázať čo ako pravdivé – *Concordiâ res parvæ crescunt, discordiâ maximæ dilabuntur, quod vel maximè verificatur, de concordia & discordia, in negotio Religionis*. [CS 2] / Blaise ~ présenter comme vrai [Boet.] / Niermeyer / Hovén: verificatio, -onis; verificus, -a, -um <XV> / CorTh / Latham <XIII> / NWL ~ verifizieren <1480> / Barta ~ demonstrare, probare <1514> / CroALa <1581> / Nolte ~ probo, convinco, verum facio (frequens in Philosophorum scholis, ceterum barbarum)

virtuosus, -a, -um dobrý, cnostný – *si filius velit esse melior & virtuosior suo parente* [PAD 24] / Blaise <IV> / Niermeyer ~ kraftvoll, stark / Kirsch ~ tugendhaft † / Nolte – Latium ignorat

vocatio, -onis f povolanie – *alia instituta..., habent alios suos pecuriales fines..., qui proinde, ut vocationi suæ satisfaciant, conveniens est, ut esodem potiùs assequi satagant* / OLD ~ an invitation, an act of summoning a person to appear in the court / Blaise ~ appel à tel genre de vie, vocation, état [Vulg., Aug.] / Nolte – pro officio divinitus injuncto frequenter quidem, at sine exemplo tamen antiquitatis usurpatur

zelo, -are alqd horliť za čo – *Personæ, quæ zelabunt bonum commune Patriæ* [PAD 45] / OLD ~ to love ardently / Blaise ~ s'emporter de zèle pour, chercher avidement [Vulg.] / Kirsch ~ eifern [Vulg.]

Výskum súčasného stavu výročných zvykov na východnom Slovensku u gréckokatolíckych veriacich

ZUZANA ANDREJOVÁ*

ANDREJOVÁ, Z.: Research on the Present State of the Annual Customs among Greek Catholics in Eastern Slovakia, *Slavica Slovaca*, 47, No. 2, pp. 153-159 (Bratislava).

Calendar customs represent a permanent part of the cultural calendar of local communities in both towns and villages. They include ceremonies and customs, related to important festive days throughout the year. Calendar custom tradition however, has under the social and cultural life system its unreplaceable position. Making a special feeling of festivals continues to be its dominant function. It ensures the continuity of culture, transition of social experiences and it plays also significant integration and psycho-emotional roles in life of the individual, family and community.

Calendar custom. Ruthenian. Eastern Slovakia.

Oblasť severovýchodného Slovenska obývaného najmä rusínskym obyvateľstvom prevažne gréckokatolíckej konfesionalnej príslušnosti sa niektorými znakmi odlišuje od okolitých oblastí, čo sa výrazne prejavilo najmä v duchovnej kultúre a sociálnej sfére. Odlišný jazyk, konfesionalná príslušnosť a rozdiely v systéme ľudovej viery určitým spôsobom sociálne izolovali túto oblasť a determinovali i jej obradovú kultúru.

Podnes sa medzi Rusínmi na severovýchodnom Slovensku zachovalo mnoho zvykov, obradov, povier či iných ľudových prejavov. Cieľom týchto obyčají je zabezpečiť hospodársku prosperitu, zdravie a úspech. Vykonávajú sa pri rozličných pamätných dňoch a sviatkoch, ktoré veriaci východného (byzantského) obradu podnes slávia v niektorých obciach podľa juliánskeho kalendára, oneskorujúceho sa za gregoriánskym o 13 dní. Títo veriaci sú veľmi naviazaní na vlastný liturgický obrad a tradície. Tvorí však menšinu. Podstatne väčšia časť gréckokatolíkov sa riadi gregoriánskym kalendárom „prijatým nedobrovoľne na začiatku 20. storočia.“¹ Jaroslav Coranič píše, že „tento odmietavý postoj mal korene v presvedčení, že prijatím gregoriánskeho kalendára stratia svoju vieru. Tieto názory pramenili z cítenia a dlhodošej tradície zachovania «pravej viery svojich otcov» a nemali žiaden racionálny základ, preto sa ťažko vyvracali rozumovými argumentmi.“²

* Mgr. Zuzana Andrejová, Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov.

¹ CORANIČ, J.: Pokusy o reformu cirkevného liturgického kalendára v Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. In: *Studia historica Tyrnaviensia*. IV. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2004, s. 183.

² J. Coranič, c. d., s. 190.

Kalendárne obyčaje patria ku kultúrnym tradíciám, ktoré tvoria duchovnú nadstavbu a odzrkadľujú hospodárske, sociálne a svetonázorové predstavy o živote a záujmoch človeka.³ Každé obdobie spoločenského vývinu stavia pred ľudí nové ideály a hodnoty, ktoré sa potom usilujú naplniť. V tomto dynamickom procese sa kultúrne hodnoty prispôbujú potrebám spoločnosti, v ktorej vznikajú, a ktoré ju zároveň spoluutvárajú.

Najbohatší obyčajový cyklus sa viaže k zimnému obdobiu, na ktoré pripadajú tak v obyčajovom, ako i v liturgickom kalendári najdôležitejšie sviatky. „Zimný obyčajový cyklus je časovo ohraničený obdobím od Andreja (30. november / 13. december) do konca fašiangov. Z hľadiska funkcií predstavujú obyčaje tri na seba nadväzujúce etapy: predslnovratové, slnovratové (Vianoce), fašiangy. Obyčaje predslnovratového, predvianočného obdobia graduujú obradovosť Vianoc, ktoré sa v ľudovej kultúre chápu ako začiatok hospodárskeho roku, nového času. Zároveň tvoria i tri typologicky odlišné skupiny obyčajov – ochranné praktiky, obchôdzky a rozmanité veštenia, z ktorých sú najintenzívnejšie ľúbostné veštbý. Zmyslom všetkých troch skupín obyčajov je úsilie dozvedieť sa svoju budúcnosť a zabezpečiť si úspech hospodárskych prác i osobné šťastie.“⁴ Najvýznamnejším prejavom kultúry Rusínov v zimnom období sú betlehemske hry, koledy a „ščedrovanie“, ktoré sa zachovali do dnešných čias.

Počas sviatočných dní Velije sa konajú obchôdzkové betlehemske hry – *jašličky*. Jana Koprivňáková uvádza, že „pod vedením učiteľov sa viackrát do roka hrávalo divadlo, ktoré pozostávalo z ľudových piesní a nacičeného predstavenia na konkrétnu udalosť.“⁵ Aj v dnešných časoch školopovinné deti nacvičujú betlehenskú hru na hodinách náboženstva či na fare. Podľa Jána Kaliňáka betlehemske hry nemajú stabilný scenár, ale stabilnú osnovu:⁶ vstup do domu, prosbu o poskytnutie miesta na zábavu, zábavu i oslavu narodenia Isusa Christa, želanie blahobytu domácom v nasledujúcom roku; obdarovanie, poďakovanie a odchod z domu.

Betlehemci predstavujú pastierov, ktorí chodia po domoch, aby zvestovali radostnú novinu – narodenie Isusa Christa. „Dej betlehenských hier je bez dramatického konfliktu, má veseloherný ráz založený na kontraste liturgickej vznešenosti a ľudskej prostoty, na komolení latinských slov i lascivných žartoch, paródiách a podobne. K základným postavám patria: anjel, valasi Fedor a Stacho, starí pastieri – bača a nemotorný Kubo. Počet postáv účinkujúcich v hre kolíše od 3 do 7.“⁷ Jasličkári sú oblečení v bielych košeliach, ktoré majú opásané širokou farebnou stuhou cez plece i pás. Stuhy môžu byť červené, belasé, zelené, žlté alebo fialové. Nepripustná je len čierna stuha. Na hlavách majú čakov v tvare kužeľa, v rukách držia vyrezávané drevené palice s pripevnenými zvoncami. Údermi palíc o dlážku zvoní do rytmu, pričom spievajú a vinšujú.

Neodmysliteľnou súčasťou betlehenských obchôdzok sú koledy, ktorými sa oslavovalo narodenie Isusa Christa. Najznámejšou rusínskou koledou je pieseň *Koly jasna hvizda iz neba svityla*. Prvé tlačené texty rusínskych kolied sa objavili v zborníkoch rusínskych cirkevných a duchovných spevov na konci 19. storočia. Medzi prvé zborníky špeciálne venované tomuto žánru a vytlačené pre potreby Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva patrili *Kol'ady, abo pisni na roždestvo Chrístove* (1936). Autorom prvej knihy rusínskych kolied s textami a hudbou bol Filaret Kolessa (1938). V čase komunistickej vlády (1945-1989) bola verejná prezentácia

³ FEGLOVÁ, V.: Súčasné podoby obyčajov v kultúrnom systéme Slovenska. In: Výroční obyčaje. Brno : BLOK 1982, s. 55.

⁴ FEGLOVÁ, V.: Kalendárne obyčaje. In: Horná Cirocha. Ed. Ján Podolák. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo 1985, s. 402.

⁵ KOPRIVŇÁKOVÁ, J.: Dejiny Rafajoviec. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2007, s. 24.

⁶ KALIŇÁK, J.–KALIŇÁK, E.: Betlehemský večer. Prešov : Rusínska obroda 2002, s. 27.

⁷ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. Bratislava : VEDA 1995, s. 39.

rusínskych kolied zakázaná, no napriek tomu sa gréckokatolíckemu duchovnému Štefanovi Papovi podarilo vydať zborník cirkevných spevov *Gréckokatolícki duchovní písni* (1969), v ktorom bolo aj niekoľko kolied.⁸ V dnešných časoch sú tieto koledy súčasťou cirkevného života v pravoslávnej i gréckokatolíckej cirkvi.

V tento deň sa stretávame aj so zvláštnou formou koledovania, tzv. polazovaním. Jeho podstatou je príchod prvého mužského návštevníka do domu v tzv. polazujúce dni. V obci Pichne (okr. Snina) domáci podnes dbajú na to, aby prvým vinšovníkom bol zdravý chlapec z horného konca dediny, ktorý im zabezpečí zdravie v gazdovstve i v statku. Najviac sa gazdovia obávajú príchodu ženy či chorého chlapca, lebo takíto *polazníci* predpovedajú neúspech v nadchádzajúcom roku.⁹ Polazovanie súvisí s mágiou prvého, od čoho podľa predstáv záležalo šťastie alebo nešťastie rodiny.

Večer pred dňom svätenia Troch kráľov, na Trojkráľovú veliju chodili chlapci po dedine po „šchedrovanu“ so zviazanými vrbovými či lieskovými prútikmi, ktoré rozdávali v každom dome. Mala sa tak zabezpečiť bohatá úroda a pre tých, čo chovali hovädzí dobytok, dobrá dojivosť kráv. Na jar sa potom tými prútmi vyhánali kravy a ovce na pašu.

Obdobie fašiangov je časovo vymedzené od Troch kráľov do Veľkého pôstu. Ide o obdobie pracovného pokoja v roľníckom prostredí i v sezónnych zamestnaniach, je časom hodovania, pitia, veselosti a zábavy. U Rusínov severovýchodného Slovenska sa toto obdobie neslávi karnevalovým spôsobom. Výnimku tvoria rusínske obce v oblasti Spiša. V poslednú nedeľu mäsoпустného obdobia, na tzv. syropustnú nedeľu nazývanú aj *Puščaňa*, sa konajú bujaré oslavy. Napríklad v obci Kamienka sa počas syropustnej nedele každoročne organizuje kultúrny program. Z tejto obce pochádza aj známa rusínska pieseň *Puščaňa, Puščaňa*:¹⁰ *Пуцання, пуцання, пуцанняовы часы, / поїли сме сало, зіджме і кобасы. / Пуцання, пуцання, каждая свого пуцать, / я свого не пуцу, най донце капусту...*

Krivicou stredou (= Popolcová streda) sa začína cirkvou predpísané štyridsaťdňové obdobie pôstu. Ako uvádza Peter Šturák, u gréckokatolíckych veriácich „sa pôstna prax riadila východnou disciplínou, podľa ktorej sa Veľký pôst začínal pondelkom po Syropustnej nedeli.“¹¹ V pondelok na tzv. strohý deň je dovolené najesť sa do sýtosti, no je zakázané konzumovať mäso a mliečne výrobky. Podobný pôst absolvujú gréckokatolícki veriaci na Veľký piatok.

Pascha je u Rusínov¹² najväčším sviatkom v roku, pretože sa ňou završuje Veľký pôst, a to v nedeľu ráno na Vzkriesenie. „V kresťanstve je Veľká noc najdôležitejším sviatkom cirkevného roka, ktorý je zasvätený vzkrieseniu Isusa Christa. Kresťanská tradícia vidí pôvod svätenia Veľkej noci v starozidovskom sviatku pásah (obchádzanie), ktorý bol pôvodne spojený s jarným telením sa dobytká,¹³ v čase usadenia sa kmeňov s obdobím žatvy a nakoniec sa svätí ako pamiatka na odchod Židov z egyptského zajatia a na znak vďaka Jehovovi za pomoc.“¹⁴

Počas štyridsaťdňového pôstu veľký význam pripadá na pôstne nedele: Prvá pôstna nedeľa (Invocabit), nazývaná aj čierna, pretože ženy na znamenie pokánia odkladajú pestré šaty do

⁸ MAGOCSI, P. R.: Koledy. Dostupné na internete: http://www.rusynacademy.sk/slovak/sl_etno.html (8. 10. 2011)

⁹ POPOVIČ, M.–HIRJAK, M.–SISÁK, M.: Pichne. Prešov : Datapress 1997, s. 73.

¹⁰ ŠIŠKOVÁ, R.–MUŠINKA, M.–MUŠINKA, A.: Ukrajinská nářečí Slovenska : výzkum a zvukové zápisy z let 1957-1967. Dostupné na internete: <http://holosy.sk/puscana> (4. 11. 2011).

¹¹ ŠTURÁK, P.: Priezeň dejinami Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku [elektronický dokument]. Prešov : Prešovská univerzita 2002 [10.11.2011]. Dostupné na internete: <http://www.publib.sk/elpub/GBF/Sturak1/05.pdf>

¹² Veľkonočné sviatky sú najkázalejšími sviatkami jarného cyklu. Spájajú sa so začiatím najzákladnejších poľnohospodárskych prác – s prvou orbou, sejbou a s vyhánaním dobytká na pašu.

¹³ Duchom pastvín sa prinášala obeť v podobe baránka.

¹⁴ Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, s. 291.

truhlíc a obliekajú si čierne šaty; druhá pôstna nedeľa (Reminiscere), v ľudovom prostredí známa pod názvom *pražná nedeľa* – podľa pôstneho jedla *pražma*. Je to pokrm z obilných zŕn alebo z celého nelúpaného hrachu, ktorý namočený v slanej vode sa nechá vyklíčiť a upraží sa na bravčovej masti. Tretia pôstna nedeľa (Oculi) či *kýchavná nedeľa*; toto pomenovanie je odvodené od povery, že koľkokrát niekto v túto nedeľu kýchnie, toľko rokov bude ešte žiť.¹⁵ Podľa Langhammerovej kýchavná nedeľa je odvodená od zvláštneho moru, ktorý v stredoveku vyľudnil veľa miest a dedín. Podľa kroník ochorenie zahlnali omše slúžené v kostoloch na tretiu pôstnu nedeľu. Prejavovalo sa zvláštnym kýchaním, pri ktorom ľudia umierali.¹⁶ Počas štvrtej pôstnej nedele (Laetare) sa mení farba rúcha v chráme z fialovej na ružovú. Aj mládeži je dovolené stretnúť sa a zabaviť. Nazýva sa aj *družobná* – podľa družbu, ktorý chodieval so ženichom na návštevu domácnosti, kde chceli pri veľkonočnej oblievačke požiadať o ruku nevesty.¹⁷ Piata pôstna nedeľa (Judica) je *Smrtná nedeľa*. Jej názov pochádza z pohanských slávností, keď bolo zvykom chodiť so smrťou na znak ukončenia zimy. Šiesta pôstna nedeľa (Palmarum) je *Kvetná nedeľa*, ktorej názov vznikol ako spomienka na Ježišov príchod do Jeruzalema, keď ho vítali palmovými ratolesťami. Kresťanský svet sa halí do smútku a z oltárov v kostoloch odkladajú výzdobu. V túto nedeľu sa ľudia usilujú pôsobiť na priebeh hospodárskeho života popri racionálnych aj neracionálnymi prostriedkami. Nachádzame v nich motiváciu starých jarných slávností znázorňujúcich zápas zimy (smrti) s novým životom. Kvetná nedeľa je spojená so svätením vŕbových halúzok, ktoré mali ochraňovať pred pohromami. Kvetná nedeľa sa pokladala aj za začiatok posledného pôstneho týždňa označovaného aj *Strastný*. Pokladá sa za najdôležitejší týždeň cirkevného roka.

Zelený štvrtok je podľa ľudových povier sviatkom bosoriek, ktoré majú schopnosť premieňať sa na zvieratá, najčastejšie na žabu alebo mačku. Ľudia veria, že v predvečer Zeleného štvrtka sa bosorky schádzajú zo širokého okolia na tajnom mieste, kde prijímajú nové kandidátky.¹⁸ Od tohto dňa až do Veľkonočnej nedele platil prísny pôst.

Veľký piatok je najsmutnejším dňom v roku. V tento deň sa ľudia zdržiavajú nielen jedla, ale aj vody. Pri večernej bohoslužbe sa koná obrad kladenia Ježiša Krista do hrobu. Podľa Viery Feglovej „najfrekventovanejšie úkony však súvisia s nadprirodzenou silou pripisovanou vode z Veľkého piatka.“¹⁹ V minulosti dievky chodili k potoku, kde rástla vŕba, aby si česali vlasy. Podľa povery im mali narásť také dlhé ako vŕbové prúty.

Ľudová viera sa spája aj s predstavami o búrke. O strome zasiahnutom bleskom sa hovorilo: „Derevo, do kotroho Perun udariu, nechot’at.“ Ľudovít Neufeld píše: „Blesk dokáže splniť i ľudské želania. Keď sa pravovernému, veriacemu kresťanovi na Veľký piatok zablýska, vtedy sa mu otvorí nebo a blesk splní všetko to, čo si dotýčný želá.“²⁰

Štyridsiatnica sa končí Bielou sobotou, keď sa začína „písanie“ vajíčok. Tento názov je odvodený od výzdoby, ktorá sa vykonáva paličkou či konárikom, na konci ktorého je zapichnutý špendlík. Ním sa nanáša roztopený vosk na vajíčka. Najčastejšie sa objavuje nápis CHRISTOS

¹⁵ VONDRUŠKA, V.: *Církevní rok a lidové obyčeje*. České Budějovice : DONA 1991, s. 53.

¹⁶ LANGHAMMEROVÁ, J.: *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha : Petrklíč 2007, s. 18.

¹⁷ V. Vondruška, c. d., s. 53.

¹⁸ ŠÍŠKOVÁ, R.–MUŠINKA, M.–MUŠINKA, A.: *Ukrajinská nářečí Slovenska : výzkum a zvukové zápisy z let 1957-1967*. Dostupné na internete: <http://holosy.sk/kvetna-nedela-kvitna-nedila-symbolizuje-zaciatok-posledneho-strastneho-strastnogo-tyzdna-postu> (9. 11. 2011).

¹⁹ V. Feglová, *Kalendárne obyčaje*, s. 414.

²⁰ NEUFELD, L.: *Ľudová viera a vedomosti o prírode*. In: Horná Cirocha. Ed. Ján Podolák. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo 1985, s. 437.

VOSKRESE! s odpoveďou VOISTINU VOSKRESE! Takto popísané vajíčko sa vkladá do odvaru z cibulových šúp.

Veľká noc sa začína v rodinách v podstate až na Bielu sobotu ráno, keď ženy začínajú pripravovať veľkonočné jedlá – šunku, vajíčka uvarené natvrdo, od polovice 20. storočia baránka z piškótového cesta a paschu.²¹ „Pasche sa pripisovali veštecké a liečebné účinky. Podľa prasklín na vrchnej kôrke sa veštilo miesto na poli, kde sa urodí najlepšia zrnovina. Liečebné účinky paschy ako magického jedla a predmetu sa využívali tak pri chorobách dobytká, ako i ľudí, najmä pri uláhčení pôrodu.“²²

Na Veľkú sobotu pripravujú ženy košíky, ktoré ráno na Vzkriesenie spoja so svätením paschy²³ zabalenej v špeciálnej plachte – chlebovke.²⁴ Obsah košíka je nasledovný: kúsok paschy, salámy, domácej klobásy, hrudky syra (*syrek*), malý kúsok masla esteticky ozdobený zeleným lístkami, cvikla, chren, vajíčka. V niektorých dedinách na východnom Slovensku sa dáva do košíka aj sviečka, ktorá sa počas roka zapáľuje v čase búrok, aby ochránila dom a jeho obyvateľov. Súčasťou košíkov je aj jačmeň a ovos zabalený v handričke, ktorý sa potom dáva do vriec pri prvom siatí. Celý košík sa prikryje vyšiványm obrúskom.

Svätenie košíkov sa uskutočňuje pred cerkvou. Ženy sa zoradia do dvoch radov oproti sebe, od nižného konca po vyšný. Kňaz slovami *Christos voskrese!* žehná a kropí svätenou vodou košíky. Za ním idú miništranti s košíkom, do ktorého ľudia kladú vajíčka pre kňaza.

Po svätení sa najmä ženy ponáhľajú domov s košíkmi, lebo ktorá príde domov prvá, tej rastie najvyšší a najkrajší ľan. Po návrate z cirkvi sa slávnostne konzumujú veľkonočné jedlá, ktorých hojnosť a pestrosť predznamenáva sýtosť a hojnosť v budúcom období. Počas Veľkonočnej nedele vládne v rodinách sviatočná atmosféra. V domácnosti sa nevarí, ani riad sa neumýva, tak ako na Božie narodenie.

V minulosti sa gazdiné zastavovali s košíkmi aj v maštali, kde trikrát pozdravili *Christos voskrese!* Týmto pozdravom oslovila gazdiná aj členov rodiny v domácnosti. Cesnakom z košíka urobila v maštali krížik, aby strigy nemali nad kravami moc. V niektorých obciach sa z paschy odložili dva krajce, medzi ktoré sa vkladal krížik z masla. Ten sa vkladal do zrna pripraveného na siatie. Škrupiny zo svätených vajec rozdrvili a keď prvýkrát vyháňali kravy na pašu, dávali ich pod kameň, aby sa kravy držali pokope. Masťou z varenej šunky natierali rožnému statku papule, aby ich neboleli, keď pôjdu na pašu, a na kopytá, aby nekrívali.²⁵

Popoludní sa mládež aj malé deti hrali rozličné jarné hry. Dievky sa pokúšali zistiť, ktorá sa kedy vydá. Vzali si lienku a prekladali ju z palca na palec so slovami: *Бобрунка, бобрунка, / де є твоя жунка? / Ци гори, ци долов, / ци пуд чорнов землєв? / Полетъ там, / Де я са оддам!*²⁶ Pri týchto posledných slovách zdvihli ruku spolu s lienkou nad hlavu a čakali, kam odletí. Smútok nastal, keď lienka letela dolu k zemi, pretože to znamenalo, že dievka sa nikdy nevydá, ale umrie.²⁷

Svetlý pondelok (Veľkonočný pondelok)²⁸ je spojený s oblievaním dievčat. Chlapci sa podnes organizujú do skupiniek po troch či štyroch a navštevujú domácnosti, kde sú mladé dievčatá. Tak

²¹ STOLIČNÁ, R.: Slovenský rok. Bratislava : Vydavateľstvo Matice slovenskej 2004, s. 19.

²² V. Feglová, Kalendárne obyčaje, s. 414.

²³ Termín Veľkonočnej nedele závisí od pohybu a fázy Mesiaca. Je to prvá nedeľa po prvom splne, ktorý nasleduje po dni jarnej rovnodennosti, t. j. 21. marca.

²⁴ V. Feglová, Kalendárne obyčaje, s. 414.

²⁵ V. Feglová, tamže, s. 415.

²⁶ Русинський народный календарь на 2001 рік. Ed. Александер Зозуляк et al. Prešov : Русинська оброда 2000, s. 84.

²⁷ Tamže.

²⁸ Gréckokatolícky kalendár 1993. Michalovce : Byzant 1992, s. 95.

ako v minulosti, aj teraz sa začína z nižného konca a končí na vyšnom. Deti obdarúvajú čokoládovým vajíčkom a peniazmi, starším ponúkajú pohárik pálenky, alebo dostávajú iné dobroty. Veľkonočný pondelok sa nesie v znamení oblievania; ženy a tešia, že sa na nich nezabudlo.

V utorok, na tretí deň sviatkov, chodia polievať dievčatá. V obci Pichne spomína staršia časť obyvateľstva na to, ako dievky pri oblievaní vodou z vedra hovorili: *Christos voskrese!* a poliaty chlapec či chlap im odpovedal: *Voistinu voskrese!* Po oblievaní sa chodilo pred bohoslužbami. Dnes sa z týchto zvykov zachovalo len veľmi málo.²⁹

Od Veľkej noci až do Rusadiel sa dievky každú nedeľu schádzali na dedine a tancovali chorovody. Boli to jednoduché tance s obvyčajným chôdzovým krokom, pri ktorých sa držali za ruky a tvorili reťaz. Občas dvojice dievčat utvorili bránku.³⁰ Takéto dievčenské tance, ktorými sa vítala jar, majú starobyľný pôvod a patria medzi najstaršie tanečné druhy. Na území Slovenska ich poznáme pod rozličnými názvami, ako napríklad *Hoja, d'und'a, hoja, Mosty, Zlatá brána* a iné. Chorovodami prešli dievčatá celú dedinu, na jej konci tancovali a spievali napríklad v kolese: *Na rovaš, mamočko, na rovaš, komu to dievčatko vychovaš. / Tobi to, Janičku, tobi to, bdete ša kulati na lito. / Na lito, na lito horuce, bdete ša kulati po luce. / Po luce, po travi zelenuj, až ku tuj studenci studenuj.*³¹

Dievčatá sa učili jarné chorovody od starších. Podvečer sa vracali za spevu domov, lebo v miestnom pohostinstve bola ľudová zábava, na ktorú sa bolo treba prichystať.

Na Juraja sa dobytok vyháňa na pašu. Podnes stojí pred stajňou vedro s vodou, ktorá má životodarnú silu. Okolo sviatku svätého Juraja sa začína zber liečivých rastlín. Ľudia veria, že kto na Ďura stretne hada a odreže mu hlavu, získa účinný talizman.³²

V obci Pichne chodili staršie ženy k brodu, kde sa schádzali tri potoky. Chodili tam skoro zrána, aby ich nikto nevidel, že si naberajú vodu. S touto vodou umývali seba i chorý dobytok. Použitú vodu vylievali pod prah stajne, žeby vyhnali od seba biedu.³³

Turíce (poľ. *Zielone Świątki*, čes. *Letnice*) sú oslavou začínajúceho leta či letného slnovratu. O svätodušných slávnostiach hovorí už Tertulián a svätý Augustín ich kladie do apoštolského obdobia. Popri slovenskom názve *Zoslanie Svätého Ducha* sa stretávame aj s pomenovaním *Turíce*. Bolo to pôvodne označenie pohanských slávností slnovratu, pri ktorých sa nosievala maska tura. Na východnom Slovensku sa používa slovo *Rusadle, Rusadľa* či *Rusala*. Tento starodávny sviatok začínajúcej jari možno spájať s antickými slávnosťami ruží známymi ako *Pascha rosarium*, neskôr jednoducho *Rosalia*.³⁴

V neskoršom období sa Turíce stali cirkevnými sviatkami. Pohanská úcta k rastlinnému svetu sa udržala a ľudia si počas svätodušných sviatkov podnes prinášajú do domácností zelené ratolesti (brezy, lipy,³⁵ liesky). Veria, že tieto ratolesti môžu ochrániť ich príbytky a úrodu pred zlými silami.³⁶ Tieto sviatky, plné zábavy a veselosti, očakávali najviac dievčatá, pretože vtedy mládenci svojim vyvolených stavali brezové máje. Popri individuálnych májoch sa pred kostolom staval aj spoločný máj pre celú obec.

²⁹ M. Popovič–M. Hirjak–M. Sisák, Pichne, s. 75.

³⁰ NEMCOVÁ, M.: Chorovody a dievčenské tance z východného Slovenska. Košice : Východoslovenské folklórne združenie 1992, s. 8.

³¹ LIŠOŇOVÁ, M.: Rusnacke obyčaje v Levočských vrchoch. Levoča : Polypress 2002, s. 14.

³² MOLITORISOVÁ, Z.: Od jari do jesene v Hanušovciach nad Topľou. In: Roczniki teologizno-pastoralne. 5. Ed. Gabriel Pała. Tarnów : BW Tarnów 2011, s. 169.

³³ M. Popovič–M. Hirjak–M. Sisák, Pichne, s. 76.

³⁴ HABOVŠTIK, A.: Dni sviatočné i všedné. Trnava : Spolok svätého Vojtecha 1995, s. 120.

³⁵ Lipový list na vetvičkách symbolizuje ohnivé jazyky nad hlavami apoštolov po zoslaní Svätého Ducha na nich.

³⁶ KOCÁK, Š.–KOCÁK, P.: Tradičná ľudová kultúra obce Zamutov. Vranov nad Topľou : OFSETA 2003, s. 121.

Sviatky leta sú spojené s úctou k prírode a so všetkým, čo v nej rástlo a žilo. Úcta k prírode prevzatá z dávneho pohanského kultu pretrvávala aj po prijatí kresťanstva. V období Turíc sa ľudia pokúšali získať priazeň bohov, ktorí vládli nad vodami, prameňmi či žriedlami. Podnes sa na celom Slovensku stretávame s tradíciou čistenia vodných tokov a studničiek pred turíčnymi sviatkami. Tento úkon má priam obradový charakter, pristupuje sa k nemu s úctou. Staršia generácia pripomína: „Ak sa zanedbajú studničky v chotári, potom polia a lúky budú cez leto trpieť na nedostatok vlhky.“³⁷

Na východnom Slovensku sa u gréckokatolíckych veriacich uchoval náboženský zvyk spojený so slávnosťou Božieho tela zvanou *Oltáriky*. Nadväzuje na veľkonočný cyklus a pripadá na desiaty deň po Turíciach, t. j. na štvrtok po trojičnej nedeli. V tento deň sa koná slávnosť v cerkvi i na dedine. Postavia sa štyri oltáriky, každý na jednu svetovú stranu. Chlapci nesú zástavy a dievčatá sochu Panny Márie. Kňaz nesie pod baldachýnom Najsvätejšiu sviatosť oltáru. Sprievod sa zastaví pri každom zo štyroch oltárikov, kde sa číta časť z evanjelia. Súčasťou procesie sú prosby o dobrú úrodu, o zdravie spoločenstva a o ochranu od všetkého zlého.³⁸

Svätojánsky obyčajový komplex bol významovo spätý nielen s ochrannou očistou človeka a hospodárstva, ale i s ľúbostnými veštami. V priebehu troch týždňov od Turíc do Jána mládež po večeroch zapalovala na okolitých kopcoch ohne – *sobitky*. Zúčastňovala sa na nich len mládež a boli príležitosťou na zábavu, pri ktorej mládenci preskakovali ohne, dievky sa váľali po oziminách a vyhadzovali vienky z kvetov nad oheň a veštili budúceho muža. Váľanie po oziminách je prastarý agrárny zvyk, ktorým sa mala pôvodne odovzdávať plodonosná sila obilíu a zemi. Najstabilnejšou zložkou jánskych obyčají bol zber liečivých rastlín, ktoré ženy zbierali pred východom slnka. Tak napríklad liesky odložené z turíčného piatku a zo dňa svätého Jána dávali mladé matky počas dvoch týždňov do kúpeľa a verili, že dieťa bude zdravé.

Najstaršie obrady sa viažu k dvom etapám solárneho cyklu – k zimnému a k letnému slnovratu. Obrady a magické úkony vykonávané v ich priebehu majú zabezpečiť predovšetkým hospodársku prosperitu gazdovstva, ďalej zdravie a úspech v rodine. Vykonávajú sa v čase pamätných dní a sviatkov, ktoré sú v oblasti severovýchodného Slovenska bohato zastúpené.

³⁷ A. Habovštiak, c. d., s. 120.

³⁸ BRINCKO, J.: *Eud Levočských vrchov*. Levoča : Polypress 2006, s. 46.

SPRÁVY A RECENZIE

Životné jubileum slovenskej bulharistiky

Dňa 3. novembra 2012 sa dožila významného životného jubilea – 60 rokov popredná slovenská bulharistka Mgr. Mária Košková, CSc., predstaviteľka známej to (nie len u nás doma, ale aj v zahraničí) bulharistickej rodiny Koškovcov, samostatná vedecká pracovníčka Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV.

Svojho životného jubilea sa dožíva v plnom pracovnom nasadení, uprostred intenzívnych prác v rámci záverečnej fázy prípravy do tlače 2. zväzku viacväzbového Bulharsko-slovenského slovníka (písmená L–Po), významného diela súčasnej slovenskej dvojazyčnej lexikografie, ktorého prvý zväzok v roku 2005 získal ocenenie Slovník roka a v roku 2006 Prémium Slovenského literárneho fondu. Pravda, naša jubilanťka, nie je len výborná lexicografka. Hoci táto časovo i vedecky náročná práca tvorí hlavnú náplň jej pracovnej činnosti, jej vedecký záujem je širší. Rovnako intenzívne sa venuje aj konfrontačnému výskumu teoretických otázok bulharského a slovenského jazykového systému, prevažne so zameraním na lexikológiu, napr. na otázky slovtvorby (*Denominálne stavové rezultáta v bulharčine a slovenčine*), sémantiky slova (sémantická interpretácia slova, *Sémantické aspekty pojmu svätý a jeho lexikografické interpretácie* a pod.), spájateľnosti slova v dvojazyčnom slovníku či frazeológia (frazeologizované konštrukcie, *Negácia vo frazeológii, Z bulharsko-slovenskej frazeológie* a pod.). V prípade poslednej menovanej práce ide o zaujímavý a nový pohľad na možnú konfrontáciu frazeologických systémov dvoch jazykov, a to z hľadiska tematického zamerania frázem.

Výsledky svojej bádateľskej činnosti jubilanťka pravidelne publikuje aj na rozličných vedeckých fórach – na medzinárodných i na domácich konferenciách, zjazdoch a pod. (konferencie v Bratislave i vo Veľikom Tmrove a slavistický zjazd v Ochride v roku 2008, konferencia v Sofii v roku 2009, v Bratislave v roku 2010, v Brne v roku 2011, v Častej-Papierničke a v Sofii v roku 2012).

Významná je tiež vedecko-organizačná činnosť jubilanťky, už či priamo pri organizovaní medzinárodných konferencií a okrúhlych stolov, alebo v rámci členstva vo vedeckých spoločnostiach a odborných komisiách (Slovenská jazykovedná spoločnosť, Slovenská spoločnosť prekladateľov odbornej a vedeckej literatúry, Atestačná komisia pri SÚJS SAV, Komisia programu Kultúra národností menšín).

Jej všestranná a veľmi záslužná činnosť na poli slovenskej a bulharskej vedy a kultúry (základný výskum, slovník, preklady, organizačná činnosť) sa dočkala via-

cerých ocenení (Čestné uznanie a plaketa ministra kultúry Bulharskej republiky za prínos pre rozvoj a šírenie bulharskej kultúry i už spomínané ocenenia prvého zväzku Bulharsko-slovenského slovníka a pod.).

Charakteristickou vlastnosťou našej jubilanťky, ako človeka i ako vedkyne, je svedomitý prístup k práci, dôkladná znalosť skúmanej problematiky, hlboká prepracovanosť teoretických postulátov a materiálová fundovanosť navrhovaných riešení, už či ide o lexikografické spracovanie slovníkového hesla, alebo o teoretickú štúdiu. To všetko si vyžaduje nielen dôkladnú znalosť konfrontovaných jazykových systémov, ale aj mimoriadnu trpezlivosť, húževnatosť a obetavosť. Chvalabohu, všetkými týmito vlastnosťami naša jubilanťka disponuje vo vysokej miere. Do ďalších rokov života jej želáme veľa zdravia, tvorivých síl a pracovných i osobných úspechov.

Ad multos annos!

Dezider Kollár

Za nestorom slovenskej onomastiky a jazykovedy profesorom Vincentom Blanárom

27. septembra 2012 vo veku nedožitých 92 rokov navždy odišiel univerzitný profesor PhDr. Vincent Blanár, DrSc., ktorý po sebe zanechal bohaté vedecké dielo, prínosné v európskej, slovanskej i slovenskej jazykovede, slavistike a onomastike.

Pribizní, kolegovia a žiaci sa s Vincentom Blanárom rozlúčili 3. októbra 2012, práve v deň 250. výročia narodenia Antona Bernoláka, ktorému sa V. Blanár venoval vo svojej vedeckej činnosti.

Prof. PhDr. Vincent Blanár, DrSc., sa narodil 1. decembra 1920 v obci Hul v okrese Nové Zámky. Po štúdiách na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pôsobil v rokoch 1943–1958 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave a od roku 1961 až do odchodu do dôchodku (1991) pracoval v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Tu sa pod jeho vedením pripravoval systematický výskum historickej lexiky slovenčiny – aj jeho zásluhou vznikla koncepcia slovníkového spracovania historickej lexiky slovenčiny. Roku 1973 vyšiel ukázkový zošit pod názvom *Slovenský historický slovník z predpisovného obdobia*. Výskumné aktivity v oblasti historickej lexiky boli zavŕšené pozoruhodným dielom *Historický slovník slovenského jazyka* v rokoch 1991–2008, ktoré vyšli pod

vedením PhDr. Milana Majtána, DrSc., blízkeho spolupracovníka Vincenta Blanára. Historický slovník slovenského jazyka dokumentuje podrobný obraz rozsahu a členitosti slovnej zásoby jazyka slovenského národa v predpisovnom období do konca 18. storočia. Slovník predstavuje pramenné dielo pre poznávanie staršej slovenčiny.

Výraznú vedecko-bádateľskú stopu zanechal V. Blanár v oblasti onomastiky. Problematike vlastného mena zostal verný počas celého obdobia svojho vedeckého bádania. Aj pod jeho vedením sa formovala silná česko-slovenská onomastická škola. Blanárov nestrádaný a moderný pohľad na vznik a fungovanie vlastných mien v komunikácii a ľudskej spoločnosti formoval onomastiku ako modernú vedeckú disciplínu. Problematike vlastných mien sa venoval v stovkách vedeckých štúdií, vydal viacero monografií, z ktorých je potrebné spomenúť napr. *Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomenovacích mien v Maďarsku* (1950), *Živé osobné mená na strednom Slovensku. I.1. Designácia osobného mena; I.2. Distribúcia obsahových modelov* (1978, 1983 – spolu s J. Matejčíkom), *Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)* (1996), ktorá vyšla spolu s ďalšími lexikologickými a onomastickými štúdiami roku 2001 v Nemecku pod názvom *Selecta Linguistica et Onomastica*. Posledná monografia profesora Blanára *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky* vyšla v roku 2008. Vydala ju Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV spolu s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV a o rok nato ju vydala aj Matica slovenská s paralelným anglickým prekladom. Túto knižnú prácu vnímame ako vynikajúce završenie bohatého vedeckého diela. Predovšetkým v posledných svojich monografiách V. Blanár sledoval problematiku výskumu vlastných mien s prihliadnutím na vývin doterajšieho filozofického a lingvistického myslenia, vracal sa k základným pojmom a atribútom svojej dlhoročnej vedecko-výskumnej práce v oblasti onomastiky a poukazyval na ich zásadný charakter v onomastickej teórii – akcentoval predovšetkým lingvistický a onomastický status vlastného mena, obsahovú a jazykovú stránku onymického znaku, funkčný a systémový pohľad na vlastné mená, modelovanie onymie a využitie jazykových prostriedkov v jednotlivých sústavách vlastných mien. Do centra jeho pozornosti sa dostala jazyková a gramatická stránka proprií, špecifické postavenie gramatických kategórií a takisto špecifické využívanie jazykových prostriedkov v závislosti od jednotlivých tried vlastných mien.

Treba tu pripomenúť najmä pôsobenie Vincenta Blanára v časopise *Slavica Slovaca*. V rokoch 1966-1970 a od 1999 až do svojej smrti bol členom redakčnej rady časopisu. V rokoch 1992-1999 pôsobil ako hlavný redaktor (v roku 1999 spolu s E. Horákom). V druhej polovici šesťdesiatych rokov (1965-1970) bol aj členom redakčnej rady českého slavistického časopisu *Slavia*.

Na stránkach časopisu *Slavica Slovaca* publikoval príspevky z oblastí svojho vedeckého záujmu – lexiko-

lógie, lexikálnej sémantiky, dejín jazyka, onomastiky, v recenziách a správach informoval o aktivitách a knižných novinkách jazykovedcov z Bulharska, bývalého Sovietskeho zväzu. V časopise *Slavica Slovaca* publikoval napr. tieto príspevky *Zmeny spájateľnosti slova ako ukazovateľ lexikálno-sémantických zmien* (1976), *Významová zmena ako problém porovnávacej lexikológie* (1976), *Lexikológia lexicografie* (1986), *Vývin slovenskej slovnej zásoby v slovanskom kontexte* (1992), *Systémové vzťahy v slovnej zásobe a spracovanie slovníka* (1974); problematiku vlastných mien prezentoval v štúdiách *Výskum designatívnej stránky živých osobných mien* (1975), *Výskum slovanských osobných mien a slovanský antroponomastický atlas* (1991), *O vývine slovanských antroponymických sústav* (1994), *K základom porovnávacej onomastiky* (1997); dejiny jazyka v slovanskom kontexte analyzoval napr. v príspevkoch *Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v slovanskom kontexte* (1993), *Ideovo-filozofické a metodologické základy jazykovedného diela Antona Bernoláka* (2000), *Schlögelova Grammatica Germanica a Bernolákov gramatické spisy* (2005).

Vedecký záber V. Blanára bol veľmi široký. Svoje precízne formulované teoretické názory vyslovil aj v oblasti lexikálnej sémantiky najmä v monografii *Lexikálno-sémantická rekonštrukcia* (1984) i v ďalších štúdiách a príspevkoch, napr. *Lexikálny význam a označovaná skutočnosť v jazykovozemepisnom aspekte* (1980), *Lexikálny význam a princípy jeho poznávania* (1981), *K povahe a typológii sémantických príznakov* (1983) a v monografii *Porovnanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska* (1993).

Vedecká odbornosť a veľký podiel na rozvíjaní slavistiky, slovistiky a onomastiky priniesli profesorovi V. Blanárovi mnohé významné ocenenia. V roku 1985 dostal Striebornú plaketu Ľudovíta Štúra SAV za zásluhy o spoločenské vedy, v roku 1990 získal Zlatú plaketu Ľudovíta Štúra SAV, v roku 1995 Zlatú medailu SAV za rozvoj spoločenských vied. Sofijská univerzita v Bulharsku ocenila prácu V. Blanára udeľením Zlatej plakety Sofijskej univerzity a udeľením čestného doktorátu Sofijskej univerzity. V roku 2009 prezident Slovenskej republiky udelil profesorovi Vincentovi Blanárovi štátne vyznamenanie Pribinov kríž I. triedy za významné zásluhy o kultúrny rozvoj Slovenskej republiky.

V odchode profesora Vincenta Blanára stratila slovenská, slovanská i európska jazykoveda vynikajúcu arozhladenú vedeckú osobnosť, múdreho a pracovitého človeka a skvelého učiteľa. Spomienka na neho ostáva a treba veriť, že jeho vedecké dielo sa stane inšpiráciou pre ďalší rozvoj slovenskej onomastiky a jazykovedy.

Češť jeho pamiatke!

Jaromír Krško

Za docentom Ferdinandom Buffom

21. máj 2012 sa stal dňom skonu výrazného predstaviteľa slovenskej jazykovedy docenta PhDr. Ferdinanda Buffu, CSc.

Do vedomia odbornej a kultúrnej verejnosti vstúpil viacerými knižnými prácami, z ktorých vynikajú dialektologické práce s východoslovenskou problematikou. Je to najmä monografia *Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese* (1953) a monografia *Šarišské nárečia* (1995).

F. Buffa sa narodil 22. januára 1926 v Dlhej Lúke (dnes zlúčenej s Bardejovom), gymnaziálne vzdelanie získal v Bardejove (1937-1945), vysokoškolské v Bratislave na Filozofickej fakulte UK (1945-1950), kde štúdium slovenského jazyka a filozofie zakončil doktorátom. Hneď v roku 1950 nastúpil do Ústavu slovenského jazyka SAV do terminologického oddelenia a od roku 1959 nepretržite pracoval v dialektologickom oddelení (v rokoch 1962-1972 bol jeho vedúcim). Od roku 1958 prednášal poľský jazyk na FF UK v Bratislave, kde sa v roku 1966 aj habilitoval. Hodno spomenúť, že bol členom redakcie časopisu *Slovenské odborné názvoslovie* a dlhoročným členom redakcie časopisu *Slovenská reč*.

Spočiatku sa F. Buffa podrobnejšie venoval výskumu slovenskej botanickej nomenklatúry, čoho závršením bola kandidátska dizertácia *Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry* (knižne vyšla roku 1972). Popri tom sa venoval slovotvorným problémom spisovného jazyka, výskumu vlastných mien spisovného jazyka aj ich ľudovému charakteru. K početným štúdiám pribudli ďalšie s nárečovou problematikou, pretože od roku 1959 bol jeho hlavnou pracovnou oblasťou výskum slovenských nárečí. Jeho hlboký ponor do vývinového procesu našich nárečí a ich vzťahu k spisovnému jazyku sa odrazil vo viacerých štúdiách, napr. *K otázke dnešného vývinu slovenských nárečí* (1962), *Naše nárečia a spisovná slovenčina* (1967), *Odrasť socialistickej prítomnosti v rečových pomeroch našej dediny* (1974) a i.

Hodne pracovného úsilia venoval F. Buffa *Atlasu slovenského jazyka*. Po explorátorskej činnosti sa ako spoluautor zúčastnil na vypracovaní jeho prvého zväzku (1968) a pre oblasť tvorenia slov v slovenských nárečiach vypracoval osobitný dotazník (1964), pomocou ktorého viedol získavanie materiálu a tento potom samostatne spracoval ako tretí zväzok *Atlasu slovenského jazyka* (1978, 1981). Na širšej slavistickej báze otázku výskumu slovotvornej stránky slovenských nárečí skúmal v príspevku *K otázke slovotvorných typov substantív v slovenských nárečiach vzhľadom na Slovenský jazykový atlas* (1960).

Významný je jeho vklad do zberu a spracovania materiálu pre *Slovník slovenských nárečí* (1980 ako spoluautor *Ukážkového zväzku*) a pre *Slovník slovenských nárečí I.* (1994, spoluautor), súvisí to aj s následnými vznikajúcimi zväzkami a jeho samostatným lexikografickým dielom *Slovník šarišských nárečí* (Prešov: Náuka 2004. 350 s.).

S oduševnením sa venoval aj pedagogickej činnosti. Odchová niekoľko desiatok polonistov, z ktorých viacerí úspešne (aj vedecky) pracujú v tejto oblasti. Pre nich zostavil najzákladnejšie príručky, učebnicu poľštiny (1968), *Poľsko-*

-slovenský a slovensko-poľský slovník (1974). Pre študentov polonistiky napísal vysokoškolskú učebnicu *Gramatika spisovnej poľštiny I, Hláskoslovie a tvaroslovie* (1964) a *II. Tvorenie slov a skladba* (1966). Okrem toho sa venoval aj porovnávaciemu výskumu poľštiny a slovenčiny v početných štúdiách. Za aktivity v tomto smere mu udelil prezident Poľskej republiky A. Kwaśniewski štátne vyznamenanie Krzyż oficerski orderu zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

S pocitom uspokojenia tiež dodajme, že ako výrazný predstaviteľ slovenskej jazykovedy, najmä dialektológie a porovnávacej jazykovednej slavistiky, bol doc. PhDr. Ferdinand Buffa, CSc., odmenený striebornou i zlatou plakietou Ľudovíta Štúra SAV za zásluhy o rozvoj spoločenských vied.

Pre našu a ďalšie generácie slovenských jazykovedcov ostáva F. Buffa svetlým príkladom poctiveho vedca, zamestnanca jediného pracoviska, na ktorom pôsobil, a šľachtetného človeka s dobrým srdcom. Keď odchádzal nečakane do dôchodku a žil ešte vyše dvoch desaťročí v centre Šariša, nenazdál sa, že tu v pokoji dokončí svoje rozpracované úlohy a vydá ich tlačou, vďaka svojim dôchodcovským úsporám, nenachádzajúc totiž u kompetentných kultúrnych pracovníkov žiadanú podporu... Azda pri okrúhlym výročí jeho narodenia zriadi Pamätnú izbu v rodnom dome v rodisku Dlhá Lúka, kde ako 86-ročný spočinul v nádeji, že nebude zahanbený naveky.

Pekne sa vyznal vo vinšovaní v liste z 19. januára 2011 k mojim narodeninám.

Milý Pišta! Srdceňá vďaka za prania k životnému jubileu, viem, že sú úprimné, nuž naisto sa splnia. Dovoľ, aby som sa Ti aj ja odvdáčil podobným úprimným žičením najmä dobrého zdravia i veľa radosti zo života. Občas sa zamýšľam nad tým našim dlhoročným spoločným súputníctvom v robote, bolo to občas všelijaké, ale väčšinou pekné, takže máme sa za čo ďakovať Pánu Bohu. Nakoniec ešte raz Teba i Tvojich blízkych srdečne pozdravujem spolu aj s manželkou, ktorá si na Teba milo spomína. Tvoj Ferd. Buffa (Prešov 19.1.2011).

Napokon dodávame, že o biografickom profile nebohého a bibliografickom výbere je viac v samostatnej brožúre na 26 stranách, ktorú zostavil Štefan Lipták a roku 2000 vydalo Vydavateľstvo Náuka v Prešove. Pri 70-ročnom jubileu na námet Štefana Liptáka natočilo a odvysielalo Košické televízne štúdio medailón o Ferdinandovi Buffovi.

Štefan Lipták

Ivan Paňkevych – významný ukrajinský jazykovec¹ (1887-1958)
(pri príležitosti 125. výročia narodenia)

V tomto roku si pripomíname 125 rokov od narodenia Ivana Paňkevycha, popredného ukrajinského jazykovedca, folkloristu, historika a pedagóga.

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Vega 1/0077/12 Slovenské jazykovedné štúdie.

1. Ivan Paňkevych sa narodil 6. októbra 1887 v Ceperove, vo Lvovskej oblasti na Ukrajine. Po gymnaziálnych štúdiách vo Lvove pokračoval v rokoch 1907-1909 v štúdiu ukrajinskej filológie na Lvovskej univerzite. Vysokoškolské štúdium dokončil na Viedenskej univerzite, kde v roku 1912 získal titul doktora filozofie. Po absolvovaní letných kurzov ruského jazyka v Moskve začal učiť ruský jazyk v prestížnej viedenskej Konzulárnej akademii, kde sa habilitoval na docenta. Neskôr urobil profesorské skúšky na Viedenskej univerzite a absolvoval necelé tri semestre štúdia archívniectva na Inštitúte rakúskej histórie. Po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie a zániku Konzulárnej akademie vycestoval v roku 1919 do Prahy, kde externe prednášal český jazyk na Karlovej univerzite. Od roku 1920 viedol jazykové oddelenie na školskom úrade v Užhorode. Redigoval detský časopis *Vinoček* a pedagogický časopis *Učiteľ*, pripravil do tlače prvé školské učebnice. Na vtedajšej Podkarpatskej Rusi založil *Pedagogický spolok* (*Pedahohične tovarystvo*) a bol iniciátorom vzniku spolku *Prosvita* v Užhorode. Po získaní politickej moci moskvofilmi bol Paňkevych v roku 1924 prepustený zo školského úradu a prerađený na užhorodské gymnázium, kde ako učiteľ pôsobil do roku 1939. Popri pedagogickej činnosti sa Ivan Paňkevych venoval aj vedeckovýskumnej práci, skúmal rukopisné pamiatky, ktoré objavil v najvýchodnejšej časti Československej republiky, ďalej skúmal miestne ukrajinské nárečia východného Slovenska a Zakarpatska, ktoré bolo do roku 1945 súčasťou Československa. Jazykové javy skúmal novými vedeckými metódami lingvistickej geografie a experimentálnej fonetiky (pracoval vo fonetickom laboratóriu Karlovej univerzity v Prahe u profesora experimentálnej fonetiky Jozefa Chlumského). Osobne sa zoznámil s profesorom Bohuslavom Havránkom, zaujali ho jeho štúdie o metódach dialektologického výskumu. Poznal profesora Miloša Weingarta, ktorý pracoval z Bratislavy do Užhorodu, aby spoznal jazyk ukrajinského obyvateľstva. Ivan Paňkevych svoje štúdie o dejinách skúmaného nárečia publikoval vo Vedeckom zborníku (*Naukový zbirnyk*) spolku *Prosvita*, v periodickom vydaní *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Ševčenko* vo Lvove, v Zborníku Matice slovenskej, v Časopise moderní filologie a inde. Je autorom učebnice *Hramatyka rus'koji movy dla vyššych škil, himnazij i škil horožans'kich*, podľa ktorej si celá generácia vtedajších študentov osvojovala ukrajinský jazyk. V roku 1938 vydal monografiu *Ukrajinski hovory Pidkarpats'koji Rusi i sumižnych oblastej (častyňa perša zvučia i morfolohija)*. Od septembra roku 1939 pôsobil na 2. reálnom gymnázii na Vinohradoch v Prahe, neskôr na dievčenskej škole a následne až do odchodu do dôchodku v roku 1950 na 10. gymnázii v Karlíne. Istý čas prednášal na Karlovej univerzite v Prahe (1947-1951).

Ivan Paňkevych sa angažoval aj na východnom Slovensku. Publikoval v detskom časopise *Kolokolčyk-Dzvinoček*, bol členom redakčnej rady časopisu *Družno vpered*, napísal *Krátke pravidlá ukrajinského pravopisu* (*Korotki pravyla ukrajins'koho pravopysu*, 1952). V ro-

koch 1946-1952 precestoval všetky dediny východného Slovenska, kde sa nachádzali pravoslávne cirkvi, a zbieral pamiatky miestneho ukrajinského jazyka.

Ivan Paňkevych zomrel v roku 1958 v Prahe, pochovaný je v Olomouci. Jeho rukopisnú pozostalosť odovzdala rodina do Pamätníku národného písemníctví Národného múzea v Prahe. Po tzv. nežnej revolúcii v roku 1991 bol archív Ivana Paňkevycha vrátený jeho dcére Marte Dolnyc'kej, ktorá ho spracovala a venovala archívu Múzea českej literatury v Prahe. Časť tohto archívu venovala pani Dolnyc'ka Zuzane Hanušovej a Mikulášovi Mušinkovi.

Vedecké práce Ivana Paňkevycha *Narys istoriji ukrajins'kich zakarpats'kich hovoriv* a *Materialy do istoriji movy pivdennokarpats'kich ukrajinciv* boli publikované posmrtné, ďalšie práce, ako *Slovnyk ukrajins'kich hovoriv Zakarpatt'a*, *Koladky i ščedrivyky Zakarpatt'a* a iné zostávajú stále v rukopise.

Vedeckej práci Ivana Paňkevycha boli doteraz venované tri zborníky – *Naukový zbirnyk Múzeju ukrajinskoji kultury* vo Svidníku (1969), *Materialy mižnarodnoji naukovoji konferenciji, prysvjačenoji pamjati I. Paňkevycha* (vyšiel v roku 1992 v Užhorode) a *Ivan Paňkevych i pytaňňa literaturnoji movy* (vydaný Filozofickou fakultou Prešovskej univerzity v roku 2002).

1.1 Prvý zborník vyšiel v dvoch zväzkoch pri príležitosti 10. výročia úmrtia Ivana Paňkevycha. Redigoval ho Mikuláš Mušinka, ktorý je aj autorom úvodného slova. Časť zborníka tvorí bohatá korešpondencia Ivana Paňkevycha z rokov 1922-1938 s ukrajinským folkloristom, etnografom, jazykovedcom a literárnym vedcom Volodymyrom Hnaťukom a z rokov 1910-1926 s etnomuzikológom a hudobným skladateľom Filaretom Kolessom, záver prvej časti zborníka tvorí bibliografia prác Ivana Paňkevycha, ktorú zostavil Mikuláš Mušinka. Druhá časť zborníka obsahuje príspevky ukrajinských, českých a slovenských bádateľov, ktoré podávajú syntetický obraz o vedeckej a pedagogickej činnosti Ivana Paňkevycha. V tretej časti zborníka sú osobné spomienky priateľov a spolupracovníkov na I. Paňkevycha, v štvrtjej časti sú publikované príspevky českých, slovenských a ďalších bádateľov z oblasti jazykovedy, literárnej vedy, dejín, folkloristiky a etnografie.

1.2 Druhý zväzok zborníka *Ivan Paňkevych. Materialy do istoriji movy pivdennokarpats'kich ukrajinciv* (1970; zostavil Andrej Kurimský) obsahuje súbor najvýznamnejších výskumných výsledkov Ivana Paňkevycha. Časť materiálov uverejnených v zborníku zozbieral Ivan Paňkevych pred druhou svetovou vojnou na území Zakarpatskej Ukrajiny. Publikoval ich v rokoch 1929, 1937 a 1947 pod názvom *Pokrajni zapysy na zakarpats'ko-ukrajins'kich cerkovnych knybach*. Po vojne sa začal intenzívne zaujímať o zápisy v cirkevných knihách prešovského regiónu, preto navštívil takmer všetky ukrajinské obce, prebádal všetky dostupné knižnice a archívy. Pri týchto expedíciách sa mu podarilo zozbierať kolekciu 26 marginálií zo 16.-19. storočia. Boli to prevažne zápisy prostých dedičanov alebo dedinských kostolníkov napísané miestnym nárečím alebo cirkevnoslovenským jazykom. Sú cenným prameňom pre výskum dejín ukrajinských zakarpatských

a ukrajinských rusínskych nárečí východného Slovenska.

2. V druhom zborníku *Materiály mižnarodnoji nauko-voji konferenciji, prysvjačenoji pamjati Ivana Paňkevycťa (23-24 žovtña 1992 roku)* sú sústredené príspevky, ktoré odznali na medzinárodnej vedeckej konferencii v Užhorode pri príležitosti 105. výročia narodenia Ivana Paňkevycťa. Konferenčný zborník je tematicky rozdelený do piatich častí. Prvá časť obsahuje bohatú rodinnú a úradnú korešpondenciu I. Paňkevycťa, ktorú pripravila do tlače jeho dcéra Marta Dolnyc'ka v spolupráci s Mikulášom Mušinkom, ako aj spomienky na Paňkevycťa ako učiteľa užhorodského gymnázia, aktívneho zberateľa a zapisovateľa nárečového a folklórneho materiálu a i. V druhej časti *Ivan Paňkevycť a Zakarpatsko* je publikovaný príspevok Mikuláša Mušinka s rovnakým názvom. Ďalšiu časť zborníka tvoria príspevky, ktoré sa zaoberajú prípravou Slovníka ukrajinských nárečí Zakarpatska a východného Slovenska, prácou o ukrajinskom pravopise, venujú sa Paňkevycťovi ako etnografovi a pedagógovi a i. Štvrtá časť konferenčného zborníka *Krajinoveda* a piata časť *Etnológia* obsahujú rozličné príspevky bádateľov, ktoré nesúvisia priamo s Ivanom Paňkevycťom, ale s oblasťou jeho vedeckého záujmu. Piata časť zborníka obsahuje aj bibliografiu prác Ivana Paňkevycťa a opis jeho súkromného archívu, ktoré do tlače pripravil Mikuláš Mušinka.

3. V zborníku *Ivan Paňkevycť a otázky spisovného jazyka* (zostavil Mikuláš Mušinka) sa nachádzajú príspevky, ktoré odznali na vedeckom seminári s rovnakým názvom, usporiadanom pri 110. výročí narodenia Ivana Paňkevycťa v roku 1997. Organizátorom seminára bola Katedra ukrajinského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove a Asociácia ukrajínistov Slovenska. Vedecký zborník je rozdelený do štyroch častí. V prvej sa nachádzajú príspevky, ktoré odznali na spomínanom seminári, druhú časť tvorí príspevok Mychajla Molnara a Jaroslava Moravca z roku 1957 uverejnený v kyjevskom periodiku *Literaturna hazeta* pri príležitosti sedemdesiatin Ivana Paňkevycťa. Uverejnenie tohto príspevku prispelo k zmene postoja sovietskych úradov k osobe jazykovedca I. Paňkevycťa, ktorý bol v 50. rokoch v Sovietskom zväze vyhlásený za buržoázneho nacionalistu. V zborníku je uverejnený aj životopis Ivana Paňkevycťa a jeho spomienky na roky 1918-1920 a 1938-1939, ktoré napísal v roku 1945. Tretia časť zborníka obsahuje dosiaľ nepublikované materiály zo súkromného archívu Ivana Paňkevycťa, súvisiace s jeho pobytom v Prahe v rokoch 1939-1957. Okrem iného je tu Paňkevycťova žiadosť o tvorivú dovolenku adresovaná Rektorátu Ukrajinskej slobodnej univerzity, správy o vedeckých expedíciách na východné Slovensko a o práci v archívoch, listy adresované školskému úradu a Kultúrnemu zväzu ukrajinských pracujúcich s prosbou o poskytnutie pomoci pri terénnych výskumoch na východnom Slovensku, o zbere miestnych kolied a i. Je tu uverejnená aj prosba biskupa Pavla Gojdiča, ktorou oslovil farárov, aby pomohli Paňkevycťovi v čase jeho výskumov. Štvrtá časť zborníka obsahuje bibliografiu prác Ivana Paňkevycťa a zoznam jeho archívnej pozostalosti v Múzeu českej literatúry a v súkromných

archívoch Zuzany Hanudeľovej a Mikuláša Mušinka.

V roku 2002 vydal Mikuláš Mušinka publikáciu *Holosy predkiv*, ktorá obsahuje 98 ľudových piesní a 14 ľudových rozprávok zapísaných Ivanom Paňkevycťom v roku 1929 v Prahe a v roku 1935 v Užhorode. Súčasťou publikácie je CD s 28 zvukovými záznamami piesní a próz.

V roku 2008 obhájila Vita Čyikutová, doktorandka Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode, kandidátsku dizertačnú prácu *Naukovi dosjahrenňa I. A. Paňkevycťa i jich vplyv na rozvytok ukrajinoznavčych linhvistyčnych haluzej*.

Prvú bibliografiu prác I. Paňkevycťa uverejnil Orest Zilynskyj v roku 1958 v českom etnograficko-folkloristickom časopise *Český lid* v Prahe. Obsahuje 87 položiek a je spracovaná tematicky. V roku 1969 vydal Mikuláš Mušinka úplnú bibliografiu prác Ivana Paňkevycťa vo Vedeckom zborníku Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Druhé, doplnené vydanie tejto bibliografie bolo publikované v roku 2002 v konferenčnom zborníku *Materiály mižnarodnoji naukoivoji konferenciji, prysvjačenoji pamjati I. Paňkevycťa v Užhorode*. V roku 1972 pripravil Mikuláš Nevrlý výber najdôležitejších prác Ivana Paňkevycťa pre biograficko-bibliografický slovník *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od roku 1760* (Praha 1972).

Ivan Paňkevycť napísal vyše 200 vedeckých prác z dialektológie, folkloristiky, etnografie, literatúry a dejín karpatských Rusínov-Ukrajincov. Pre učiteľov organizoval kurzy ukrajinského jazyka, vydával školské učebnice, čítanky, pravopisné príručky a iné práce. V roku 1922 vydal učebnicu *Hramatyka ruskocho jazyka dla nyžčych klasiv himnaziji i škil horožanskyh*, ktorá mala značný vplyv na postupný prechod zakarpatských Ukrajincov na ukrajinský spisovný jazyk. Svoje vedecké a popularizačné štúdie publikoval v rozličných slavistických časopisoch a zborníkoch.

Z bohatej vedeckej produkcie Ivana Paňkevycťa sa za najvýznamnejšiu prácu pokladá jeho monografia *Ukrajins'ki hovory Pidkarpats'koji Rusi i sumižnych oblastej* z roku 1938. Zhrnul v nej takmer 15-ročnú prácu v oblasti výskumu fonetického systému a gramatickej štruktúry zakarpatských nárečí. Súčasťou práce je päť izoglosných máp jazykových fonetických a morfológických javov a ukážky jazyka v podobe ľudových piesní, rozprávok, legiend a i. V povojnovom období sa I. Paňkevycť sústredil na otázky historickej dialektológie. Zozbieral písomné pamiatky dnešnej Zakarpatskej oblasti Ukrajiny a východného Slovenska zo 16.-18. storočia, skúmal jazyk týchto pamiatok, mnohé pamiatky publikoval, ako napríklad: *Tryšivs'ka Alexandrija iz počatku 18. st. (1922)*, *Pokrajni zapysy na pidkarpats'kyh cerkovnyh knyhadh*, časť I. (1929), *Pokrajni zapysy na pidkarpats'kyh cerkovnyh knyhadh*, časť II. (1937), *Fol'varočna hramota Alexija Myrolovycťa 1607 jak pamjatka ukrajinskoho lemківsko-hovoru na Spyši (1946-1948)*, *Dvi lemків 'ki hramoty z počatku XVI stolit'ja* (1954).

V roku 1958 vydal Ivan Paňkevycť monografiu *Narys istoriji ukrajins'kyh zakarpats'kyh hovoriv, častyna*

I. Fonetyka. Ide o prvú monografickú prácu v ukrajinskej jazykovede venovanú opisu miestnych pamiatok. Následne vychádza jeho práca *Do pytanńa genezy ukrajins'kych lemkiws'kych hovoriv*, ktorú mal predniesť na 4. medzinárodnom kongrese slavistov v Moskve.

Veľký lexikálny materiál pre slovník ukrajinských karpatských a ukrajinských rusínskych nárečí východného Slovenska, ktorý Ivan Paňkevyč začal zbierať už v roku 1920, ostáva stále v rukopise. Obsahuje viac ako 130 tisíc slov. Hoci na jeho vydanie boli zainteresovaní viacerí jazykovedci (O. Zilynskij, A. Kurimský, J. Dzendzelivs'kij, P. Lyzanec, P. Čučka, Z. Hanudel'ová), podnes sa ho nepodarilo vydať.

O popularizáciu a výskum života a vedeckej práce Ivana Paňkevyča sa v slovenskej slavistike najviac zaslúžil akademik Mikuláš Mušínska, o čom svedčí aj predkladaný prehľad publikácií o bádateľovi. V závere chceme vyjadriť nádej, že v krátkom čase sa nájdu bádatelia, ktorí budú pokračovať v spracúvaní a zverejňovaní ďalších rukopisných materiálov z pozostalosti Ivana Paňkevyča, významného ukrajinského jazykovedca, pedagóga a folkloristu.

Mária Čižmárová

Medzinárodná interdisciplinárna vedecká konferencia Jazyk a kultúra na Slovensku v slovanských a neslovanských súvislostiach

Medzinárodná interdisciplinárna vedecká konferencia *Jazyk a kultúra na Slovensku v slovanských a neslovanských súvislostiach* sa uskutočnila v dňoch 24.-26. októbra 2012 v priestoroch Zemplínskeho múzea v Michalovciach pod patronátom Viliama Zahorčáka, primátora mesta Michalovce, ktorý pri otvorení konferencie pripomenul, že východné Slovensko je svojou polohou miestom stretania sa kultúr slovanského Východu a Západu. Organizátormi konferencie boli Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach a Zemplínske múzeum v Michalovciach. Na podujatí odznelo 27 referátov zo šiestich krajín: zo Slovenska, Ruska, Bulharska, Česka, Ukrajiny a Maďarska.

S úvodným príspevkom vystúpil Peter Žeňuch, riaditeľ Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. V referáte sa zameriaval na výskum slovenských písomností v slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských súvislostiach. Poukázal na to, že práve porovnávací výskum jazyka a kultúry tvorí neoddeliteľnú zložku poznávania slovenskej národnej identity. Ján Doruľa sa vo svojom v príspevku zameriaval na vplyv nemeckej kolonizácie pri rozvoji písomníctva predovšetkým v mestách a hospodárskych centrách. Poukázal na to, že v súčasnosti zohráva výskum slovenských písomností napisa-

ných po nemecky významnú rolu. Predstavil nemčinu v písomnostiach ako jazyk, ktorý používali nemeckí kolonisti v období ich príchodu na Slovensko. Uviedol, že jazyk nemeckých písomností na Slovensku predstavuje osobitnú formu nemčiny, v ktorej našli uplatnenie už zaužívané pomenovania, napr. toponymia, je pre ne typické napríklad aj zachovávanie prechýlených podôb ženských priezvisk podľa slovenského vzoru. Júlia Dudášová-Kriššáková sa v príspevku o karpatizmoch **gerEnda*, **GRENda*, **Slem-* zameriava na sémantickú štruktúru v rámci dialektov karpatského jazykového prostredia v kontexte výskumov Celokarpatského dialektologického atlasu. Elena Uzeňova poukázala na karpatsko-balkánske paralely v kultúrnej tradícii Slovákov. Predstavila piaty zväzok etnolingvistického slovníka *Славянские древности*, ktorý vyšiel v roku 2012 v Moskve, i publikáciu *Карпато-балканский диалектный ландшафт*. Osvetlila aj niektoré výsledky terénnych výskumov jazykových a kultúrnych osobitostí na Slovensku. O karpatsko-balkánskych výskumoch i o výskumných plánoch Institutu slavianovedenia Ruskej akadémie vied v oblasti rekonštrukcie ľudovej kultúry informovala Anna Plotnikova. Zhodnotila doterajšie výsledky terénnych výskumov v Rumunsku, na západnej Ukrajine i na Slovensku (v podtatranskej oblasti). Odras multietnicity karpatského regiónu v slovenskej hydronymii osvetlil Jaromír Krško. Lucia Luptáková sa vo svojom príspevku venovala vybranej slovanskej toponymii v kontexte jazykových a kultúrnych determinantov a analyzovala špecifický okruh názvov, ktoré spája farba ako motivačne východisko pomenovania. Maďarská kunsthistorička Bernadett Puskássová sa venovala otázke identity sakrálnej kultúry karpatského regiónu. Venovala sa najmä rôznorodosti karpatského areálu, pričom poukázala na skutočnosť, že otázka prislúšnosti sakrálneho umenia iba k jednej kultúrnej alebo národnej tradícii je sekundárna. Vladislav Grešlík predstavil ikonografické modely svätého Bazila Veľkého ako jedného z najviac uctievaných východokresťanských svätcov. Práve na východnom Slovensku je mnoho chrámov, v ktorých sa nachádzajú ikony so zobrazením Bazila Veľkého v ikonografickom deesisnom rade i na iných miestach chrámu ako liturgického priestoru. Jednotlivé zobrazenia porovnával s ilumináciami svätých v rukopisných i tlačených knihách. Šimon Marinič hovoril o vplyve folklórnej a duchovnej piesne na interpretáciu liturgických spevov východnej cirkvi na Slovensku. Vysvetlil mechanizmy zmeny irmologionových nápevov kanónov v byzantskej bohoslužbe na východnom Slovensku a v Podkarpatskej Rusi.

Svetlana Nikolova poukázala na osobitosti počiatkov písomníctva na Veľkej Morave i na ďalšie impulzy tejto tradície pre slovanské národy, najmä pri formovaní kultúry, písomníctva a civilizácie na východe i západe slovanského priestoru. Zdôraznila úlohu Bulharov pri rozvoji slovanskej písomnosti. Andrej Škoviera vysvetlil vznik kultu sedmopočetníkov. Na príkladoch z hagiografickej literatúry objasnil fenomén ich svätosti.

O neskorších rukopisoch so službami sv. Cyrilovi-Filozofovi referovala Bojka Mirčeva. Kult sv. Cyrila a sv. Metoda v hagiografickej zbierke *Acta sanctorum* a rozvoj ich účty v latinskej kultúrnej a liturgickej tradícii osvetlil Peter Zubko. Peter Borza sa zamerl na národnostnú problematiku v gréckokatolíckej cirkvi v období prvej Slovenskej republiky. Na túto tému nadviazal Jaroslav Coranič vo vystúpení zameranom na národnostnú problematiku v gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku po rakúsko-maďarskom vyrovnaní. O všeslovanskej myšlienke v ideových koncepciách Rusínov a Ukrajincov na Slovensku hovoril Stanislav Konečný. Ivana Džundová-Slivková podala ucelený obraz o súčasnej rusínskej literatúre na Slovensku. Osvetlila základné tendencie, ktoré sa v tejto literatúre objavujú, a naznačila jej silné a slabé stránky. Svetlana Šašerina podala základne rysy dvoch manuskriptov z konca 17. storočia z Podkarpatskej Rusi. Svoju charakteristiku zamerlala najmä na opis a obsahovú charakteristiku dvoch uglianskyh rukopisov s evanjelióvymi poučeniami, výkladmi a exemplami. Václav Čermák a Michal Vašíček predniesli príspevky zamerané na paleoslavistické výskumy Ivana Paňkevyča. V. Čermák zhodnotil prínos Paňkevyčových výskumov pre interpretáciu slovanského písomníctva na východnom Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. M. Vašíček predstavil doteraz nepublikované materiály I. Paňkevyča k slovníku južnokarpatských nárečí, ktoré sú doteraz spracovávané a sú k dispozícii v podobe elektronickej lexikálnej databázy v Slovanskom ústave AV ČR. Katarína Žeňuchová sa venovala problematike zbierania, skúmania a publikovania prameňov spätých s ľudovou prozaickou tradíciou v prostredí byzantskej tradície na Slovensku. Marina Valencova informovala o najnovších výskumoch slovenskej démonológie, ktoré predstavila v kontexte spoločných karpatských mytologických predstáv. Aj Lilija Pidhorna sa venovala slovanskej démonológii. Poukázala na pôvod, sémantiku, funkcionlitu a paralely v slovanskom i ukrajinskom prostredí. Žanna Jankovskaja sa zaoberala vzájomnými súvislosťami literatúry a folklóru. Poukázala na prelínanie folklórnych prvkov v umeleckých dielach. Sústredila sa najmä na poetiku a symboliku ukrajinskej romantickej prózy v polovici 20. storočia. Svorad Zavarský predniesol príspevok o Štefanovi Pavlovi Bachmegyjevovi a jeho literárnom spise o náboženskej konverzii. Ladislav Kačic sa venoval pôsobeniu jezuitov, františkánov a piaristov na východnom Slovensku v 17.-18. storočí. Sústredil sa najmä na ich pôsobenie pri rozvíjaní hudobného vzdelávania.

Účastníkov po skončení konferencie prijal primátor mesta Michalovce. Posledný deň konferencie bol venovaný exkurzii do Ruskej Bystrej, kde sa nachádza drevený gréckokatolícky chrám zapísaný do zoznamu pamiatok UNESCO. Účastníci konferencie sa v rámci exkurzie v chráme v Baškovciach oboznámili aj so vzácnym cyrilským rukopisom tetraevanjelia z prelomu 15. a 16. storočia.

Svetlana Šašerina

Lemkovká vatra

Lemkovská vatra (Łemkowska Watra / Лемківська ватра) je stretnutie Lemkov pochádzajúcich z poľského územia, z Lemkoviny (Łemkowszczyzna), ktoré v roku 2012 oslávilo už svoj tridsiaty ročník. Prvé ročníky Vetry sa uskutočnili v lokalitách Czarna (Podkarpatské vojvodstvo), Hańczowa a Bartne (Malopoľské vojvodstvo). Neskôr si našla stále miesto v poľskej Żduni, v obci Malopoľského vojvodstva vzdialenej od hraníc so Slovenskou republikou 7 km, ktorá sa dnes pokladá za hlavné mesto lemkovskej kultúry. Niekoľko sponzorov odkúpilo v uvedenej lokalite pozemky a venovalo ich Združeniu Lemkov (Zjednoczenie Łemków), ktoré od svojho vzniku v roku 1991 každoročne organizuje toto podujatie. Združenie má sídlo v Gorliciach a jeho organizačný výbor tvoria S. Hładyk, W. Szlanta, Sz. Kłapyk, E. Hojsak, A. Wiewiórka, P. Szafran, Sz. Łukaczyn, J. Wyszowska, oficiálnym starostom Vetry je P. Czuchta. V lone prírody sa postupne vybudoval amfiteáter, kde sa Lemkovia stretávajú každý rok počas troch júlových dní. Aktuálne informácie o pripravovanom ročníku sa nachádzajú na webovej stránke: <http://www.watrzdunya.pl/>.

Lemkovská vatra patrí k najväčším a najvýznamnejším medzinárodným podujatiam Malopoľského vojvodstva a zároveň predstavuje najväčšiu lemkovskú akciu na svete. Začína sa zapálením vetry, ktorá má symbolizovať život, domovinu a živú kultúru, pričom teplo jej plameňa má pretrvať v srdciach zúčastnených do nasledujúceho roka. Slávnosť sa nesie v duchu lemkovskej hudby, spevu a tanca. V kultúrnom programe vystúpi každoročne niekoľko stoviek umelcov prezentujúcich predovšetkým folklór. Nezriedka sa predstavujú aj umelci folkových, bluesových, rokových či džezových žánrov, ktorí našli v lemkovskom folklóre inšpiráciu. Najväčšie zastúpenie majú tradične súbory a kapely z Poľska, Ukrajiny a Slovenska. Do akcie sa v minulosti zapájali aj umelci z iných štátov, napr. zo Srbska, Chorvátska, Rumunska, Rakúska, Kanady či USA.

Program Vetry dotvára celý rad sprievodných akcií. Deti a mládež sa môžu zúčastniť na športových súťažiach alebo súťažiach v speve a recitácii, na tvorivých dielniach či večerných zábavách. Účastníci môžu ochutnať tradičné lemkovské jedlá, pozrieť si v lemkovskom dome výstavu umeleckých diel (obrazov, ikon), divadelné predstavenia alebo ukážky lemkovských remesiel. Súčasťou programu sú aj multimediálne prezentácie, premietanie filmov, prednášky a diskusie na témy spojené s Lemkami a Lemkovinou – ich históriou, prítomnosťou a perspektívami, ako aj na tému poľsko – ukrajinského partnerstva. Duchovný rozmer dodáva stretnutiu panychída – smútočná bohoslužba za Lemkov vyhnancov z Lemkoviny, ktorí prišli o život. Bohoslužba sa uskutočňuje na spomienkovom mieste za účasti pravoslávnych aj gréckokatolíckych kňazov. Na akcii sa každoročne zúčastňuje celý rad významných osobností zo sveta kultúry, politiky, vedy i duchovenstva, ale aj lídrov rusínskych organizácií z iných štátov. Za všetkých hodno spomenúť aspoň účasť ukrajinského

prezidenta Viktora Juščenka v roku 2007. Čestný patronát nad 29. stretnutím prevzal v roku 2011 Jerzy Buzek.

Vatru navštíví každoročne okolo 6-10 tisíc osôb, najmä Lemkov, ale aj príslušníkov iných národností z Poľska i zo zahraničia (z Ukrajiny, Slovenska, Srbska, Chorvátska, Rakúska, Maďarska, Kanady, USA). Na akcii sú zastúpené všetky generácie, od bezprostredných účastníkov – nedobrovoľných vystaňovalcov – až po ich pravnikov. Okrem toho, že Vatra predstavuje spoločenské, generačné, rodinné a priateľské stretnutie, predstavuje aj čas vzájomného medzikultúrneho dialógu cezhraničného rozmeru (Poľsko, Slovensko, Ukrajina).

Lemkovská vatra má niekoľko rozmerov a cieľov. Jej prioritným cieľom je integrácia spoločenstva Lemkov nedobrovoľne vystaňovaných zo svojej domoviny a v súčasnosti roztrúsených po Poľsku a v zahraničí. Vystaňovanie Lemkov sa uskutočnilo v rámci dvoch na seba nadväzujúcich akcií. Prvá vystaňovalecká akcia sa realizovala na základe dohody uzavretej 9. septembra 1944 medzi Poľskom a Ukrajinskou sovietskou socialistickou republikou. Za poľskú vládu ju podpísal E. Osóbka-Morawski a za vládu Sovietskeho zväzu N. Chruščov. Opierala sa o etnické kritérium a na jej základe malo byť obyvateľstvo ukrajinskej a lemkovskej národnosti žijúce na území Poľska presídlené na Ukrajinu a obyvateľstvo poľskej národnosti z Ukrajiny do Poľska. V súvislosti s touto akciou sa hovorí o repatriácii obyvateľstva, ktorá mala 4 etapy (1. etapa: 15. 10. 1944 - 31. 12. 1944, 2. etapa: 1. 1. 1945 - 31. 8. 1945, 3. etapa: 1. 9. 1945 - 31. 12. 1945, 4. etapa: 1. 1. 1946 - 15. 6. 1946). Počas prvých dvoch etáp sa evakuácia ukrajinského a lemkovského obyvateľstva uskutočňovala na báze dobrovoľnosti s prísľubmi pridelenia ekvivalentného majetku a pôdy na Ukrajinu a s garanciou oslobodenia od daní či anulovania nevyrovnaných dlžôb. Pravidlá zostavovania súpisov obyvateľstva sa opierali o národnosť a vierovyznanie. Pre malý úspech (do tohto obdobia vycestovalo 80 tisíc ľudí) nadobudla akcia v tretej etape nútený charakter. Dohoda o repatriácii obyvateľstva bola oficiálne zrušená 6. mája 1947 a zasiahla okolo 480 tisíc osôb (porov. HALCZAK, B.–ŚMIGEL, M.: K problematice postavenia Lemkow w Poľsku w 1. polovici 20. storočia a ich presídlenie do Sovietskeho zväzu. Akcia „Wisła.“ In: Acta Historica Neosoliensia, 2004, roč. 7, s. 187-198; ŚMIGEL, M.–SYRNY, M.: Banderovci. Dve tváre ukrajinského nacionalizmu. In: História, 2004, roč. 4, č. 11-12, s. 17-20; http://pl.wikipedia.org/wiki/Wysiedlenie_Ukraińców_z_RP_do_ZSRR_1944-1946).

Priamym pokračovaním vystaňovaleckých aktivít bola *Akcia Wisła*, ktorá bola zameraná na presídlenie zostávajúceho obyvateľstva ukrajinskej a lemkovskej národnosti (popri Lemkoch to boli aj Bojkovia a Doliňania) z oblastí juhovýchodného Poľska na tzv. Ziemie odzyskane (západ a sever Poľska) za účelom jeho neskoršej asimilácie s poľským obyvateľstvom. Okrem toho bola zacielená na rozbitie Ukrajinskej povstaleckej armády a Organizácie ukrajinských nacionalistov, ktoré pôsobili na juhovýchode Poľska. Podľa poľských úradov tvorilo obyvateľstvo juhovýchodného Poľska pre tieto organizá-

cie vhodné zázemie. Akcia trvala od 28. 4. 1947 do konca júla 1947, vedená bola generálom Stefanom Mossorom a uskutočnila sa za účasti vojenských, policajných a civilných zložiek. Pretextom k začatiu akcie bolo zabitie generála K. Świerczewského. Samej fáze deportácie predchádzalo zhotovenie súpisu obyvateľov, ktorých sa deportácia mala týkať, pričom hlavným kritériom bolo pravoslávne alebo gréckokatolícke vierovyznanie. Celkový počet osôb vystaňovaných počas Akcie Wisła sa odhaduje na 140 tisíc. Treba zdôrazniť, že akcia mala nedobrovoľný charakter a bola v rozpore so základnými ľudskými právami. Obyvatelia dotknutých dedín boli obkľúčení vojskom, zhromaždení na jednom mieste a informovaní o podmienkach transportu. V dôsledku minimálneho času, nedostatočných prostriedkov transportu a stanovených pravidiel boli nútení väčšinu svojho majetku zanechať vo svojom rodisku, odkiaľ sa pod dohľadom vojenskej eskorty presunuli do zhromaždisk, kde boli vypočúvaní a triedení do kategórií podľa stupňa nebezpečia. Tí „najnebezpečnejší“ (inteligencia, kňazi a osoby podozrivé zo spolupráce s Ukrajinskou povstaleckou armádou a nacionalistickými organizáciami) boli odtransportovaní do pracovného tábora v Javorzne. Zo zhromaždisk sa obyvateľstvo presúvalo do staníc, odkiaľ bolo nákladnými vlakmi transportované na stanice, kde bolo rozdelené na základe uskutočnenej kategorizácie a následne dopravené do cieľových staníc. Tam bolo obyvateľstvo osídľované podľa vypracovaného evakuačného plánu (napr. zabráňovalo sa osídľovať do 50 km od pozemnej a do 30 km od morskej hranice, nové obyvateľstvo nesmelo tvoriť viac ako 10% obyvateľstva obce atď.). V novom domove dostali presídlení zdevastovaný majetok po Nemcoch vysídlených z týchto oblastí podobným spôsobom (porov. DUDRA, S.: Lemkowie: deportacja i osadnictwo ludności lemowskiej na Środkowym Nadodrze w latach 1947-1960. Głogów : IntroDruk 1998. 199 s.; http://pl.wikipedia.org/wiki/Akcja_Wisła).

Najstaršiu generáciu Lemkovskej vetry tvoria bezprostrední účastníci alebo svedkovia týchto pohnutých udalostí z rokov 1944-1947, obyčajní ľudia, ktorí sa stali obeťami politiky a vtedajšieho režimu a ktorí mali veľmi ťažký život. Trojdňový návrat do svojej domoviny, kam sa aspoň na tri dni vracia život, má najväčší význam najmä pre nich. Vracajú sa aj do svojich rodných dedín, aby si na chvíľu posedeli na svojej rodnej zemi a navštívili cintoríny, kde majú pochovaných svojich najbližších. Väčšina z týchto dedín je dnes opustená a spustnutá, ale každý z pôvodných obyvateľov má na tieto miesta živé spomienky. O niekdajšom živote v týchto dedinách vypovedajú už len zarastené cintoríny, kríže pri cestách, základy domov, hospodárskych budov a pivníc či ovocné stromy. Jednou z mnohých takýchto obcí je aj malá obec Nieznajowa s pôvodným počtom 250 obyvateľov nachádzajúca sa v Malopoľskom vojvodstve 10 km od hraníc so Slovenskom, ktorej obyvatelia boli vyvezení na Ukrajinu v roku 1945 (stránka s informáciami o obci Nieznajowa: <http://www.nieznajowa.obozy.pl/nieznajowa.php>). Pôvodný názov obce bol *Niezanowa* (od r. 1581), neskôr *Nieznajowa*

– *lem. Nieznajova* (od r. 1629); pôvod má v antroponyme *Nieznan* alebo *Nieznai* (porov. RIEGER, J.: *Slownictwo i nazewnictwo lemkowski*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Semper 1995, s. 196).

Na záver treba dodať, že Vatra je svedectvom o zachovaní si vlastnej identity, ktorá sa ani napriek ťažkým okolnostiam nerozplynula vo väčšine.

Marta Vojteková

DORUEA, J.: Čarovný svet a skutočný život v slovenskej rozprávke.

Bratislava : Goralina 2012. 123 s.

Slovenská ľudová rozprávka napriek času svojho vzniku nezostáva iba prezentáciou zabudnutých, dávno minulých čias, ale podnes tvorí živú zložku národného a kultúrneho odkazu. Po stáročia ústne tradované folklórne dedičstvo nám pomáha lepšie spoznávať etické hodnoty, reflektuje historické a spoločenské udalosti, dobový svetonáhľad, ľudovú ideológiu a v neposlednom rade zachováva množstvo zaujímavých informácií o historickom vývine národného jazyka.

V tomto kontexte možno výskum ľudovej rozprávky jednoznačne zaradiť do okruhu takých pamiatok, ktoré treba skúmať komplexne v súčinnosti s viacerými vednými disciplínami. Interdisciplinárne štúdium vo folkloristike nastoľuje otázky mnohoaspektového nazerania na problematiku a otvára nové dimenzie poznávania vzťahov a súvislostí. K interdisciplinárne zameraným prácam o ľudovej rozprávke nepochybne patria vedecké štúdie jazykovedca a slavistu Jána Doruľa, ktoré v roku 2012 verejnosti predstavil v ucelenej knižnej publikácii *Čarovný svet a skutočný život v slovenskej rozprávke*. Jeho vedecký prístup k folklórnemu materiálu korešponduje aj s prvými teoretickými úvahami o slovenských ľudových rozprávkach, pochádzajúcimi od romantických zberateľov a prvých teoretikov ľudovej slovesnosti. Vychádza z tézy, že v ľudových rozprávkach sa predstavuje slovenský národ, jeho história, jazyk, právo, zvyky a obyčaje. Profesor Ján Doruľa v recenzovanej publikácii analyzuje jazyk slovenských ľudových rozprávok na materiáli excerpovanom zo zbierok Pavla Dobšinského, ktoré edične pripravil Eugen Pauliny (Dobšinský, P.: *Prostonárodné slovenské povesti I.-III.* Edične pripravil a poznámky napísal Eugen Pauliny. Bratislava : Tatran, 1973-1974).

V úvodnej časti monografie autor poukazuje na skutočnosť, že ľudové rozprávky publikované v 19. storočí, ponúkajú vzácny pramenný materiál, ktorý zachováva množstvo informácií o historickom vývine slovenčiny. Lexikálne jednotky excerpované z textov ľudových rozprávok konfrontuje s lexikou starých administratívno-právnych písomností od 15. storočia, ktoré sú uložené v rozličných archívnych zbierkach na Slovensku. Sémantický obsah rozprávkovej lexiky porovnáva s nárečovou lexikou, ale aj s lexikálnymi jednotkami so súčasného spisovného jazyka, ba dokonca i z iných, najmä slovan-ských jazykov. Upozorňuje pritom na dynamické procesy prebiehajúce v slovnej zásobe slovenčiny – na archaizáciu, intelektualizáciu spisovného jazyka, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou prirodzeného vývinu jazyka.

Napriek tomu, že slovenské ľudové rozprávky P. Dobšinský spolu A. H. Škultétym publikoval v spisovnom jazyku v prvom období existencie štúrovskej slovenčiny, zachováva sa v nich množstvo nárečových slov (dialektizmov), ktoré sú charakteristickou a neoddeliteľnou súčasťou reči slovenského ľudu. V jazyku týchto rozprávok nájdeme aj množstvo historizmov (*dráb, hajdúch, stoličný, turák, dukát, groš, zlatka*), ktoré boli v čase zapísania i vydania rozprávok súčasťou aktívnej slovnej zásoby; množstvo archaizmov, zastaraných a zastarávajúcich slov, ktoré v prirodzenom procese vývinu jazyka zmenili svoju sémantickú náplň a v súčasnom jazyku výnimo-vo vystihujú celkom iné javy (napr. *pokloniť sa, skapať, čarovať* a i.). Sémantickú náplň lexikálnych jednotiek excerpovaných z rozprávkových textov z oblasti právnej, cechovej terminológie, z administratívnej oblasti či celý rad pomenovaní reálií autor práce dokladá príkladmi zo slovenských písomností, ktoré sa zachovali v archívnych inštitúciách na Slovensku.

Jazykové a kultúrne hodnoty uchované v textoch ľudových rozprávok 19. storočia vystupujú do popredia najmä v tých častiach práce Jána Doruľa, keď konfrontuje jazyk rozprávok P. Dobšinského s ich súčasnými aktualizovanými čitateľskými úpravami. Nezriedka sa pri čitateľských úpravách ľudových rozprávok zabúda na zachovávanie jazykových hodnôt a vo „falošnom“ záujme o zrozumiteľnosť textu súčasný čitateľ prichádza aj o kultúrno-historické a jazykové hodnoty. Je samozrejmé, že jazykové vedomie súčasného používateľa slovenského jazyka neobsiahne slovné bohatstvo dobového jazyka v celej šírke, je však nevyhnutné, aby aj súčasní editori rozprávkových textov pristupovali k aktualizácnym úpravám citlivo a rešpektovali pritom výsledky lingvistických výskumov.

Publikácia Jána Doruľa je presvedčivým argumentom na to, že iba exaktným výskumom jazyka ľudových rozprávok je možné dosiahnuť, aby sa do rúk slovenským čitateľom dostávali rozprávky zrozumiteľné, ktoré však podávajú aj nekreslený a pravdivý obraz o minulosti nášho národa.

Katarína Žeňuchová

PROFANTOVÁ, Z.: Od folklóru k literárnemu folklorizmu.

Bratislava: Ústav etnológie SAV 2011. 144 s.

Zuzana Profantová vo svojej publikácii *Od folklóru k folklorizmu* predstavila súbor štrnástich štúdií, ktoré už v minulosti publikovala na stránkach odborných časopisov a zborníkov. V podobe ucelenej publikácie sa autorka usiluje poukázať na korene tradičnej ľudovej kultúry v čase, keď sa kultúrne a kultúrno-historické otázky poznania minulosti národa dostávajú do úzadia. Autorka venuje pozornosť osobnostiam silnej generácie 19. storočia, a tak poukazuje aj na okolnosti vzniku klasickej slovenskej literárnej kultúry na základoch ľudovej slovesnosti. Z hľadiska výberu osobností sa orientuje na štúrovskú generáciu. V predloženom súbore štúdií dominuje P. J. Šafárik, J. Kollár i ďalšie osobnosti slovenského realizmu.

Recenzovanú publikáciu otvára štúdia venovaná

osobnosti Pavla Jozefa Šafárika a jeho miestu v slavistickej folkloristike. Z. Profantová zdôrazňuje najmä všetrannosť a interdisciplinárnosť jeho práce. P. J. Šafárika predstavuje ako lingvistu, filozofa, literárneho historika, antropológa, muzikológa. Vysoko hodnotí najmä jedinečnosť a pozíciu P. J. Šafárika v dobovej vede, ktorý pokladal ľudovú slovesnosť za kľúčové východisko analýzy a interpretácie s dôrazom na zápis „priamo z úst ľudu.“ Z. Profantová sumarizuje zberateľskú a publikačnú činnosť P. J. Šafárika a poukazuje práve na jeho národno-buditeľské zánietenie, proklamáciu idealizovanej podoby ľudových piesní, ktorá bola typická pre obdobie druhej polovice 19. storočia a vyplývala z požiadaviek doby a dejinného poslania ľudovej poézie.

Nezastupiteľné miesto v dejinách slovenskej folkloristiky má aj Ján Kollár. Autorka upozorňuje na jeho autobiografické dielo *Pamäti z mladších rokov života* (1863), v ktorom opisuje slovenský vidiek 19. storočia. V tejto súvislosti sa pertraktuje aj Kollárovo osobnostné a názorové formovanie, pričom sa poukazuje na vývoj od slovanského k slovenskému. Záujem Jána Kollára o slovenskú paremiológiu autorka hodnotí z hľadiska akulturačného potenciálu prísloví od výchovného aspektu k estetickému.

Štúdia o Ľudovítovi Štúrovi načrtáva východiská emancipačných snáh inteligencie slovenského národa a hľadanie *ducha* národa, ktorý je zhmotnený v ľudovom folklóre, najmä v piesňach a povestiach. Ľ. Štúr nebol v porovnaní s P. Dobšinským alebo J. F. Rimavským zberateľom ľudovej slovesnosti. Inicialoval však tvorivý proces, ktorý dnes možno nazvať inšpiráciou z ľudových zdrojov, či včleňovaním folklóru do literatúry. Z. Profantová venuje pozornosť charakteristike princípov zobrazenia života v ľudovej poézii v porovnaní s ľudovými povestami. Prínos Ľudovíta Štúra do folkloristiky vidí najmä v tom, že Ľ. Štúr pokladal ľudovú slovesnosť za základný stavebný kameň pri formovaní identifikácie a sebareformovania národa a ako ideológ stimuloval svoju generáciu, aby tvorivé impulzy čerpala práve z ľudovej slovesnosti, a tak pretváral proces formovania vtedajšej slovenskej kultúry.

V štúdiu *Literárny folklorizmus v procese národnej identifikácie 19. storočia* Z. Profantová charakterizuje proces uplatňovania folklóru v literatúre a opiera sa o materiál z kalendárovej produkcie skúmaného obdobia. Kalendáre 19. storočia prezentovali rozličné folklórne žánre – literarizované alebo folklorizované. Úlohou kalendárovej literatúry bolo predovšetkým zdôrazňovať národné a kultúrne hodnoty, ich úloha spočívala najmä vo vzdelávaní a výchove jednoduchých ľudí.

Zberateľovi a vydavateľovi slovenských ľudových rozprávok Pavlovi Dobšinskému venuje autorka pozornosť v dvoch samostatných štúdiách v kontexte literárneho folklorizmu a v kontexte slovenskej paremiológie. Z. Profantová opisuje najmä vzťah mladého Dobšinského k ľudovej slovesnosti a jeho zberateľskú prácu, uvádza príklady ľudových piesní, piesňový materiál, východiská i vlastnú tvorbu. Hodnotí aj prínos P. Dobšinského do slovenskej paremiológie, jeho záujem o jazyk a snahu o pozdvihovanie kultúrnej a jazykovej úrovne národa. Na základe výskumu

rukopisných pozostalostí skúmaných osobností autorka upozorňuje aj na diskusiu medzi P. Dobšinským a A. P. Zátureckým, ktorá sa venovala objasňovaniu štruktúry repertoáru a jeho obsahového a tematického naplnenia.

Do dejín slovenskej etnografie a folkloristiky Z. Profantová zaraďuje aj Rehora Urama Podtatranského, ktorý sa venoval ľudovému liečiteľstvu. Zaoberá sa aj činnosťou Terézie Vansovej, ktorej zozbieraný materiál triedi podľa obsahových a tematických charakteristík na príslovia, porekadlá, anekdoty a detské hry. Osobitne sa venuje Svetozárovi Hurbanovi-Vajanskému, významnej osobnosti slovenských národných dejín, ktorý sa zapísal aj do histórie národopisu a ľudovej slovesnosti. Z. Profantová si všima jeho článok *Živá starina*, publikovaný v Národných novinách, v ktorom sa Vajanský vyjadruje k potrebe zbierať etnografický materiál a vyzýva na systematické zhromažďovanie artefaktov ľudovej kultúry. Ku kľúčovým osobnostiam slovenského kultúrneho života zaraďuje Andreja Kmeťa. Hoci zbieranie ľudovej slovesnosti nezodpovedalo Kmeťovým vedeckým zámerom, v jeho pozostalosti sa nachádza pozoruhodná rukopisná zbierka. Z. Profantová opisuje jeho najznámejšie príspevky a uvažuje o podnete a túžbach, ktoré ho viedli k záujmu zbierať a zapisovať žánre slovesného folklóru. Autorka recenzovanej knižnej publikácie uvádza aj príklady z korešpondencie A. Kmeťa s mnohými slovenskými dejateľmi, v ktorej možno nájsť záujem A. Kmeťa o jazyk a nárečie.

Jednou z východísk interpretácie javov tradičnej ľudovej kultúry je aj osobná skúsenosť, resp. osobné rozprávanie. Z. Profantová považuje práve osobnú skúsenosť za východisko „rozprávok“ Jozefa Gregora Tajovského. Z. Profantová vysvetľuje, z akého dôvodu sa J. G. Tajovský nazýva autorom rozprávok, teda jeho diela nie sú folklórnymi žánrami v pravom zmysle slova. Štúdiu uzatvára tým, že pre etnografy sú diela Tajovského nenahradiateľným dokumentom a svedectvom spôsobu života na prelome storočí. Rozdiel medzi folklórom a folklorizmom Z. Profantová predstavuje na pozadí záujmu Ľ. Podjavorinskej o folklór, ktorý poetka reflektuje vo vlastnej poézii, v ktorej nadväzuje na tvorivé princípy ľudovej piesne. Autobiografické prvky v diele Ľ. Podjavorinskej silne evokujú podobnosť so spomienkovým rozprávaním. Aj epigramy Martina Rázusa sú pre Zuzanu Profantovú vhodným materiálom na demonštráciu spoločenskej reality prostredníctvom autorského subjektu. Súbor štúdií Z. Profantovej zachytáva aj osobnosť Ela Šándora, ktorý svoje životné pocity a postoje zozbieral do mozaiky krátkych próz, črt, poviedok či rozprávání zo života. V jeho dielach sa prelína autorský i ľudový štýl, ktorý je reprezentovaný jazykom. Podľa Z. Profantovej tvorba E. Šándora je bohatým zdrojom informácií o dobovej skutočnosti.

Namiesto záveru Z. Profantová v štúdiu *O vzťahu literatúry a folklóru* charakterizuje interakcie literatúry a folklóru v kontexte problematiky literárneho folklorizmu. Ide o syntetizujúcu časť práce, v ktorej Zuzana Profantová zdôvodňuje výber autorov, vysvetľuje tiež, do akej miery sa jednotlivé osobnosti podieľajú na profilovaní určitého obdobia z hľadiska vzťahu literatúry a folklóru v 19. storočí i na prelome 19. a 20. storočia.

Dominika Tekeliová

Z etnogenézy Slovanov

Sústredená pozornosť, aká sa venuje výskumu slovan-ského „sveta“ posledné desaťročia, by mala v širších súvislostiach dejinných procesov pôsobiť aj ako jedna z reálnych odpovedí i funkčných nápodiev o tom, ako sa dostať zo stavu, ktorý slavistická obec označila za krízu predmetu, metodológie a za dôsledok generačného konceptu štúdia slavistiky, ale aj za stratu dôsledného dostriedivého výskumu genézy a rozvíjania sa slovanského sveta v európskom spoločenskom, ekonomickom a kultúrnom priestore. V serióznom heuristickom výskume ide napokon o otázku latentné už aj tým, že materiálové zázemie si uchováva spravidla nie jednu „ponuku“, na ktorú archívne či iné inštitúcie po roky svojho trvania a uchovávaní materiálu utvárajú vhodné podmienky aj prostredie, aby pôsobila či spolupôsobila ako invenčný komponent napredovania vo výskume „témy“ ako univerzálneho a všestranne prijímaného „dejinného“ celku. Azda aj preto križovatka slavistického výskumu jedným smerom, smerom k nachádzaniu nových a ďalších dokumentov ponúka do budúcnosti oporný bod predovšetkým v metodológii jestvujúceho slavistického výskumu. A toto želanie možno uskutočniť najmä vtedy, keď sa epicentrum výskumu v jave i probléme uvoľní z konvencie a sústredí sa na nové podnety z dokumentov, alebo relativizuje jestvujúcu situáciu a prax jej výkladu azda až zotrvačného nadväzovania na tradíciu predmetu bádania.

Objektívnosť výskumnej práce, ak záleží na hodnote získaného poznania, sa overuje priesečníkom nesúrodých prístupov k javu, téme či problému. Za taký artefakt možno prijať zverejnený výskum tímu okolo Przemyslaw Urbańczyka „*Neslované*“ o počátky Slovanů (Praha : Karolinum 2011. Poľské vydanie 2006. Preklad a epilóg Ivo Štefan.). Podnet, prečo má zmysel sa začítať do „štyroch“ výkladov slovankej problematiky, sa nachádza na prebale publikácie: „Svou príslušnosť ke slovanské jazykové skupině dnes obvykle vnímáme jako samozřejmou danost. Jak ale vlastně došlo k tomu, že se polovina Evropy stala v relativně krátkém období mezi 6. a 9. stoletím «slovanskou»? Kým oni Slované vlastně byli a kde se vzali? Středoevropští historikové a archeologové už řadu desetiletí obvykle nacházejí poměrně jednoduchou odpověď v jejich příchodu z oblasti východního Polska a západní Ukrajiny, případně Podunají. Už jen prosté upozornění na omezený populační potenciál předpokladaných výchozích regionů, jejichž obyvatelé rozhodně nemohli v krátkém čase zaplavit oblast od východního Bavorska po Don a od Baltu po Řecko, ale dává tušit, že tradiční výklad je přinejmenším zjednodušující.“

Takto vymedzená problematika javu a jeho spoločenskovedného, predovšetkým historiografického, archeologického a filologického areálového výskumu si žiada, aby sa v každom z príspevkov lustrovalo to podstatné, čím sa tradícia alebo mýty o slovanskom čase a svete znova a opakovane, vlastne latentne otvárajú. Pritom sa v expozícii publikácie dôvodí predovšetkým atmosférou v poľskom vedeckom prostredí, vôľou a nesúhlasom rozširovať problematiku osídlenia, etnickej identifikácie až tak, že

P. Urbańczyk v úvodnom slove problematiku „dejín“ slovanstva prolonguje vo „svojej“ akademickej obci takto: „Chovám však naději, že někoho přiměj k reflexi překračující standard sporu «autochtonistů» s «alochtonisty»“ (s. 9).

Naisto preto, že ide o štyri autentické, preto aj autonómne prístupy k slovanskému výskumu, bude užitočné priblížiť prriez základnej osi problému, ako ho metodologicky odlišne predkladajú „Neslovania“ nielen svojim kolegom diferencujúcim sa pri akceptovaní vžitej metodológie vo výskume, ale predovšetkým širokej zainteresovanej obci súčasných.

Walter Pohl v kapitole *Počátky Slovanů – několik historických poznámek* (s. 11-21) svoj výklad slovanského javu v európskom historickom priestore začína tým, že odkazuje na najnovšie práce z roku 2001, ktoré ho zaujali. Pristavil sa pri vymedzení spojenia *raní Slovania*. (V knihe sú uverejnené tieto štyri štúdie: Walter Pohl, *Počátky Slovanů – několik historických poznámek*, s. 11-20; Florin Curta, *Utváření Slovanů. Návrat ke slovanské etnogenezi*, s. 21-40; Paul Barford, *Pochopit neznámé: Archeologie a šíření slovanských jazyků*, s. 63-88; Przemysław Urbańczyk: *Gordický uzel slovanství v Polsku*, s. 89-103.) Paul Barford konštatuje prítomnosť Slovanov, ale neobjasňuje azda najpodstatnejšiu skutočnosť – odkiaľ prišli. Názov druhej publikácie (Florin Curta: *Utváření Slovanů*), ktorá iniciovala Pohlův sústredený záujem o návraty do fundamentálneho skúmania slovanského kontextu, sa ukotvil v informácii o utváraní (formovaní) Slovanov, pričom sa v ďalšom výklade naznačuje, že pred nimi a súbežne s nimi bol v Európe niekto, kto ich „utváral“, teda formoval zvonku. Pohl pointuje Curtov bádateľský postoj kontroverznou otázkou: „Kdo tedy vytvořil Slovaný?“ (s. 11) Latentnú kontroverznosť, ale aj invenčnosť otázky zvýrazňuje skutočnosť, že ide o hlbinné strety staršieho postoja, podľa ktorého „jsou národy důsledkem přirozeného procesu růstu“ (tamže), pri ktorom zaväzujú proces spoločenskej konštrukcie súhrnu sociálnych fenoménov (národ, štát, sociálna trieda, skupiny, náboženstvá, kultúra), čo síce na jednej strane poskytuje „matoucí variabilitu společenských fenoménů“ (tamže), ale na druhej strane hypotetická otázka dovoľuje pohybovať sa pri klasifikovaní všetkého, čo dejinne súvisí so Slovanmi „v jasných kategoriích“ (tamže). Hľadanie genézy včasných Slovanov v sebe obsahuje východisko, t. j. že „existují jejich rozpoznatelné počátky, podobně jako je tomu u kořenů rostlin nebo řek“ (tamže). Pôvabná obraznosť i naturalnosť štylistického prímeru podsúva riešenie, že ide o genézu, ktorá má blízko k výkladu, sú to „deti z raja“, a tak je akceptovateľné, že pri hľadaní pôvodnej vlasti Slovanov sa najvýraznejšie prisudzuje a presadzuje „hledání jediného kořene“ (tamže). Návraty k dostupným záznamom s pomenovaniami pre obyvateľstvo, ktoré sa pokladá za slovanské, zotrávajú na pojmach *Veneti* (s. 13), čo Curta nepokladá za dostatočný argument. Aktualizuje pojmy pre tri národy – *Venethi*, *Antes*, *Sclaveni* (tamže; odkazuje na Jordanesa), ktoré sa vytvorili potom, čo si gótsky kráľ Emaric podmanil Venetov.

Walter Pohl sumuje svoje prístupy k počiatkom Slovanov do štyroch okruhov, podľa ktorých musela pred

6. storočím jestvovať kontinuita jazyka a hmotnej kultúry, „i kedyž je asi zbytočné debatovať o tom, zda se jednalo o Slovany, «Slovany před Slovany», Protoslovany, či zda o žádné Slovany vůbec nešlo“ (s. 18). Druhý záver sa venuje priestoru, v ktorom sa usadili Slovania, čo isto súvisí s presunmi germánskych kmeňov na území Rímskej ríše a nebráni to ani myšlienke, že uvoľnený priestor obývali spoločne. Tretí Pohlov záver zaznamenáva jeho presvedčenie, že „Avari a Slované predstavovali príjemnejším zpočiatku komplementárni formy života“ (s. 19). Záver patrí stretu slovanského sveta s Byzantskou ríšou, čo malo podľa Florina Curta rozhodujúci vplyv na „súhrnné“ označenie *Sklavenoi, Sclavi*.

Lexikálne utváranie sa a zjednocovanie pomenovania pre historických Slovanov ako dovnútra identické, ale neustálené etnikum priamo súvisí s jeho dejinnou genézou a najskôr aj s jeho vývinovou emancipáciou do dobového spoločenstva. Florin Curta (*Utváření Slovanů. Návrat ke slovanské etnogenezi*) sa sústredil na Šafárikove názory, výskumy a závery o Slovanoch. Naznačuje, že Šafárik sa vo svojom prístupe k dejinám slovanstva inšpiroval Heglom, pre ktorého „byla východní Evropa domovinou «velkého slovanského národa», totiž «etnického tělesa, jež se neprojevovalo jako nezávislý prvek v posloupnosti fází, které Rozum ve světě předjab»“ (s. 21). Curta svoj výklad podopiera odkazmi na Jordanesovo „vypravení o Slovanech“ (s. 22), ale kým sa sústredí na kartografické objasňovanie svojich téz, ponúkne informáciu, podľa ktorej „odkázal Šafárik nástupcům také velmi účinnou metodu bádání o temném věku slovanských dějin: jazykovědu“ (s. 23). Aj jeho pričinením sa rozvinul sústredený výskum vykonávaný lingvistickými metódami najmä na prelome 19. a 20. storočia. Pomocou metód lingvistickej paleontológie sa pátra po *prvotnom jazyku* Slovanov a jeho rešpektovateľnom ukotvení v dejinnom čase a verifikovateľnom priestore. Heuristický výskum sa dotkol dvoch dostredivých miest. Prvé z nich odkazuje na sprostredkované pramene a na tie, ktoré možno označiť za autentické, lenže tie pochádzajú z obdobia po roku 600. Druhé dostredivé miesto výskumu pripomína, že „žádný pramen nehovoří výslovně o Slovanech před dobou Justinianovy vlády“ (s. 24). Pointou Curtovho výkladu, ktorý sa nespolieha na jazykové, ale na areálové kontakty, je konštatovanie: „Byzantinci vytvořili Slovany“. Byzantští autoři užili výrazů «Sclavenoi» (Σκλαβένοι) a «Antoi» (Αντοι), aby vnesli řád do procesu skupinovéní identifikace odehrávající se před jejich očima severně od podunajské hranice. Utváření Slovanů se tedy netýkalo etnogeneze, nýbrž klasifikace a označování skupin lidí v byzantských dílech. Skupinová totožnost označovaná jako slovanskost se nezrodila v močálech priepetských, ale ve stínu Justinianových pevností“ (s. 40).

So zmienkou o tom, že Slovania sa dostali na tie isté územia, kam prenikali Germáni v čase Rímskej ríše a v 7. storočí obývali spoločné územia, sa možno prijateľne vyrovnáť zisteniami, aké rozsiahle územia kontinentu sú spojené s ich prítomnosťou. Na tézu o rozsiahlom území kontinentu, na ktorom sa zabývali Slovania, reaguje svojím výskumom Joachim Herrmann. Svoje tvrdenia opie-

ral o porovnávanie hmotných kultúrnych artefaktov, aby „výsledkom byla teze, že do severní části střední Evropy přicházejí velká, pevně spojená homogenní uskupení různého původu, která zde vytvoří nově, uzavřené sídelní oblasti“ (s. 41). Dejiny slovanských predkov sa rekonštruujú podľa typu a dostupnosti pohrebísk a keramiky, čím sa rekonštruujú „pevné“ lokality a miesta ich usídlenia pri formovaní sa do kmeňov, teda do početných aj veľkých skupín na kontinente.

K jazyku Slovanov sa vracia Paul Barford, no paradoxne sa k nemu „dostáva“ prostredníctvom archeológie (*Pochopit neznámé: archeologie a šíření slovanských jazyků*). Rekapituluje „krízové“ miesta doterajšieho nespokojivého archeologického výskumu, jeho objektívnu relativnosť, ktorú spôsobili nedostatočne premyslené postoje na západe kontinentu k slovanskému problému, ktorý sa dlho chápal ako okrajový. Na východe kontinentu sa vďaka sile národných romantizmov a osobitých spôsobov formovania modernej etnicity spojil výskum s emocionálnym výkladom konštituovania národa.

Przemysław Urbańczyk rekonštuje a ponúka parciálne závery, no predovšetkým objasňuje *Gordický uzel slovanství v Polsku*. Zdá sa, že jadrom „nedohovorov“ z dejín Slovanov v poľskej historiografii ostáva prítomnosť „starých“ Germánov a „starých“ Slovanov na spoločných územiach. Diskusie okolo tejto otázky dostávali v poľskej vede politické, emocionálne aj ideologické podložia; výklad sa odvíjal spravidla od stratégie (politických) dejín moderného Poľska.

Neslovania Walter Pohl, Florin Curta, Sebastian Brather a Paul Barford rozvinuli svoje výklady na základe rozličných dejinných materiálov a na odlišných podložiach artefaktov spoločenskovedného významu. Pôvodne začínali od územia, areálu, pomenovania, jazyka a skončili pri archeológii. Svoje postoje pokladali len za možné podnety na ďalšiu latentnú rozpravu o dávnom slovanskom svete, o hodnotách slovanského kultúrneho prvkú, o význame slovanského etnického a spoločenského kontextu pre vývin a dejiny celého európskeho kontinentu. Pointa štyroch prístupov ostáva v tóne miernej rezignácie, pretože „na pravdivosti neztrácí poznámka Herwiga Wolframa, že «nikdo není schopen vysvětlit, jak se v tak krátkém čase mohla stát polovina Evropy slovanskou (...). Slavizace (...) byla něčím více než jen výsledkem migrace»“ (s. 101).

Viera Žemberová

HLUBINKOVÁ, Z.: Tvoření slov ve východomoravských nářečích.

Brno: Masarykova univerzita 2010. 276 s.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brne vydala v pomerne malom náklade z hľadiska dialektologického poznania veľmi prínosnú monografiu PaedDr. Zuzany Hlubinkovej, CSc., *Tvoření slov ve východomoravských nářečích*. Autorka je dlhoročnou vedeckou pra-

covníčkou dialektologického oddelenia Ústavu pro jazyk český AV ČR (predtým ČSAV) v Brne a pedagogicky pôsobí aj na brnianskej univerzite. Bola členkou autorského kolektívu Českého jazykového atlasu, v súčasnosti spolupracuje na príprave Slovníka nářečí českého jazyka a Slovníka pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku; na svojom konte má okrem iného aj množstvo odborných článkov v domácich zborníkoch a periodikách.

Monografia je prvým uceleným opisom slootovrby predmetných nářečí. Vychádza z bohatého materiálu, ktorého gros autorka získala v rokoch 1985-1988 priamym terénnym výskumom východomoravskej nářečovej oblasti (okrem tzv. kopaničiarskych nářečí, ktoré vzhľadom na slovenskú kolonizáciu v 17. a 18. storočí obsahujú niekoľko pre české dialekty nepríznačných prvkov). Tento výskum prebiehal na základe špeciálne zostaveného dotazníka, ktorý sa pre svoju obsiahlosť (995 otázok), žiaľ, do publikácie nedostal.

Nářečové tvorenie slov bolo až do 60. rokov 20. storočia skôr na okraji záujmu českej (a slovenskej) jazykovedy (hoci to, samozrejme, neznamená, že k tejto téme neexistovali žiadne príspevky). Oživenie v tomto smere vyvolali práce Miloša Dokulila *Tvoření slov v češtině* (1. Teorie odvozování slov a 2. Odvozování podstatných jmen), predstavujúce doslova prelom v chápaní a postavení slootovrby v rámci lingvistiky u nás. Odttedy sa jej pri opise českých nářečí venovalo viacero autorov, žiaľ, špecifické monografie, ktoré začali k tejto problematike vznikať (M. Racková, K. Fic) zostali v rukopise.

Aj predstavovaná monografia vychádza z teórií M. Dokulila. Je hlbkavým rozpracovaním dizertačnej práce autorky, ktorá sa vyznáva, že vo svojom diele do istej miery nadväzuje na dizertačnú prácu Karla Fica *Tvoření slov v hanáckých nářečích*. Skúmané nářečové deriváty pritom konfrontuje so stavom v spisovnom jazyku opísaným v Slovníku spisovného jazyka českého, príp. Mluvnici češtiny 1 a 2, a často aj s výsledkami doterajšieho výskumu na danom území, obsiahnutými napr. v Českom jazykovom atlase, ale aj v starších prácach zameraných na východomoravské dialekty.

Cieľom práce je „postihnout slootovrbu východomoravských dialektů jako systém vnitřně spjatý s ohledem na jazykovězeměpisnou situaci“ (s. 14). Napriek objektivným ťažkostiam sa snaží aj o posúdenie miery synchronnej produktivity pozorovaných procesov. Všíma si aj slootovorné archaizmy, no nevyhýba sa ani novším útvarom, ktoré nářečia často preberajú už „hotové“, napr. z jazyka spisovného.

Predmetom opisu sú slová slootovorne motivované. Skúmaný materiál obsahuje približne 3 000 substantív, 1 400 adjektív, 1 700 sloviess, 1 200 adverbii, 40 zámen, 40 čísloviek a 20 predložiek a tvoria ho najmä apelatíva, propriá sú zastúpené len okrajovo. Samozrejmosťou je výklad významu menej známych dialektizmov. Tam, kde je to potrebné, sa pripája aj štylistická charakteristika zameraná na expresívnosť, príp. terminologickosť.

Základné členenie práce sa opiera o kategóriu slovného druhu, pričom každú kapitolu uvádza stručná cha-

rakteristika obsahujúca informácie o onomaziologických kategóriách, slootovorných postupoch a pod. Kapitoly venované substantívam, adjektívam a adverbiiám sú aj vnútorne organizované podľa slovnodruhovej príslušnosti slootovorného základu. Ďalšie delenie materiálu zohľadňuje podľa potreby sémantické, gramatické i formálne hľadiská; tento model jeho usporiadania považujeme za veľmi praktický a prehľadný.

Súčasťou opisu je okrem iného aj prehľad vybraných slootovorných synonym a tautonym. Jazykovo-zemepisnú situáciu dôležitých slootovorných javov ilustruje spolu až 82 máp, pričom v niektorých prípadoch je výklad k nim obohatený aj o stručnú informáciu o stave v slovenských nářečiach, ako ho zachytáva 2. a 3. zväzok Atlasu slovenského jazyka. Vzhľadom na tému práce oceňujeme aj veľmi nápomocné retrográdne a (pri slovesách a zámenách) abecedné indexy skúmaných výrazov zaradených na konci jednotlivých kapitol, ako aj abecedný register slootovorných formantov, uvedený v prílohe.

Napriek tomu, že bez výhrad akceptujeme autorkino právo na vymedzenie rozsahu i dosahu jej výskumu a jej dôvody na vylúčenie nářečí tzv. kopaničiarskeho typu (nářečí pásu obcí pri hranici so Slovenskom, ležiaceho orientačne na juh od Uherského Brodu), dovoľujeme si tvrdiť, že výhody tohto kroku neprevážili nad trochu nepríjemným faktom narušenia rovnomernosti zastúpenia celého územia východomoravskej nářečovej skupiny.

Spôsob podania dodatočnej informácie k mapám o situácii v slovenských nářečiach by podľa nás zniesol prehodnotenie. Namiesto všeobecného opisu mapy Atlasu slovenského jazyka, obsahujúcej údaje z celého nášho územia, by sme navrhovali zamerať sa iba na príslušnú časť západoslovenských nářečí, čo by umožnilo lepšie zdôrazniť priestorovú kontinuitu, príp. nekontinuitu pozorovaného slootovorného javu.

Monografia *Tvoření slov ve východomoravských nářečích* je dôležitým a veľmi podnetným počínom nielen v rámci českej, ale aj širšej slovanskej dialektológie. Hoci vzhľadom na stále ešte slabú rozpracovanosť tejto problematiky sa sama autorka vyjadruje, že „melze tyto popisy považovat za rovnocenné s popisy ostatních jazykových plánů“ (s. 238), precíznosť a fundovanosť jej prístupu umožňujú odbornému publiku kvalitne si doplniť obraz o tejto veľkej a vnútorne diferencovanej skupine českých dialektov. Nazdávame sa, že môže smelo poslúžiť ako inšpirácia pre ďalšie podobné opisy nářečí v Českej republike i na Slovensku.

Martin Chochol

GRENAROVÁ, R.: Jednoduché ustálené komparace s antroponymy a spojkou jako-kak v češtině a ruštině.

Brno : Masarykova univerzita 2011. 246 s.

Cieľom práce R. Grenarovej je porovnávací analýza českých a ruských ustálených prirovnaní, ktorých kon-

štantnými štruktúrnymi prvkami sú antroponymické komponenty a prirovnávacie spojky *jako* a *как*. Jazykový materiál, ktorý predstavuje spolu 275 jednotiek skúmaného typu frazém, autorka získala excerpciou frazeologických, etymologických, výkladových, frekvenčných, synonymických a prekladových slovníkov, z on-line slovníkov prístupných na internetových stránkach, z databáz obidvoch národných korpusov, ako aj z vedeckých a odborných publikácií, štúdií, článkov a publicistických textov.

Súčasť recenzovanej monografie okrem úvodu (s. 8-10), záveru (s. 183-186), ruského resumé (s. 187-190) a bibliografie (s. 191-207) tvorí desať príloh, v ktorých R. Grenarová cituje excerpované zdroje (s. 208-210), uvádza klasifikáciu prirovnaní s antroponymickou zložkou (s. 211-222), podáva prehľad analyzovaných frazeosémantických poli členených podľa výskytu antroponým v obidvoch porovnávaných jazykoch (s. 223-234), pripája súbory ruských mužských (s. 235-236) a ženských rodných mien (s. 237) patriacich do frazeosémantickej podskupiny *hlipost'* a zoznam abreviátúr použitých v texte (s. 238-239).

Autorka okrem spomínaných pasáží rozdelila prácu do siedmich kapitol. V prvej (*Frazeologie jako lingvistická disciplína*, s. 11-21) sa venuje všeobecnej charakteristike frazeológie a frazeodidaktiky. Pri identifikácii základných znakov frazeológie a vlastností frazém sa opiera najmä o teoreticko-metodologické východiská českých a ruských lingvistov, no cituje tiež práce slovenských frazeológov, napríklad P. Ďurča, M. Jankovičovej, E. Kučerovej, J. Mlacka, E. Smieškovej a ďalších. Teoretický úvod do problematiky predstavuje aj druhá kapitola (*Jednoduché ustálené komparace s antroponymy a spojkou jako-как в češtině a ruštině*, s. 22-46), v ktorej úvode autorka komentuje formálnu a sémantickú stránku skúmaného typu prirovnaní. Z hľadiska významu tieto jednotky charakterizuje ako „ucelenou logicko-sémantickú skupinu utvorenú podľa abstraktného logického modelu“ (s. 36) a za ich jadro pokladá antroponymá, ktoré „stojí napravo od komparátora *jako-как*“ (s. 37). Nasledujúce dve podkapitoly prinášajú prehľad viacerých klasifikácií vlastných mien. Hoci ruská onomaziologická škola obyvateľské mená, pomenovania príslušníkov národov a etnických skupín neposudzuje ako vlastné mená, R. Grenarová, vychádzajúc z vnútorného členenia antroponomastiky podľa R. Šrámk, pokladá za antroponymá takisto skupinové pomenovania osôb, t. j. obyvateľské mená, etnonymá a rodové mená. To jej umožňuje zaradiť do výskumu aj ruské komparácie typu *быть хитрый как сто китайцев, мудрый как старый индеец, размазанный как индеец, свободен как негр (кубинец) в Африке, умирят как новгородцев, ловкий как Хлестаков* a pod.

Za ťažisko práce a podstatu systemizácie excerpovaného materiálu treba považovať jeho usporiadanie do piatich frazeosémantických poli na základe sémovej analýzy, t. j. podľa zhodného denotatívneho významu. Ide o rozčlenenie frazém do vecnovýznamových, resp. tematických celkov, ktoré sa vo frazeológii označovali aj ako *frazeologické hniezda* (J. A. Gvozdariov), *sémanticko-tematické skupiny* (A. I. Molotov), *frazeosémantické skupiny*

(A. D. Rajchštejn), *sémantické polia* (S. M. Pankratova). V. M. Mokijenko v tejto súvislosti hovorí o *tematicko-ideografickom opise frazém*. Ž. Finková-Arsovská pri lexicografickom spracovaní komparatívnych frazém v chorvátčine a ruštine vychádzala z ich *konceptuálnej analýzy*. Slovenskí frazeológovia pracovali napríklad s pojmami *archiséma* (F. Miko), *deskriptory*, *hypertaxóny*, *taxóny* (P. Ďurčo), *frazeosémantické polia* (M. Jankovičová) a pod. R. Grenarová skúma české a ruské komparácie so záväzne prítomnou antroponymickou zložkou v rámci frazeosémantického makropola *человек* s osobitným zameraním na logicko-sémantické celky: 1) *зевнешек человека*; 2) *повahové vlastnosti человека*; 3) *rozumové schopnosti a způsoblost человека*; 4) *физické možnosti a stav, доvedности a чинност человека*; 5) *majetkové a sociální poměry человека*, ktoré člení na ďalšie skupiny a podskupiny. Pri každom frazeosémantickom poli sleduje pôvod a motiváciu vybraného typu českých a ruských komparatívnych jednotiek, zhody a rozdiely v ich sémantike, možnosti synonymického, prípadne blízkeho alebo opisného vyjadrenia významu z pohľadu lexikálnej sémantiky. Osobitne skúma problematiku frazeologickej ekvivalencie, najmä skutočnosť, či v pozícii jadra prirovnania, za ktoré v zhode s F. Čermákom pokladá komparátum, figuruje vlastné meno.

Autorka v tretej kapitole (*Frazeosémantické pole „зевнешек человека“ в русских а českých jednoduchých ustálených komparacích se spojkou jako-как a s antroponymy*, s. 47-72) z celkového počtu 73 jednotiek zaznamenáva zhodu, t. j. prítomnosť antroponyma v obidvoch jazykoch pri 44 prirovnaniach, napríklad (*у него борода как у Черномора – (быť fousatý) mít fousy jako Krakonoš*). Charakteristiku vonkajšieho vzhľadu človeka vyjadruje 35 komparácií, ktorých antroponymický komponent sa vyskytuje iba v ruskom jazyku, porovnaj (*быть как аран, (быть) как Баба-Яга, (быть) чистая как Снегурочка*). V ruštine podľa zistení autorky neexistuje pendant s antroponymickou zložkou v prípade 37 českých prirovnaní, sú to napríklad frazémy *быть (nahý) jako Adam, koukat jako Babinský (Babinskej)*, *быть (zarostlý) jako Ezau* a pod. Komparácie tohto tematického okruhu člení do troch skupín: 1) *зевнешек человека celkově*, 2) *облиček человека, rysy обличеje*, 3) *postava человека*, ktoré sú na základe dištingtívnych príznakov (farba pleti, vysoký vek, výraz tváre atď.) usporiadané do ďalších deviatich podskupín.

Najpočetnejší súbor prirovnaní predstavuje štvrtá kapitola (*Frazeosémantické pole „повahové vlastnosti человека“ в русских а českých jednoduchých ustálených komparacích se spojkou jako-как a s antroponymy*, s. 73-125). Ide o 91 jednotiek, ktoré sa podľa charakteru povahových čŕt (záporné, kladné, neutrálné) členia na tri skupiny a tie sa v nadväznosti na priradené sémy, t. j. konkrétne povahové vlastnosti (krutosť, ľstivosť a pokrytectvo, prchkosť, zloba a zlosť, nerozhodnosť, žiarlivosť, bezradnosť a rozpačitosť, vernosť, spravodlivosť, pracovitnosť, výrečnosť, neschopnosť, zvedavosť atď.) diferencujú na 41 podskupín. Najväčšiu skupinu tvorí 61 jednotiek (36 ruských, 25 českých), ktoré poukazujú na negatívne rysy ľudskej povahy. Autorka registruje 14 prirovnaní s identickým antropony-

mom, napríklad *умывать руки как Пилат – мýt si ruce jako <Pontský> Pilát*. V iných prípadoch je vlastné meno prítomné iba v jednom z jazykov, porovnaj podskupinu „prolhanosť a klam“ *свистеть как Троикий – lhát jako když tiskne alebo обмануть как Виговский (Муговский) Москву*, t. j. ľahko oklamať niekoho a i. Desať podskupín reprezentuje iba jeden exemplifikát, ako sú: *(быть) самовлюбленный как Нарцис – zhlížet se в собě jako Narcis* (márnivosť), *быть как Плюшкин – být jako křeček* (hrabivosť), *вести себя как Тарзан в джунглях – chovat se jako на паствě (невыучаносť)* a ďalšie.

Piata kapitola (*Фразеосемантическое поле „rozumové schopnosti a způsoblost člověka“ в русских и чешских простых установленных сравнениях с помощью как-как а s antroponymy*, s. 126-138) súvisí s intelektuálnymi schopnosťami človeka a mapuje výskyt prirovnaní, ktoré vyjadrujú rôzne stupne ľudskej spôsobilosti myslieť, uvažovať, vzdelávať sa atď. Patrí tu 14 komparatívnych frazém. Sú rozdelené do dvoch skupín podľa úrovne intelektu a danosti jednotlivca, pričom pri ich charakteristike sa venuje najväčšia pozornosť podskupine „hlúposť“, napriek tomu, že obsahuje iba prirovnania *быть как Емеля-дурачок (Иванушка-дурачок, Иван-дурак) – být jako hloupý Honza* a *быть как умная Машиа* (o veľmi hlúpej, naivnej žene).

Predmetom výskumu šiestej kapitoly (*Фразеосемантическое поле „физические возможности и состояние, доведенности и деятельность человека“ в русских и чешских простых установленных сравнениях с помощью как-как а s antroponymy*, s. 139-170) je 67 prirovnaní. Z tohto počtu má 15 dvojíc vo svojom zložení totožné vlastné mená, ktoré sú v oboch jazykoch nositeľmi zhodnej sémantiky, porovnaj *сильный как Гераклес – silný jako Herkules*, *бродить как вечный Жид (Азасфер) – bloudit jako věčný Žid (Ahasver)*, *играть как Паганини – hrát jako Paganini* a i. Naopak 39 komparácií vystihuje prostredníctvom antroponyma konkrétne národné špecifiká, napríklad *сильный как Силыч – silný jako Bivoj*, *добиться (проиграться, сгинуť) как швед под Полтавой (француз под Москвой) – dopadnout jako sedláci u Chlumce, у него как Буденного первая конная во рну (mať vyprahnuté ústa), бēhat jako Заторек – быстроногий как олень* a pod.

Záverečná, siedma kapitola (*Фразеосемантическое поле „majetkové а sociální poměры člověка“ в русских и чешских простых установленных сравнениях с помощью как-как а s antroponymy*, s. 171-182) predstavuje súbor 26 prirovnaní. Sú rozdelené do dvoch skupín, ktorých vymedzenie vyplýva z názvu kapitoly. Autorka konštatuje zhodu v komponentovom obsadení pri 18 jednotkách, porovnaj *беден как Лазарь – chudý jako Lazar, богат как Крез – bohatý jako Krésus, жить как Иванушка на печи – mít se <někde> jako Honza za pecí* atď. Na rozdiel od ruštiny sa antroponymický komponent nevyskytuje v zložení ôsmich českých komparatívnych frazém, napríklad *как Мамай прошел (zanechať veľký neporiadok; spôsobiť chaos, spúšť)*, *смыт как Егорьевская гора* (o hojnosti а blahobyte) alebo *нужен как пале Римскому значок ГТО – je mu to platný jako koňovi klobouk (mrtvýmu zimník)*, kde sa

pod abreviatúrou ruskej jednotky ukrýva nápis na odznaku udeľovanom za mimoriadny pracovný, prípadne športový výkon v tridsiatych rokoch 20. storočia, ktorého neskrátená podoba znela „Готов к Труду и Обороне СССР“.

Ustálené prirovnania majú vo frazeologickom fonde každého prirodzeného jazyka jedinečné postavenie nielen svojou početnosťou, ale aj tým, že v rámci relatívne stabilnej trojčlennej schémy tvoria takmer neobmedzené množstvo štruktúrnych podtypov. Monografia R. Grenarovej prináša ucelený pohľad na miesto, existenciu а fungovanie súboru týchto jednotiek v dvoch geneticky príbuzných jazykoch. Z hľadiska porovnávacej slovanskej frazeológie je pozoruhodné už samotné množstvo zhromaždeného materiálu (147 ruských а 128 českých frazém), ktorých spoločným menovateľom je ich komparatívny charakter vyjadrený prostredníctvom spojok *jako а как*, ako aj obligatórne prítomný antroponymický komponent. Autorka jednotlivé komparatívne frazémy interpretuje vždy na pozadí historického, kultúrno-spoločenského, geopolitického i religiózneho kontextu. Recenzovaná práca preto predstavuje prínos pre výskum frazeológie, zároveň môže slúžiť ako frazeodidaktická príručka alebo praktická študijná pomôcka v oblasti translatológie či lingvoreálii tak pre bohemistov а rusistov, ako aj pre všetkých, ktorí majú záujem bližšie spoznať dejiny, tradície, duchovnú а materiálnu kultúru, životný štýl, teda mimojazykovú sféru dvoch slovanských národov.

Mária Dobříková

KEBER, J.: Slovar slovenskih frazemov.

Lubľana : Založba ZRC SAZU 2011. 1158 s.

Frazeologický fond slovinčiny je čiastočne spracovaný v diele *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, no slovinčine, rovnako ako slovenčine, doposiaľ chýbal komplexný výkladový frazeologický slovník. Zmenilo sa to minulý rok, keď slovinšú а slovanšú lexikografiu obohatil *Slovar slovenskih frazemov*, ktorý je výsledkom viac než desaťročného úsilia Janeza Kebera. Ak však vezmeme do úvahy autorovu prácu na predchádzajúcich monografiách, štúdiách а odborných článkoch, možno povedať, že je vyústením jeho celoživotnej vedecko-výskumnej orientácie. J. Keber sa ako pracovník Ústavu slovinského jazyka Frana Ramovša Slovinskej akadémie vied а umenia venoval predovšetkým onomastike а frazeológii. Je autorom monografií *Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem* (1988, 1996, 2001 а 2008 s podtitulom *Onomastični kompandij*), *Živali в prispodobah 1. а 2.* (1996, 1998), spoluautorom *Slovníka slovinského spisovného jazyka 1.-5.* (1970, 1975, 1979, 1985, 1991) а slovníkovej časti *Slovinského pravopisu* (2001).

Recenzovaný slovník obsahuje viac ako 5000 frazém. Autor v Predslove (s. 7-13) uvádza, že jeho cieľom bolo zostaviť slovník s jednoduchou а prehľadnou štruktúrou. Zachytáva v ňom, na príkladoch ilustruje а z hľadiska významu

i pôvodu vysvetľuje slovinské frazémy, ktoré sa vyskytujú v spisovnom, ako aj v hovorovom jazyku vo všetkých oblastiach života. Pri jeho tvorbe sa snažil poučiť zo skúseností a chýb tvorcov už existujúcich frazeografických diel (s. 8). Ako vzor mu poslúžili viaceré inojazyčné slovníky, napríklad *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić, 1982); *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten* (Drosdowski – Scholze-Stubenrecht, 1992); *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání; Výrazy neslovesné; Výrazy slovesné* (Čermák a kol., 1983, 1988, 1994), *Russkaja frazeologija. Istoriko-etimologičeskij slovar* (Birich – Mokijenko – Stepanova, 2005); *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (Fink Arsovski a kol., 2006).

Autor sa v predslove venuje vymedzeniu základnej jednotky frazeológie (*frazeološka enota, frazem*). Uvádza, že frazeologické jednotky, resp. frazémy „sú ustálené spojenia slov, ktorých významy nemožno, prípadne iba čiastočne možno odvodiť z významov ich komponentov a ktoré majú spravidla konštantnú, v ojedinelých prípadoch aj premenlivú štruktúru“ (s. 9). Vychádza zo širšieho pochopenia frazeológie a za frazémy pokladá všetky ustálené slovné spojenia, teda i terminologické, ako aj jednotky s vetnou či súvetnou štruktúrou. Napriek tomu, že prisloviam, porekadlám a okrídleným výrokom sa podľa mienky autora majú venovať osobitné slovníky, niekoľko z nich z dôvodu ich aktuálneho používania zaradil do slovníka. Rovnaký argument sa vzťahuje aj na slovníkové spracovanie nevelkého počtu pragmatických (hodnotiacich) a tzv. gramatických frazém, ktoré majú v každom jazyku veľmi špecifické postavenie a ich identifikácia je problematická najmä z hľadiska frazeologickej ekvivalencie.

Autor pred slovníkovou časťou uvádza zdroje, z ktorých čerpal frazeologický materiál (s. 13). Boli to: korpus Ústavu slovinského jazyka (viac ako 6 miliónov excerpčných listkov), nárečová kartotéka a elektronická zbierka *Nova beseda* Ústavu slovinského jazyka F. Ramovša Slovinskej akadémie vied a umenia v Ľubľane, materiál Ústavu slovinskej etnografie (prislovie, porekadlá, frazeológia), internetové vyhľadávače *Google*, *Najdi.si*, *Razvezani jezik*. Ďalej uvádza výberovú bibliografiu slovinskej (s. 14–24) a cudzojazyčnej frazeologickej literatúry (s. 24–26), ktorou sa inšpiroval pri tvorbe slovníka, ako aj zoznam skratiek a symbolov (s. 27–28) použitých v texte.

Frazeologický materiál je v súlade s ustálenou praxou usporiadaný podľa abecedného a gramatického princípu. Frazémy sú uvedené v abecednom poradí podľa heslových (kľúčových) slov. Uvádzanie kľúčových komponentov sa riadi morfológickým princípom v tomto poradí: podstatné mená, prídavné mená, slovesá, prislovky, zámená a číslovky. Každá jednotka sa uvádza toľkokrát, koľko plnovýznamových zložiek obsahuje. Vymedzenie významu frazémy a všetky ďalšie časti hesla sa však v slovníku uvádzajú iba raz, pri hlavnom heslovom slove. Pri heslových slovách, ktoré sú súčasťou veľmi veľkého počtu frazém, napríklad *glava, srce, biti, dati, imati* sa tiež dodržiava spomínaný morfológický princíp, pričom v rámci jednotlivých slovných druhov sa takisto uplatňuje abecedné poradie. Výnimku predstavujú menné a desub-

stantívne zložky frazém, ktoré sú vždy hlavnými heslovými slovami.

Kvôli prehľadnosti sú jednotlivé časti hesiel spracované rôznymi typmi a veľkosťami písma. V prvej časti sa podáva komplexná frazeografická charakteristika slovinskej frazémy. Obsahuje kľúčové slovo hesla (umiestnené vo farebne odlišenom pruhu a vysádzané väčším tučným typom písma), heslo (vysádzané menším tučným typom písma), štylistické kvalifikátory (uvádzané v šikmých zátvorkách obyčajným typom písma), definíciu, t. j. vymedzenie významu frazémy (vysádzanú kurzívou) a príklady, ktoré ilustrujú výskyt frazémy v texte (uvádzané obyčajným typom písma). Fakultatívne komponenty sa zaznamenávajú v hranatých zátvorkách, napríklad *biti* nepopísan list [papierja], *križ* je [s kom/čim], *držati* se [kôga/česa] kot klôp [kôže] a pod. Varianty, t. j. navzájom zameniteľné komponenty frazém sú uvedené v okrúhlych zátvorkách, napríklad (kâkor) sôd brez dna, posláti kôga po april(a), ráj na zemlji (Zemlji) a i. Časti hesla, ktoré obsahujú informáciu o vzniku alebo pôvode frazém a ich cudzojazyčné ekvivalenty, sú označené špeciálnymi symbolmi.

Slovníkové heslo, v ktorom je frazéma spracovaná podľa vyššie uvedených kritérií, obsahuje: 1) frazému vo východiskovom, čiže základnom tvare, 2) kvalifikátory označujúce štylovú príslušnosť a aktuálnosť používania frazémy, 3) gramatické a iné označenia, 4) vysvetlenie významu, resp. viacerých významov frazémy, v prípade existencie aj jej synonymá, antonymá, významovo zhodné alebo podobné frazémy či jednoslovné výrazy, ktoré z nej vznikli, 5) príklady výskytu frazémy v texte získané z kartotéky *Slovníka spisovného slovinského jazyka*, z elektronickej zbierky *Nova beseda*, z internetových stránok, ako aj ďalších písomných a ústnych zdrojov, 6) údaje o pôvode a motivácii vzniku frazémy – táto informácia je fakultatívna, autor ju uvádza len vtedy, ak je pôvod frazémy už objasnený, resp. ľahko zisteniteľný, 7) frazeologické ekvivalenty v iných jazykoch (angličtina, nemčina, francúzština, ruština, taliančina, chorvátčina a ďalšie slovanské jazyky), prípadne len v tých jazykoch, ktoré zohrávajú úlohu pri interpretácii pôvodu alebo motivácii vzniku frazémy.

Janezovi Keberovi sa podarilo splniť stanovený cieľ. Vytvoril slovník, ktorý zachytáva nielen knižné, ale aj hovorové frazémy súčasnej slovinsčiny, pričom ich ilustruje výstižnými príkladmi z umeleckej literatúry, z tlaču či internetových stránok. Pre používateľov slovníka je veľmi užitočné uvádzanie synonymných a antonymných jednotiek, etymológie frazém a ich cudzojazyčných ekvivalentov, čo stavia slovinský frazeologický fond do širšieho európskeho kontextu. Zahraniční používatelia slovníka iste ocenia fakt, že heslové slová, ako aj frazémy, sa píše s prízvukmi.

Isté výhrady treba spomenúť v súvislosti s citovaním inojazyčnej literatúry, napríklad dielo *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* sa uvádza ako *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (s. 8–9) alebo *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* sa cituje ako *Hrvatsko-slavensko rječnik poredbenih frazema* (s. 9).

Problematické je však zaznamenávanie cudzojazyčných ekvivalentov. Pokým v niektorých jazykoch ide zväčša o chyby z nepozornosti, porovnaj slovinskú frazému *priti s pravo barvo na dan* a jej anglický a ruský ekvivalent – *to show one's true colours*, správne *to show one's true colours* a *raskryt karty*, správne *raskryt' karty* (s. 59), pri českých a slovenských ekvivalentoch sú pomerne časté ortografické chyby, najmä nesprávne uvádzaná kvantita a diakritické znamienka. Niekoľko príkladov v češtine: *býti do práce jako chrt*, *být pracovitý jak lev*, *být pracovitý jak drak* (s. 133), *staré jako lidstvo samo* (s. 140), *velkého formátu* (s. 207; autor v tomto prípade neuvádza základný tvar frazémy, t. j. *velký formát*, resp. *člověk velkého formátu*), *mít [v hlavě] o kolečko mň* (s. 355), *dostat košičkem* (s. 383), *dávat někomu na křidu* (s. 405), *tvrdý jako křemeň*, správne *jako křemen* (s. 406) a mnohé ďalšie. Niekoľko slovenských príkladov: *zapsóbit' ako bomba* (s. 98), t. j. *zapôsobiť ako bomba*, *býť [sladký] ako cukor* (s. 126), *byť do roboty ako sršeň* (s. 133), *krotký ako beránek* (s. 293), namiesto *ako baránok*, *opitý ako duha* (s. 507), *medové tyždne* (s. 517), *biedny ako kostolná myš* (s. 531), *mriet ako muhy*, správne *mrieť ako muchy* (s. 561), *správaj sa ako stará panna* (s. 579), *sypat piesok do očí* (s. 683), správne *sypať niekomu piesok do očí* atď.

Možno predpokladať, že dôvodom citovaných odchýlok od normy bol nedostatok redaktorov, resp. spolupracovníkov či rodených používateľov jazyka, ktorí ich mohli odstrániť počas rukopisných alebo tlačiarenských korektúr. *Slovar slovenskih frazemov* je však napriek tomu veľkým prínosom pre slovinskú i zahraničnú frazeológiu a frazeografiu. Tak pre laickú verejnosť, ako aj pre odborníkov z radov lingvistov sú Keberove fundované interpretácie o motivácii vzniku a pôvode slovinských (aj inojazyčných) frazeologických jednotiek obohacujúcim zdrojom poznania o histórii, kultúre, tradíciách, spôsobe života a uvažovania Slovincov, čo sa prostredníctvom jedinečných metaforických obrazov a predstáv premietlo do ustálených slovných aj vetných spojení, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť slovinského jazyka.

Svetlana Kmecová

ROHÁRIK, P.: Terminológia remeselníckej výroby a jazyk štúrovského obdobia Slovákov v Nadlaku. II. a III. časť.

Ed. V. Patráš. Banská Bystrica :

Univerzita Mateja Bela Fakulta humanitných vied 2010. 420 s.

Pre Pavla Rohárika, rodáka z Nadlaku, je výskumu slovenských nárečí v Rumunsku centrálnym vedeckým zameraním niekoľko desaťročí. Predkladaná publikácia o terminológii remeselníckej výroby je logickým (hoci nie samozrejým) vyústením jeho vedeckej práce, v ktorej venuje systematickú pozornosť výskumu komunikácie

Slovákov (starousadlíkov a ich potomkov) v Nadlaku. Touto publikáciou autor nadväzuje na prvú časť diela *Terminológia remeselníckej výroby v Nadlaku. I. Remeslá zamerané na potreby poľnohospodárskej výroby*, ktorá vyšla v podobe knižnej monografie v roku 1988 v Matici slovenskej. Predstavuje široko koncipovaný projekt základného výskumu terminológie remeselníckej výroby v Nadlaku (s. 11).

V úvodných štúdiách *Z dejín Slovákov v Nadlaku*, v ktorej faktograficky dokladá sformovanie novej slovenskej enklávnej komunity pozostávajúcej z pôvodných obyvateľov stolic stredného Slovenska, a *Systémová charakteristika jazyka Slovákov* dokumentuje autor skutočnosť, že slovenčina bola už v predštúrovskom a štúrovskom období, podobne ako iné kultúrne slovanské aj neslovanské jazyky, jazykom identickým, autochtónnym, individuálnym a plne vývojaschopným (s. 11). „Svojský jazyk Slovákov v Nadlaku je doteraz zachovaným dôkazom toho, čo Ľudovít Štúr dobre spoznal a odhadol: uzákonil iba to, čo sa historicky spontánne a životaschopne vytvorilo. (...) Štúrom vyvolený a uzákonený slovenský jazyk ešte aj dnes môže a mal by byť pre Slovákov dobrým inšpiračným zdrojom.“ (s. 11) Táto slovenská enkláva vznikla po kolonizácii na začiatku 19. storočia a doteraz takmer nenarušene zachovala nárečovú podobu jazyka. Publikácia tak sleduje aj národno-vedumovacie a kultúrno-spoločenské pozadie v multikultúrnom prostredí, v ktorom sa jazyk nevyhnutne chápe ako etnognostifikatívny fenomén.

Výsledky dialektologicky zameraného výskumu opisujú predovšetkým zvukovú stránku sledovaného nárečia a jeho slovnú zásobu, v ktorej centre stojí terminologická problematika. Autor upriamuje pozornosť na javy, ktoré sa najviac odlišujú od spisovnej normy. Na rozsiahlom priestore (420 strán) sleduje problematiku terminológie na pozadí charakteristiky hláskoslovnia, tvaroslovnia a slovných zásob, predovšetkým derivačných postupov.

P. Rohárik na pozadí svojich výskumov oproti Š. Ondrušovi a J. Štolcovi konštatuje, že hláskový systém tohto nárečia nepodľahol vplyvu v meste žijúcich ani okolitých etnických skupín, čo dokazuje nahrádzanie rumunských hlások či akcentu paralelami z inventára domáceho vokálického systému (prípady ako rum. *vázut* či rum. *pádura* oproti *padúra*, s. 17). Oproti spisovnému jazyku je príznačná prítomnosť piateho diftongu *io* s osobitým postavením. Uvedené príklady ako *d'iouka*, *pol'iouka* poukazujú na dispalatalizáciu vokálu *e* > *o*, ktorá sa vykonala v strednej slovenčine v rozmedzí 13.-16. storočia (doklad *d'ioyka* u R. Krajčoviča, 1988, s. 48; zmena *jeu* > *jou* v stredoslovenských nárečiach aj u E. Paulinyho, 1953, s. 229). Autor v tejto časti detailne uvádza prípady zamieňania vokálov a diftongov a konsonantov v slovnom základe bežne používanej lexiky oproti spisovnému jazyku (napr. *á* > *a rano*, *zahrada*; *á* > *ia riasť*; *ie* > *a prúta*, *tňa*; *ie* > *ia hrmenia*, *jedenia*; *o* > *a kacúr*; *o* > *0 kľása*, s. 17-19; *č* > *š šalamáda*; *m* > *b darobní*; *l'* > *u dosiau*, *poťiau*, s. 26-28). Zároveň dokladá nepripravenosť vokálu *é* (len v *dcéra*, avšak s výrazne obme-

dzenou frekvenciou) či minimálne uplatňovanie diftongu *iu* vo vokalickej systéme sledovaného jazyka, čo pripomína zásady uplatnené v štúrovskej kodifikácii. Z vývinových tendencií pripomína realizáciu pôvodnej psl. skupiny **ort, *olt* po metatéze v podobe *rat, lat*. Sleduje aj uplatnenie suprasegmentov ako kvantita, príp. iných javov, ako napr. neutralizácia kvantity, pri ktorej konštatuje dôslednejšie uplatňovanie, ako je to v slovenskej spisovnej kodifikácii (vyššie uvedené príklady *prúta, trňa* dokladajú striktné uplatnenie neutralizácie kvantity, ktoré je známe z centrálnej strednej slovenčiny). Ďalej dokladá znelostnú asimiláciu, výslovnosť niektorých spoluhlások a konsonantických skupín (predovšetkým ich redukciu, s. 28-30), prítomnosť protetických hlások *h, i, j*, v či zvýšenú prítomnosť konsonantov *dz, dž*.

Sledované nárečie sa vyznačuje mäkkosťou. Autor si všima predovšetkým výslovnosť protikladu *l – l'*, osobitnú pozornosť venuje mäkkej spoluhláske *l'* a kolísaniu pri jej individuálnej výslovnosti, predovšetkým kolísanie od *l* až po *l'* v skupinách *le, li, lia, lie*, prípadne *liu* (s. 24), pričom nesúhlasí s názorom, že by v uvádzaných pozíciách mäkké *l'* celkom absentovalo. Túto skutočnosť dokladuje množstvom tvarových / tvarotvorných pozícií. Dokladuje aj epentetické *l'* a prítomnosť mäkkého *l'* v tvaroch 3. os. pl. sloves typ *koľu, pošľu* (s. 26). Pozíciu tvrdého *l* nahrádza v nárečí obojpermé *μ*.

Pri slovotvorných procesoch sleduje predovšetkým tie, ktoré prevládajú, teda prefixáciu a sufixáciu. Autor poukazuje na charakteristické prípady, pričom si všima tie slovné druhy, ktoré sa pokladajú zo slovotvorného hľadiska za najzložitejšie a zároveň vzhľadom na jednotlivé nárečia za najrozmanitejšie – substantíva, adjektíva, verbá, pri ostatných slovných druhoch sa uvádzajú jednotlivé charakteristické nárečové tvary. Spomenieme len napr. absenciu sufixu *-ec* oproti dominancii prípony *-an, -čan* a jej variantmi pri tvorení obyvateľských mien (substantíva, maskulína), trojtvarosť pri ženských rodinných priezviskách typu *Žolnaja – Žolnajička – Žolnaja-va* (s. 33), tvorenie mien detí pomocou prívlastňovacích tvarov na *-ovo, -ova, -ou, -ich* (*Bujtárovo, Mazúchova, Ročkárou, Igrickich*, s. 33-34). V súlade s tematickým zameraním si autor všima predovšetkým skupinu slovotvorných sufixov používaných pri tvorbe mien osôb činiteľského významu, pomenovaní zamestnania, názvy nositeľov vlastností aj ich ženské podoby. Pri cudzích príponách konštatuje obmedzený výskyt. Upozorňuje na príponu *-ista* a tendenciu k jej výslovnosti v podobe *-išta* (s. 39). V rámci kompozície vzhľadom na nízku frekvenciu výskytu tohto procesu v sledovanom materiáli uvádza len niekoľko prípadov. Pri sufixálnom tvorení názvov vecí, nástrojov a predmetov sa konštatuje absencia sufixov *-tko, -ek, -ček* a dominantné postavenie prípon *-dlo, -ok, -čok* (s. 39). Publikácia sleduje aj tvorenie názvov zvierat, mláďat a rastlín, miesta, vlastností, deja, hromadené, zdobené a zveličené názvy, tvorenie vzťahových, vlastnostných a akostných adjektív, verbálna slovotvorba sa charakterizuje na pozadí vyčlenenia troch skupín – predmetové, podmetové a predponové slovesá, pričom

autor neopomína tvorenie slovesných tvarov vyjadrujúcich trvajúcu alebo opakujúcu sa činnosť. Osobitná kapitola je venovaná tvoreniu prísloviek (s. 34-53).

Gramatická štruktúra slovných druhov sa v publikácii zaznamenáva prostredníctvom sústavy pádových prípon pri jednotlivých vzoroch s poukázaním na rozdiely oproti spisovnej norme. Sleduje sa variantnosť a produktivita jednotlivých deklináčnych typov, pričom pozornosť sa upriamuje na jednotlivé osobitosti – na prítomnosť deklináčnych typov *gazda* pri živ. skloňovaní maskulín, *nuoš/ž* pri substantívach, ktoré spisovná norma zaraďuje k vzoru stroj, v rámci neživotného skloňovania sa pri vzore *dub/p* upozorňuje aj na deklináčny typ *rok* (pl. *roke*) priberajúci špecifickú príponu *-e* v nominatíve plurálu maskulín pri substantívach s tvarotvorným zakončením na zadodpodnebný konsonant *k, g, ch*. Pri deklinácii substantív ženského rodu sa upozorňuje na skutočnosť, že pri vzore *žena* sa skúmaná lexika delí na dve skupiny, ktorých deklináčne paradigmy sa navzájom krížia, prelínajú, pričom ani jedna z deklinácií sa so spisovnou podobou nezohodzuje (dominuje typ *ruka*, kam patria slová ukončené v tvarotvornom základe na zadodpodnebnú hlásku *k, g, ch*, resp. aj hrtanový konsonant *h*; príznačné sú tu skloňovacie sufixy v singularovej aj plurálovej paradigme: *-i* v genitíve, datíve a lokáli singularu a *-e* v nominatíve, akuzatíve a vokatívne plurálu, s. 55). Pri konfrontácii deklináčnych typov *dlaň* a *kost'* autor konštatuje, že v skúmanom nárečí substantíva spadajúce do tejto paradigmy možno skloňovať podľa jedného modelu, „pretože ich tvary takmer úplne splynuli do jedného vzoru“ (s. 56) a dodáva, že výskyt samého slova *kost'* je minimálny, prípadne sa vyskytuje v podobe *koš-ťiau*. Nízku (až takmer minimálnu) produktivitu vykazujú deklináčne typy *gazdiná, mať* a *pani*. Pri skloňovaní substantív stredného rodu je pri jednotlivých deklináčnych typoch podľa autora možné sledovať relatívnu pravidelnosť a len minimálne kolísanie skloňovacích sufixov (kolísanie sa objavuje v inštrumentáli). Autor tu zároveň upozorňuje aj na prítomnosť duálových foriem. Za zaujímavý pokladá vzor *znameňia*, ktorý sa vyznačuje najvyrovnanejšou paradigmou, a vzor *d'iovča* bez dvojtvarovosti v pluráli (existuje iba podoba *d'iovčence*, hoci ju naruša niekoľko jednotlivých pomenovaní mláďat typu *l'ela – l'euce*).

V adjektívnej paradigme sa výrazne prejavuje zachovávanie stredoslovenských jazykových javov, čo ju odlišuje od spisovnej podoby. Typické je priberanie sufixu *-o* pri neutrách typu *peknuo, cudzuo* (existuje podoba *čierno, prvo, novo*; práve prvý z príkladov dokazuje dôsledné dodržiavanie rytmického zákona). Aj pri pronomínach sa sledujú najmä odlišnosti, ktoré sa prejavili v jazykovom korpuse oproti spisovnému jazyku, napríklad používanie osobného zámena *oňi* pre všetky rody, prítomnosť protetického *j* v tvaroch genitívu, datívu a akuzatívu plurálu typu *jich, jim, jich*, prítomnosť zámena *onuo* v sústave osobných zámen 3. osoby, sufix *-ima* typický pre inštrumentál plurálu, nestiahnuté podoby opytovacích zámen *čí, čia, čie* v nepriamych pádoch (v paradigme existujú popri podobách stiahnutých napr. v datíve singularu maskulín typu *čimu/čijimu*, v akuzatíve singularu maskulín typu

čoho/čijiho, v inštrumentáli plurálu maskulín, feminín a neutier typu číma/čijima a pod.) či prítomnosť zámen šecok, kerí alebo semka, tamtoka a pod. (s. 59-61).

Pri numeráliách vystupuje do popredia podoba číslovky *edon* – *edom* a číslovka *št'iri*. Pri slovesách sa konštatuje stredoslovenský nárečový charakter. Oproti spisovnej slovenčine sa tu nachádza krátky sufix *-u* v 3. osobe plurálu, prípadne kolísanie dĺžky (s. 66). Autor pri opise slovesnej paradigmy dokladuje podoby jednotlivých slovesných tvarov a uvádza paradigmy nepravidelných sloves. Odlišnosť v tvarevej a lexikálnej podobe adverbií sa rovnako dokladá prostredníctvom jednotlivých prísloviek (s. 68-69; tvarovú variabilnosť dokazujú napr. okolnostné príslovky *nu* – *nuka*, *tanu*, *tanuka* – *tanuki*, *tamnu*, *tamnuka* – *tamnuki* a pod.). Pri predložkách sa opäť, v nadväznosti na stanovený cieľ opisu gramatickej sústavy, sledujú odchýlky od spisovnej slovenčiny (najmä pri predložkách *mimo*, *od*, *po*, *vedľa*, *v*, *vo*). Ako zaujímavá sa javí predovšetkým prepozícia *poľa* nahrádzajúca spisovné *mimo*, *popri*, *pre*, *pri*, *vedľa* spájajúca sa s genitívom (*poľa ceste hruda*, *prešli zme poľa vás*). Autor nezabúda ani na spojky, citoslovčia a častice (s. 73-75).

V časti 2.2.4 sa venuje pozornosť domácej každomennej slovnéj zásobe, lexike remeselníckej terminológie a v poznámkach aj otázkam spojeným s derivatologickými postupmi (s. 75). Autor konštatuje, že „oproti spisovnému jazyku a jeho dnešnej hovorenej podobe má táto nárečová lexika silné znaky archaickej či archaizujúcej podoby, a tak môže veľmi dobre poslúžiť pri štúdiu utvárania (formovania) sa lexikálneho systému,“ pretože „je doteraz zachovávaný ostrovom či skanzonom bohatstva slovenského národného jazyka...“ (s. 75). Pri opise znakov domácej komunikatívnej lexiky sa vydeľujú dorozumievacie okruhy, ktoré autor pokladá za najzákladnejšie (krajinu, počasie, obloha; poľné práce a rastlinstvo; chov domáceho zvieratstva; doprava a základné domáce pracovné nástroje a náradie; dom, jeho zariadenie a staviská; človek, jeho odev, obuv a ošatenie; hygiena a zdravotnícka opatera; mestečko [dedina] a spoločenský život, sociálnospoločenská komunikácia a škola), pričom upozorňuje na skutočnosť, že nejde o úplné spracovanie. Pozornosť sa sústreďuje predovšetkým na lexiku, ktorá sa odlišuje od spisovnej, mnoho slov je typických len pre nadlaskú lokalitu (s. 76). Pri porovnaní so spisovným jazykom vystupuje do popredia lexika, ktorá sa zo slovnéj zásoby vytráca, ďalej lexika, ktorá sa v jazyku konzervovala (používatelia jazyka si ju priniesli z pôvodnej domoviny), názvy, ktoré si usadlíci utvorili alebo im dali nový význam, pomenovanie skutočnosti (vecí, činností), ktoré sa začali častejšie používať po odchode z pôvodnej vlasti, pričom tu často dochádza k zmene derivačného postupu, prípadne sa taký názov preberá z iného jazyka, slová s iným významom ako v spisovnom jazyku (napr. *šata/šati* vo význame zástera, súčasť ženského odevu, časť oblečenia, ktorá chráni jeho prednú časť, príp. *šatka* ako jej deminutívna podoba – s. 84), synonymá, dublety, homonymné slová, slová prenikajúce zo spisovnej lexiky (napr. *liek* oproti *medicína* – s. 86), slová cudzieho pôvodu, osobitnú skupinu tvorí

expresívna lexika vrátane frazeologických jednotiek.

V druhej kapitole sa pozornosť zameriava na charakteristiku javov, ktoré sú príznačné pre formovanie remeselníckej terminológie Slovákov v Nadlaku. Autor vydeľuje desať všeobecne platných znakov (kapitola 2.2.4.2, s. 92). Spomenieme napr. konzervovanie nenarušenej slovnéj zásoby prvých slovenských osadníkov (autor konštatuje, že početné slovenské obyvateľstvo tu doteraz používa výlučne materčinu, s. 92), preberanie lexém predovšetkým z maďarčiny a nemčiny (tu sa popri dubletných výrazoch konštatuje napr. kontaminácia domácich a cudzích prvkov v rámci viacсловných názvov, či dokonca prítomnosť kompozit utvorených z prvkov maďarského aj nemeckého pôvodu), tendencia slovakizovať jazykové prvky, dochovanie slovotvorných prvkov zo štúrovského a poštúrovského obdobia (*-oš*, *-áš*, *-iš*, *-árňa*, *-áľňa*, v uvádzaných dokladoch je prítomný napr. sufix *-ia* v prípadoch typu *virábeňia*, *maľovaňia*) či zachovávanie jazykovej kontinuity od najstaršieho obdobia po súčasnosť. Tieto charakteristiky sa dopĺňajú postrehmi týkajúcimi sa tvarotvorných (kapitola 2.2.4.3) aj slovotvorných prvkov (P. Rohárik napr. podotýka, že v sledovanom nárečí chýbajú prvky gemerských nárečí, s. 94). Zaujímavosťou je neprítomnosť záporového a čiastkového genitívu, ktorý nahrádza väzba s akuzatívom (*Má veľa robotu*, s. 96), sémantické obmedzenie niektorých lexém (napríklad význam slovesa *topiť* sa obmedzuje len na životného agensa – sneh, ľad, maslo a pod. sa *rozpušťa*, význam slovesa *mazať* [zamazať sa, namazať] sa obmedzuje na blato [chlieb sa *natiera*], *mastenie* sa vzťahuje na osi kolies, dverí a pod., s. 96). Na základe zistenia, že v sledovanom jazyku nedochádza k interferencii s okolitými jazykmi (vynímajúc preberanie cudzích slov v terminológii), autor konštatuje, že „jazyk Slovákov v Nadlaku si zachováva vlastnú systémovú štruktúru v základných plánoch – v hláskosloví, tvarosloví v morfológickej rovine i vo vnútornej stavbe, a tak doteraz udržiava svoju svojbytnosť.“ (s. 97)

Rozsiahly autentický nárečový materiál (predovšetkým kapitola 2.3 a materiál dokladajúci lexiku jednotlivých sledovaných remesiel) získaný v rokoch 1965-1968 má za cieľ čo najpravdivejšie priblížiť jazyk Slovákov v Nadlaku; pri výbere informátorov sa autor orientoval na osoby trvalo žijúce v sledovanej lokalite a usiloval sa získať informácie od všetkých generácií (ročníky narodenia v rozpätí rokov 1887 až 1940).

Tretia a štvrtá kapitola monografie sa zameriavajú na opis lexiky remesiel zameraných na stavbu obydli a jeho údržbu a na oblasť výroby domácich spotrebných predmetov. Jednotlivé remeslá a lexiku spojenú s remeselníckou výrobou predstavuje autor na pozadí opisu histórie sledovaného remesla (práca tak má aj historiografický a etnografický rozmer; každé remeslo sa spracúva samostatne v osobitnej podkapitole), opisu názvov týkajúcich sa výsledkov remeselníckej práce, pracovných nástrojov a pracovného postupu, a charakteristike vybraných slovných spojení používaných pri konkrétnom pracovnom postupe. Svoju charakteristiku dopĺňa príslušným terminologickým slovníkom, v ktorom sa usiluje zachytiť

terminológiu čo najucelenejšie. Takmer každý termín sa dokumentuje v súvislom texte, uvádzajú sa všetky relevantné gramatické údaje, definície termínu, príslušný spisovný ekvivalent a kontextový príklad. Slovník má aj obrazovú prílohu, ktorá slúži na dokladovanie niektorých hesiel. Terminologický slovník zachytáva úctyhodných desaťtisíc hesiel.

Vedeckú verejnosť i všetkých iných záujemcov iste potešila skutočnosť, že po desiatkach rokov sa podarilo vydať aj druhý a tretí zväzok tejto práce. Sám autor o svojej práci poznamenáva: „Pozorný čitateľ nech posúdi úroveň práce a ocení stupeň vynaloženého úsilia.“ (s. 406)

Alexandra Chomová

JURČIŠINOVÁ, N.: Československá jednota a Slováci. Kultúrno-spoločenské aktivity spolku (1896-1914).

Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Monographia 117. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2010. 183 s.

V publikácii *Československá jednota a Slováci* zverejnila prešovská historička Nadežda Jurčišinová svoj viac-ročný materiálový výskum opretý o písomnosti uložené predovšetkým v Literárnom archíve Pamätníka národného písenníctva v Prahe a v Slovenskej národnej knižnici – v Archíve literatúry a umenia v Martine. Siahla po dobových periodikách, po osobnej korešpondencii a po dostupnej odbornej literatúre. Publikácia patrí medzi cenné návraty k rozsiahlemu materiálu o „jednote,“ ktorá na obidvoch národných stranách prechádzala zložitými trasoviskami.

Ideovým základom Československej jednoty je tradícia slovanskej vzájomnosti a skúsenosti odzrkadľujúce vzťahy medzi slovenským a českým národom v mnohonárodnom štátnom útvaru. Najintenzívnejšie azda rezonovali udalosti z prvej polovice 19. storočia, ktoré vyústili do vzájomných nesúzvuhných postojov k riešeniu jazykovej „identity“ a emancipácie slovenskej národne uvedomelej inteligencie, to všetko vo väzbe na české spoločenstvo a dôsledky revolúcie meruôsmych rokov pre obidve národné spoločenstvá.

Politicky sa radikalizujúce životy našich národov na konci 19. storočia sa vznikom moderných štátnych foriem a s meniacim sa povedomím etnicity v modernizujúcej sa európskej spoločnosti umožňovali rozvíjať osvetový „dialóg“ vzájomného podporovania sa vo vnútroštátnych pomeroch: „Významnou súčasťou dejín slovenského a českého národa je história ich vzájomných vzťahov, do vývoja ktorých v druhej polovici 19. storočia výrazne zasiahlo rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867. Ním bol v habsburskej monarchii nastolený dualizmus. Bola to síce naďalej spoločná monarchia, ktorú tvorili fakticky

dva štáty s rozdielnym vnútorným režimom a s principiálne rozdielnymi podmienkami pre rozvoj národných hnutí Čechov a Slovákov. Tie spôsobili, že sa česká a slovenská spoločnosť postupne od seba vzdďaľovali a zásadne líšili vo všetkých oblastiach spoločenského života – politickej ekonomickej, kultúrnej, náboženskej, školskej. (...) Začali sa prejavovať rozdiely v tempe a úrovni ich národných hnutí, a to celkom zreteľne v neprospech Slovákov“ (s. 7).

Metóda kontextového „čítania“ dokumentu a napojenia súboru dostupných archívnych dokumentov do širšieho zázemia spoločenských, kultúrnych, politických, národných i personálnych dobových záznamov naznačila autorku efektívne kompozičné rozloženie do tematických či problémových blokov, v ktorých sa hodnotia konkrétne aktivity Československej jednoty v časovom rozpätí rokov 1896 až 1914. V publikácii sa podávajú výklady tematicky usporiadané do vzájomne zviazaných mikrocelkov – Česko-slovenské kultúrne vzťahy v 80. a 90. rokoch 19. storočia; Vznik Československej jednoty, poslanie a úlohy spolku do roku 1908; Zakladanie odborov Československej jednoty a zameranie ich činnosti; Československá jednota do prvej svetovej vojny. Prácu uzatvára blok venovaný aktivitám Československej jednoty v rozširovaní kultúrnej spolupráce.

Českému čitateľovi poskytuje publikácia Nadeždy Jurčišinovej kompetentný pohľad do reálneho základu česko-slovenských vzťahov, slovenskému čitateľovi sa zas skonkrétnuje objektívna nevyhranenosť slovenského politického a ekonomického života tých rokov a poskytujú informácie o názorových i osobnostných postojoch, o rozhodnutiach, ba i zásadoch konkrétnych predstaviteľov kultúrnej (literárnej) inteligencie do praktickej činnosti Československej jednoty, účinkujúcej v duchu kolárovskej tradície slovanskej spolupráce.

Ako upozorňuje autorka, v dejinách spolku má zásadný význam rok 1902, „a to z niekoľkých dôvodov. Spolok v tom roku urobil závažné zmeny v stanovách. Znamenali, že cieľ jeho snaženia sa už neobmedzoval na pestovanie kultúrnych záujmov, ale pribudli aj hospodárske“ (s. 171), ktoré znamenali podporu pri vzdelávaní slovenských mladých ľudí v českých školských ustanovizniach, podporu kultúrnych aktivít, výmenu knižných a časopiseckých fondov a i.

S činnosťou Československej jednoty sa spájajú aj luhačovické stretnutia organizované ako porady v rokoch 1904-1914 (s. 105-110: *Česko-slovenské porady v Luhačovicích a ich význam pre upevnenie vzťahov medzi Čechmi a Slováckmi*), ktoré osobitne zaujímali „maďarské kruhy,“ v roku 1912 vznikol „zoznam uhorských Slovákov, ktorí tam chodili (...) a na čom sa s Čechmi dohodli,“ ba o týchto poradách sa podľa autorky „hovorelo aj na pôde uhorského parlamentu“ (s. 109). Autorka o týchto poradách hovorí: „Význam luhačovických snemov spočíval najmä v systematickom rozvoji otázok kultúrnej a hospodárskej spolupráce Čechov a Slovákov, pričom sa dostáva do popredia i určitý politický aspekt“ (s. 109). Ich konkrétny výsledok sa prejavil potom aj v dohodách uzavretých medzi mocnosťami po ukončení prvej svetovej vojny. Pamätníci si spomenú, že tradícia kultúrne motivovaných luhačovických

stretaní sa Slovákov a Čechov za úplne iných podmienok a s inými zámermi ožila a udržiavala sa v 20. storočí.

Práca Nadeždy Jurščinovej *Československá jednota a Slováci* by pred nejakým časom znamenala vklad do jestvujúceho výskumu, ktorý má sám svoje dejiny. Dnes v nej treba vidieť predovšetkým vstup novej generácie výskumníkov do materiálovej práce, cibrenie interpretačných zručností profesionálneho vykladača historického materiálu s dôrazom na súvislosti, ktoré ho ako jednotlivosť „prekračujú.“

Viera Žemberová

ANTOŇÁKOVÁ, D.: Русская фразеология в зеркале суеверия.

Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 177 s.

Monografia Dariny Antoňákovvej je jej v poradí druhou monografiou, ktorá sa zaoberá ruskou frazeológiou. Prvú sme už predstavili na stránkach nášho časopisu; týkala sa frázem spojených s obyčajmi a obradmi.

Táto druhá monografia analyzuje frázemy spojené s poverami. Obsahuje tri kapitoly rozdelené na podkapitoly. V prvej autorka podáva výklad pojmu *povera*, pričom sa opiera o vyjadrenia znalca ľudovej ruskej reči V. Daľ'a, ďalej I. P. Sacharova, M. Zabylina, M. D. Čulkova, I. M. S-negireva a iných autorov, opiera sa aj o známe slovníky ruského jazyka i o poznatky iných, nejazykovedných učení. Vo výraznej miere si všima extralingvistické faktory, ktoré vplývajú a vplývajú na vznik frázem. A práve pri frázemach spojených s poverami či poverčivosťou sa ukazuje ako dôležité a potrebné aj štúdium takých učení, ako sú napríklad učenie feng-šuej, ďalej pojem karmy, ezoterika, astrologia, okultizmus, numerológia, psychotronika a ďalšie.

Autorka predstavuje poveru ako jeden z extralingválnych faktorov, ktorý má svoj podiel na vzniku frázem. V práci sa vysvetľujú niektoré často používané frázemy, ako napríklad spojenie *sadnúť si / sedieť za okrúhly stôl / okrúhlym stolom*. Pozornosť sa venuje aj frázemam obsahujúcim lexémy *pluť, plávať, opluť* v ruštine a ich porovnávaní s pendantmi v slovenčine.

Autorka hovorí aj o aktivizovaní povier a poverčivosti v myslení ľudí, ktorých verejnosť pozná prostredníctvom súčasných slovenských a ruských časopisov a novin. Spomína sa spisovateľka a novinárka Oľga Feldeková, operný spevák Luciano Pavarotti, britská huslistka Vanessa Mae, ruská tenistka Mária Šarapovová a iní. V práci sa hovorí tiež o mieste povier v živote A. S. Puškina, o talizmanoch F. I. Šaľapina, ako aj o pojmoch *amulet*, *talizman* či iná cennosť s ochrannou funkciou.

V druhej kapitole sa opisuje lingvistické postavenie frazeologických jednotiek spätých s poverami. Darina Antoňáková predstavuje typológiu frazeologických jednotiek podľa Jozefa Mlacka a vysvetľuje chápanie frazeologic-

kých jednotiek (minimálnych FJ) podľa prác významných ruských frazeológov V. M. Mokijenka a J. A. Gvozdarova. Povera a znamenia charakterizuje ako situácie, v ktorých frázemy vznikajú i ako komponenty vo frazeologických jednotkách (napríklad vo vetných spojeniach *to je zlé znamenie, to nevestí nič dobré*). Pozornosť venuje aj pojmom *osud* (судьба), *súdený* (суженый / суженой), *zamknúť* (закрыть, запечатать, быть под замком, завязать) a ruským pojmom *Под, Чур, Щур, Деужка Домовой, тунун*. Osobitne sa hovorí o znameniach a poverách spätých so živočíchmi, s rastlinstvom, so stravou a potravinovými produktmi, s cestou a cestovaním.

V tretej kapitole sa prezentujú ruské frázemy ako odraz ľudového liečiteľstva a čarodejníctva alebo ako odraz veštenia a predpovedania budúcnosti, preklínania i zaklínania.

V práci sa citujú tvrdenia známych ruských bádateľov, autorka sa odvoláva aj na niektorých slovenských jazykovedcov, ktorí sa tejto problematike do istej miery venovali. Monografia obsahuje menný register i abecedný zoznam frazeologických jednotiek, ktoré sa v monografii spomínajú.

Jarmila Kredátusová

BELEJ, L.: Imja dytyny v ukrajinskoj rodyni. Charkiv: Folio 2011. 283 s.

V roku 2011 obohatila slovanskú onomastiku monografická práca profesora Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove Ľubomyra Beleja *Imja dytyny v ukrajinskoj rodyni*, ktorá vyšla v charkovskom vydavateľstve Folio.

Vlastné mená ľudí tvoria najstaršiu vrstvu slovnéj zásoby a v bohatom súbore vlastných mien majú špecifické postavenie. Na osobné meno má právo každé novonarodené dieťa, čo je zakotvené aj v Deklarácii práv dieťaťa. Meno sprevádza človeka po celý život a aj po smrti žije v pamäti dedičov.

Monografia ponúka krátky prehľad histórie mien Ukrajincov, špecifiká používania kresťanských mien ukrajinských predkov v 10.-13. storočí i mená Ukrajincov v 18.-21. storočí. Vybrať zodpovedne vhodné meno pre svoje dieťa má pomôcť aj recenzovaná publikácia, ktorá sa skladá z niekoľkých kapitol.

Prvá kapitola *Akými menami pomenávajú deti (Jakými іменами називають дітей; s. 7-58)* sa člení na štyri časti: 1. Predkresťanské mená, 2. Kresťanské mená, 3. Mená Ukrajincov novej éry, 4. Oficiálne a hovorové varianty mien.

V prvej časti autor venuje pozornosť predkresťanským menám ukrajinských predkov, pričom za najstaršie sa pokladá meno antského vodcu *Bož(a)*, *Boz(a)*, ktoré je variantnou podobou mien typu *Bohuslav*, *Bohdan*, *Božydar*, a najslávnejšieho z Antov *Mezamyra(a)*. V predkresťanskom období bola zaužívaná jednomenná pomenovacia sústava, no nič nebránilo tomu, aby tá istá osoba

používala dve, tri alebo viac osobných mien. Pomenovanie bolo rôznorodé: podľa poradia narodenia novorodenca v rodine mohol chlapec dostať meno *Tretjak*, *Šestak*, *Sedmak*, podľa ročného obdobia, v ktorom prišiel na svet, mohlo byť dievča pomenované *Vesna*, *Zyma*, podľa očakávania v rodine *Bažan*, *Ždan*, *Ždanko*, *Lubko*, *Kochan* a i. Vzhľad, psychické či fyzické vlastnosti tiež vplývali na výber mena, napríklad drobný novorodenec bol *Mal-ko*, *Malyško*, *Dribko*, *Korotko*, svetlovlasý *Bilyk*, *Bilan*, *Bilaš*, *Svitlyk*, plačlivý *Plaksa*, *Krikun*, *Vereščaka*, mlčanlivý *Movčan*, *Nesmijan* a pod. Predkovia Ukrajincov verili aj v ochrannú a magickú silu mena, preto dávali svojim deťom mená typu *Vovk*, *Vedmed* a i. Početné boli kompozitné mená typu *Bohuslav*, *Dobroslav*, *Slavomyr*, *Stanislav* a i., spomedzi ukrajinských predkresťanských mien sa hojne vyskytovali kompozitné mená s komponentom *boh*, napr. *Molyboh*, *Chvalyboh*, *Mstyboh*, *Bohdan*, *Bohumyl*, *Bohuslav*.

Kresťanstvu, kresťanskej kultúre a kresťanskej obradovosti, ktoré priniesli hlboké zmeny do duchovného života našich predkov a dotkli sa aj repertoáru mien, je venovaná druhá časť prvej kapitoly. Kresťanské meno vyjadruje príslušnosť jeho nositeľa ku kresťanskému spoločenstvu a tiež spätosť nositeľa mena s jeho nebeským zástupcom. Kresťanstvo na Rusi-Ukrajine prinieslo vlastný register mien, ktorý bol podľa najstarších písomných pamiatok z 11.-13. storočia obmedzený.

Nové obdobie v histórii vlastných mien prináša podľa autora koniec 18. až začiatok 21. storočia. Aktivizáciou národného obrodenia slovanských národov ustupuje vplyv cirkvi na výber mien. V sovietskom období podliehali mená ideologizácii a rusifikácii. K zmene dochádza až v 80. a 90. rokoch 20. storočia spolu s nezávislosťou krajiny, ktorá umožnila deideologizáciu (dekomunizáciu) ukrajinského názvoslovja.

Vo štvrtej kapitole píše autor o oficiálnych a hovorových variantoch krstných mien. Podľa neho v súčasnej ukrajinčine majú obľúbené mená sto, dvesto a dokonca až tristo variantných podôb. Ako príklad uvádza varianty mená *Fedor*: *Fedir*, *Fedor*, *Chvedir*, *Pedir*, *Vedir*, *Chvedor*, *Fed'ko*, *Chved'ko*, *Fedur*, *Fedorko*, *Fedorošče*, *Fedoryšče*, *Fedorysko*, *Fed*, *Fedyk*, *Feduň*, *Feduňčyk*, *Fesko*, *Chvesko* a iné. Podľa sféry použitia sa súčasné varianty mien delia na úradné a hovorové osobné mená.

V druhej kapitole *Motívy výberu mena pre dieťa (Motyvy vyboru imeni dytyny, s. 59-83)* zaraďuje autor medzi motívy pomenovania kresťanské motívy, rodinné a národné tradície i módné trendy. V minulosti bol výber kresťanského mena podmienkou pokrstenia dieťaťa a táto tradícia sa v jednotlivých ukrajinských regiónoch v Karpatoch udržala do polovice 20. storočia. Ukrajinci dávali svojim deťom meno podľa svätca, ktorého meno pripadlo na deň narodenia alebo krstenia dieťaťa podľa cirkevného kalendára. Autor to ilustruje bohatými príkladmi z popredných ukrajinských spisovateľov – Tarasa Ševčenka, Hryhoriya-Kvitku Osnovjanenka, Pantelejmona Kuliša, Ivana Nečuj-Levyckého, Mykolu Kuliša, Andrija Holovka a iných. Kresťanská motivácia pomenovania bola

aktuálna v minulosti a pretrváva podnes, pričom sa uprednostňujú obľúbené mená ukrajinských svätcov. Na Ukrajině sú stále populárne mená *Mária*, *Vasil* (podľa Vasiľa Veľkého), *Jurij*, *Petro* a *Pavol* (podľa apoštolov Petra a Pavla), *Volodymyr*, *Ivan*, *Dmytro*, *Mychajlo*, *Andrij*, *Mykola*, *Hanna*, *Olha* a iné. Návrat k pomenovaniu detí podľa cirkevného kalendára potvrdzuje tisícročnú tradíciu ukrajinského názvoslovja. Vyskytujú sa aj svojrázne dvojice osobných mien typu *Oleh-Petro*, *Diana-Maria*, *Anna-Maria*, *Eva-Sofia* alebo vzájomne determinované mená. Tak napríklad rodičia vyberajú meno pre mladšieho syna so zreteľom na meno staršieho syna. Ak sa ten volá Peter, mladšiemu dajú meno Pavol. Ak je dcéra *Olha*, syn bude *Volodymyr* a podobne. Mimomanželským deťom sa dávali zriedkavé, nezvyčajné mená, napríklad v Zakarpatskej oblasti to boli mená typu *Aftanas*, *Bazil*, *Nikifor*, *Prokop*, *Hapka*, *Motria* a iné.

Medzi rodinné tradície výberu mena patrí pomenovanie dieťaťa podľa otca, dedka alebo matky a babky. Takáto tradícia je doložená už v 17. storočí a najmä v 20. storočí je tento spôsob pomenovania veľmi populárny. Podobný spôsob pomenovania po rodičoch pretrváva po 2. svetovej vojne aj na Slovensku (Krško, 2001, s. 17). Ľubomyr Belej pripomína, že tento spôsob pomenovania má regionálny charakter. U Huculov napríklad nedávali deťom mená ich otcov, lebo to vraj neprinášalo deťom šťastie. Uprednostňovalo sa pomenovanie podľa starého otca. Verilo sa, že neradno dávať rovnaké meno otcovi, synovi a vnukovi, lebo takto pomenované dieťa bude chorľavé alebo niekto z trojice zomrie.

Ďalším pomenovacím motívom novorodencov, ktorému Ľubomyr Belej venuje pozornosť, je národnopatriotický motív. V predkresťanskej Rusi-Ukrajine sa kniežatá pomenovali kompozitnými menami typu *Sviatoslav*, *Sviatopolk*, *Volodymyr*, *Jaroslav* a pod. V kresťanskej Rusi-Ukrajine sa v kniežacích rodinách najčastejšie dávali mená *Vasylij*, *David*, *Georgij*, *Mychail*, ktoré sa pokladali za cárske mená, ich nositeľmi boli štátni predstavitelia alebo svätci či archanjeli. Cárske mená ostali populárne aj po zániku Kyjevskej Rusi. V 14.-16. storočí používal ten-ktorý panovnícky rod obmedzený počet mien, ktoré sa opakovali z pokolenia na pokolenie. Vo volynskom rode Hulevyčovcov boli rozšírené kresťanské mená *Vasyl*, *Havrylo*, *Dachno*, *Ivan*, *Mychajlo*, *Roman*, *Semen*, *Fedir*. V čase národného obrodenia prevažovali mená slávnych dejateľov ukrajinskej histórie – kniežat *Volodymyra*, *Sviatoslava*, *Jaroslava*, *Ihora*, *Oleha*, *Olhy*, významných cirkevných činiteľov a pod.

Na začiatku 20. storočia deti zámožných rodičov dostávali mená svätcov a archanjelov ako *Vasyl*, *Dmytro*, *Ivan*, *Petro*, *Mykola*, *Mychajlo*, *Marija*, *Hanna*, *Olha*. Pod vplyvom módnych trendov začínajú prevažovať mená cudzieho pôvodu. Na výber mien má podľa autora vplyv aj politická situácia, globalizácia a iné mimojazykové faktory. Na Ukrajině prevládajú v súčasnosti mená filmových hrdinov, hlavných postáv televíznych seriálov, mená estrádnych spevákov, modeliek, športovcov a i.

Napríklad meno Kristína bolo determinované osobným menom ruskej speváčky Kristíny Orbakajtovej, podobne Filip menom speváka Filipa Kirkorova, Dávid osobným menom anglického futbalistu Davida Bakhema a pod. Vyskytujú sa aj nezvyčajné mená typu *Alex, Arnold, Michael, Majkl, ...* V roku 2006 boli na Ukrajine najpopulárnejšie mená *Darina* a *Vadim*, o tri roky neskôr *Anastázia* a *Maxim*. Na Slovensku boli napríklad v rokoch 1995-2000 najobľúbenejšie mužské mená *Martin, Tomáš, Patrik, Peter, Michal*, zo ženských *Veronika, Dominika, Kristína, Michaela, Lucia* (Krško, tamže). Ukrajinský register mien sa rozšíril o cudzojazyčné mená *Antoanetta, Arabela, Beatris, Bekki, Vanesa, Marcella, Mikki* a iné. Podľa Jaromíra Krška (tamže, s. 18) je popularita mužských mien stabilnejšia ako popularita ženských mien, ktoré podliehajú viac exkluzivite, kým mená chlapcov podliehajú viac domácim tradíciám. Na konci druhej kapitoly podáva autor niekoľko užitočných rád, ktorými by sa rodičia pri zodpovednom výbere krstného mena pre svoje dieťa mali riadiť.

V Slovníku mien Ukrajincov (s. 84-169) sa nachádza register mien pre synov a vnukov i pre dcéry a vnučky s uvedením ich sémantiky a s početnými zdrobnenými variantmi. Najviac variantov majú mená *Ivan* (29), *Stepan* (19), *Iryna* (19), *Anastasija* (17), *Marija* (16), *Kateryna* (16), *Lubomyra* (16), *Mychajlo* (16), *Mykola* (14) a iné. Početné sú v registri kompozitné osobné mená s komponentom *-myr* (*Blahomyr, Kazymyr, Volodymyr, Lubomyr, Ostromyr, Radomyr, Sviatomyr, Slavomyr*) a *-slav* (*Blahoslav, Bohuslav, Bojeslav, Boleslav, Zoreslav, Dobroslav, Mečyslav, Mstyslav, Myroslav, Radoslav, Rostyslav, Sviatoslav, Stanislav, Jaroslav*) a iné.

Nasledujú *Mená slávnych Ukrajincov* (s. 170-191) zoradené abecedne podľa osobných mien počnúc Augustynom Vološynom, kultúrnym a spoločenským dejateľom, pedagógom a prezidentom Zakarpatskej Ukrajiny, cez známych spisovateľov, historikov, hercov, spevákov, pedagógov, publicistov, kniežat, prekladateľov, diplomatov a končiac haličským kniežatom Jaroslavom Osmyslom. V Kresťanskom kalendári mien (s. 192-259) pravoslávnej, grécko-katolíckej a rímsko-katolíckej konfesie sú mená zoradené chronologicky podľa mesiacov v roku.

Monografiu uzatvára časť *Ukrajinské a medzinárodné zákonodarstvo vo sfére používania vlastných mien* (s. 260-279), v ktorej nájdeme niektoré zásady Deklarácie práv dieťaťa vyhlásenej rezolúciou Valného zhromaždenia OSN 1386 (XIV) z 20. novembra 1959, ďalej Konvenciu práv dieťaťa z roku 1959, Civilný kódex Ukrajiny z roku 2003, Rodinný kódex Ukrajiny z roku 2002, zákon o menších, zákon o autorskom práve a iné dokumenty súvisiace so skúmanou problematikou.

Monografia Lubomyra Bejeja je syntetická práca, ktorá ponúka užitočný prehľad vývoja ukrajinských mien od najstarších čias po súčasnosť. Je vhodným materiálom na porovnávanie skúmania antroponým v slovanských i neslovanských jazykoch a kultúrach.

Mária Čižmarová

Zasadnutie Slovenského komitétu slavistov

Dňa 4. októbra 2012 sa v sídle Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV uskutočnilo zasadnutie Slovenského komitétu slavistov (SKS). Predseda komitétu informoval o vedecko-organizačných otázkach súvisiacich s prípravou 15. medzinárodného zjazdu slavistov, ktorý sa uskutoční v dňoch 20.-27. augusta 2013 v bieloruskom Minsku. Prednesené informácie odzneli na rokovaní Medzinárodného komitétu slavistov (MKS), ktoré sa uskutočnilo na pôde Bieloruskej akadémie vied v dňoch 27.-28. augusta 2012.

15. medzinárodný zjazd slavistov (MZS) sa uskutoční v univerzitnom komplexe v Minsku. Vložné pre aktívnych účastníkov zjazdu je stanovené vo výške 100 eur. Vízum do Bieloruska je vo výške 60 eur, MKS však mieni rokovať s Ministerstvom zahraničných vecí Bieloruskej republiky o znížení alebo odpustení vízového poplatku pre aktívnych účastníkov zjazdu, no nemôže garantovať zníženie poplatkov za vízovú povinnosť.

Členovia delegácie sú povinní registrovať sa formou návratky (*анкета участника съезда*), ktorá bude do konca októbra 2012 publikovaná na internetovej stránke 15. MZS – www.xvcongress.iml.basnet.by. Ubytovanie, fakultatívne exkurzie a organizovanie kultúrneho programu pre účastníkov zjazdu zabezpečí bieloruská cestovná kancelária. Vzhľadom na túto skutočnosť MKS i SKS odporúča členom delegácie i účastníkom rokovaní v komisiách a v tematických blokoch sledovať internetovú stránku 15. medzinárodného zjazdu slavistov.

Na rokovaní zjazdu popri plenárnych referátoch odznejú prihlásené referáty účastníkov delegácií schválené jednotlivými národnými komitétmi. Dĺžka referátu v sekcii je stanovená na 15-20 minút, za prednáškou bude nasledovať diskusia. Tematické bloky odznejú paralelne v rámci vymedzeného času v rozsahu dve hodiny. Tematické bloky zahrnú vystúpenia troch referentov, koreferenta a diskutujúceho. Za organizovanie a priebeh vystúpení v rámci blokov zodpovedá organizátor bloku. Slovenský komitét slavistov bude na medzinárodnom zjazde prezentovať tri tematické bloky. Počet všetkých tematických blokov prijatých na rokovanie zjazdu je 25.

Organizátori zjazdu vydajú zborník obsahujúci resumé referátov a tematických blokov. Povinnosťou národných komitétov je vydať zborník referátov národnej delegácie. Organizátori tematických blokov sú povinní zabezpečiť vydanie zborníkov s referátmi, koreferátmi a diskusnými príspevkami pripravovaného tematického bloku. Publikované referáty musia byť k dispozícii počas jednotlivých vystúpení na zjazde. Slovenský komitét popri zborníku referátov slovenských slavistov pripraví aj bibliografický výber slavistických prác za roky 2008-2012 (pozri aj zápisnicu zo zasadnutia SKS publikovanú v časopise *Slavica Slovaca*, 2012, roč. 47, č. 1, s. 96).

MKS pripravuje aj prezentácie slavistických projektov. Návrhy na prezentácie významných medzinárodne organizovaných projektov a výskumov môžu záujemcovia poslať na adresu Bieloruského komitétu slavistov. Bieloruský komitét slavistov si vyhradzuje právo výberu

projektov na prezentáciu počas zjazdu. Slavistické projekty a výskumy sa môžu prezentovať aj počas rokovaní komisií, ktorých zasadnutie sa tradične uskutoční počas zjazdu. Jednotlivé návrhy na prezentácie treba zaslať bieloruským organizátorom zjazdu najneskôr do konca decembra 2012. Návrhy na organizovanie zasadnutí komisií, na akreditáciu súčasných komisií i návrhy na prijatie a akreditáciu nových komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov treba zasielať koordinátorovi komisií pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Činnosť akreditovaných komisií pri MKS v rokoch 2008-2012 a návrhy na akreditáciu komisií na obdobie rokov 2013-2017 sa prerokujú na zasadnutí Medzinárodného komitátu slavistov počas trvania 15. medzinárodného zjazdu slavistov v Minsku.

Počas kongresu sa uskutoční výstava slavistických knižných publikácií. Slovenský komitét slavistov dňa 10. septembra 2012 listom vyzval vydateľské inštitúcie, vedecké pracoviská a ďalšie relevantné inštitúcie na Slovensku, aby poskytli publikácie na prezentáciu slovenskej vedy na knižnej výstave, ktorá je tradičným sprievodným podujatím všetkých medzinárodných zjazdov slavistov. Knižné tituly na výstavu zhromažďuje SKS na adrese svojho sídla do konca mája 2013; po tomto termíne zabezpečí ich prevoz do Bieloruska.

V ďalšej časti rokovania predseda SKS informoval prítomných o výzve Ministerstva kultúry Slovenskej republiky na spoluprácu a predkladanie návrhov členov zhromaždenia profesijných združení aktívnych v oblasti kultúry na účely voľby zástupcov reprezentatívnych profesijných združení aktívnych v oblasti kultúry v Rade vlády Slovenskej republiky pre kultúru. Profesijné združenie, ktoré navrhne takýchto členov, musí byť registrované na Ministerstve vnútra SR najmenej jeden rok, musí zastupovať najmenej sto osôb pôsobiacich v oblasti kultúry, musí preukázať, že sa aktívne zapája do činností v oblasti kultúry. Prítomní členovia SKS deklarovali, že SKS spĺňa všetky tieto požiadavky. Ako konsenzuálne uznesenie prijali návrh na členov zhromaždenia sekretariátu rady v tomto zložení: doc. PhDr. Erika Brtánová, CSc., doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc. a doc. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc. Zároveň prítomní poverili predsedu SKS, aby v zmysle pokynov Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a v zmysle uznesenia SKS vypracoval a predložil návrh na Ministerstvo kultúry SR.

Na rokovaní SKS prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc., čestný predseda SKS a hlavný redaktor časopisu *Slavica Slovaca*, predložil návrh Vedeckej rady Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV na vymenovanie P. Žeňucha za nového hlavného redaktora časopisu *Slavica Slovaca*. Časopis *Slavica Slovaca* je orgánom slovenskej slavistiky a jeho vydateľom je Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov. Keďže navrhovaný nový hlavný redaktor časopisu je štatutom Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV i predsedom Slovenského komitátu slavistov, Vedecká rada Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV na svojom zasadnutí dňa 2. októbra 2012 po vyjadrení súhlasu navrhovaného prerokovala a odporučila návrh na jeho vymenovanie za hlavného redaktora

časopisu aj Slovenskému komitétu slavistov. Návrh na vymenovanie doc. PhDr. Petra Žeňucha, DrSc., za hlavného redaktora časopisu *Slavica Slovaca* prítomní členovia konsenzuálne podporili.

Peter Žeňuch

MENNÝ REGISTER

- Afinogenov, D. 95
 Achmetovová, M. V. 54, 90
 Aleksandrov, A. 62
 Andraščík, J. 120
 Anikin, A. Je. 91
 Antoňáková, D. 180
 Antropov, N. P. 91
 Apresjan, J. D. 21, 28, 111, 112, 117
 Arsovski, F. 175
 Ausonius, D. M. 64
 Bajan, P. 81
 Bakhem, D. 182
 Balleková, K. 83, 84, 85
 Barford, P. 171
 Bartmiński, J. 90
 Barton St., E. 143
 Baudouin de Courtenay, J. 39
 Behýlová, J. 85
 Beľajev, A. N. 90
 Belej, L. 180
 Belovová, O. V. 91
 Benža, M. 96
 Березович, Е. Л. 90
 Berezovičová, L. 90
 Bernolák, A. 63-71, 160, 161
 Besmenik, J. 125
 Бирих, А. К. 117
 Birke, E. 79
 Bjeletićová, M. 91
 Blaise, A. 145-152
 Blanár, V. 35, 160-161
 Bohorič 42
 Borrichius, O. 63
 Borza, P. 166
 Brather, S. 171
 Brincko, J. 159
 Briusov, V. 54
 Бърлиева, С. 93, 94
 Brodskij 54
 Broch, O. 119
 Brtáňová, E. 96, 183
 Будаев, Ц. Б. 111, 117
 Buffa, F. 35, 162
 Bugajevová, I. V. 91
 Bujnová, H. 92
 Buławová, M. 88
 Buzek, J. 167
 Cadot, M. 77
 Calepinus, A. 63-71
 Cambel, S. 86, 109, 118, 119
 Celentano, L. 145-152
 Coranič, J. 153, 166
 Cornae, M. 94
 Curta, F. 170, 171
 Cuřín, F. 12, 16
 Cvrček, V. 4, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16
 Czuchta, P. 166
 Čermák, F. 173
 Čermák, V. 166
 Čižmárová, L. 91
 Čižmárová, M. 162-165, 180-182
 Čoroleeva, M. 21, 28
 Čučka, P. 165
 Čulkov, M. D. 180
 Daľ, V. 180
 Dalmatin 42
 Данчинова, Н. Г. 111, 117
 De Prisco, A. 145-152
 Dejкова, Ch. 85
 Dembowski 87
 Denis, A. 79
 Denis, E. 76, 78, 79
 Derksen, R. 106, 107
 Desprez, H. 77
 Дмитриев, Н. К. 117
 Florinskij, T. D. 40
 Dobříková, M. 172-174
 Dobšinský, P. 109, 168, 169
 Dokulil, M. 172
 Dolník, J. 62
 Dolnyc'ka, M. 163, 164
 Dominois, F. 78
 Donskij, D. 60
 Doruľa, J. 92, 93, 94, 95, 96, 165, 168, 183
 Драшковиц, Я. 73
 Dronovová, L. P. 91

- Дубровский, П. П. 74
 Dudášová-Křiššáková, J. 3-18, 82-83, 86,
 87, 92, 94, 96, 165
 Duda, S. 167
 Duchková, S. 84
 Ďurčo, P. 81, 173
 Dvonč, L. 85
 Dvornická, L. 84
 Dzendzelivs'kyj, J. 165
 Džundová-Slivková, I. 166
 Eckert, R. 80
 Eco, U. 85
 Eisenmann, L. 76, 78
 Erjavec, F. 40
 Фасмер, М. 107, 109, 110, 111, 116
 Feglová, V. 154, 156, 157
 Feldeková, O. 180
 Ferenčíková, A. 83
 Fic, K. 172
 Finková-Arsovska, Ž. 173
 Florinskij, T. D. 48
 Fomina, A. A. 90
 Fortunatus, V. H. C. 64
 Fouret, F. 77
 Frič, J. 78
 Fuga, F. 143
 Гай, Л. 72
 Gamkrelidze, T. V. 105, 107
 Gaspard, R. 77
 Gašparíková, V. 96
 Glaserj, K. 40
 Gojdič, P. 164
 Голант, Н. Г. 99, 103
 Gołębiowska, T. 88
 Gorjaev, S. O. 90
 Gorkij, M. 56
 Grabková, B. 88
 Grenarová, R. 172-174
 Grešlik, V. 165
 Gulijevová, L. G. 90
 Gumil'ov, L. N. 62
 Gura, A. V. 91
 Gvozdarov, J. A. 173, 180
 Habovštiak, A. 158, 159
 Habovštiaková, K. 85, 117
 Halczak, B. 167
 Hanudel'ová, Z. 163, 164, 165
 Havránek, B. 5, 6, 7, 9, 12, 14
 Herrmann, J. 171
 Hirjak, M. 155, 158
 Hładyk, S. 166
 Hlôšková, H. 96, 183
 Hlubinková, Z. 171
 Гнатюк, О. 124, 133, 134, 135
 Hnat'uk, V. 119, 124, 134, 163
 Hodža, M. M. 143
 Hochel, B. 35
 Hojsak, E. 166
 Holovka, A. 181
 Holuby, J. L. 100, 103
 Horák, E. 161
 Horák, G. 22, 28
 Horecký, J. 20, 22, 28
 Horňák, M. 82
 Horváthová, E. 103
 Hoven, R. 63-71, 146-152
 Hroch, M. 77
 Грушевський, М. 131
 Hrycenko, P. 85
 Hurban-Vajanský, S. 169
 Hus, J. 12
 Hviezdoslav, P. O. 85
 Chadwick, J. 146-152
 Chałubiński, J. 87
 Chéradame, A. 78
 Chlumský, J. 163
 Chochol, M. 171-172
 Chomová, A. 176-179
 Хорватова, Э. 97, 101, 103
 Chruščov, N. 167
 Ireinová, M. 83
 Isačenko, A. V. 4, 14, 18, 28
 Ivanov, V. V. 105, 107
 Ivašovová, N. M. 91
 Jakobson, R. 4
 Jakubowiczová, M. 91
 Ян, В. 113, 117
 Jankovičová, M. 173
 Jankovskaja, Ž. 166
 Janyšková, I. 91

- Jedlička, A. 5, 6, 7, 9, 12, 14
 Jeřcin, B. 54
 Jesenin, A. S. 54, 57
 Евтимова, М. 93
 Jevtušenko, J. 51
 Johannes de Thurocz 64
 Juhasevič, J. 124, 125, 127, 129, 132, 134, 135, 138
 Jurčišinová, N. 179
 Juščenko, V. 167
 Kabininová, N. V. 91
 Kačala, J. 85
 Kačic, L. 92, 95, 166
 Kálal, M. 84
 Kalezićová, M. 91
 Kaliňák, J. 154
 Kaliňák, L. 154
 Kaluckov, V. N. 90
 Kamenárová, R. 83
 Kamnikar, K. 48
 Kantor 87
 Karaulov, J. N. 50, 58, 62
 Karłowicz 89
 Keber, J. 174
 Кеппен, П. И. 73
 Kircher, A. 94
 Kirkorov, F. 182
 Kirsch, A. F. 63
 Kjaeva, E. 85
 Kłapyk, Sz. 166
 Клепикова, Г. П. 99
 Klin, V. 125
 Kmecová, S. 174-176
 Kmeť, A. 169
 Kocák, P. 158
 Kocák, Š. 158
 Kocvár, V. 82
 Kolessa, F. 154, 163
 Kollár, D. 160
 Kollár, J. 143, 168, 169
 Kolosková, Je. V. 91
 Kolosovová, V. B. 90
 Komárek, M. 5, 6, 13
 Komorovský, J. 107
 Кононов, А. Н. 117
 Konečná, H. 83
 Konečný, S. 166
 Koprivňáková, J. 154
 Korostenskij, J. 124
 Kosiński, W. 87
 Košková, M. 19-29, 92, 95, 160
 Kováčová, V. 86
 Krajčovič, R. 84, 176
 Král, Á. 4
 Kralčák, L. 21, 28
 Králik, L. 84, 90-92
 Kredátusová, J. 180
 Krivošchapovová, A. 90
 Krško, J. 160-161, 165, 181, 182
 Kryński, A. 87
 Kubišová, M. 77
 Kubišová, V. 77
 Kučerová, E. 173
 Kucharzyková, R. 88
 Kukučín, M. 85
 Kulešov, Je. V. 90
 Kuliš, M. 181
 Kuliš, P. 181
 Kurimský, A. 163, 165
 Kurkinová, L. V. 91
 Куынецова, Э. В. 32, 35
 Kwaśniewski, A. 162
 Lacko, M. 143
 Lacková, M. 30-35
 Ladislaus de Temeswar, P. 64
 Landa, A. 90
 Langhammerová, J. 156
 Laskowski, R. 11
 Latham, R. E. 146-152
 Lavrov, P. A. 93
 Lefaivre, A. 78
 Leger, L. 76, 78, 79
 Lermontov 54
 Lešo, J. 124
 Lipták, Š. 86, 162
 Lisoňová, M. 158
 Liška, J. 86
 Logar, T. 36, 39, 44, 45, 46, 48
 Lomenčík, J. 84
 Lončarić, M. 84

- Lorentz, F. 5
 Loskutovová, D. N. 90
 Łukaczyn, Sz. 166
 Luptáková, L. 165
 Lyzanec, P. 165
 Mae, V. 180
 Magocsi, P. R. 155
 Machek, V. 28, 105, 106, 107
 Majtán, M. 85, 109, 161
 Majtánová, M. 80
 Małecki, M. 87
 Mandelštam, O. 52
 Marcellinus, A. 64
 Marek, M. 109, 114, 116, 117
 Margalits, E. 110, 117
 Maričová, A. 84
 Marinčák, Š. 165
 Marti, S. 95
 Matejčík, J. 161
 Matvejev, A. K. 91
 Mayrhofer, M. 105, 107
 Медведик, Ю. 123, 124, 131, 132
 Mediolanensis, A. 64
 Megiser, H. 37
 Mellinius, J. Z. 63-71
 Metelko, F. 46
 Miklošič, F. 39
 Miko, F. 173
 Milenkovska, S. 85
 Miletich, L. 42
 Mirčeva, B. 94, 166
 Mistrík, J. 30, 35
 Miščenková, O. V. 91
 Mišík, Š. 119
 Mlacek, J. 81, 173, 180
 Mojdis, J. 76-79
 Mokijenko, V. M. 80, 117, 180
 Andrejová (Molitorisová), Z. 153-159
 Moľnar, M. 164
 Molotkov, A. I. 173
 Moravec, J. 164
 Múcsková, G. 84
 Mušínska, A. 155, 156
 Mušínska, M. 119, 155, 156, 163, 164, 165
 Nádaši-Jégé, L. 85
 Nazzaro, A. V. 145-152
 Nebrissensis, A. A. 63-71
 Nečuj-Levycky, I. 181
 Nekrasov, N. A. 56
 Nemcová, M. 158
 Nenac-Mihaličová, M. 85
 Nepos, C. 64
 Neufeld, L. 156
 Nevskij, A. 60
 Niebrzegowska-Bartmińska, S. 90
 Niederle, L. 104, 107
 Niermeyer, J. F. 146-152
 Nikitinová, S. Je. 91
 Nikolova, S. 94, 165
 Ньомаркаи, И. 111
 Noltenius, J. 63
 Novák, L. 18
 Nyomárkay, I. 117
 Okoniow, J. 87, 88, 89
 Olejník, J. 100, 103
 Ondruš, Š. 7, 10, 176
 Orbakajtová, K. 182
 Orgoňová, O. 31, 35
 Osnovjanenko, H.-K. 181
 Osóbka-Morawski, E. 167
 Pacsai, I. 108-117
 Pančevska, A. 85
 Paňkevyč, I. 118, 119, 143, 162, 163, 164, 165, 166
 Pankratova, S. M. 173
 Pantaleeva, Ch. 28
 Papp, Š. 118, 119, 155
 Pašajevová, F. Š. 90
 Patavinus, T. L. 64
 Patráš, V. 176
 Pauliny, E. 5, 6, 12, 14, 176
 Pavarotti, L. 180
 Peciar, Š. 25, 28
 Penčev, J. 20, 21, 28
 Pesterevová, D. 90
 Peťko Petrus, P. 95
 Peťovová, I. P. 91
 Petr, J. 4, 6, 7, 8, 11, 14
 Petrovičová, S. 91
 Pidhorna, L. 166

- Plotnikova, A. A. 90, 97-103, 165
 Podjavorinská, Ľ. 169
 Podtatranský, R. U. 169
 Pogodin, M. P. 72, 73, 74, 75
 Pohl, W. 170, 171
 Polara, I. 145-152
 Polívka, J. 119
 Ponting, C. 62
 Popov, D. 20
 Popovič, M. 155, 158
 Popowska-Taborska, H. 5
 Považaj, M. 5
 Proc, M. 124
 Profantová, Z. 168, 169
 Pružinská, T. 82
 Pružinský, Š. 82
 Pukanec, M. 84, 104-107
 Puskásová, B. 165
 Puškin, A. S. 52, 54, 55, 59, 61, 180
 Racková, M. 172
 Rácová, A. 85
 Radiščev 77
 Rajchštejn, A. D. 173
 Ramminger, J. 63-71
 Ramovš, F. 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 48, 174, 175
 Ramšáková, A. 85, 87-90
 Rázus, M. 169
 Riccioli, G.-B. 94
 Rieger, J. 168
 Ригельман, Н. А. 74
 Rigler, J. 36, 38, 40, 44, 45, 46, 48
 Rimavský, J. F. 169
 Ripka, I. 80-81, 83-86
 Ritter, W. 79
 Robert, C. 77
 Rohárik, P. 176-179
 Rokoszka, M. 88
 Rose, J. S. 146-152
 Rummelová, H. 96
 Rummelová, L. 92
 Rupel, M. 49
 Rutová, M. E. 91
 Sabol, J. 4, 7, 8, 10, 11, 14, 15
 Sabov, Je. 125, 143
 Sacharov, I. P. 180
 Sedakovová, I. A. 90
 Sekaninová, E. 24, 29
 Sentiváni, M. 63, 93, 94, 145
 Севортян, Э. В. 117
 Schlögel, F. A. 161
 Schott, G. 94
 Siatkowski, J. 83
 Sidnevoová, S. A. 91
 Sipko, J. 50-62
 Sirotkinová, T. A. 91
 Sisák, M. 155, 158
 Skladaná, J. 80-81, 84
 Smatana, M. 84
 Smiešková, E. 109, 111, 117, 173
 Smiraglia, P. 145-152
 Smole, V. 45, 46, 49
 Snegirev, I. M. 180
 Solovejčik, S. 62
 Sowa, F. 88
 Sreznevskij, I. I. 37, 40, 49, 74, 75, 105, 106, 119
 Staszic, S. W. 87
 Степанова, Л. И. 117
 Stepanov, J. S. 56, 58, 62
 Stern, D. 131, 133
 Stieber, Z. 86
 Stoličná, R. 157
 Stopka 87
 Styblík, V. 9
 Suprun, V. I. 90
 Świerczewski, K. 167
 Syrný, M. 167
 Szafran, P. 166
 Szajová, M. 89
 Szekeres, G. 109, 117
 Szlanta, W. 166
 Šafárik, P. J. 38, 49, 72, 73, 75, 168, 169, 171
 Šak, Š. 82
 Šaková, E. 82
 Šalajevoová, T. V. 91
 Šaľapin, F. I. 180
 Šándor, E. 169
 Šapoval, V. V. 91

- Šarapovová, M. 180
 Šárga, J. 86
 Šašerina, S. 92, 93, 165-166
 Šelechov, M. 53
 Šelepovová, E. I. 91
 Šembera, A. V. 86
 Šentrupert, M. 41
 Ševčenko, T. 181
 Šipková, M. 91
 Šišková, R. 155, 156
 Škoviera, A. 93, 94, 95, 165
 Škovierová, A. 92, 95
 Škultéty, A. H. 168
 Šmigel', M. 167
 Šrámek, R. 173
 Štec, M. 82-83
 Štefan, I. 170
 Štefanovičová, T. 96
 Štolc, J. 122, 176
 Štúr, E. 161, 169, 176
 Šturák, P. 155
 Šuman, J. 39
 Taillandier, E. 77
 Tajovský, J. G. 169
 Tarachonič, M. 125, 127, 132
 Tekeliová, D. 168-169
 Tesnière, L. 40
 Tetmajer 87
 Tetovska-Troeva, M. 85
 Teušová, O. A. 91
 Tolstaja, S. M. 91, 97, 100, 103
 Tolstoj, N. I. 97, 100, 103
 Tondl, L. 21, 29
 Topolińska, Z. 83
 Toporišič, J. 37, 38, 40, 41, 44, 49
 Tortelli, G. 63-71
 Трефилова, О. В. 98, 103
 Trubar, P. 36, 42
 Turriani, M. 145-152
 Tvrďý, P. 109, 110, 111, 117
 Urbańczyk, P. 170, 171
 Urbańczyk, S. 11
 Уварова, С. С. 73
 Uzeňova, E. 98, 100, 103, 165
 Vajanský, S. H. 78
 Vajda, M. 125, 127
 Valencova, M. 102, 103, 166
 Valla, L. 63-71
 van de Kieft, C. 146-152
 Váňa, Z. 105, 107
 Vaňko, J. 85
 Vansová, T. 169
 Varbotová, Ž. Ž. 83, 91
 Varníkovová, J. N. 91
 Varro, M. T. 64
 Vasilieiová, N. V. 91
 Vaščenko, M. 72-75
 Ващенко (Анисимова), Д. Ю. 99, 103
 Vašíček, M. 166
 Vážný, V. 86
 Vendina, T. I. 83
 Vépyová, Z. 30, 35
 Verchratský, I. 119
 Vlajičová Popovičová, J. 91
 Vojtechová Poklač, S. 36-49
 Vojteková, M. 166-168
 Volodinová, T. V. 90
 Vondruška, V. 156
 Vorobjov, V. V. 62
 Vragaš, Š. 84
 Вукотинович, Л. 73
 Weingart, M. 163
 Wiewiórka, A. 166
 Wrześniowski 87
 Wyszowska, J. 166
 Zabylin, M. 180
 Záturecký, A. P. 169
 Zavorský, S. 63-71, 92, 93, 94, 95, 96, 145-152, 166
 Zborowski, J. 87, 88, 89
 Zilynskyj, O. 164, 165
 Znojilšek 42
 Zubko, P. 92, 93, 166
 Želtvaj, J. 134, 135
 Žemberová, V. 170-171, 179-180
 Žeňuch, P. 92-95, 96, 118-144, 165, 183
 Žeňuchová, K. 86-87, 92, 94, 95, 166, 168
 Žigo, P. 83
 Žiláková, M. 84

Informácie pre prispievateľov

1. Redakcia časopisu v súvislosti s technickými podmienkami spracovania príspevkov prijíma texty spracované v elektronickej podobe v programe Word, WordPro, WordPad, OpenOffice. Príspevky treba posielať do redakcie v tlačenej a v elektronickej podobe (na CD-nosiči) alebo e-mailom na adresu katarina.zenuchova@savba.sk.
2. Súčasťou každého príspevku (okrem správ a recenzií) musí byť anotácia, kľúčové slová v anglickom jazyku a resumé v angličtine, nemčine, ruštine alebo francúzštině.
3. Každý príspevok musí obsahovať meno, tituly a adresu pracoviska autora, príp. telefonický a e-mailový kontakt.
4. Termíny redakčných uzávierok časopisu Slavica Slovaca:
Prvé číslo 30. 4.
Druhé číslo 31. 10.
5. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržať tieto zásady:
 - v texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. R. Auty; N. I. Feľdman; s. 312; t. j., a pod.),
 - dôsledne odlišovať číslicu 0 od veľkého O a číslicu 1 od písmena l,
 - tvrdý koniec riadku (ENTER) používať iba na konci odsekov,
 - pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný / dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.,
 - žiadame autorov, aby pri vytváraní VERZÁLOK nepoužívali klávesy CAPS LOCK (SHIFT),
 - pri riedení nepoužívať medzery, ale uviesť za slovom údaj (ried.),
 - znaky, ktoré neobsahuje klávesnica, pisať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno. Zoznam používaných znakov uviesť na konci príspevku. Napríklad *i = 8; *o = œ; *d = 9;
 *n = 0; *e = 6; *u = 7
 - žiadame autorov o priloženie všetkých vlastných rezov písma (fontov) použitých v príspevku, prípadne PDF verziu textu
 - poznámky pod čiarou pisať automatickým spôsobom, ktorý ponúkajú textové editory,
 - grafy, schémy a obrázky pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu, alebo v digitálnej forme.

CONTENTS

STUDIES

A. A. PLOTNIKOVA: Slovak Folk Tradition in terms of Ethnolinguistics (Carpatian-Balkan research).....	97
M. PUKANEC: Etymology of the name <i>Simarogla</i> and some Iranian parallels.....	104
I. PACSAI: The role of the Slovak language in the etymological research of the words <i>seb</i> , <i>sebes</i> , <i>sebesen</i>	108
P. ŽEŇUCH: The Nižnorybnický Hymn-Book from 1817: A Rediscovered Manuscript.....	118

REVIEW ARTICLES

S. ZAVARSKÝ: Voces locutionesque Latinitatis Slovaciae e litterarum monumentis excerptae III. A Contribution to Registration of the Vocabulary of Latin Literature in Slovakia.....	145
Z. ANDREJOVÁ: Research on the Present State of the Annual Customs among Greek Catholics in Eastern Slovakia	153

REPORTS and REVIEWS

D. KOLLÁR: A tribute to a Slovak Bulgarist on the occasion of her 60th birthday.....	160
J. KRŠKO: In commemoration of Professor Vincent Blanár, the Nestor of Slovak onomastics and linguistics	160
Š. LIPTÁK: In commemoration of Docent Ferdinand Buffa	162
M. ČIŽMÁROVÁ: Ivan Paňkevč – a prominent Ukrainian linguist (1887-1958) (On the occasion of his 125th birth anniversary).....	162
S. ŠAŠERINA: Report on the international interdisciplinary conference Language and Culture in Slovakia in Slavonic and Non-Slavonic Contexts	165
M. VOJTEKOVÁ: The Lemko bonfire	166
K. ŽEŇUCHOVÁ: DORUEA, J.: Čarovný svet a skutočný život v slovenskej rozprávke	168
D. TEKELIOVÁ: PROFANTOVÁ, Z.: Od folklóru k literárnemu folklorizmu.....	168
V. ŽEMBEROVÁ: Z etnogenézy Slovanov	170
M. CHOCHOL: HLUBINKOVÁ, Z.: Tvoření slov ve východomoravských nářečích.....	171
M. DOBRÍKOVÁ: GREŇAROVÁ, R.: Jednoduché ustálené komparace s antroponymy a spojkou jako-kak v češtině a ruštině.	172
S. KMECOVÁ: KEBER, J.: Slovar slovenskikh frazemov.....	174
A. CHOMOVÁ: ROHÁRIK, P.: Terminológia remeselníckej výroby a jazyk štúrovského obdobia Slovákov v Nadlaku. II. a III. časť.....	176
V. ŽEMBEROVÁ: JURČIŠINOVÁ, N.: Československá jednota a Slováci. Kultúro-spoločenské aktivity spolku (1896-1914). Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monographia 117.	179
J. KREDÁTUSOVÁ: ANTOŇÁKOVÁ, D.: Русская фразеология в зеркале суевия. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monographia 122.....	180
M. ČIŽMÁROVÁ: BELEJ, L.: Imja dytyny v ukrajinskoj rodyni.	180
P. ŽEŇUCH: Meeting of the Slovak Committee of Slavists	182

SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANISLAVA SAV BRATISLAVA
SLOVENSKÝ KOMITÉT SLAVISTOV

Vychádza s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

SLAVICA SLOVACA, ročník 47 (2012), č. 2. Vychádza trikrát ročne.

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV, Dúbravská cesta 9, 842 34 Bratislava.

Tel.: 02/54774253, fax: 02/54772682.

Distribúcia / Distributed by:

Slovart G. T. G., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava

ISSN 0037-6787